

Rosja w walce z terroryzmem

Szanowni Czytelnicy!

Do swobodnego wglądu portal e-Terroryzm.pl udostępnia tę książkę, która ujrzała światło dzienne dzięki wsparciu finansowemu ówczesnej Toruńskiej Szkoły Wyższej.

Ze względu na upływ czasu monografia nie jest całkowicie aktualnym opisem rosyjskiego systemu antyterrorystycznego. Jednakże oddaje zasadnicze cechy tego systemu, który funkcjonuje już 11 lat.

Pokazuje także, jak ważnym członkiem koalicji antyterrorystycznej jest, powinna być Federacja Rosyjska. Wdrożenie systemu, którego najbardziej znanym wyznacznikiem jest Narodowy Komitet Antyterrorystyczny w znaczący sposób ograniczyło ilość aktów terrorystycznych w Rosji.

Rosyjskie doświadczenia oraz podejście do zwalczania terroryzmu powinno być analizowane, wszechstronnie badane i adaptowane przez państwa zagrożone, bądź potencjalnie zagrożone przez terroryzm międzynarodowy.

Autor książki pracuje nad kolejną monografią, która będzie poświęcona ewolucji rosyjskiego systemu antyterrorystycznego. Książka będzie dostępna, jako darmowy e-book.

Planowane wydanie wrzesień 2017 r.

Kazimierz Kraj

Rosja w walce z terroryzmem

Kraków 2009

Redaktor
Kazimierz Kraj

Korekta
Anna Matuszyk
Monika Koźmic
Sabina Wyżga

Opracowanie graficzne i łamanie
F.P.H. Piksel

Publikacja dofinansowana ze środków własnych Toruńskiej Szkoły Wyższej

Copyright by Kazimierz Kraj

ISBN 978-83-925659-0-1

Wydawca:
Kazimierz Kraj
31-979 Kraków
ul. St. Samostrzelnika 5
e-mail: artuzow@wp.pl

Druk i oprawa:
F.P.H. Piksel
31-589 Kraków, ul. Sołtysowska 37A
tel. 012 412 71 99

Na okładce wykorzystano emblematy Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego i Federalnej Służby Bezpieczeństwa FR pobrane z internetowych stron tych instytucji.

Spis treści

Wykaz akronimów	7
Zamiast wstępu	9
Rozdział I	
Współczesny terroryzm i jego charakterystyka	13
1.1 Definicja terroryzmu i problemy związane z jej sprecyzowaniem	13
1.2 Charakterystyka terroryzmu politycznego	19
1.3 Terroryzm źródła, postać, nurty, formy i metodologia	22
1.4 Geografia terroryzmu międzynarodowego	31
Terroryzm bliskowschodni i w Afryce Północnej	36
Terroryzm w Azji i Ameryce Południowej	39
1.5 Terroryzm międzynarodowy	42
Rozdział II	
Geneza i ewolucja terroryzmu w Rosji	51
2.1 Geneza i historyczne tradycje terroryzmu w Rosji	51
2.1.1 Terroryzm w Rosji XIX i początków XX wieku – źródła i przyczyny ..	53
2.1.2 Terroryzm w Związku Radzieckim	62
2.2 Źródła terroryzmu we współczesnej Rosji	67
2.2.1 Charakterystyka organizacji terrorystycznych działających w Federacji Rosyjskiej	72
2.3 Terroryzm na Północnym Kaukazie	74
2.4 Najważniejsze akty terroru we współczesnej Rosji w latach 1991–2004 ...	80
Rozdział III	
Założenia i ramy instytucjonalne walki z terroryzmem w Rosji	90
3.1 Uregulowania prawne Federacji Rosyjskiej związane z walką z terroryzmem	90
Założenia polityki zagranicznej Rosji	91
Koncepcja bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej	92
Ustawy o walce z terroryzmem	94
3.2 Rosyjskie instytucje państwowe odpowiedzialne za walkę z terroryzmem ..	100
3.2.1 Rząd Federacji Rosyjskiej i Federalna Komisja Antyterrorystyczna ..	100
3.2.2 Rada Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej	105
3.2.3 Federalna Służba Bezpieczeństwa i Służba Wywiadu Zagranicznego ...	107
3.2.4 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych	112
3.2.5 Ministerstwo Obrony	114
3.2.6 Inne struktury państwowe uczestniczące w zwalczaniu terroryzmu ...	115
3.3 Rola i miejsce Prezydenta Federacji Rosyjskiej w organizacji i kierowaniu walką z terroryzmem	117

Rozdział IV

Rosja w walce z terroryzmem w kręgu kontynentalnym i bliskiej zagranicy 125

4.1 Umowa o współpracy państw członków WNP w walce z terroryzmem . . .	125
4.1.1 Wspólny program walki z terroryzmem międzynarodowym	129
4.1.2 Centrum Antyterrorystyczne Wspólnoty Niepodległych Państw	133
4.1.3 Pozostali realizatorzy programu walki z terroryzmem w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw	137
4.1.4 Wojna w Czeczenii poligonem doświadczalnym terroryzmu międzynarodowego	139
4.1.5 Rola, znaczenie i osiągnięcia współpracy na forum WNP	142
4.2 Szanghajska Organizacja Współpracy	144
4.2.1 Współpraca na polu zwalczania terroryzmu i ekstremizmu – konwencja o walce z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem . . .	146
4.2.2 Powstanie Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej z siedzibą w Taszkencie	152
4.2.3 Przemyt narkotyków w Azji Środkowej – zagrożeniem dla bezpieczeństwa i źródłem finansowania celów politycznych . . .	157

Rozdział V

Rola Rosji w walce z terroryzmem międzynarodowym w kręgu globalnym . . . 162

5.1 Rosyjska aktywność na arenie międzynarodowej skierowana na walkę z terroryzmem	162
5.1.1 Współpraca na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych	162
5.1.2 Unia Europejska – Rosja – wspólna walka z terroryzmem międzynarodowym	166
5.1.3 Stosunki NATO – Rosja i ich rola w zwalczaniu terroryzmu międzynarodowego	171
5.2 Partnerstwo ze Stanami Zjednoczonymi w walce z terroryzmem międzynarodowym	175
5.3 Rosyjski wkład w międzynarodowe uregulowania służące zwalczaniu terroryzmu i jego finansowania	181
5.4 Rosyjska praktyka i stosowane rozwiązania wkładem w walkę z międzynarodowym terroryzmem	187

Zakończenie	189
------------------------------	------------

Резюме	192
-------------------------	------------

Abstract	195
---------------------------	------------

Bibliografia	196
-------------------------------	------------

Indeks nazwisk	208
---------------------------------	------------

Załączniki	213–215
-----------------------------	----------------

Wykaz akronimów

ABM	Układ o ograniczeniu systemów obrony przeciwrakietowej
AON	Akademia Obrony Narodowej
ASEAN	Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej
CA WNP	Centrum Antyterrorystyczne WNP
CIA	Centralna Agencja Wywiadowcza
CSP	Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB
COCOM	Komitet Koordynacyjny Wielostronnej Kontroli Eksportu
CODEXTER	Komitet Ekspertów ds. Terroryzmu
DFWP	Demokratyczny Front Wyzwolenia Palestyny
ELN	Armia Wyzwolenia Narodowego (Kolumbia)
ETA	Kraj Basków i Wolność
FAPSI	Federalna Agencja Łączności Rządowej i Informatyki
FAR	Rewolucyjne Siły Zbrojne (Kolumbia)
FARC	Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii
FIS	Islamski Front Ocalenia (Algieria)
FR	Federacja Rosyjska
FSB	Federalna Służba Bezpieczeństwa
FSM	Federalna Służba Migracyjna
FSO	Federalna Służba Ochrony
GRU	Główny Zarząd Wywiadowczy Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych FR
HUM	Harkat ul Mudzahedin
IRA	Irlandzka Armia Republikańska
KBWE	Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
KGB	Komitet Bezpieczeństwa Państwowego
KK ONZ	Komitet Kontrterrorystyczny ONZ
KW RSRP	Komitet Wykonawczy Rosyjskiej Socjalno-Rewolucyjnej Partii
LFWP	Ludowy Front Wyzwolenia Palestyny
NATO	Pakt Północnoatlantycki
NIR	Nowe Inicjatywy Rewolucyjne
NKA	Narodowy Komitet Antyterrorystyczny
NKWD	Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych
NRA	Nowa Rewolucyjna Alternatywa
OBWE	Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
ONZ	Organizacja narodów Zjednoczonych
OPEC	Organizacja Państw Eksporterów Ropy Naftowej
OUN	Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów
RB FR	Rada Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej
RB ONZ	Rada Bezpieczeństwa ONZ

RE	Rada Europy
RFSRR	Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Radziecka
RSA SOW	Regionalna Struktura Antyterrorystyczna SOW
RSzP WNP	Rada Szefów Państw WNP
SBU	Służba Bezpieczeństwa Ukrainy
SOW	Szanghajska Organizacja Współpracy
SWZ	Służba Wywiadu Zagranicznego
UE	Unia Europejska
WCzK	Wszelchrosyjska Nadzwyczajna Komisja do Walki z Kontrewolucją, Sabotażem i Korupcją
WKU	Wojskowa Komenda Uzupełnień

Zamiast wstępu

Zamierzeniem książki jest ukazanie Rosji jako jednego z graczy na światowej scenie politycznej działającego na rzecz zwalczania zagrożeń, których źródłem jest terroryzm międzynarodowy. W publikacji została dokonana analiza działań służących zwalczaniu terroryzmu podejmowanych przez Federację Rosyjską na arenie międzynarodowej. Zbadano jej wewnętrzną politykę antyterrorystyczną w celu wyjaśnienia rosyjskiego podejścia do zwalczania terroryzmu. Praca przedstawia rosyjskie rozwiązania prawne i organizacyjne służące przeciwdziałaniu terroryzmowi. Przeanalizowana została rosyjska aktywność skierowana na rozwijanie współpracy międzynarodowej w zakresie walki z terroryzmem.

Zasadnicza teza książki opiera się na założeniu, iż wszystkie działania podejmowane przez Federację Rosyjską w tej dziedzinie służą dwóm podstawowym zadaniom: zwalczaniu terroryzmu oraz ochronie interesów Rosji, dla której jednym z celów jest uzyskanie swobody działania w rozwiązywaniu problemów wynikających z terroryzmu wewnętrznego, separatyzmu i ekstremizmu.

Skomplikowana i złożona problematyka podjęta w książce spowodowała zastosowanie kilku metod badawczych. Należą do nich metoda historyczno – porównawcza, metoda analizy systemowej, analiza tekstów dokumentów. Autor dokonywał także syntezy rozproszonych, szcztkowych informacji dotyczących interesującej nas problematyki.

Na książkę składa się pięć rozdziałów wraz ze wstępem, zakończeniem i dopełniającym ją kompletem załączników zawierającym schematy. Układ publikacji pozwala na logiczne i ułożone problemowo zapoznanie się z jej tematyką. Ramy czasowe pracy nie są określone, lecz poruszamy się w okresie od rozpadu ZSRR (1991) do czasów współczesnych. Dla celów całościowego nakreślenia tła problemu, w pierwszym i drugim rozdziale sięgamy do lat wcześniejszych XX wieku oraz drugiej połowy wieku XIX.

Rozdziały od pierwszego do trzeciego wprowadzają nas w problematykę książki, poczynszy od opisu współczesnego terroryzmu, jego genezy i historii w Rosji – do ram systemu instytucjonalnego i wewnętrznych rozwiązań prawnych w tej dziedzinie. Tematyka współdziałania międzynarodowego FR w sferze zwalczania terroryzmu ujęta została w dwóch końcowych częściach. Rozdział czwarty przedstawia Rosję i jej współpracę w kręgu kontynentalnym i bliskiej zagranicy (WNP, SOW). Ostatni piąty rozdział opisuje współpracę Federacji Rosyjskiej na forum światowym z takimi organizacjami jak ONZ, NATO, UE, OBWE oraz partnerstwo z USA.

Rozdział pierwszy poświęcony został współczesnemu terroryzmowi i jego charakterystyce i jest częścią teoretyczną, wprowadzającą czytelnika w skomplikowaną problematykę definiowania terroryzmu.

Drugi rozdział obejmuje genezę i historyczne tradycje terroryzmu w Rosji, jego źródła i przyczyny. Zapoznajemy się z terroryzmem w czasach istnienia Związku Radzieckiego oraz przyczynami leżącymi u podstaw terroryzmu we współczesnej Rosji.

W rozdziale trzecim zajmujemy się organizacją, regulacjami prawnymi oraz kluczowymi instytucjami zwalczającymi terroryzm w Rosji. Przeanalizowane zostały najważniejsze dokumenty, akta prawne oraz rozstrzygnięcia natury politycznej.

Rozdział czwarty poświęcony został analizie programów krajów WNP mówiących o walce z terroryzmem, Centrum Antyterrorystycznemu oraz osiągnięciom Rosji i państw Wspólnoty w tej sferze współpracy. Część rozdziału omawia funkcjonowanie Szanghajskiej Organizacji Współpracy oraz jej Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej.

Kolejny – piąty rozdział książki pokazuje Rosję i jej rolę w walce z terroryzmem na globalnej scenie politycznej, współpracę z ONZ. Ukazana została specyfika stosunków NATO – Rosja, scharakteryzowane stosunki z Unią Europejską oraz Stanami Zjednoczonymi, przedstawione powiązania z innymi wybranymi organizacjami i państwami w sferze walki z terroryzmem międzynarodowym.

Bazę źródłową stanowiły publikacje rosyjskie oraz polskie. Wykorzystane zostały również publikacje brytyjskie i niemieckie. Podstawę dla analiz, porównań czy ocen stanowiły oficjalne dokumenty Federacji Rosyjskiej, teksty podpisanych porozumień i konwencji, dekrety prezydenta FR, regulaminy oraz statuty badanych organizacji lub struktur. Do innych ważnych źródeł należały komunikaty i sprawozdania z oficjalnych spotkań, przemówienia i referaty przedstawicieli władz rosyjskich. Uzupełnienie stanowiły artykuły z periodyków naukowych oraz prasy polskiej i rosyjskiej.

Tak w Rosji jak i w Polsce istnieje stosunkowo obfita literatura z zakresu historii oraz ogólnych uwarunkowań terroryzmu. Brak jest jednak kompleksowej analizy podjętego w książce zagadnienia. W Polsce problem ten nie jest praktycznie poruszany, a jeśli tak to bardzo pobieżnie. Z autorów wymienić można: A. Bryc [2004], K. Czornik [2004], A. Ciupińskiego, O. Podvorną [2006], K. Kraj [2003, 2004, 2007, 2008]. Z polskich współczesnych publikacji monograficznych poruszających problematykę terroryzmu o Rosji pisał jedynie J. Tomaszewicz [2000]. Oczywiście nie oznacza to braku polskich autorów piszących naukowe rozprawy o tym zjawisku. Zaliczymy do nich: B. Bolechowa [2001], T. Białka [2005] M. Chorośnickiego [2002], V. Grotowi-

cza [2000], K. Mroziewicza [2005], L.T. Szmidta [1979] lub A. Pawłowskiego [1984]. Z rosyjskich autorów możemy wymienić B. Шестакова [2003], М. Требина [2003], Е. Кожушко [2000], О. Губарева [2002], О. Хлобустова [2005], Ю. Иванича [2005], М. Латышевом [2003], Ю. Гололицына [2003], В. Устинова [2002]. Omawiana tematyka dotyka całego kompleksu zagadnień związanych z bezpieczeństwem narodowym, polityką zagraniczną Rosji, zagadnieniami militarnymi i prawnymi. Problemy te w swoich pracach przedstawiają m.in. E.Cziomer, L.W. Zyblikiewicz [2000, 2005], J. Kukułka [1998], B. Łomiński [1999, 2000, 2004], A. Stelmach [2003] oraz I. Topolski [2004]. Dodatkowymi źródłami były analizy: Niemieckiego Instytutu Międzynarodowej Polityki i Bezpieczeństwa (SWP, poprzednio BIOst), Moskiewskiego Centrum Carnegie oraz Centrum Badań i Studiów nad Konfliktami Brytyjskiej Akademii Obrony. Informacje uzupełniające zaczerpnięto z publikacji prasowych. Z polskich wymienić należy „Dziś przegląd społeczny” miesięcznik, który często porusza problematykę rosyjską w jej szerokim spektrum od spraw wewnątrz rosyjskich poprzez stosunki zagraniczne do gospodarki. Z innych wydawnictw wartościowe, lecz pojedyncze artykuły o tematyce rosyjskiej pojawiają się w „Polityce” i „Przeglądzie”. Z rosyjskich czasopism przydatnymi były m.in. „Право и безопасность” oraz „Независимое военное обозрение”.

Omawiane zagadnienia obejmują współczesne i aktualne problemy polityczne i dla ich opisania wykorzystano publikacje internetowe dostępne na wiarygodnych stronach instytucji państwowych oraz innych organizacji. Do wykorzystywanych m.in. należały oficjalne strony internetowe prezydenta FR, rządu i parlamentu FR, portale Wspólnoty Niepodległych Państw i Szanghajskiej Organizacji Współpracy.

Kursywą zaznaczone zostały wszystkie cytaty, Źródła rosyjskie przedstawiane są w oryginalnym zapisie grażdanką.

Współczesny terroryzm i jego charakterystyka

1.1 Definicja terroryzmu i problemy związane z jej sprecyzowaniem

Terroryzm współczesny jest politycznym i społecznym zjawiskiem, którego przyczyny tkwią w skomplikowanych procesach zachodzących w społeczeństwach. Ze względu na zakres tematyczny książki, nie będziemy szczegółowo rozważać podziału na terroryzm, terror czy politykę terroru. A. Antoszewski i R. Herbut w swoim *Leksykonie politologii* definiują terror jako: *sposób działania państwa, określona praktyka polityczna oparta na wykorzystaniu przez aparat państwowy różnorodnych metod stosowania przemocy łącznie z fizyczną eliminacją przeciwnika, której celem jest szerzenie grozy czy też strachu wśród członków społeczeństwa, wywołanie w efekcie psychozy niepewności i zagubienia. Wydaje się jednak, iż cele te pozostają instrumentalnymi wobec innego zasadniczego, a mianowicie utrzymania się przy władzy grupy stosującej terror. Terror stosują m.in. państwa totalitarne jako część strategii zastraszania, likwidacji oporu oraz zmuszenia społeczeństwa do bezwzględnego posłuszeństwa*¹. Jest prawdopodobnie ponad dwieście znanych definicji terroryzmu. Oczywiście mogą powstawać nowe, następnie jeszcze inne². Za pierwszego pisarza, który użył słowa *terreur* w języku francuskim³ uważany jest Berchorius, francuski benedyktyn z XIV wieku. Słowo *terreur* występuje w pierwszym słowniku Akademii Francuskiej z 1694 roku. Znacze-

¹ Leksykon politologii, praca zbiorowa pod red. A. Antoszewskiego i R. Herbuta, Wrocław 1995, s. 409.

² Rozbicie na ponad sto (dokładnie 109 sformułowanych od 1936 r.) definicji pojawia się w opracowaniu A. P. Schmida i A. Jongmana, *Political Terrorism*, Amsterdam and Transaction Books, 1988, s. 5; podają za Bolechów B., *Terroryzm w świecie podwubiegunowym, przewartościowania i kontynuacje*, Toruń 2003, s. 29.

³ Zob. Pawłowski A., *Terroryzm w Europie XIX i XX wieku*, Zielona Góra 1984, s. 9, słowo to zostało użyte w tłumaczeniu Historii rzymskiej Liwiusza.

nie tego słowa zawarte jest w dwu jego składnikach. Pierwszy z nich, który możemy określić jako psychiczny, oznacza trwogę, wielki strach, przerażenie, wielkie wzburzenie. Drugi składnik możemy opisać jako fizyczny i jest związany z fizjologią ciała w następstwie uczucia strachu⁴. Słowo terroryzm zostało rozpowszechnione w okresie Rewolucji Francuskiej. System terroru istniał w latach 1793–1794 i znany był jako régime de la terreur⁵. Miał na celu wprowadzenie porządku po okresie chaosu rewolucyjnego. Terror był wprowadzany także w następstwie innych rewolucji, w tym Rewolucji Październikowej 1917 roku w Rosji⁶. Etymologia słowa terroryzm związana jest z językiem łacińskim i być może sanskrytem, z którego wywodzi się słowo tras, które w języku greckim przybrało postać tereo⁷, a w starożytnym Rzymie następujące formy: ters, tres, tersere, terrere, oraz terror. Słowo terror do obiegu europejskiego weszło za pośrednictwem wspomnianego powyżej słowa terreur w języku francuskim. Początkowo słowo terroryzm (terror) miało wydźwięk pozytywny. W czasach Rewolucji Francuskiej wiązał się z ideami cnoty i demokracji. Maksymilian Robespierre wierzył, że rządy ludowe w czasach pokoju wiążą się z cnotą, zaś w czasie rewolucji z terrorem, gdyż wtedy może zatrumfować demokracja⁸. Po obaleniu, Robespierre został oskarżony o terroryzm (terrorisme), co miało sugerować nielegalność jego działań w przeciwieństwie do régime de la terreur. Dzisiaj słowo terror oznacza stosowanie przemocy i okrucieństwa po to, żeby kogoś zastraszyć i zmusić do uległości lub zgodnych ze swą wolą działań⁹. Tak więc słowa terroryzm, terror i terrorysta zmieniały swoje znaczenie na przestrzeni lat. Po raz pierwszy słowo terroryzm użyto w sposób jednoznaczny, we współczesnym jego rozumieniu, pod-

⁴ Waciórski J., *Le terrorisme politique*, Paris 1939, s. 24–25; podaję za Pawłowski A., *Terroryzm w...*, wyd. cyt., s. 9.

⁵ System ten został zaprowadzony przez Komitety Ocalenia Publicznego i Bezpieczeństwa Powszechnego. Liczba ofiar śmiertelnych terroru osiągnęła 12 tysięcy straconych, w Paryżu liczba ofiar terroru sięgała 3 tysięcy osób.

⁶ Dekret Rady Komisarzy Ludowych z 5 września 1918 r. o wprowadzeniu czerwonego terroru, był on wzorowany na terrorze jakobińskim z czasów Rewolucji Francuskiej. Brano zakładników, przeciwników umieszczano w łagrach, wszelkie spiski wobec władzy partii bolszewików były karane śmiercią. Celem było utrzymanie się przy władzy zdobytej w wyniku rewolucji. Impulsem do wprowadzenia dekretu był zamach na W. Lenina oraz zabicie szefa CzK w Petersburgu M. Urickiego. Przeciwnicy władzy bolszewików uciekali się również do terroru, poprzez zamachy, rozstrzeliwanie schwytanych zwolenników władzy RKP(b). W zamachach celowali eserowcy. Jednym ze zwolenników terroru był L. Trocki.

⁷ Tereo – drzeć.

⁸ Hoffman B., *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 1999, s. 13 – 14 i następne.

⁹ Makowski A., Pawelec R., *Wielki słownik wyrazów obcych i trudnych*, Warszawa 2001, s. 734. Słowo terror w językach angielskim i łacinie oznacza przestrach, przerażenie.

czas Konferencji Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Karnego w Brukseli w 1930¹⁰ r. Konwencja Genewska z 16 listopada 1937 r. ustaliła definicję terroryzmu, która brzmiała: *Akty terroryzmu w niniejszej konwencji oznaczają działania przestępcze, skierowane przeciwko jakiegokolwiek państwu, jeśli zostały podjęte z zamiarem wywołania strachu w umysłach poszczególnych osób, grup albo społeczeństwie*¹¹. Konwencja nie została ratyfikowana przez wymaganą ilość jej sygnatariuszy i w związku z tym nie weszła w życie. W 1972 roku Komitet Prawny Organizacji Narodów Zjednoczonych debatował nad definicją terroryzmu międzynarodowego. Omawiano wówczas elementy, które powinny być brane pod uwagę przy formułowaniu pojęcia terroryzmu. Zaliczono do nich: działalność przeciw osobom korzystającym z ochrony prawa międzynarodowego (głowy państw i rządów, dyplomaci), działalność prowadzącą do porywania samolotów pasażerskich, eksport gwałtu i terroru. Debata nie została rozstrzygnięta. Problem ekstradycji terrorystów miał być rozwiązany w formie porozumień bilateralnych między państwami¹². Obecnie podamy kilka przykładowych określeń terroryzmu. Pierwsze z przytaczanych definicji występują w literaturze polskiej. Władysław Kopaliński pisze: *Terroryzm, organizowanie zamachów (z bronią w ręku albo bombowych) na członków rządu, ludzi związanych z władzą, przeciwników politycznych, na osoby innej wiary albo rasy, obcokrajowców lub przypadkowych przechodniów, porywanie ludzi albo samolotów; w celu zdobycia władzy, wywołania atmosfery strachu, zamętu, chaosu, wyrażenia protestu, zyskania korzyści dla jakichś grup, koterii albo osób, wreszcie bez widocznej przyczyny*¹³. Longin T. Szmidt w swojej pracy określił, że (...) *Terroryzm zawsze łączył się z podstępными, a więc trudnymi do wykrycia sposobami zabijania osób pełniących funkcje przywódcze. (...) w dzisiejszych czasach terroryzm jako indywidualna forma działania antypaństwowego przyjął różnorodne postacie, daleko odbiegające od pierwotnych zamachów na życie przywódców państw, dlatego też walkę terrorystów przeciwko przedstawicielom aparatu władzy należy roz-*

¹⁰ Zob. Walka z terroryzmem we współczesnym świecie, Informator Oddziału Współpracy ze Społeczeństwem nr 13, Pruszków 2001, s. 11.

¹¹ Kwiatkowska-Czechowska B., Zagadnienia terroryzmu w świetle prawa międzynarodowego, /w:/ Sprawy Międzynarodowe nr 11/1976, s. 86 podają za Golec J., Terroryzm międzynarodowy, /w:/ Dziś przegląd społeczny, nr 12/2001, s. 21. Autor posiada kopię tekstu konwencji w języku francuskim, ze zbioru dokumentów, wydane w 1941 r. przez Carnegie Endowment for International Peace.

¹² Golec J., Terroryzm międzynarodowy, /w:/ Dziś przegląd społeczny, s. 21–22.

¹³ Zob. Kopaliński Wł., Słownik wydarzeń, pojęć i legend XX wieku, Warszawa 1999, s. 423–424; próby zdefiniowania oraz typologię przyczyn terroryzmu przedstawia Karolczak K., Encyklopedia terroryzmu, Warszawa 1995, s. 9–18.

patrywać biorąc pod uwagę różne uwarunkowania społeczno-polityczne (...) ¹⁴. Widzimy, że dwie przytoczone definicje terroryzmu odmiennie określają omawiane zjawisko. Mają wspólny rdzeń, mówiący o zamachach organizowanych przeciwko osobom sprawującym władzę. Zamach terrorystyczny zawsze powinien prowadzić do definitywnych rozstrzygnięć, jedna strona musi być zwycięska, druga zaś pokonana. Terrorysta (terroryści – K.K.) zawsze są zdeterminowani i zdecydowani na wszystko ¹⁵. Nieżyjący już profesor Tadeusz Hanaušek twierdził, że terroryzm to: *zaplanowana, zorganizowana i zazwyczaj uzasadniona ideologicznie, a w każdym razie posiadająca polityczne podłoże motywacyjne, działalność osób lub grup mająca na celu wymuszenie od władz państwowych, społeczeństwa lub poszczególnych osób określonych świadczeń, zachowań czy postaw, a realizowana w przestępczych formach obliczonych na wywołanie szerokiego i maksymalnie zastraszającego rozgłosu w opinii publicznej oraz z reguły polegająca na zastosowaniu środków fizycznych, które naruszają dobra osób postronnych, tj. takich, które nie dały wyrazu swemu negatywnemu nastawieniu do aktu terrorystycznego, jego celu lub uzasadnienia, ani nawet do określonej ideologii czy zapatrywań* ¹⁶. Specjaliści z Akademii Obrony Narodowej w Rembertowie definiują terroryzm jako: *formę przemocy polegającą na przemyślanej akcji wymuszenia bądź zastraszania rządów lub określonych grup społecznych w celach politycznych, ekonomicznych bądź innych* ¹⁷. Za Bartoszem Bolechowem ¹⁸ można stwierdzić, że użyteczne jest definiowanie odmian terroryzmu takich jak na przykład: terroryzm państwowy, etniczny czy międzynarodowy. Trochę inny podział proponuje Krzysztof Karolczak w swojej *Encyklopedii terroryzmu* ¹⁹. Dzieli on terroryzm ze względu na podmiot i przedmiot czynu terrorystycznego. Jest to podział dychotomiczny, na terroryzm państwowy i terroryzm antypaństwowy. Do klasyki terroryzmu państwowego zaliczyć możemy: zamachy organizowane przez CIA na Fidela Castro, zabójstwa polityków chilijskich, opozycyjnych wobec reży-

¹⁴ Szmidt T.L., *Terroryzm a państwo, studium poświęcone historycznym, socjologicznym i agonologicznym aspektom terroryzmu*, Lublin 1979, s. 40 i następne. O współczesnym terroryzmie europejski zob. Jałoszyński K., *Zagrożenie terroryzmem w wybranych krajach Europy Zachodniej oraz Stanach Zjednoczonych*, AON Warszawa 2001, s. 5–37.

¹⁵ Potwierdzają to np. zamachy z 11.09.2001 r. w Stanach Zjednoczonych czy atak przeprowadzony na pociągi w Madrycie 11.03.2004 r.

¹⁶ Podaję za: Wybrane problemy walki z terroryzmem międzynarodowym, red. A.Ciupiński, M. Zając, Warszawa 2003, s. 10.

¹⁷ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, red. W. Łepkowski, Warszawa 2002, s. 149.

¹⁸ Bolechów B., *Terroryzm w świecie...*, wyd. cyt., s. 35.

¹⁹ Karolczak K., *Encyklopedia terroryzmu*, Warszawa 1995, s. 9 i następne.

mu Pinocheta. Niedawnym przykładem jest zabójstwo Selimchana Jandarbije-wa, byłego prezydenta Czeczenii przez agentów rosyjskich służb specjalnych²⁰. Wspomniani już A.P. Schmid i A. J. Jongman w swojej pracy przeanalizowali 109 rozmaitych definicji terroryzmu i ustalili częstotliwość występowania w nich 22 elementarnych określeń. Powracając do cytowanego Bruce'a Hoffmana²¹, możemy opisać cechy terroryzmu odróżniające go od innych przestępstw, i umożliwiające zakwalifikowanie konkretnego czynu jako działania terrorystycznego. Tak więc terroryzm jest ze względu na swoje cele i motywy działania strictly polityczny. Ma nieść reperkusje polityczne dotyczące nie tylko celu (ów) działania oraz ofiar, dokonany jest przez dającą się zidentyfikować organizację mającą własną hierarchię oraz stosującą zasady konspiracji, w tym brak mundurów lub symboli identyfikacyjnych²². Akt terroru dokonywany jest przez ugrupowanie ponadnarodowe lub twór niepaństwowy. Przy jego dokonywaniu stosowana jest przemoc bądź groźba jej użycia²³. Hoffman definiuje terroryzm tak: *Terroryzm jest specjalnie pomyślany tak, by wywierał dalekosiężne skutki psychologiczne, znacznie wykraczające poza bezpośrednią ofiarę(y) czy przedmiot terrorystycznego ataku. Ma zasiać strach, a więc zastraszyć znacznie szerszą „namierzoną widownię”, która może obejmować wrogą grupę etniczną lub religijną, cały kraj, rząd lub partię polityczną czy też opinię publiczną. Terroryzm ma tworzyć władzę tam, gdzie jej nie ma, lub konsolidować tę, która jest słaba. Za pomocą rozgłosu zdobytego w wyniku przemocy terroryści pragną zdobyć wpływy i władzę, których nie mają, by przeprowadzić zmiany polityczne na szczeblu lokalnym lub międzynarodowym*²⁴. Dla Walerija Szestakowa terroryzm to: *system prywatnych (tj. niepaństwowych, niesądowych i nieprawnych) gwałtownych i innych działań,*

²⁰ Przykładem tego typu akcji terrorystycznej było zabicie Jewhena Konowalca, przywódcy Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów (OUN) przez Pawła Sudopłatowa, oficera wywiadu rosyjskiego, przy pomocy bomby umieszczonej w bombonierce z pomadkami, zob. Sudopłatow P., Wspomnienia niewygodnego świadka, Warszawa 1999, s. 38.

²¹ Wykładowca Uniwersytetu St. Andrews, dyrektor Ośrodka Studiów na Terroryzmie i Przemocą Polityczną, wcześniej dyrektor działu badań nad terroryzmem RAND Corporation.

²² W odniesieniu do zamachów terrorystycznych w Rosji, ten punkt nie ma zastosowania. Nie można, moim zdaniem, uznać zamachów np. na Teatr na Dubrowce czy szkołę w Biełsłanie za akty zbrojnej walki o niepodległość Czeczenii. Powstaje w związku z tym pytanie czy można uznawać terrorystów za kombatanów zob. na ten temat: Marcinko M., Status terrorysty w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego /w:/ Walka z terroryzmem w świetle prawa międzynarodowego, red. Lankosz K., Chorośnicki M., Czubik P., Bielsko Biała 2004, s. 123–136.

²³ Hoffman B., Oblicza..., wyd. cyt., s. 41.

²⁴ Tamże, s. 42.

skierowany na uzyskanie w drodze porozumienia zmiany w międzypaństwowych lub wewnętrznych umowach i porozumieniach²⁵ (tłum. własne – K.K.). Aby na potrzeby niniejszej rozprawy uściślić charakter oraz przedmiot terroryzmu, autor pisząc o terroryzmie będzie się posługiwał definicjami zawartymi w rosyjskich ustawach regulujących walkę z terroryzmem.

Terroryzm to przemoc lub zagrożenie jego zastosowaniem do osób i organizacji, zniszczenie (uszkodzenie) lub groźba zniszczenia (uszkodzenia) majątku i innych obiektów, mogąca grozić śmiercią ludzi, będąca przyczyną znacznej szkody w majątku lub powodująca wystąpienie innych społecznie niebezpiecznych następstw, dokonana w celu naruszenia spokoju społecznego, zastraszania społeczeństwa lub w celu oddziaływania na przyjęcie przez organy władzy rozstrzygnięć po myśli terrorystów, lub zaspokojenie nieprawnych majątkowych i innych interesów; targnięcie się na życie państwowego lub społecznego działacza dokonane w celu przerwania jego państwowej lub innej politycznej działalności lub uważanej za taką działalność, napad na przedstawiciela obcego państwa lub pracownika organizacji międzynarodowej, objętego międzynarodową ochroną, również napad na pomieszczenia służbowe lub środki transportu osób objętych międzynarodową ochroną, jeżeli to działanie jest ściśle związane z prowokacją wojny lub skomplikowaniem stosunków międzynarodowych (tłum. własne – K.K.)²⁶.

Terroryzm – ideologia przemocy i praktyka wpływania na decyzje przyjęte przez władze państwowe, władze samorządowe lub organizacje międzynarodowe, związana z zastraszaniem ludności lub innymi formami nielegalnych działań z użyciem przemocy (tłum. własne – K.K.)²⁷.

²⁵ Шестаков В., Террор мировая война, Москва 2003, s. 227.

²⁶ Федеральный закон Российской Федерации о борьбе с терроризмом, глава 1 общие положения, статья 3, основные понятия; рог. Уголовный кодекс Российской Федерации, официальный текст, действующая редакция, Москва 2004, s. 89.

²⁷ Федеральный закон Российской Федерации О противодействии терроризму, www.president.kremlin.ru/text/docs./2006/03/102800.shtml. Ustawa została przyjęta przez Radę Federacji 22.02.2006 r. W projekcie ustawy do trzeciego czytania tekst definicji terroryzmu brzmiał jak podaję dalej. Terroryzm – to przemoc lub zagrożenie jej zastosowaniem w stosunku do osób fizycznych, zniszczenie (uszkodzenie) lub groźba zniszczenia (uszkodzenia) majątku lub innych materialnych obiektów, nieprawna ingerencja lub groźba nieprawnej ingerencji w zasoby informacyjne i systemy informacyjne, a także inne działania powodujące niebezpieczeństwo śmierci ludzi, przyczynienia się do znacznych strat materialnych lub wystąpienia innych społecznie niebezpiecznych następstw i dokonywane w celach zastraszania ludności lub wywarcia wpływu na podjęcie przez osoby urzędowe, organa władzy państwowej, organa samorządowej organizacji międzynarodowej decyzji gwarantujących zaspokojenie socjalno-politycznych żądań i interesów terrorystów (tłum. własne – K.K.). Zmiana treści jest wymowna.

1.2 Charakterystyka terroryzmu politycznego

Przedstawiając problemy ze zdefiniowaniem terroryzmu, za jeden z ważniejszych elementów do jego zrozumienia uznaliśmy czynnik polityczny. Ponieważ mamy się zająć charakterystyką terroryzmu politycznego, należy odpowiedzieć na pytanie, czy występuje zjawisko terroryzmu niepolitycznego. Tak, to terroryzm zorganizowanych grup przestępczych. Nazywamy go też terroryzmem (terrorem) kryminalnym²⁸. W związku z tym pojawia się kolejne pytanie co decyduje, że terroryzm jest zjawiskiem politycznym. Używając słowa terroryzm, traktujemy go jako synonim dla określenia terroryzm polityczny. Co przesądza, że terroryzm jest zjawiskiem politycznym? Czy są to motywy sprawców, cel ich poczynań, baza społeczna i religijna? Jakie obszary kwalifikować jako polityczne? Jakie są granice między postulatami politycznymi i apolitycznymi? Czy motywacja religijna, filozoficzna²⁹ lub światopoglądowa w działalności terrorystycznej mówi o jego politycznym charakterze? Rodzaj terroryzmu, o którym piszę, jest nastawiony na wymuszenie korzystnych dla niego zmian natury politycznej. Może to dotyczyć zmiany polityki rządu (rządów), wymiany elit politycznych, wycofania się z podjętych zobowiązań (w tym międzynarodowych). Może też być odwrotnie. Akcja terrorystyczna ma zapobiegać zmianom nie będącym po myśli terrorystów³⁰. Prowadząc te rozważania można stwierdzić, że o politycznym charakterze terroryzmu przesądzają motywy sprawców oraz dalekosiężny cel ich działalności. Innymi słowy – jeśli pobudki działania mają polityczne podłoże lub cele, mają także charakter polityczny, mówimy więc o terroryzmie politycznym. Przedstawione rozumowanie jest oczywiście dalece uproszczone. Przyczyny działań ludzi nie są tak jednoznaczne. Ich ocenianie i kwalifikowanie obarczone jest ryzykiem popełnienia poważnego błędu. Ważnym czynnikiem do rozważenia są motywacje natury psychologicznej czy wynikające z istniejących stosunków społecznych, ekonomicznych lub regulacji prawnych. Dla oceny politycznego charakteru terroryzmu ważnym jest sprecyzowanie jakie obszary działania można zakwalifikować jako polityczne. Najłatwiejszym wydaje się utożsamienie celu politycznego

²⁸ W literaturze występują następujące rodzaje terroryzmu. Są nimi terroryzm: kryminalny, wojenny, psychiczny czy omawiany polityczny. Zob. też Kayzer B., *Demokracja, terroryzm i polityka radykalna, zarys wykładu z doktryn polityczno-prawnych*, Szczepiń 1999, s. 90–94.

²⁹ Chrześcijańscy supematyci w USA (zamach w Oklahoma City, czy sekta Aum Shinrikyo (Najwyższa Prawda) w Japonii

³⁰ Terroryzm protestancki w Ulsterze.

z celem związanym z władzą polityczną³¹. Dla rozwiązania tych problemów posłużę się określeniem władzy politycznej jako instrumentu (zbioru środków), z podkreśleniem stosowania przymusu, dzięki któremu dany podmiot narzuca i egzekwuje swoją wolę wobec innych podmiotów. Dodatkowo w ocenie charakteru czynu terrorystycznego posłużę się kategorią państwa, jako formą organizacji życia politycznego, gdzie władza polityczna jest władzą państwową³². Mając powyższe w pamięci, analizując cele i motywacje poszczególnych aktów terrorystycznych łatwiej precyzyjnie oceniać ich charakter. Czy noszą znamiona terroryzmu politycznego, czy są czynem kryminalnym, aktem bandytyzmu? Oczywiście, aby ściśle określić gdzie przebiegają granice pomiędzy postulatami politycznymi, a żądaniami niepolitycznymi należałoby dysponować taką definicją polityki, która w sposób idealny oddzielałaby ją od innych sfer życia ludzkiego. Powstanie takiej definicji jest niewykonalne, gdyż niezbywalną cechą życia społecznego człowieka jest jego nierozdzielność. Wynika ona z faktu, że zjawiska i procesy społeczne przenikają się wzajemnie, wiążą ze sobą tworząc skomplikowaną tkankę społeczną. Nie można jednak zaprzeczyć istnieniu zjawisk politycznych.

Rozważając polityczny charakter terroryzmu nie można zapomnieć jego typologii. W historii można wyróżnić kilka jego etapów. Pierwszy z nich łączy się z wydarzeniami ostatniego dwudziestolecia XIX wieku i początków (do lat dwudziestych) wieku ubiegłego. Jego cechą charakterystyczną było istnienie wielu tajnych organizacji skupiających się na walce o wyzwolenie społeczne i narodowe. Nielicznymi były przypadki stosowania akcji terrorystycznych przez organizacje o charakterze reakcyjnym. Kolejny etap to terroryzm począwszy od skrajnej lewicy, poprzez narodowych socjalistów do ataków inspirowanych ideologią nacjonalistyczną. Ten etap zamykał się w latach 1919–1939. Jego cechą charakterystyczną była przewaga terroru skrajnej prawicy, począwszy od narodowych socjalistów poprzez nacjonalistów ukraińskich czy chorwackich. Trzeci etap to akcje terrorystyczne lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. Charakteryzuje się on wielką złożonością. W okresie tym występuje terroryzm ruchów narodowowyzwoleńczych i separatystycznych. Dodatkowo istniał terroryzm ze strony organizacji skrajnej lewicy jak i skrajnej prawicy. W tej fali terroryzmu wyróżnić można trzy kategorie akcji terrorystycznych. Należą do nich: terroryzm antyautorytarny

³¹ Jest to wieloznaczne pojęcie, które może być definiowane w wielu kategoriach. Są nimi np.: kategoria behawioralna, teleologiczna, instrumentalna, strukturalna. Zob. szerzej Leksykon politologii ..., wyd. cyt. s. 435–436.

³² Tamże, s. 261–264; Bodnar A., *Nauka o polityce*, podręcznik akademicki, Warszawa 1988, s. 95–98.

(Ameryka Południowa), terroryzm nacjonalistyczno-separatystyczny (w tym ruchów narodowowyzwoleńczych) oraz terroryzm miejski organizacji skrajnych (lewicowych i prawicowych). Czwartym etapem, jest fala terroryzmu widoczna od lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia czyli działalność organizacji mniejszości etnicznych. Przykładem są Kurdowie w Turcji, Ormianie w Federacji Rosyjskiej, czy Sikhowie w Indiach³³. Terroryzm stał się trwałym zjawiskiem, przybrał wymiar międzynarodowy i jest zagrożeniem numer jeden dla ludzi, społeczeństw i państw. Współczesny terroryzm destabilizuje sytuację nie tylko w poszczególnych krajach, lecz na całym świecie. Rozwijają się w wielu niebezpiecznych kierunkach. Przyczynami są zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania. Do zewnętrznych zaliczyć można: pojawienie się starych geopolitycznych roszczeń, konflikty regionalne czy aktywizacja ekstremistycznych działań organizacji terrorystycznych, religijnych i innych. W siedemdziesięciu państwach działa powyżej 1000 grup³⁴ i organizacji terrorystycznych. Do przyczyn wewnętrznych powstania i rozwoju zjawiska terroryzmu należą: kryzys ekonomiczny, wzrost przestępczości, rozwój rynku nielegalnego handlu bronią i łatwość jej zdobycia, funkcjonowanie dużej liczby osób będących uczestnikami wojen (Afganistan, Czeczenia, Tadżykistan,). Wspomniane w tym opracowaniu daty 11 września 2001 r. i 11 marca 2004 r., są datami przełomowymi w rozwoju terroryzmu. Według cytowanej chronologii byłby to piąty etap w rozwoju terroryzmu.

Efekty ataków terrorystycznych z lat 2001 do 2005 spowodowały zmiany na światowej scenie politycznej. Powstała koalicja antyterrorystyczna. Pod wpływem wydarzeń z września 2001 roku USA rozpoczęły dwie antyterrorystyczne interwencje zbrojne w Afganistanie i Iraku. Atak terrorystyczny w Madrycie z marca 2004 r. przyczynił się do zmiany rządu oraz spowodował wycofanie hiszpańskich żołnierzy z Iraku. Wszystkie te fakty wskazują na polityczny charakter i wymiar terroryzmu międzynarodowego. Po raz pierwszy terroryści

³³ O terroryzmie międzynarodowym zob. w Leksykon ..., wyd. cyt., s. 409–412. W okresie tym nawiązana została współpraca międzynarodowa między Frakcją Czerwonej Armii (Niemcy) a Akcją Bezpośrednią (Francja). Miało to miejsce w 1985 roku. Ich hasłem było: partyzanci wszystkich krajów łączcie się. Zob. też Pawłowski A., Terroryzm w..., wyd. cyt., s. 36–37; Umiedzynarodowienie terroryzmu miało już miejsce wcześniej podczas oprowadania w 1975 roku konferencji państw OPEC w Wiedniu czy porwanie samolotu Air France, odbitego w Entebbe, por. Hoffman B., Oblicza..., wyd. cyt. s. 76–81.

³⁴ Przykładowe organizacje terrorystyczne na terytorium Rosji i krajów WNP: Stowarzyszenie reform socjalnych (Rosja, Azerbejdżan, Tadżykistan, Kirgistan – kraj pochodzenia Kuwejt), Komitet Islamskiego Wezwania (Rosja, Azja Centralna, Azerbejdżan), Liga Islamskiego Świata (Rosja), Partia Islamskiego Wyzwolenia (Rosja, Białoruś, Azerbejdżan, Kazachstan, Ukraina, Uzbekistan), Hamas lub Islamski Ruch Sprzeciwu (Rosja).

uzyskali wpływ na rozwój sytuacji politycznej i to od razu w skali międzynarodowej. Doświadczenie to przyczyniło się do szybszego rozwoju, wręcz rozkwitu stosowania metod terrorystycznych, celem uzyskania korzyści natury politycznej, zdobycia władzy i wpływu na podmioty polityki międzynarodowej. Rozwój ekstremizmu i fundamentalizmu na całym świecie spowodował zniszczenie jakichkolwiek hamulców w ograniczaniu ilości ofiar akcji terrorystycznych do niezbędnego minimum³⁵. Terroryzm współczesny, w wymiarze wewnętrznym i międzynarodowym nabrał nowego znaczenia, włączył się do faktycznej gry o władzę polityczną i zyskał tak na znaczeniu, że zagroził globalnym interesom USA. Można zaryzykować stwierdzenie, że stał się on jednym z podmiotów stosunków międzynarodowych. Podmiotem trudnym do opisanego, nieco mgławicowym, ale faktycznie istniejącym, z którym liczyć się muszą najpotężniejsze państwa. Już w Narodowej Strategii Wojskowej USA oraz Doktrynie Wojennej Rosji, obydwu z przed paru lat, opisano wśród zagrożeń militarnych terroryzm jako jeden z ważniejszych jego elementów³⁶. Konkludując, możemy stwierdzić, że jeszcze parę lat wstecz terroryści mieli minimalną szansę na zmianę panującego politycznego układu sił w stosunkach wewnętrznych czy międzynarodowych. Od roku 2001 sytuacja ta zmieniła się. O ile terroryści nie mogą obecnie jeszcze dokładnie zaplanować i wytyczyć kierunków zmian, które przyniosą ich uderzenia, to mają empiryczne dowody, że mogą spowodować zmiany na scenie politycznej tak w skali państw jak i ogólnoswiatowej.

1.3 Terroryzm źródła, postać, nurty, formy i metodologia

Zajmując się współczesnym terroryzmem i jego charakterystyką, omówiłem problemy ze sprecyzowaniem uniwersalnej jego definicji. Została przedstawiona jego charakterystyka, rozróżnienia między terrorem a terroryzmem, podane podstawowe pojęcia. Obecnie zajmę się źródłami terroryzmu, jego postaciami, nurtami oraz metodologią. Analiza przedstawionych powyżej problemów pozwoli na pełniejsze zrozumienie fenomenu, o którym jest ta praca. Powstanie zjawiska terroryzmu motywowane jest wieloma przyczynami. Wśród jego źró-

³⁵ Akcje świeckich terrorystów były skierowane w wyraźnie określone cele np. przedstawiciele władzy, policji czy służb bezpieczeństwa (ETA, IRA, Czerwone Brygady). Religijne motywacje nie niosą tych ograniczeń. Sprawcy motywowani są „wyższymi”, boskimi celami. Działają więc dokładnie w imię zasady cel uświęca środki, (Dubrowka, Madryt, Białostan, Londyn).

³⁶ Gawliczek P., Pawłowski J., Zagrożenia..., wyd. cyt., s. 21; zob. Военная доктрина Российской Федерации, Военно-политическая обстановка, www.scrf.gov.ru/Documents/Decree/2000/706-1.htm.

del wymieniane są czynniki: ekonomiczne, polityczno-kulturowe, ideologiczno-motywacyjne, społeczno-psychologiczne³⁷, psychiczne³⁸. Inni autorzy dzielą źródła terroryzmu na: społeczno-ekonomiczne, historyczno-polityczne, socjologiczne i psychologiczne³⁹. Cytowany kilkakrotnie Bruce Hoffman przedstawia takie źródła współczesnego terroryzmu jak: podłoże etniczno-narodowe i separatyzm oraz uwarunkowania religijne. Klasyfikacje źródeł przyczyn terroryzmu prawdopodobnie można by mnożyć, tak jak definicje terroryzmu. Charakterystyka jednego źródła, pokazująca przyczyny nie jest całkowitym i wyczerpującym opisem zjawiska. Autor opracowania uważa, że podane źródła terroryzmu są jedynie konstrukcją teoretyczną, pozwalającą na uporządkowanie tematyki dla pewnej jasności opisu. Czynniki te nie występują w czystej postaci. Nie ulega wątpliwości, że źródło terroryzmu takie jak czynnik historyczno-polityczny, musi mieć implikacje natury ekonomicznej czy socjologicznej. W pełni należy się zgodzić z następującym cytatem. *Terroryzm postrzegany często jako nie selektywny i bezsensowny, stanowi w istocie bardzo świadome i planowe zastosowanie przemocy*⁴⁰. Świadome i planowe stosowanie przemocy jest dowodem, że u podstaw terroryzmu nie leżą dewiacje natury psychicznej. Tak więc źródła pochodzenia terroryzmu oparte są na realnych przesłankach. Mogą zostać zbadane, opisane czy uporządkowane. Gdy przyjrzymy się czynnikowi ekonomicznemu, lub praktycznie jego synonimowi, czynnikowi społeczno-ekonomicznemu, możemy stwierdzić, że są one powiązane z całym szeregiem zjawisk. Należą do nich napięcia społeczne spowodowane kryzysami ekonomicznymi, występujące przyspieszenie rozkładu starych układów klasowych i powstawanie nowych. Terroryzm powstały na bazie czynników społecznych i ekonomicznych w krajach wysoko rozwiniętych nie ma znaczącej pozycji politycznej. Mimo zwiększania się liczby zamachów czy zająć terrorystycznych, skutki polityczne były niezauważalne⁴¹. Większe znaczenie dla biegu spraw terroryzm wywiera w krajach rozwijających się, krajach trzeciego świata. Akcje terrorystyczne mogą być inicjatorem działań o charakterze narodowo-wyzwoleńczym, uaktywnia to ruchy separatystyczne czy nacjonalistyczne⁴². Odczuwana rozbieżność

³⁷ Podaję za: Szmidt T. L., *Terroryzm a...*, wyd. cyt., s. 46–63.

³⁸ Bernard A., *Strategia terroryzmu*, Warszawa 1978, s. 38.

³⁹ Walka z terroryzmem we współczesnym świecie..., wyd. cyt., s. 15.

⁴⁰ Hoffman B., *Oblicza...*, wyd. cyt., s. 175.

⁴¹ Mówimy o terroryzmie lewackim czy prawicowym. Współczesne zamachy, np. zamach z 11.03.2004 r. w Madrycie mają wpływ na politykę wewnętrzną i zagraniczną zaatakowanego kraju. Czy ten wpływ jest incydentalny, czy ma znaczenie długofalowe, ze względu na krótki okres od zajścia trudno jest do oszacowania.

⁴² Zob. Szmidt T. L., *Terroryzm a...*, wyd. cyt., s. 46–51, autor posługuje się metodologią marksistowską. Klasycznym przykładem silnego wpływu terroryzmu na politykę jest Kolumbia.

między rzeczywistością, a obrazami serwowanymi w środkach masowego przekazu czy dyskryminacją społeczną, ekonomiczną, socjalną, tworzy bazę umożliwiającą powstanie organizacji terrorystycznych, które uzyskują pewne poparcie społeczne. Pozwala im ono na podjęcie działalności terrorystycznej motywowanej omawianymi przyczynami. Źródła polityczno-kulturowe i historyczno-polityczne wzajemnie się dopełniają. Mają swój początek w odzewie społecznym domagającym się demokratyzacji, poszanowania praw człowieka, przestrzegania zasad praworządności. Współcześnie wyróżniamy następujące, podstawowe nurty terroryzmu: religijny, nacjonalistyczny, nacjonalistyczno-religijny, ideologiczny, który możemy podzielić na: lewicowy i prawicowy oraz terroryzm wynikający z innych przyczyn doktrynalnych i światopoglądowych.

Zajmując się pierwszym z nurtów terroryzmu można stwierdzić, że imperatyw religijny stał się podstawową i zasadniczą cechą charakteryzującą współczesną działalność terrorystyczną. Kluczową rolę w odrodzeniu tej formy terroryzmu miały, zdaniem specjalistów, wydarzenia 1979 roku i powstanie republiki islamskiej w Iranie. Oczywiście i we wcześniejszych okresach zauważamy podłoże religijne powstania organizacji terrorystycznych⁴³. Jednak w ich działalności dominowały aspekty polityczne, nie religijne. Terroryzm motywowany religijnie nie ogranicza się jedynie do Bliskiego Wschodu, choć takie wrażenie można odnieść. Powiązania religii z terroryzmem nie są nowością w historii świata⁴⁴. Sięgając do historycznych korzeni należy wspomnieć o zelotach⁴⁵ walczących z okupacją rzymską terenów obecnego Izraela. Prowadzili oni bezwzględną walkę zabijając legionistów rzymskich bądź obywateli żydowskich, którzy w ocenie zelotów byli winni zdrady. Zabójstwo odbywało się publicznie, poprzez podcięcie gardła⁴⁶. Ta publiczna egzekucja miała wywołać podobne reperkusje jak akcje współczesnych terrorystów. Zasiać strach oraz być przekazem dla szerszej publiczności – okupantów Rzymian i współpracujących z nimi Żydów. Zeloci zatruli

⁴³ Irlandzka Armia Republikańska, Bojownicy Wolność Ulsteru, muzułmańska Organizacja Wyzwolenia Palestyny czy żydowskie organizacje terrorystyczne przed wywalczeniem niepodległości przez Izrael.

⁴⁴ Zob. Terroryzm, materiały z sesji naukowej Toruń 11 kwietnia 2002 roku pod. red. V. Kwiatkowskiej-Darul, Toruń 2002.

⁴⁵ Zelota (łac. zelotes) gorliwiec, ktoś gorliwy, fanatyczny wyznawca, tu członek sekty walczącej w latach 66 do 73 n.e. z okupacją Izraela przez Rzymian.

⁴⁶ Należy zauważyć, że w polskiej historii walki o niepodległość powrócono do metod zelotów żydowskich. W trakcie powstania styczniowego funkcjonowały oddziały żandarmów sztyletników stałych i tajnych. Ci tajni żandarmi wykonywali wyroki na urzędnikach carskich i polskich konfidentach. Ofiarami polskiego terroryzmu było 1007 osób, w tym 951 zginęło, szerzej zob. Besala J, Kiedy byliśmy terrorystami, /w:/ Polityka nr 21/2004, s. 80–82.

studnie, spichrze i wodociągi. Innymi historycznymi terrorystami, motywowanymi religijnie, byli thugowie⁴⁷ w Indiach, którzy dokonywali rytualnych mordów na cześć bogini Kali. Kolejni protoplaści terroryzmu religijnego to assasyni⁴⁸ walczący z Krzyżowcami na terenach obecnej Syrii. Dla assasynów przemoc była boskim nakazem, sakramentem opisanym w pismach religijnych i przedstawionym przez władze religijne. Ich celem nie było pokonanie chrześcijańskich Krzyżowców, lecz przyspieszenie nowego millenium. Motywacją działań był fakt obietnicy, że każdy który polegnie w ataku, zostanie natychmiast zabrany do nieba. Opisany tutaj etos męczeństwa występuje w wielu współczesnych islamskich organizacjach terrorystycznych, lecz nie tylko. Można za Davidem C. Rapoportem zaryzykować stwierdzenie, że do XIX wieku religia stanowiła jedyne usprawiedliwienie terroryzmu⁴⁹. Wiek XIX w Europie, koniec rządów monarchicznych z namaszczenia boskiego oraz nowe koncepcje dotyczące roli państwa oraz jego obywateli rozpoczęły proces sekularyzacji terroryzmu. Pojawienie się pojęć nacjonalizmu i samostanowienia doprowadziły do zmiany motywacji działań o charakterze terrorystycznym⁵⁰. Współczesny terroryzm motywowany religijnie odrodził się po rewolucji islamskiej w Iranie. Terroryzmu o podłożu religijnym nie można jednak łączyć jedynie z islamem. W 1980 roku jedynie dwie grupy terrorystyczne dałoby się zaklasyfikować jako religijne⁵¹. Zaś w 1992 r. można było doliczyć się dwunastu organizacji terrorystycznych o charakterze religijnym⁵². Już w roku 1995 procentowy udział religijnych organizacji terrorystycznych

⁴⁷ Thugowie, indyjska tajna sekta sekta dusicieli, której członkowie byli zobowiązani do udawania uczciwych obywateli, potajemnie trudniący się rabunkiem i zabijaniem. Łupy były przekazywane do świątyń bogini Kali.

⁴⁸ Assasyni – skrajna sekta izmailitów (nizarytów) powstała w XI wieku, stosująca skrajnie okrutne metody, zabójstwa w walce o władzę religijno polityczną. Wynajmowani przez Seldżuków w czasie wojen krzyżowych do walki z chrześcijańskim rycerstwem. Kres ich działalności położyli Mongołowie zdobywając ich perską siedzibę Ałamuł w 1256 roku. W szesnaste lat później dobili ich egipcscy Mamelucy, zdobywając drugą z ich siedzib Masauł. Obecnie słowo assasyn oznacza płatnego mordercę.

⁴⁹ Rapoport. C. D., *Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Tradition*, w: *American Political Science Review*, t. 78, nr 3 z 1984; podaje za Hoffman B., *Oblicza...*, wyd. cyt., s. 85.

⁵⁰ Dodatkowym katalizatorem były radykalne szkoły myślenia, począwszy od marksizmu, jego późniejszych interpretacji, anarchizmu, nihilizmu. Przyspieszyły tę przemianę również ruchy narodowo wyzwolenicze po II wojnie światowej; zob. Grotowicz V., *Terroryzm w Europie...*, wyd. cyt., s. 20–40; Hoffman B., *Oblicza...*, wyd. cyt., s. 85–86.

⁵¹ Szyicka organizacja Al – Dawa oraz Komitet Obrony Rewolucji Islamskiej.

⁵² Hoffman B., *Oblicza...*, wyd. cyt., s. 86–87.

wzrósł do 46,4 % ich światowej populacji⁵³. Upadek świata dwubiegunowego, paradoksalnie przyczynił się do rozwoju terroryzmu motywowanego religijnie. W ich wykonaniu działalność terrorystyczna nabiera wymiaru transcendentalnego. Nie znają zakresu ograniczeń działania, tak politycznych, moralnych czy w wymiarze praktycznej realizacji. Stąd wynika wielka liczba ofiar zamachów o podłożu religijnym. Terrorysty ci traktują swoją walkę jak wojnę totalną, starając się wyeliminować jak największą liczbę tych, których uznali za nieprzyjaciół⁵⁴. Religia i nakazy zawarte w świętych księgach oraz przekazane przez duchownych, są podstawą legitymizacji wszelkich działań terrorystycznych. Prowadzący święty terror namaszczeni religijnie, przedstawiają osoby nie należące do religii czy sekty przez nich reprezentowanej w kategoriach upodlających, jako psy, niewierni, sługi szatana itp. Stosowanie tej terminologii prowadzi w prostej linii do odrzucenia jakichkolwiek barier w celu ograniczenia ofiar przemocy. Życie osób przedstawianych w powyższy sposób nie ma żadnej wartości. Znamiennym jest fakt, że terroryści religijni nie są przeciwnikami określonego systemu, lecz jego częścią starającą się go zachować w dotychczasowej lub ulepszonej postaci⁵⁵. Drugi nurt, to terroryzm nacjonalistyczny. Jest on nierozzerwalnie związany z organizacjami walczącymi o uzyskanie niepodległości bądź autonomii dla narodu, grupy narodowościowej czy etnicznej, z której pochodzą. Mogą żądać przyłączenia części terytorium danego państwa do terytorium drugiego. Terrorysty dążą do obalenia rządzącej elity politycznej poprzez zastraszenie społeczeństwa. Terroryzm o podłożu nacjonalistycznym powstał po ukształtowaniu się tożsamości narodowej. W Europie miało to miejsce w XIX wieku, kiedy uformowały się nacjonalistyczne ruchy polityczne. Język, religia, przynależność etniczna i wspólnota geograficzna to podstawowe czynniki budujące tożsamość narodową. Gdy ludzie identyfikujący się z tymi czynnikami uznają, że są rządzeni przez reprezentantów obcego narodu, sięgają po dostępne środki prowadzące do uzyskania niepodległości czy autonomii. Jednym z nich jest terroryzm. Do klasycznych przedstawicieli terroryzmu nacjonalistycznego zaliczyć możemy

⁵³ Dwadzieścia sześć ugrupowań, z liczby pięćdziesięciu sześciu rozpoznanych i aktywnych grup terrorystycznych; Hoffman B., *Oblicza...*, wyd. cyt., s. 87.

⁵⁴ Zamach w Oklahoma City – 168 zabitych, tokijskie metro – 12 zabitych, poszkodowanych 3796; zamachy z 11 września – ponad 3 tysiące ofiar. Tylko w 1995 roku 25 % międzynarodowych zjść terrorystycznych miało charakter religijny, lecz pociągnęło 58 % ofiar. Dane wg RAND – St. Andrews, podaje za Hoffman B., *Oblicza ...*, wyd. cyt., s. 89.

⁵⁵ Milicje obywatelskie w USA jak np. Milicja Michigan wierząca, że rząd Stanów Zjednoczonych zapoczątkował program mający objąć kontrolą życie każdego Amerykanina. Członkowie milicji są motywowani religijnie, uważają się za bożych żołnierzy, którzy zabijają z miłością, bo Bóg jest z nimi.

separatystów baskijskich czy korsykańskich, terrorystów z Irlandzkiej Armii Republikańskiej i żydowskiej syjonistycznej organizacji terrorystycznej Irgun Zvai Leumi z lat czterdziestych ubiegłego stulecia. Po terroryzm mający podłoże nacjonalistyczne sięgali Grecy walczący o wyzwolenie Cypru czy Algierczycy w wojnie z Francją⁵⁶. Możemy wymieniać wiele innych przykładów jak: Sikhowie w Indiach czy Tamilowie na Sri Lance⁵⁷.

Kolejnym kierunkiem terroryzmu jest nurt nacjonalistyczno-religijny. Definiując go, nie mam na myśli prostego, wręcz prymitywnego połączenia terroryzmu nacjonalistycznego z religijnym. Nurt ten wyraźnie występuje i można go wyróżnić z pośród innych kierunków terroryzmu⁵⁸. Sztandarowym przykładem jest Hamas czyli Harakat Al-Muqawarna Al-Islamiya⁵⁹. Ideologiczne korzenie Hamasu to poglądy Bractwa Muzułmańskiego⁶⁰. Organizacja dokonała połączenia nacjonalizmu oraz integryzmu religijnego, co zostało uwidocznione w karcie programowej organizacji⁶¹. Należy wspomnieć, że oprócz aktywności o charakterze terrorystycznym, Hamas prowadzi efektywną działalność społeczną, wspomagając finansowo co trzeciego Palestyńczyka w strefie Gazy⁶². Innym przykładem wyraźnie potwierdzającym istnienie terroryzmu nacjonalistyczno – religijnego są organizacje działające w Kaszmirze oraz Pendżabie. Działalność ich w tych prowincjach Indii oparta jest o istniejący silny etos nacjonalistyczny, a także o wpływy religijne. W Kaszmirze to islam, w Pendżabie sikhizm, który jest synkretyczną religią powstałą z połączenia wątków islamu i hinduizmu, głoszącą równość wszystkich wobec Boga oraz podkreślającą wartość pracy⁶³.

⁵⁶ Sławna bitwa o Algier (w dwa tygodnie w zamach terrorystycznych zginęło 15 osób, rannych było 105), która w wyniku zastosowanych bezwzględnych represji ze strony Francuzów była epizodem decydującym o bankructwie francuskiego panowania w Algierii.

⁵⁷ Trzeba tu podkreślić, że nacjonalizm w tych wypadkach łączy się z przekonaniami religijnymi.

⁵⁸ Wyróżniając spośród ruchów terrorystycznych odłam nacjonalistyczno-religijny przychyliam się do propozycji B. Bolechowa z jego cytowanej pracy. Oczywiście można tworzyć dowolne kategorie kierunków terrorystycznych z przedstawionej powyżej klasyfikacji. Może to być np. terroryzm lewicowo-nacjonalistyczny. Mnożenie tego typu połączeń może zaciemnić nasze rozumienie tematu, w miejscu gdzie potrzebna jest jego pewna synteza. Przykładem nurtu lewicowo-nacjonalistycznego może być działalność Partii Pracy Kurdystanu.

⁵⁹ Islamski Ruch Oporu. Słowo hamas oznacza nic innego jak zapal.

⁶⁰ Bractwo Muzułmańskie organizacja powstała w Egipcie w 1928 roku wzywająca do jego przekształcenia w państwo teokratyczne. Mimo, że rzekomo odżegnuje od używania przemocy jej ideologia jest punktem wyjścia dla szeregu współczesnych organizacji islamskich.

⁶¹ Zob. szerzej Bolechów B., *Terroryzm w świecie...*, wyd. cyt., s. 306–312.

⁶² Tamże, s. 311.

⁶³ Tamże, s. 420–435.

Terroryzm lewicowy jest zajęciem wykonywanym z pobudek ideologicznych. Organizacje lewicowe uzasadniają swoją działalność posługując się argumentami zaczerpniętymi z poglądów anarchistycznych, maoizmu, trockizmu czy koncepcji marksistowsko-leninowskich. Powstanie tego rodzaju terroryzmu związane było z falą lewackiej kontestacji, która w drugiej połowie lat 60 przetoczyła się przez wysoko rozwinięte kraje kapitalistyczne oraz Meksyk i Jugosławię. Fala ta pozostawiła grupki sfrustrowanych, ale i zdeterminowanych aktywistów. Stojąc wobec porażki dotychczasowych działań, postanowili przejść do walki zbrojnej. *Nasze bomby obudzą uśpiony lud amerykański i wskażą mu drogę do wyzwolenia* – tak brzmiał apel amerykańskiej grupy Weathermen. Powstaje wiele organizacji, w tym najsłynniejsze Frakcja Armii Czerwonej w RFN i Czerwone Brygady we Włoszech oraz francuska Lewica Proletariacka. Dla Europy i nie tylko, nastaje okres znany pod nazwą lat ołowiu⁶⁴. Odpowiedzią na lewackie ruchy terrorystyczne był terror skrajnej prawicy. To on oddał w Niemczech pierwszy strzał w tej wojnie, dokonano zamachu na przywódcę ruchu studenckiego Rudiego Dutschke. Prawicowy terroryzm nie jest tak spektakularny jak lewicowy. Pozbawiony jest głośnych organizacji i przywódców. Do prawicowych organizacji zaliczyć możemy np. Akcję Opór w Niemczech, Nowy Ład czy Czarny Porządek we Włoszech. Włoski lewicowy terroryzm długo pozostawał w cieniu czarnego terroru⁶⁵. Terroryzm prawicowy doskonale charakteryzuje hasło Naród Aryjski – jeden Bóg, jeden naród, jedna rasa.

Uzupełniając opis różnych nurtów ruchu terrorystycznego należy dokonać charakterystyki terroryzmu wynikłego z przyczyn doktrynalnych i światopoglądowych. Jest nazwany terroryzmem grup walczących o jedną sprawę lub terroryzmem zredukowanego pola konfliktu⁶⁶. Zaliczę do niego np. grupy przeciwników aborcji, szczególnie widoczne w USA i Kanadzie⁶⁷, grupy ekologiczne tzw. ekoterroryzm oraz ruchy obrońców praw zwierząt⁶⁸. Można też podzielić terroryzm według trzech podstawowych form działania, w oparciu o kryterium stosowanych środków. Zalicza się do nich terroryzm klasyczny, superterroryzm oraz cyberterroryzm. Nie ulega wątpliwości, że terroryzm

⁶⁴ Szczegóły o latach ołowiu zob. Tomaszewicz J., *Terroryzm na tle przemocy politycznej* (zarys encyklopedyczny), Katowice 2000, s. 109–163. O lewicowym terroryzmie zob. też. Borucki M., *Terroryzm zło naszych czasów*, Warszawa 2002, s. 67–70.

⁶⁵ Tomaszewicz J., *Terroryzm na...*, wyd. cyt., s. 120 i następne.

⁶⁶ Zob. Bolechów B., *Terroryzm w świecie...*, wyd. cyt., s. 35

⁶⁷ Zwykle powiązane z grupami skrajnej prawicy i ekstremistów religijnych.

⁶⁸ Jako ciekawostkę można podać fakt, że w 1984 roku przywódca brytyjskiego Frontu Wyzwolenia Zwierząt zbiegły z aresztu został schwytany przy pomocy psa policyjnego.

w rozumieniu klasycznym jest najbardziej rozpowszechnioną formą działania. Do klasycznych metod terrorystycznych zaliczamy użycie konwencjonalnych materiałów wybuchowych czy zapalających. Wykorzystuje się wszelkiego typu broń strzelecką. Terrorysty używają tych środków, bądź grożą ich wykorzystaniem. Do klasycznych form terroryzmu należą porwania samolotów wraz z pasażerami oraz branie zakładników i zajmowanie budynków użyteczności publicznej. Klasyką są egzekucje przedstawicieli zwalczanych reżimów, takich jak policjanci lub ważni urzędnicy państwowi. Superterroryzm to nic innego jak użycie broni masowego rażenia. Choć obecnie nie spełnia ona wymogów stawianych przez terrorystów, to prawdopodobieństwo jej zastosowania gwałtownie wzrasta. Tabu użycia tego typu broni zlikwidowała sekta Najwyższa Prawda w Japonii, która użyła sarinu, silnego gazu trującego o przeznaczeniu militarnym. Jeden ze znawców terroryzmu B.M. Jenkins w swoim artykule *Will terrorists go nuclear?* z 1975 roku twierdził, że sięganie po broń masowego rażenia przez terrorystów jest nieprzydatne. Jego zdaniem terroryści chcą bardziej zdobyć rozgłos niż zabić jak największą liczbę ludzi. Swoją pogląd⁶⁹ na sprawę zmodyfikował w 23 lata później w związku z upadkiem krajów bloku socjalistycznego, powstałym chaosem i zmniejszeniem kontroli nad arsenałem nuklearnym pozostałym po ZSRR⁷⁰. Reasumując, wszystko jest przed nami. Czy terroryści wykorzystają kiedykolwiek broń ABC nie wiemy. Istnieje jednak potencjalne zagrożenie jej użycia⁷¹. Trzecią i ostatnią omawianą tu formą terroryzmu jest cyberterroryzm, czyli terroryzm informatyczny. Związany jest z rozwojem i coraz szerszym zastosowaniem techniki komputerowej i oprogramowania, uzależnienia się państw wysoko rozwiniętych od funkcjonowania sieci komputerowych. Skoordynowany atak na sieci komputerowe może doprowadzić do sparaliżowania funkcjonowania państw. Stąd pojawiło się wiele teorii na temat cyberwojny lub infoterroryzmu⁷². Obecnie prawdopodobieństwo zagrożenia tą formą terroru jest niewielkie i traktowane raczej jako propagandowe czy dmuchanie na zimne ze strony

⁶⁹ Jenkins B.M., *Will terrorists go nuclear?*, artykuł został przedstawiony na konferencji naukowej na temat proliferacji broni jądrowej w Los Alamos w 1975 roku.

⁷⁰ Korekta poglądów miała miejsce w 1998 roku i została opisana w artykule *Will terrorists go nuclear? A Reappraisal* zamieszczonym w: Kushner H.W., (redakcja), *The Future of Terrorism. Violence in the New Millenium*, New Dehli 1998.

⁷¹ Szerzej zob. Alexander Y., Hoenig M., *Superterroryzm biologiczny, chemiczny i nuklearny, ataki chemiczne. bronie bioterrorystów, zagrożenie nuklearne*, dokument, Warszawa 2001; Bolechów B., *Terroryzm w świecie...*, wyd. cyt., s. 501–509; Шаров В., *Чеченский конфликт и реальная угроза ядерного терроризма*, wydruk w posiadaniu autora, artykuł był napisany prawdopodobnie w 1995 roku, źródło pochodzenia rosyjskie strony internetowe.

⁷² Np. Toffler H., Toffler A., *Wojna i antywojna*, Warszawa 1997.

elit rządzących. Przedstawione formy terroryzmu, w opinii autora, nie wyczerpują potencjalnych możliwości terrorystów. Ich pomysłowość jest nieograniczona. Atak na World Trade Center, z użyciem samolotów pasażerskich⁷³ jako latających bomb udowodnił, że pomysłowość terrorystów jest nieograniczona. Nowoczesne środki transportu przewidziane do użycia pokojowego mogą być wykorzystane do dokonania zniszczeń na wielką skalę. Należy zadać sobie pytanie, jakie pomysły wykorzystania istniejących, nowoczesnych technologii, zostaną zastosowane przez terrorystów⁷⁴. Metody terroryzmu zmieniały się na przestrzeni jego dziejów. Wspominani żydowscy zeloci używali prostej broni jaką był sztylet, którym podcinali gardła swoich ofiar. Jednak już oni sięgnęli po broń bardziej wyrafinowaną, czyli truciznę, która służyła im do zatruwania studni używanych przez Rzymian. Z nowoczesnych, jak na ówczesne czasy, środków technologicznych skorzystał Guy Fawkes w 1605 r. podejmując próbę wysadzenia króla Jakuba I Stuarta wraz z parlamentem⁷⁵. Współcześni terroryści stosują cały wachlarz metod. Począwszy od użycia broni palnej, w tym maszynowej, do podkładania bomb z mechanizmami zegarowymi bądź sterowanych zdalnie. Klasycznym przykładem rozwoju stosowanych technologii i unowocześniania metod działania jest Irlandzka Armia Republikańska. Przeszła ona od używania prymitywnych bomb detonowanych przy pomocy lontu, do bomb zegarowych, następnie bomb, których eksplozję inicjował sygnał radiowy. Kolejnym krokiem w związku z uruchomionymi systemami zabezpieczeń ze strony Brytyjczyków był rozwój podziemnych laboratoriów w których doskonalono środki zniszczenia. Powstały bomby sterowane policyjnym radarem pistoletowym czy też profesjonalnymi fleszami fotograficznymi⁷⁶. Pierwszą współczesną ofiarą sterowanej radiem bomby był premier Hiszpanii Luis Carrero Blanco w grudniu 1973, na którego zamachu dokonała baskijska

⁷³ Warto w tym miejscu wskazać, że już w 1994 roku, znany autor technotrillerów Tom Clancy, w swojej książce *Dług honorowy*, polskie wydanie z 1999 roku, dokładnie opisał sposób wykorzystania samolotu pasażerskiego z pełnymi paliwa bakami do zniszczenia gmachu kongresu w Waszyngtonie. Mohamed Atta, jego towarzysze oraz mocodawcy dokładnie zrealizowali opisany scenariusz w praktyce, w znaczenie szerszym zakresie. Tak więc to co zdawało się być czystą fikcją literacką znalazło w siedem lat później realizatorów. Autor oczywiście nie wie czy organizatorzy ataku sami wymyślili sposób, czy nie zostali zainspirowani przez T. Clancy'ego.

⁷⁴ O nowych innych obliczach terroryzmu jak np. kosmiczny czytaj: Требин М.П., Терроризм в XXI веке, Минск 2003, s. 755–771.

⁷⁵ Sprawa znana jest pod nazwą Spisku Prochowego.

⁷⁶ Szczegóły patrz Hoffman B., *Oblicza...*, wyd. cyt., s. 171–174. jednym ze szczytowych osiągnięć IRA był zamach na M. Thatcher w Brighton. W hotelu w którym zatrzymała się premier Wielkiej Brytanii, wybuchła bomba podłożona kilka tygodni wcześniej, sterowana wartym kilkanaście funtów układem elektronicznym.

ETA. Rozwój metod działania terrorystów powiązany jest z istniejącą współpracą pomiędzy poszczególnymi organizacjami terrorystycznymi oraz dzięki państwom kiedyś i obecnie wspierającym terroryzm. Wsparcie wiązało się z dostawami sprzętu i trudno dostępnej broni⁷⁷. Niebagatelnym jest pomoc szkoleniowa i instruktażowa oraz wsparcie wywiadowcze⁷⁸. Obecnie doszła szeroka wymiana wiedzy poprzez Internet. Zmiany metod funkcjonowania organizacji terrorystycznych nie sprowadzają się do używanych przez nich technik bojowych, lecz także do doskonalenia systemu organizacji i przeciwdziałania akcjom antyterrorystycznym służb specjalnych. Obecne organizacje są coraz mniej hierarchiczne, a co za tym idzie mało podatne na infiltrację policyjną. Przybierają kształt amorficzny. Akcje organizowane są przez powstające ad hoc zespoły⁷⁹. Udoskonalane są metody ich finansowania. Korzysta się w tej kwestii z wielu środków. Należą do nich okupy za porwanych, handel narkotykami, datki od sympatyków, własna działalność gospodarcza, dotacje z tzw. państw rozbójniczych. Dodatkowo terroryści, szczególnie ci motywowani religijnie i nacjonalistycznie wzmacniani są setkami, jeśli nie tysiącami uczestników – weteranów konfliktów etnicznych począwszy od Bałkanów, poprzez konflikty na Północnym Kaukazie, w Kaszmirze, Afganistanie czy też na Bliskim Wschodzie. Powoduje to zwiększenie poziomu umiejętności organizacji terrorystycznych, wzmacnia ich potencjał bojowy i oraz poszerza wiedzę organizacyjną. Wraz z doskonaleniem metod antyterrorystycznych i kontrterrorystycznych oraz pogłębianiem się współpracy międzypaństwowej w zwalczaniu terroryzmu, terroryści odpowiadają tym samym. Tak więc jeszcze wiele jest przed nami, gdyż zjawisko terroryzmu nie jest efemerydą, tworem jakiegoś spisku, lecz realnie funkcjonującym zjawiskiem społeczno-politycznym, którego formy i metody działania zmieniają się wraz z rozwojem cywilizacyjnym i postępującą globalizacją.

1.4 Geografia terroryzmu międzynarodowego

Przedstawiając jako pierwszy terroryzm w Europie Zachodniej pominię w swoich rozważaniach okres XIX wieku, dwudziestolecia międzywojenne-

⁷⁷ Przeciwnotnicze ręczne wyrzutnie rakietowe typu Stinger lub Striela, kierowane pociski przeciwpancerne, broń maszynowa, amunicja oraz wojskowe materiały wybuchowe typu C-4 lub Semtex.

⁷⁸ Wspólne szkolenia RAF i LFWP, szkolenie mudzahedinów w Afganistanie, w tym Osa-my Bin Ladena.

⁷⁹ Przykładem są ataki na WTC, ten z 1993 oraz z 2001.

go oraz pierwszych dwóch dziesiątków lat po II wojnie światowej⁸⁰. Omówię okres, od mniej więcej roku 1968 do czasów współczesnych, celem przybliżenia konkretnej praktyki terroryzmu, jego organizacji, metod oraz ideologii, będących jego inspiracją.

Do europejskich państw najmniej zagrożonych terroryzmem zaliczamy kraje skandynawskie. W okresie lat 1968–1989 akty terroru były pojedyncze. Należy do nich zaliczyć najpoważniejszy z nich, zamach na premiera Szwecji Olofa Palme w 1986 roku. Występowały sporadyczne akcje terrorystyczne skrajnej prawicy, takie jak ataki Frontu Narodowego w Norwegii na pakistańskich imigrantów w latach 1975–1976 czy zamach na sunnicki meczet w Oslo, w 1985 roku. Spektakularnymi aktami terroru były zabójstwa: Bjoerna Soderberga lewicowego działacza związkowego oraz minister spraw zagranicznych Szwecji Anny Lundt w 2004 roku. Do innych krajów europejskich o stosunkowo małym nasileniu zagrożenia terrorystycznego zaliczamy państwa Beneluksu oraz Austrię i Szwajcarię. W Holandii, jako jedynej z państw Beneluksu dokonywane były w latach siedemdziesiątych akty terrorystyczne. Głównym ich sprawcą był Front Wyzwolenia Południowych Moluków i molukańska organizacja młodzieżowa Patrimura. Do ich znanych akcji należało zajęcie szkoły oraz pociągu pasażerskiego, odbitych zresztą przez holenderskich komandosów piechoty morskiej⁸¹. W Belgii działa paramilitarna flamandzka organizacja Awangarda oraz walońska grupa Atak. W Luksemburgu ujawniły się: Ruch 18 Października oraz Walczący Ruch Ekologiczny, który w 1985 roku dokonał 13 ataków bombowych na linie wysokiego napięcia. W Austrii w latach sześćdziesiątych minionego stulecia prawicowi ekstremiści zamieszani byli w akty terroru w Górnej Adydze. W 1982 i 1985 roku w Wiedniu przeprowadzono zamachy skierowane przeciwko Żydom. W spokojnej Austrii, jeśli nie liczyć incydentalnych ataków terrorystów palestyńskich, w 1993 roku rozpoczęła się trwająca cztery lata terrorystyczna kampania sygnowana przez Bajuwarską⁸² Armię Wyzwolenia

Niemcy są najbardziej znane z lewicowego terroryzmu, powstałego na gruncie studenckich radykalnych ruchów końca lat sześćdziesiątych poprzedniego stulecia. Wyznawcy walki zbrojnej, w tym przyszli liderzy Frakcji Czerwonej Armii, Andreas Baader i Gudrun Ensslin podpalili dwa

⁸⁰ Szerzej zob. Tomaszewicz J., *Terroryzm na...*, wyd. cyt., s. 54–105; Szmidt T. L., *Terroryzm...*, wyd. cyt., s. 111–177.

⁸¹ Od szturmowania komandosów piechoty morskiej Holandii w 1977 r. wszystkie oddziały antyterrorystyczne w swoim szkoleniu uwzględniają odbijanie pociągu. Szerzej o szturmie czytaj w Białek T., *Terroryzm manipulacja strachem*, Warszawa 2005, s. 92–93.

⁸² Inaczej Bawarską.

domy towarowe we Frankfurcie nad Menem. Podczas procesu dochodzi do spotkania adwokata Horsta Mahlera i Urlike Meinhof z Baaderem i Ensslin. W 1969 tradycjonałiści, bazujący na politycznych metodach działania przeszli do czynu i założyli Ruch 2 Czerwca, która to nazwa upamiętnia tragiczną śmierć studenta Benno Ohnesorga z 1967 roku. W maju 1970 r. powstała Frakcja Czerwonej Armii (RAF). Do podstawowego grona jej założycieli oprócz Baadera, Meinhof, Mahlera i Ensslin zaliczymy także: Imgard Möller, Jana Carla Raspe, Ingrid Schubert, Wenera Hoppe, Sabine Smitz, Wolfganga Beera. RAF wyłożył swoje zasady w dokumencie pt. Pojęcie partyzantki miejskiej. Jednak w połowie 1972 roku zostali aresztowani Baader i Raspe, a następnie Ensslin i Meinhof. Terroryści z RAF poszli w rozsypkę. Na czoło wysunął się Ruch 2 Czerwca. Największym sukcesem organizacji było porwanie Petera Lorenza – szefa zachodniobерlińskiej organizacji CDU. Jednak był to początek końca ruchu. W połowie 1975 roku ponownie ruszył RAF. Następuje seria ataków: zajęcie ambasady RFN w Sztokholmie, zamach na izraelski samolot na lotnisku Orly, zajęcie siedziby OPEC w Wiedniu oraz porwanie samolotu Air France do Entebbe, podczas których terroryści niemieccy współdziałają z terrorystami arabskimi. Od 1976 r., po przejęciu dowództwa nad RAF przez adwokata Siegfrieda Haaga, Frakcja Czerwonej Armii ponownie uderza. Z rąk Komando Urlike Meinhof w kwietniu 1977 roku ginie prokurator generalny RFN S. Buback. W trzy miesiące później zastrzelony zostaje J. Ponto prezes Dresdner Bank. Kolejnego porwania dokonuje komando im. Siegfrieda Hausnera, które wprowadza H. M. Schleyera. Terroryści żądają wypuszczenia Baadera i Ensslin. Ponieważ rząd nie ustępuje, porwany zostaje samolot Lufthansy, którego porywacze domagają się spełnienia warunków stawianych przez terrorystów trzymających Schleyera. Władze Republiki Federalnej Niemiec nie uginają się i odbijają samolot w Mogadiszu (Somalia). W odwecie następuje egzekucja porwanego Schleyera, zaś uwięzieni w Stammheim Baader, Raspe i Ensslin popełniają samobójstwo⁸³. W 1985 roku RAF nawiązał współpracę z francuską Akcją Bezpośrednią. Uderzenia dokonywane przez Frakcję Czerwonej Armii stają się coraz radsze i jej działalność praktycznie zanika⁸⁴. Piszac o terroryzmie w Niemczech nie można zapomniec o terrorze skrajnej prawicy. Ugrupowania neonazistowskie zaniepokojone wzrostem

⁸³ W opinii komisji rządowej było to samobójstwo, wg skrajnej lewicy był to klasyczny mord kapturowy.

⁸⁴ Szerzej na ten temat czytaj w: Кожушко Е., Современный терроризм, анализ основных направлений, Минск 2000, s. 57–92; Требин М. П., Терроризм в XXI веке, Минск 2003, s. 251–266; Grotowicz V., Terroryzm w Europie Zachodniej..., wyd. cyt., s. 57–97.

wpływów oraz popularnością lewicy aktywizują się tworząc szereg organizacji o charakterze terrorystycznym. Zaliczamy do nich: Front Wyzwolenia, Narodowosocjalistyczną Grupę Bojową – Wielkie Niemcy, Grupę Sportów Obronnych Hoffmana czy Armię Podziemną „Werwolf” oraz szereg innych. Największym osiągnięciem prawicowego terroryzmu jest zamach z września 1980 roku podczas Oktoberfest w Monachium, gdzie zginęło 13 osób, a rannych zostało 211⁸⁵.

Terroryzm we Włoszech ma rozmiary w porównaniu do niemieckiego takie, że można mówić o nim jako o zjawisku na skalę masową. Mowa tu o liczebności organizacji terrorystycznych jak i ilości ich ofiar. Włoskie Czerwone Brygady dysponowały ok. 1500 terrorystami, podczas gdy wszystkie grupy terrorystyczne w RFN szacuje się na około 300 członków⁸⁶. Czerwone Brygady w odróżnieniu od swoich niemieckich pobratymców miały szerokie poparcie społeczne. Sympatyzowało z nimi ok. 5% uczniów i studentów. Dysponowały także poparciem innych grup społecznych. Akcje terrorystyczne były prowadzone na wręcz masową skalę. Według danych włoskiego MSW w 1976 roku Czerwone Brygady dokonały 1198 zamachów terrorystycznych. Rok później było to 2128, w 1978 r. 2375, a w 1979 roku 2150. Za 430 porwanych Czerwone Brygady otrzymały w latach 1977–1982 około 200 milionów dolarów⁸⁷ okupu. O ile lewicowy terroryzm niemiecki zrodził się z kontestacyjnych ruchów studenckich, to we Włoszech powstał jako reakcja prawicy na rosnące wpływy lewicy⁸⁸. Najaktywniejszą z organizacji prawicy była Awangarda Narodowa. Cechą charakterystyczną ruchów terrorystycznych we Włoszech było wzajemne przemieszczanie się terrorystów pomiędzy organizacjami lewicowym i prawicowymi⁸⁹. Jest to ważne spostrzeżenie, gdyż genezy lat ołowiu we Włoszech należy szukać przy spotkaniu się lewicowego

⁸⁵ O współczesnym terroryzmie prawicy w Niemczech czytają: Grotowicz V., *Terroryzm w Europie Zachodniej...*, wyd. cyt., s. 127–148; Tomasiewicz J., *Terroryzm na...*, wyd. cyt. s. 114–116.

⁸⁶ Tomasiewicz J., *Terroryzm na...*, wyd. cyt. s. 117; wg Кожушко Е., *Современный терроризм...*, wyd. cyt. s. 95 liczyły one 500 aktywnych bojowców.

⁸⁷ Podają za: Кожушко Е., *Современный терроризм...*, wyd. cyt. s. 95.

⁸⁸ Zob. Требин М. П., *Терроризм в XXI ...*, wyd. cyt., s. 271 i następne; Tomasiewicz J., *Terroryzm na...*, wyd. cyt. s. 117. V. Grotowicz w cytowanej przez nas pracy precyzyjnie opisuje odmienne źródła powstania terroryzmu we Włoszech i w Niemczech, chociaż łączy je z 1968 r., znanym z burzliwych protestów studentów. Dochodziło do starć neofaszystowskich bojówek ze studentami, upadł autorytet tradycyjnych lewicowych partii: socjalistów i komunistów. Neofaszyści wspierali działania aparatu państwowego (policji, wojska, tajnych służb), przeprowadzali akcje zastraszające lewicę w celu przesunięcia ośrodka władzy na prawo; zob. szerzej Grotowicz V., *Terroryzm w Europie Zachodniej...*, wyd. cyt., s. 165–170.

⁸⁹ Zob. Tomasiewicz J., *Terroryzm na...*, wyd. cyt. s. 118.

i prawicowego ekstremizmu. Rok 1974 był punktem szczytowym czarnego terroryzmu we Włoszech, doszło do 628 zamachów⁹⁰. Dodatkowym impulsem dla terrorystycznej działalności prawicy były akcje Czerwonych Brygad z lat 1977–1978. Liderem prawicowych organizacji terrorystycznych zostały Zbrojne Komórki Rewolucyjne, odłam Nowego Ładu. Apogeum kolejnej ofensywy prawicowych terrorystów była masakra ze stycznia 1980 roku, kiedy to w wyniku zamachu bombowego na dworcu w Bolonii ginie 80 osób. Wytropieni przez policję i ponoszący straty w starciach z nią terroryści muszą uchodzić za granicę⁹¹. Czerwone Brygady powstały jako bojówki Lewicy Proletariackiej, organizacji założonej na początku 1970 roku. Akcje Brigade Rosse nasilają się i są coraz bardziej brutalne. Szczyt osiągnęły porwaniem przywódcy włoskiej chadecji Aldo Moro, co wraz z nasilaniem się akcji terrorystycznych miało ich zdaniem doprowadzić do wojny domowej. Od roku 1980 na organizację spadają miazdzące ciosy. Policja rozbija kolumny⁹² turyńską i genueską Czerwonych Brygad⁹³. Lewacki terroryzm we Włoszech opierał się nie tylko na tej najbardziej znanej organizacji. Szacunki mówią o 138 grupach terrorystycznych, w tym 115 miało charakter lewicowy⁹⁴.

Na Wyspach Brytyjskich ultralewicową grupą terrorystyczną była Gniewna Brygada, która dokonała 125 ataków bombowych oraz innego rodzaju akcji. Ultra prawicową organizacją była Column 88⁹⁵, która m.in. dokonała w 1978 roku zamachów na siedziby Komunistycznej Partii Wielkiej Brytanii i Związku Zawodowego Pracowników Publicznych. Pojawiały się też inne grupy o charakterze terrorystycznym jak Armia Tartanowa w Szkocji czy Wolna Armia Walijska⁹⁶. Nie przejawiają one obecnie większej aktywności. Głównym

⁹⁰ O możliwościach prawicowego terroryzmu świadczą ilości skonfiskowanych materiałów wybuchowych (234 tony), 100 000 granatów czy 14 000 pistoletów. O prawicowym terroryzmie czytaj także Требин М. П., Терроризм в XXI ..., wyd. cyt., s. 271–274.

⁹¹ Zajmując się prawicowym terroryzmem nie należy zapominać o loży P–2 Licio Gellego, tajemniczej organizacji, której prawdopodobnym celem było zdobycie władzy, a jedną z dróg do celu widziała ona w terroryzmie.

⁹² Tak się nazywały się podstawowe struktury terytorialne Czerwonych Brygad.

⁹³ O Czerwonych Brygadach zob. szerzej Ambroziewicz J., Aniołowie śmierci, Warszawa 1988; Кожушко Е., Современный терроризм..., wyd. cyt. s. 92–104; Encyklopedia terroryzmu (prac. zbior.), Warszawa 2004, s. 557–561. Bohaterem walki z czerwonymi Brygadami był generał karabinierów Alberto Dalla Chiesa, który zginął w zamachu zorganizowanym przez mafię w Palermo, którego był prefektem. W miejscu gdzie go zastrzelono umieszczono tablicę z napisem: Tu zabita została nasza nadzieja – uczciwi mieszkańcy Palermo.

⁹⁴ Tomaszewicz J., Terroryzm na..., wyd. cyt. s. 123.

⁹⁵ Liczba 88 oznacza ukryte pozdrowienie Heil Hitler (h jest ósmą literą alfabetu łacińskiego).

⁹⁶ Więcej zob. Bolechów B., Terroryzm ..., wyd. cyt., s. 228–230.

problemem był terroryzm związany z Irlandzką Armią Republikańską oraz bojówkami protestanckich ekstremistów – Protestantcy Ochotnicy Ulsteru czy Ochotnicze Siły Ulsteru. Początki historii Irlandzkiej Armii Republikańskiej sięgają czasów pierwszej wojny światowej⁹⁷. Historia współczesnej IRA rozpoczęła się z chwilą wybuchu wojny domowej w Irlandii Północnej. W czerwcu 1968 roku nasilił się konflikt pomiędzy katolicką mniejszością irlandzką dyskryminowaną politycznie i socjalnie, a rządzącymi angielskimi protestantami. Protestantcy ultrasi dokonywali kolejnych ataków bombowych na elektrownie, wodociągi i rurociągi wody pitnej dla Belfastu. W sierpniu 1969 roku doszło do ataku na katolicką dzielnicę Bogside w Derry, w wyniku którego zginęło 10 osób, a 150 zostało rannych. Spalonych było 500 domów⁹⁸. Po tych wypadkach IRA ogłosiła, że jej oddziały przekroczyły granicę z Irlandią Północną. Praktycznie jednocześnie nastąpił rozłam w IRA i powstają jej dwa skrzydła. Pierwsze z nich to tzw. Tymczasowa IRA, dążąca do utworzenia republiki w 32 hrabstwach Irlandii na drodze walki zbrojnej. Drugie skrzydło to tzw. oficjalna IRA, która przyjęła program o charakterze marksistowskim, dążąca do tego samego celu metodami pokojowymi, których narzędziem ma być zjednoczenie klasy robotniczej⁹⁹. IRA podejmuje walkę w obronie ludności katolickiej i w 1971 roku rozpoczyna walkę z armią brytyjską. Rząd Wielkiej Brytanii zaostrza swoją politykę wobec Irlandii Północnej. Nasilają się akty terrorystyczne z obydwu stron konfliktu. Tylko w ciągu 16 lat, od 1969 roku dokonano 4300 zamachów bombowych. W samym Ulsterze zginęło 2500 osób.

Terroryzm bliskowschodni i w Afryce Północnej

Zajmując się terroryzmem bliskowschodnim i w Afryce Północnej najpierw opiszę przodujący terroryzm palestyński oraz istniejący i nadal groźny, terroryzm żydowski. Źródeł terroryzmu palestyńskiego należy dopatrywać się

⁹⁷ Niektóre źródła sugerują 1789 rok, rok rebelii Tone’a Wolfe’a i początków działalności bractw feniańskich. Fenianie to irlandzki ruch niepodległościowy drugiej połowy XIX w. Nazwa pochodzi od imienia celtyckiego bohatera Finna MacCumhailla. Ich zdaniem Irlandia mogła odzyskać niepodległość tylko poprzez walkę zbrojną. Utrzymywali kontakty z I Międzynarodówką.

⁹⁸ Zob. szerzej Tomaszewicz J., *Terroryzm na...*, wyd. cyt., s. 134–135; Кожушко Е., *Современный терроризм...*, wyd. cyt., s. 173–174; Bolechów B., *Terroryzm...*, wyd. cyt., s. 206–208.

⁹⁹ Tomaszewicz J., *Terroryzm na...*, wyd. cyt., s. 135; Bolechów B., *Terroryzm...*, wyd. cyt., 207. Cała Irlandia obejmuje 32 hrabstwa, w tym Irlandia Północna 6 hrabstw, Republika Irlandzka 26.

u narodzin współczesnego państwa Izrael. Klęski i upokorzenia doznane w wojnach 1948 i 1967 roku zniszczyły nadzieje Arabów na rozwiązanie konfliktu na drodze bezpośredniej konfrontacji zbrojnej¹⁰⁰. Pod koniec lat pięćdziesiątych Jaser Arafat utworzył organizację Fatah. W kilka lat później, w 1964 roku, odbył się założycielski kongres Organizacji Wyzwolenia Palestyny, podczas którego przyjęto Palestyńską Kartę Narodową. Zadeklarowano w niej, że jedyną metodą wyzwolenia Palestyny jest walka zbrojna, a podstawowym narzędziem będą akcje komandoskie (partyzanckie). Od 1965 roku Palestyńczycy rozpoczęli ataki terrorystyczne na izraelskie osady i instalacje wojskowe, infrastrukturę transportową, leżące w strefie przygranicznej. Wypadów dokonywali z terytorium Jordanii i Zachodniego Brzegu Jordanu. Po klęsce w wojnie 1967 roku akcje przybrały charakter typowo terrorystyczny. Jednocześnie dokonano umiędzynarodowienia działalności terrorystycznej. Przyczynił się do tego Ludowy Front Wyzwolenia Palestyny George'a Habbasza. Stało się to za sprawą porwania w lipcu 1968 roku izraelskiego samolotu lecącego z Włoch do Izraela. Rozgłos sprawie palestyńskiej i jej łączeniu z terroryzmem nadała także akcja Czarnego Września na kwaterę sportowców izraelskich podczas olimpiady w Monachium oraz ich śmierć (11 osób) podczas nieudolnej próby odbicia przez policję niemiecką¹⁰¹. Akcje dokonywane przez różnorodne ugrupowania palestyńskie liczone są w setkach¹⁰². Uderzenia na terytorium Izraela czy ziemiach okupowanych charakteryzowały się dużą brutalnością. Zaliczyć do nich można ataki Demokratycznego Frontu Wyzwolenia Palestyny z maja 1974 roku, kiedy to w miejscowości Maalot¹⁰³ terroryści wzięli jako zakładników około 100 uczniów miejscowej szkoły. Innym, wcześniejszym niezwykle brutalnym zamachem terrorystycznym było zabicie 26 i ranienie 80 osób na lotnisku Lod w Tel Awiwie przez terrorystów Japońskiej Czerwonej Armii. Działali oni na zlecenie

¹⁰⁰ Dodatkową przeszkodą było zaangażowanie się USA i ZSRR po dwóch stronach konfliktu. Ten fakt nadał mu charakter nierozwiązywalnego pata.

¹⁰¹ Wyciągając naukę z tej lekcji Niemcy zorganizowali jednostkę antyterrorystyczną GSG-9 (Grenzschutzgruppe 9) w strukturach Straży Granicznej. Jej pierwszym dowódcą był płk. Ulrich Wegener pod którego dowództwem przeprowadziła ona wspomnianą akcję odbicia samolotu w Mogadyszku.

¹⁰² Tylko w latach 1968–1980 organizacje palestyńskie zorganizowały co najmniej 331 ataków terrorystycznych. Drugie miejsce zajmowały kubańskie ruchy wymierzone przeciwko reżimowi F. Castro – 170 akcji (dane RAND Corporation).

¹⁰³ Incydent ten zakończył się tragedią. Atak izraelskich komandosów (Sayeret Matkal) zakończył się tragedią. Izraelscy komandosi nie zdołali zabić natychmiast jednego terrorysty, który zgładził 21 uczniów, a ranił 65. Użył do tego celu granatów i broni maszynowej, zanim w końcu został zlikwidowany. W trzydzieści lat później rozegrała się tragedia w szkole nr 1 w Biesłanie.

Ludowego Frontu Wyzwolenia Palestyny. Na początku lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia w ruchu palestyńskim uwidoczniło się odchodzenie od świeckich tradycji Organizacji Wyzwolenia Palestyny w kierunku ideologii islamu. Tendencje te nasiliły się od momentu wybuchu Intifady (powstania kamieni) w 1987 roku na terenach okupowanej Palestyny. Na scenie pojawił się m.in. Hamas¹⁰⁴ (Zapał) oraz szereg innych organizacji w tym Hezbollah¹⁰⁵ (Partia Boga) czy Palestyński Dżihad. Odwrotną stronę medalu wśród bliskowschodnich organizacji terrorystycznych zajmują ugrupowania żydowskie. Do historycznych terrorystycznych organizacji żydowskich zaliczamy Irgun (Irgun Zvai Leumi), czyli Narodową Organizację Wojskową dowodzoną przez Menachema Begina¹⁰⁶, wslawioną wysadzeniem w powietrze hotelu King David w Jerozolimie. Drugim historycznym ugrupowaniem była Lehi (Lohamei Herut Israel), czyli Bojownicy o Wolność Izraela¹⁰⁷. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku najgłośniejszymi aktami terroryzmu żydowskiego były akcja Barucha Goldsteina z 1994 roku, który w meczecie Abrahama w Hebronie zastrzelił 29 muzułmanów, a ranił 125¹⁰⁸ oraz zabójstwo premiera Icchaka Rabina, dokonane przez Igała Amira, studenta szkoły religijnej uzasadniającego swój czyn ustępstwami Rabina wobec Palestyńczyków¹⁰⁹. Pisząc o terroryzmie bliskowschodnim i w Afryce Północnej należy wspomnieć o islamskiej ofensywie terrorystycz-

¹⁰⁴ Jest to także akronim słów Harakat Al-Muqawama Al-Islamija, czyli Islamski Ruch Oporu. Początkowo był on wspierany przez izraelskie służby specjalne, które uważały, że uczynią z niego przeciwwagę dla OWP i innych terrorystycznych organizacji palestyńskich. Jednym z efektów błędnych rachub izraelskich służb specjalnych była likwidacja duchowego przywódcy Hamasu szejka Ahmeda Jassina. O rozwoju palestyńskiego terroryzmu zob. szerzej np. w Требин М.П., Терроризм в..., wyd. cyt., s. 373–383; Bolechów B., Terroryzm..., wyd. cyt., s. 296–318.

¹⁰⁵ Hezbollah jest wspierany przez Iran i utrzymuje swoje bazy m.in. w Libanie.

¹⁰⁶ Menachem Begin jest laureatem Pokojowej Nagrody Nobla za pokojowe porozumienie z Egiptem z Camp David pod Waszyngtonem. Na tym przykładzie można stwierdzić, że kariera terrorysty niekoniecznie kończy się więzieniem lub śmiercią.

¹⁰⁷ Zwana ze względu na dokonywane krwawe zamachy i egzekucje Bandą Sterna. Jednym z głównych przywódców tej organizacji był Icchak Szamir, później funkcjonariusz Mossadu oraz prawicowy polityk, minister spraw zagranicznych i premier Izraela, pochodzący podobnie jak M. Begin z Polski.

¹⁰⁸ Goldstein został na miejscu zabity przez rozwścieczony tłum. Liczbę rannych podają za: Bolechów B., Terroryzm..., wyd. cyt., s. 326. W Encyklopedii ..., (prac. zbior.), wyd. cyt., s. 352 podano liczbę rannych na ponad 200 osób. Hoffman B., Oblicza ..., wyd. cyt., s. 99, pisze że Goldstein wystrzelił 119 pocisków, ze swojego karabinu M-16, co skłania mnie do przychylenia się do wersji 29 zabitych i ponad 20 rannych.

¹⁰⁹ O skali nienawiści prawicowych ekstremistów do osoby Rabina świadczy fakt przedstawiania go w mundurze SS.

nej w Egipcie oraz o współczesnym terroryzmie w Algierii. Fala terroryzmu w Egipcie¹¹⁰ rozpoczęła się w latach siedemdziesiątych ubiegłego stulecia i trwa z różnym nasileniem do dzisiaj. Tylko w latach 1992–1997 akty terroru w Egipcie spowodowały śmierć 1500 osób¹¹¹. W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia w Algierii na wielką skalę rozwinęły się działania terrorystyczne. Ich początki możemy się dopatrywać w zamieszkach z jesieni 1988 roku, kiedy to władze były zmuszone ogłosić stan wyjątkowy. Początki algierskich ruchów fundamentalistycznych miały miejsce w 1979 roku, kiedy to władze zezwoliły na tworzenie wolnych stowarzyszeń mających apolityczny charakter. Tak zaczęły funkcjonować struktury fundamentalistyczne, w których istotną rolę odgrywali algierscy mudżahedinii, weterani wojny z Armią Radziecką w Afganistanie. Legalizacja Front Islamique du Salut (Islamski Front Ocalenia, FIS), jego wygrana w pierwszej turze wyborów parlamentarnych doprowadziła do przejęcia rządów przez armię. Dokonano delegalizacji FIS i od tego momentu Algieria wkroczyła na drogę eskalacji terroru i przemocy. Do najbardziej znanych organizacji terrorystycznych należały: L'Armee Islamique du Salut (Islamska Armia Ocalenia) oraz Groupe Islamique Armee (Islamska Grupa Zbrojna). Konflikt w Algierii był niezwykle krwawy, do końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku przyniósł co najmniej 75 tys. ofiar. Akcje terrorystyczne Islamskiej Grupy Zbrojnej (GIA) przeniesione zostały na teren Francji. Terroryzm w wydaniu algierskim okazał się pewną formą, rodzajem wojny domowej¹¹².

Terroryzm w Azji i Ameryce Południowej

Ruchy ekstremistyczne i terrorystyczne występują w wielu krajach Azji. Do najbardziej znanych należą separatyzm sikhijski w Pendżabie oraz konflikt kaszmirski w Indiach. Niezwykle groźnym i niebezpiecznym jest ruch Tamilskich Tygrysów na Sri Lance, uważany za jedną z najbardziej brutalnych i niebezpiecznych organizacji terrorystycznych na świecie. Indie od początków swojej niepodległości borykają się z problemami separatyzmu i terroryzmu występującymi we wspomnianych powyżej prowincjach. W Kaszmirze konflikt trwa od dziesięcioleci. Terror i terroryzm są w tym regionie podstawowymi środkami uprawiania polityki. Dodatkowo do zaostrzania się konfliktu przyczynia się wsparcie udzielane przez Pakistan grupom separaty-

¹¹⁰ Zob. Encyklopedia..., (prac. zbior.), wyd. cyt., s. 400–405.

¹¹¹ Podaję za Bolechów B., Terroryzm..., wyd. cyt., s. 337.

¹¹² Szerzej nt. Кожушко Е., Современный терроризм..., wyd. cyt., s. 320–334; Требин М.П., Терроризм в..., wyd. cyt., s. 617–627.

stów muzułmańskich. Dla polityki Pakistanu głównym problemem jest fakt, że poszczególne ugrupowania kaszmirskich separatystów mają różnorodne cele. Jedni chcą wywalczyć pełną niepodległość, innym chodzi o autonomię w ramach Indii. Do najsilniejszych organizacji próbujących wywalczyć niepodległość Kaszmiru należą świecki Front Wyzwolenia Kaszmiru i Dżammu. Najpotężniejszą z organizacji o charakterze religijnym jest Harkat – ul Mudzahedin (HUM), której tysiące bojowników zdobywało swoje kwalifikacje w Afganistanie, w walkach z wojskami radzieckimi¹¹³. W konflikcie kaszmirskim w latach 1989–1999 zginęło co najmniej 24 tysiące osób¹¹⁴. Piszac o Indiach nie możemy nie wspomnieć o konflikcie w Pendżabie, gdzie terroryzm motywowany religijnie łączy się z terroryzmem o proweniencji nacjonalistycznej. Do najbardziej spektakularnych przejawów sikhijskiego terroryzmu zaliczyć należy zabójstwo Indiry Gandhii, przez Sikhów będących wieloletnimi członkami jej ochrony osobistej. Sprawność wojska i policji, doskonałe przygotowana druga operacja w Złotej Świątyni Sikhów, szerokie programy akcji społecznych, budowa mostów, dróg, szkół oraz programy skierowane na sektor rolny i sanitarny Pendżabu wraz z jednoczesnym umocnieniem systemu bezpieczeństwa spowodowały ograniczenie działalności terrorystycznej.

O wiele sprawniejszym od opisywanych wyżej, lecz mniej znanym w Europie jest ruch Tamilskich Tygrysów na Sri Lance. Pełna nazwa organizacji brzmi: Tygrysy Wyzwolenia Tamilskiego Ilamu. Przywódcą Tygrysów jest Velupillai Prabhakaran, obdarzony charyzmą lider oraz genialny samouk w dziedzinie wojskowości. Tamilskie Tygrysy w ciągu ponad trzydziestu lat funkcjonowania przekształciły się w jedną z najlepiej zorganizowanych i wyszkolonych organizacji terrorystycznych. Do ich najgłośniejszych akcji należało wysadzenie budynku banku centralnego Sri Lanki w Kolombo (zginęło 91 osób, rannych zostało 1400) czy o pięć lat wcześniejsze zabójstwo premiera Indii Rajiva Gandiego. O sile i wyszkoleniu bojowym Tamilskich Tygrysów zaświadczały fakty. W ciągu tylko jednego roku udało im się zniszczyć 1/3 stanu lotnictwa Sri Lanki oraz połowę jej marynarki wojennej¹¹⁵. Organizacja Ty-

¹¹³ Bojownicy HUM działają również na terytoriach innych krajów, w tym w Tadżykistanie, Rosji (Czeczenia), Tunezji, Egipcie czy Filipinach. HUM wchodzi w skład Sojuszu Islamskiego Osamy Bin Ladena.

¹¹⁴ Trzeba pamiętać o wcześniejszych ofiarach wojen Indii z Pakistanem z roku 1965 i 1971. Szerzej o konflikcie czytaj: Требин М.П., Терроризм в..., wyd. cyt., s. 439–444.

¹¹⁵ Требин М.П., Терроризм в..., wyd. cyt., s. 444–445, także Encyklopedia..., (prac. zbior.), wyd. cyt., s. 459–475. Tamilskie Tygrysy wprowadzają nowatorskie rozwiązania np. atakowanie celów samolotami wyladowanymi materiałami wybuchowymi. Dysponowanie przez Tygrysy śmigłowcami i miniaturowymi łodziami podwodnymi sugeruje nowe techniki zamachów terrorystycznych.

gryśów posiada kilkadziesiąt zagranicznych filii¹¹⁶. Wspierana jest ona także przez diasporę tamilską w Ameryce Północnej, Europie i Indiach. Głównym źródłem dochodów Tygryśów pozostaje handel bronią i narkotykami.

Wracając w kierunku cywilizacji łaćńskiej zwięźle scharakteryzuję terroryzm południowoamerykański. To w Brazylii, powstał kultowy poradnik terrorystów, napisany przez Carlosa Marighelę, „papieża” latynoamerykańskiego terroryzmu. Jego *Minimanual of the Urban Guerrilla*¹¹⁷ zalecał przeniesienie walki z terenów wiejskich do miast. Zdaniem Marigheli rewolucjoniści mogą tam znaleźć schronienie i oparcie w dzielnicach slumsów. Podręcznik podaje czternaście sposobów, którymi winni posługiwać się partyzanci miejscy (terroryści). Do podstawowych metod należą wg niego: porwania, zasadzki, egzekucje, sabotaż, propaganda oraz terroryzm¹¹⁸. Do najsłynniejszych organizacji partyzanckich w Ameryce Południowej należała grupa Tupamaros (Movimiento de Liberación Nacional – Tupamaros, MLN) działający od przełomu lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku. Innymi znanymi ugrupowaniami były: Monteneros (Movimiento Peronista Montenero, MPM) oraz Fuerzas Armadas Revolucionarias, FAR, operujący w Argentynie¹¹⁹. Teoretykiem i praktykiem guerrilli i jej roli w zdobyciu władzy, był Ernesto Che Guevara. Opracował on technologię zdobycia władzy w oparciu o pracę Mao Tse-tunga pt. *Zagadnienia strategii wojny partyzanckiej przeciw japońskim najeźdźcom*. Próbuując realizować w praktyce swoją teorię, Che zginął w Boliwii z rąk boliwijskich rangersów, kierowanych przez agentów amerykańskiej Centralnej Agencji Wywiadowczej¹²⁰. W chwili obecnej jedynie w Kolumbii ilość międzynarodowych incydentów terrorystycznych przekracza sto rocznie i zagraża stabilności państwa. Do najbardziej znanych ugrupowań należą Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii (FARC) powstałe w 1966 roku czy Armia Wyzwolenia Narodowego (ELN). Dodatkowo Kolumbię nęka terror kryminalny powiązany z kartelami narkotykowymi¹²¹. W Peru działały w latach dziewięćdziesiątych dwie znane

¹¹⁶ Np. w USA ich biura znajdują się w następujących miastach: Chicago, Boston, Nowy Jork i Waszyngton.

¹¹⁷ Podręcznik ten znany jest także jako: *Handbook of Urban Guerrilla Warfare* lub *Manual of the Urban Guerrilla*, www.baader-meinhof.com/students/resources/print/minimanual/annualtext.html.

¹¹⁸ Dla C. Marigheli terroryzm był rozumiany jako stosowanie ładunków wybuchowych i zapalających do zadawania strat przeciwnikowi. Podręcznik ten cieszył się popularnością wśród terrorystów zachodnioeuropejskich. Większość jego założeń przyjęła do realizacji zachodnioniemiecka RAF.

¹¹⁹ Zob. Требин М.П., *Терроризм в...*, wyd. cyt., s. 537–553.

¹²⁰ O metodzie Guevary czytaj Требин М.П., *Терроризм в...*, wyd. cyt., s. 531–533.

¹²¹ Nie wykluczona jest też współpraca karteli z wspomnianymi organizacjami guerrillii.

organizacje partyzanckie (terrorystyczne) czyli Sendero Luminoso¹²² (Świetlisty Szlak) oraz Ruch Rewolucyjny Tupac Amaru (MRTA). Do najbardziej spektakularnych akcji obydwu ugrupowań zaliczyć należy ostrzelanie pałacu prezydenckiego i próbę zestrzelenia jego samolotu (MRTA), próby wysadzenia ambasady USA i atak na ambasadę Chin (Sendero Luminoso). Po sukcesach władz w walce z tymi organizacjami (m.in. aresztowania ich liderów), ruch Tupac Amaru zdecydował się na desperacki krok zajmując japońską ambasadę w Limie w grudniu 1996 roku¹²³. W cztery miesiące później peruwiańscy komandosi odbili zakładników, zabijając wszystkich terrorystów.

1.5 Terroryzm międzynarodowy

Obserwując bieg zdarzeń na świecie możemy stwierdzić, że umiędzynarodowienie terroryzmu stanowi obecnie jeden z najtrudniejszych do rozwiązania problemów globalnej wioski, jaką stała się kula ziemiska.

Po zakończeniu zimnej wojny ciągle postępuje podział na biednych i bogatych, sytych i głodnych, bogatą północ, biedne południe. Zaostrzają się konflikty pomiędzy cywilizacjami, których początkiem był konflikt afgańsko-radziecki. Inwazja jednego państwa na drugie z czasem przekształciła się w wojnę między-cywilizacyjną. Samuel P. Huntington nazywa tę wojnę i pierwszą wojnę iracką z 1991 roku wojnami okresu przejściowego. Były one katalizatorem, który zapoczątkował obecną epokę konfliktów etnicznych i wojen kresowych między grupami należącymi do różnych cywilizacji¹²⁴. Terroryzm we współczesnym wydaniu, akcje których celem są dziesiątki, setki i tysiące ludzi stał się sposobem i metodą prowadzenia tych wojen. Ponieważ przewaga technologiczna i militarna państw zachodnich jest nie do pokonania przez świat cywilizacji islamskiej, z której wywodzą się stanowiące główne zagrożenie organizacje terrorystyczne, uderzono w najsłabszy punkt cywilizacji zachodniej czyli demokrację. Z demokracją immanentnie związana jest wolność środków masowego przekazu. Uderzenia takie jak w Nowy Jork, Madryt, Londyn są sposobem na zastraszenie społeczeństw państw zachodnich. Mordowanie setek ludzi na oczach milionów widzów prowadzi do celu, o którym marzą wszyscy terroryści – za-

¹²² Pełna nazwa brzmi: Komunistyczna Partia Peru na Świetlistym Szlaku José Carlosa Mariátegui.

¹²³ Ponad 500 zakładników, w tym m.in. 15 ambasadorów, dziesięciu generałów itp. Wkrótce większość została zwolniona, pozostało 81 zakładników i 14 terrorystów.

¹²⁴ Huntington P.S., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 2001, s. 374.

straszenia i zmuszenia do spełnienia ich żądań. Jaka może być więc odpowiedź państw demokratycznych? Kolejne wydatki na obronę antyterrorystyczną, na coraz wymyślniejsze i droższe systemy bezpieczeństwa. Rozbudowa i utrzymywanie jakże kosztownych służb specjalnych, systemów ratowniczych. Jeżeli rozciągnię się to na długie lata, to w perspektywie czekać nas może wywołany tymi zjawiskami kryzys gospodarczy lub inne społeczne następstwa. Trwanie w ciągłym zagrożeniu, kiedy terroryści będą dokonywać kolejnych, moim zdaniem coraz brutalniejszych ataków, jest przysłowiowym klasycznym dylematem pancerza i pocisku. Czy nasz system zabezpieczenia (pancerz) nas ochroni czy terroryści (pocisk) go przebiją. W tej walce o krok do przodu są zawsze budowniczypocisku, innymi słowy terroryści. O ile możliwe jest zbudowanie w miarę efektywnego i sprawnego systemu bezpieczeństwa w państwie tej wielkości i o tej ilości mieszkańców co ma Izrael, to zabezpieczenie państw zamieszkiwanych przez dziesiątki i setki milionów mieszkańców, o wielkich terytoriach jak USA, Rosja, Kanada, Indie czy Chiny jest niemożliwe z punktu widzenia technicznego i finansowego. Problem terroryzmu międzynarodowego i jego zwalczania ma nie tylko aspekt militarno-techniczny. Główny nacisk powinien być skierowany na rozwiązania polityczne. Potrzebne jest takie układanie stosunków międzynarodowych, by nie zaostrzać konfliktu pomiędzy cywilizacjami. Niestety, na obecnym etapie walki z terroryzmem międzynarodowym podstawową metodą jest stosowanie siły militarnej, wykorzystywanie przewagi technicznej, czego przykładem jest operacja antyterrorystyczna w Afganistanie. Jest ona w swej istocie klasyczną interwencją militarną wspieraną przez część miejscowych elit pragnących utrzymać zdobytą przy jej pomocy władzę.

Powstaje pytanie co będzie jak NATO się z niej wycofa. Dodatkowo ta interwencja czy wojna domowa w Iraku przysparza zwolenników tezy o ekspansji cywilizacyjnej Zachodu przeciw światowi Islamu. Ułatwia to rekrutację nowych ochotników do walki z Zachodem. Głównym polem bitwy¹²⁵, w mojej ocenie, powinny być starcia służb specjalnych z organizacjami terrorystycznymi w podziemiu. Rozpracowanie powiązań, wprowadzenie agentury, selektywna fizyczna likwidacja przywódców organizacji terrorystycznych czy organizowanie prowokacji w stylu rosyjskiej tajnej policji¹²⁶. Za tymi przedsię-

¹²⁵ Rozstrzygnięcia natury militarnej (np. Irak, Afganistan) są efektywne, lecz w dłuższej perspektywie nieefektywne i doprowadzają do zaogniania się sytuacji, lub przez długie lata wiązać będą ogromne środki finansowe oraz wielkie siły wojskowe. Samoloty, helikoptery czy rakiety nie są najskuteczniejszą bronią przeciwko terrorystom.

¹²⁶ Tak w zachodniej literaturze nazywa się organizowanie kontrolowanych przez tajne służby organizacji, w tym wypadku terrorystycznych, w celu rozpracowania potencjalnych źródeł rekrutacji i stworzenia legendy uwiarygodniającej wprowadzenie tajnych agentów do tych właściwych organizacji.

wzięciami powinna iść aktywna polityka zagraniczna i gospodarcza mająca na celu jak najlepsze, bez pouczenia o wyższości demokracji zachodniej, ułożenie stosunków z państwami islamskimi. Mimo upływu kilku lat od wydarzeń z września 2001 roku, wydania setek miliardów dolarów, użycia potężnych sił wojskowych, aktywność terrorystów nie osłabła. Można oczywiście przedstawiać jako sukces brak ponownego uderzenia terrorystycznego na terytorium USA. Powstaje jednak pytanie czy to jest sukces czy tylko taktyka organizacji terrorystycznych, które podnoszą na coraz wyższy poziom swoją sprawność terrorystyczną, i wiedzę o słabościach potencjalnych przeciwników.¹²⁷ Myślę, że kolejne miesiące i lata przyniosą odpowiedź na postawione wyżej tezy i pytania. Jedno jest pewne, że zostaniemy ponownie zaskoczeni i postawieni przed koniecznością odpowiedzi na pytanie co dalej robić, gdzie uderzą terroryści? Użycie przez terrorystów broni masowego rażenia jest poważnie rozważane przez kręgi zajmujące się zwalczaniem terroryzmu. Od momentu kiedy podstawą terroryzmu międzynarodowego są organizacje muzułmańskie nie czujące potrzeby ograniczenia ilości ofiar, a sami zamachowcy gotowi są na śmierć, użycie broni masowego rażenia jest coraz bardziej prawdopodobne. Generalnie możemy stwierdzić, że użycie broni jądrowej może polegać na eksplodowaniu ładunku jądrowego bądź groźbie jego zdetonowania. Drugi wariant to dywersja w takich obiektach jak elektrownie jądrowe lub składy materiałów radioaktywnych bądź w magazynach broni jądrowej. Trzeci z wariantów to użycie tak zwanej brudnej bomby jądrowej w celu skażenia radioaktywnego. Wariant detonacji ładunku jądrowego jest obecnie bardzo mało prawdopodobny. Jego zdetonowanie bez znajomości zneutralizowania zabezpieczeń, jest bardzo trudne. Jedyne możliwe warianty to dostarczenie ładunku jądrowego przez jedno z tzw. państw rozbójniczych wraz z instrukcją pozwalającą na dokonanie wybuchu. Bardziej prawdopodobne są ataki na obiekty takie jak elektrownie jądrowe, celem wywołania skażenia podobnego do tego powstałego po wybuchu w Czarnobylu. W samej Rosji tylko w 2001 roku uniemożliwiono dwie próby przeniknięcia terrorystów na obiekty w których składowane są ładunki jądrowe¹²⁸. Rozważając użycie tzw. brudnej bomby

¹²⁷ Ataki w Madrycie przeprowadzone we właściwym momencie politycznym dzięki czemu osiągnięto zamierzone cele polityczne, wycofanie wojsk hiszpańskich z Iraku oraz rząd socjalistyczny mający inne podejście do sposobów i metod walki z terroryzmem. Nie wiemy na ile był to wpływ faktyczny. Lecz po raz drugi, od ataku na World Trade Center terroryści mieli wpływ na politykę dużego państwa.

¹²⁸ Czytaj np. Шаров В., Чеченский конфликт и реальная угроза ядерного терроризма (maszynopis artykułu w posiadaniu autora). Zob. też: Требин М.П., Терроризм в..., wyd. cyt., s. 628–662, Кожушко Е., Современный терроризм..., wyd. cyt., s. 391–406, Chorośnicki M., Терроризм анализы и факты, Kraków 2002, s... 101–103.

jądrowej w celu skażenia radioaktywnego, jej skonstruowanie zdaniem autora nie jest możliwe ze względów technicznych. Po pierwsze, zgromadzenie dużej ilości odpadów radioaktywnych (co najmniej kilkudziesięciu kilogramów) w warunkach działalności podziemnej jest mało prawdopodobne bez zwrócenia uwagi służb specjalnych. Po drugie terroryści, aby móc zbudować taką bombę, musieliby posiadać odpowiednie kwalifikacje oraz dysponować zapleczem technicznym (osłony antyradiacyjne, roboty do manipulacji materiałem) umożliwiającym bezpieczną obróbkę tych materiałów, ich montaż w przygotowywanej bombie. Minimalna jest także możliwość jej bezpiecznego dla obsługi transportu i detonowania w powietrzu celem skażenia dużej powierzchni. Jedynie w tym wypadku miałoby sens zastosowanie tego rodzaju ładunku w działalności terrorystycznej. Użycie broni biologicznej, łatwiejszej do wyprodukowania w warunkach polowych jest bardziej prawdopodobne. Na świecie istnieją setki laboratoriów¹²⁹ w których możliwe jest wyprodukowanie czy zdobycie odpowiedniej ilości materiału biologicznego (bakterie, wirusy) w celu przeprowadzenia skutecznego ataku biologicznego. Efekt takiej akcji nie jest natychmiastowy, lecz może doprowadzić w dłuższym okresie do sparaliżowania funkcjonowania dużego miasta czy też części terytorium zaatakowanego państwa. Nie od razu wiadomo, że został przeprowadzony atak z użyciem broni biologicznej, a efekt psychologiczny, w tym zastraszenie, dużo większy niż przy zastosowaniu konwencjonalnych metod terrorystycznych¹³⁰. Przy brutalizacji akcji terrorystycznych, szczególnie tych organizowanych z pobudek religijnych czy parareligijnych zastosowanie oręża biologicznego może mieć sens. Innym środkiem biologicznym możliwym do zastosowania oprócz bakterii czy wirusów są ektotoksyny bakteryjne jak jad kiełbasiany czy jad tężcowy¹³¹.

Inną bronią masowej zagłady, która może znaleźć zastosowanie w akcjach terrorystycznych jest broń chemiczna. W bezpośredniej akcji terrory-

¹²⁹ Na świecie istnieje co najmniej pięćset banków bakterii w 59 krajach oraz liczne grono ekspertów od wojny biologicznej.

¹³⁰ Требин М.П., Терроризм в..., wyd. cyt., s. 709. O terroryzmie biologicznym czytaj także w: Bolechów B., Terroryzm..., wyd. cyt., s. 505–506. Zob. także w: Walka z terroryzmem we współczesnym świecie..., wyd. cyt., s. 19–23, zob. więcej Chomiczewski K., Zagrożenie użyciem broni biologicznej w zamachach terrorystycznych, /w:/ Oblicza współczesnego terroryzmu, pod. red. Kowalczyk K., Wróblewski W., Toruń 2006, s. 165 – 174.

¹³¹ W 1995 roku osoby związane z organizacjami chrześcijańskich białych suprematystów w USA planowały zdobycie śmiertelnych trucizn: ręcznika celem zgładzenia funkcjonariuszy miejscowych służb podatkowych, szefów policji tak stanowej jak i lokalnej. Inna osoba, mikrobiolog sprowadziła fiolki bakterii dżumy. U jednego z zatrzymanych znaleziono Podręcznik truciciela (Poisoner's Handbook), podaje za Hoffman B., Oblicza ..., wyd. cyt., s. 193–194.

stycznej użyta¹³² została przez sektę Najwyższa Prawda w Japonii w marcu 1995 roku. W okresie zimnej wojny obydwie strony konfliktu prowadziły intensywne prace nad bronią chemiczną i jej użyciem. Powstały setki nowych środków chemicznych oraz technik i metod ich użycia. Pociski artyleryjskie, bomby, głowice raket miny¹³³ itp. Zagroženiem są niezutyliizowane zapasy broni chemicznej, ich składy oraz wszelkiego rodzaju instalacje chemiczne, stacje oczyszczania wody¹³⁴ itp. Obecnie 60 % rosyjskich zapasów broni chemicznej przetrzymywane jest w awaryjnych miejscach przechowywania. Takim przykładem mogą być budowane w latach pięćdziesiątych ceglano-drewniane składowiska broni chemicznej, na których standardowym wyposażeniu znajduje się 496 bomb lotniczych o masie 500 kilogramów. Każda bomba zawiera 247 kg. silnie trującego środka chemicznego. Atak terrorystyczny na tego typu obiekt grozi nieobliczalnymi następstwami chociażby ekologicznymi, liczonymi w milionach dolarów nie licząc strat ludzkich¹³⁵. Zagroženie terroryzmem chemicznym jest współcześnie wielce prawdopodobne¹³⁶ i nie powinno być lekceważone przy planowaniu przedsięwzięć kontrterrorystycznych.

Zdając sobie sprawę z zagrożeń związanych ze współczesnym międzynarodowym terroryzmem, spróbujmy opisać taktykę, cele i technologie współczesnego terroryzmu. Nie ulega wątpliwości, że współczesny terrorysta różni się znacznie od tego z lat dziewięćdziesiątych, nie mówiąc o latach osiemdziesiątych czy siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Można powtórzyć za Bartoszem Bolechowem, że obecny terroryzm jest terroryzmem techników nuklearnych i analfabetów. Jest to twierdzenie niezwykle trafne i oddające sposoby działania, organizację czy skład osobowy organizacji terrorystycznych. Szczególnie dotyczy to organizacji muzułmańskich ekstremistów, lecz nie tylko. Podstawową cechą charakterystyczną współczesnego terrorysty jest

¹³² Był to sarin, bezbarwny i bezzapachowy wojskowy środek paralityczno-drgawkowy wpuszczony do tokijskiego metra.

¹³³ W drugiej wojnie światowej 25 % pocisków artyleryjskich i 30 % bomb lotniczych Japonii było napełnione środkami chemicznymi. Po drugiej wojnie światowej broni chemicznej używano np. podczas konfliktu w Wietnamie (USA) czy wojny iracko-irańskiej w 1988 roku.

¹³⁴ Żeby nie być gołosłownym w Krakowie takim zagroženiem była wypełniona kilkudziesięcioma tonami chloru instalacja lodowiska przy ulicy Grzegórzeckiej. Samoistna awaria, a nie tylko akt terrorystyczny, spowodowałaby zatrucie całego centrum miasta. Ile podobnych obiektów, do wykorzystania przez terrorystów, znajduje się w Polsce i na świecie w centrach miast?

¹³⁵ Zob. Требин М.П., Терроризм в..., wyd. cyt., s. 729.

¹³⁶ Ekspansja terroryzmu religijnego oraz nie liczenie się z ilością ofiar, nie dbanie o poprawny wizerunek jak miało to miejsce przy akcjach np. IRA czy ETA potęguje zagroženie użyciem broni chemicznej czy szerzej mówiąc broni masowego rażenia przez terrorystów.

jego bezlitosność, brutalność i okrucieństwo. Nie liczą się ofiary, lecz cel, prawdziwy czy też wymaginowany. Sumienie ma uspokojone przez rzekomą motywację religijną¹³⁷, niezależnie czy dotyczy to ekstremistów chrześcijańskich czy muzułmańskich. Nie można jednoznacznie scharakteryzować środowiska z którego pochodzi. Mogą to być zarówno slumsy jak i najbogatsze dzielnice wszystkich miast świata. Medresy w Pakistanie, bogobojne rodziny ze środkowo – zachodnich stanów USA. Byli doskonale wyszkoleni żołnierze, czy weterani wojen w Afganistanie, Czeczenii, Iraku, Libanie. Naturalizowani mieszkańcy krajów europejskich, młodzi i starsi. Lepiej znający kraj imigracji niż swój rodzinny. Mający dobre wykształcenie techniczne czy ogólne z uczelni świata zachodniego, jak również jedynie dogmatyczne szkoły koraniczne, bądź rabinackie. Tak więc współczesny terrorysta jest postacią doskonale wtopioną w realia i środowisko w którym żyje. Nie wyróżnia się niczym szczególnym, doskonale zakamuflowany i na dodatek mający lub mogący mieć wsparcie środowiska, z którego się wywodzi. Dodatkowo autonomizacja i atomizacja komórek terrorystycznych, brak ścisłej hierarchii oraz użytkowanie nowoczesnych jak i staroświeckich sposobów komunikowania się, organizacji działania, zmienność taktyki¹³⁸, łatwość poruszania się po świecie powodują, że współczesny terrorysta jest tak niebezpieczny i trudny do zidentyfikowania. Utrudnieniem jest też często hermetyczność kulturowa i rasowa środowisk z których się wywodzą terroryści. Ułatwieniem dla terrorysty jest możliwość zdobywania przydatnej wiedzy za pomocą Internetu. Począwszy od konstruowania bomb, poprzez fałszowanie dokumentów, zapoznavanie się ze sposobami pracy służb specjalnych czy policji¹³⁹. Taka mieszanka kulturowo – cywilizacyjna stanowi źródło dla nowych, sprawniejszych i przez to niebezpieczniejszych kadr dla organizacji terrorystycznych. Obserwując rozwój sposobów działania organizacji terrorystycznych odkrywamy w ich działaniach

¹³⁷ Każda z religii monoteistycznych uważa morderstwo za czyn godny potępienia, a nie naśladowania. Pamiętać powinniśmy, że konflikt irlandzki, będący pożywką dla terrorizmu IRA i organizacji protestanckich był swego rodzaju wojną religijną współczesnej Europy. Bliższe czasom współczesnym to konflikty w dawnej Jugosławii, w których wielką rolę oprócz motywów nacjonalistycznych odgrywa czynnik religijny.

¹³⁸ Taktyka jest to część składowa sztuki wojennej obejmująca praktykę przygotowania i prowadzenia walki na lądzie, morzu i w powietrzu, szerzej o taktyce zob. Leksykon wiedzy wojskowej, Warszawa 1979, s. 449.

¹³⁹ Sławny Podręcznik terrorysty jest dostępny w Internecie. Wpisanie haseł takich jak np. materiały wybuchowe, trucizny itp. pozwala ogólnie wykształconemu człowiekowi na przygotowanie środków służących celom terrorystycznym. Dostępność różnorodnych gadżetów elektronicznych, PC, szerokiej gamy pirackich kopii oprogramowania pozwala na wprzęgnięcie wysokich technologii na usługi nawet terrorysty – amatora.

coraz większy profesjonalizm. Uważam, że powstała nowa gałąź sztuki wojennej, którą możemy nazwać taktyką terrorystyczną. Tak więc z punktu widzenia wojskowego nie możemy ograniczać się do mówienia o istnieniu np. taktyk rodzajów wojsk czy taktyki partyzanckiej. Powstanie taktyki terrorystycznej, jako gałęzi sztuki wojskowej stało się możliwe dzięki rozwojowi Internetu. Pierwowzorem może być wspomniany w naszych rozważaniach podręcznik Marigheli. Na pewno ta sztuka nie jest skodyfikowana, jej opis zgromadzony w jednym miejscu, lecz w przekonaniu piszącego słowa praktycznie i faktycznie istnieje. Nie jest wykładana na uczelniach wojskowych, ale dowodami na jej istnienie są m.in.: takie akcje terrorystyczne jak na World Trade Center (dwukrotnie), zamachy w Madrycie, Londynie, ataki na ambasady USA w Kenii i Tanzanii czy akcja na Dubrowce w Moskwie. Wszystkie one wymagały precyzyjnego planowania, odpowiedniego zaplecza logistyczno-wywiadowczego, dużych środków finansowych i długiego okresu przygotowania. Dochodzi do tego sprawna łączność, możliwość wydawania precyzyjnych instrukcji i rozkazów, doskonałe zgranie czasowe, zabezpieczenie własnych działań. Klasycznym przykładem jest wykorzystywanie jako środków bojowych urządzeń mających cywilne zastosowanie¹⁴⁰. Metody i sposób działania nawiązują widoczne paralele z technikami planowania stosowanymi przez wojskowych. Oczywiście nie ma tu moim zdaniem mowy o jednej strategii, czy też w ogóle strategii w jej czysto wojskowym i politycznym rozumieniu. Wymagałoby to jednego centrum dowodzenia terroryzmem w skali światowej¹⁴¹. O ile tego nie zrobiono, należałoby w ramach badań nad terroryzmem w oparciu o zebrane dane, przeprowadzić analizę i syntezę wszystkich użytych metod, technik, technologii terrorystycznych. Całość uzyskanych wyników powinno się przetworzyć w podręcznik (kompedium wiedzy) na temat całokształtu taktyki, metod, sposobów działania terrorystów. Pozwoliłoby to być może na prognozowanie przyszłych potencjalnych celów ataków terrorystycznych. Powstanie takiego opracowania wymagałoby współpracy naukow-

¹⁴⁰ Samoloty pasażerskie, modele lotnicze, flesze fotograficzne, radary policyjne, telefony komórkowe, telefony satelitarne, ogólnie dostępne środki chemiczne jak np. nawozy azotowe i olej opałowy.

¹⁴¹ O takim hipotetycznym centrum terrorystycznym pisze Хлобустов О., Гособезопасность от Александра I до Путина, 200 лет тайной войны, Москва 2005, s. 441 i następne. Mowa tu o powstałym w 1998 roku w Pakistanie sojuszu – Światowy Front Dżihadu – zawiązanego przez przedstawicieli radykalnych islamskich kręgów krajów Azji i Afryki (Arabii Saudyjskiej, Pakistanu, Sudanu, Egiptu czy Afganistanu). Celem Frontu jest święta wojna z przedstawicielami judaizmu i chrześcijaństwa. Polem działania stały się USA, Filipiny, Palestyna, Rosja czy inne państwa WNP. Czy sojusz ten sprawnie funkcjonuje, autor niniejszej rozprawy nie ma jednoznacznej opinii w tej sprawie.

ców wielu krajów i sporych nakładów finansowych. Byłoby jednak ze wszech miar przydatne w walce z terroryzmem międzynarodowym¹⁴². Umożliwiłoby ujednolicanie procedur kontrterrorystycznych, sposobu szkolenia służb specjalnych oraz oddziałów antyterrorystycznych. W ostatecznym rozrachunku umożliwiłoby to doprowadzenie do stworzenia wspólnej dla wszystkich zainteresowanych stron płaszczyzn współpracy, z jednolitą terminologią, procedurami, mechanizmami dowodzenia czy metodami postępowania z terrorystami. Cele strategiczne, które chcą osiągnąć współcześni terroryści nie są w mojej ocenie do końca precyzyjnie zdefiniowane. Nie ulega jednak wątpliwości, że akcje terrorystyczne mają doprowadzić do zmian na scenie politycznej świata. Lecz jest wątpliwe czy rodzaj i kierunek tych zmian jest przez ugrupowania terrorystyczne dokładnie przewidywany i planowany. Jeżeli tak, to raczej w sferze wyobrażeń niż przewidywanej i zaprogramowanej rzeczywistości. Podstawowym i realizowanym konsekwentnie celem jest zadanie jak największych strat stronie atakowanej, tak w wymiarze ludzkim, finansowym jak i psychologicznym, a także zastraszenie wybranych narodów, grup społecznych czy państw. Kilkakrotnie cytowany Bruce Hoffman pisze, że celami terrorystów jest po pierwsze zwrócenie na siebie uwagi, po drugie uznanie ich istnienia, po trzecie uznanie ich praw (usprawiedliwienie działań i uznanie ich za rzecznika elektoratu który reprezentują). Zrealizowanie tych trzech podstawowych celów pozwoliłoby terrorystom na uzyskanie pełnomocnictw do wprowadzenia zmian w rządzie, nowej organizacji państwa, korygowaniu granic itp. Po zdobyciu pełnomocnictw terroryści mieliby przejąć bezpośrednią kontrolę nad określonym państwem bądź narodem (społeczeństwem). Być może jest to możliwe, lecz raczej nie w krajach europejskich czy USA. Poza tym terroryści stanowią siłę destrukcyjną, która nawet po zrealizowaniu celów przedstawianych przez Hoffmana nie jest w stanie dłużej funkcjonować. Albo się ucywilizuje albo upadnie wraz ze swoim tworem¹⁴³. Być może gdyby udało się wskazać precyzyjnie cele organizowanych przedsięwzięć terrorystycznych, ułatwiłoby to zwalczanie terroryzmu, lub opracowanie innych form i sposobów rozwiązania problemów związanych z opisywanym fenomenem.

¹⁴² Podobne opracowanie powstało w Yale University, gdzie pięciu historyków na podstawie jawnych źródeł opracowało ordre de bataille wszystkich rodzajów sił zbrojnych USA do szczebla dywizji oraz opis posiadanego sprzętu i wyposażenia wojskowego. Wg CIA był on w 90 % zgodny z prawdziwym ordre de bataille. Materiał znany jako „Raport z Yale” został utajniony.

¹⁴³ Kontrowersyjnym przykładem jest Izrael, u którego źródeł powstania leżą działania terrorystyczne. Terroryści izraelscy realizowali w praktyce wielkie idee syjonizmu. Wsparcie były one np. deklaracją lorda Balfoura z 1917 roku w której obiecywano poparcie Wielkiej Brytanii dla tworzenia w Palestynie żydowskiego ośrodka narodowego.

Technologie użytkowane przez organizacje terrorystyczne wykorzystują współczesną wiedzę jak również doświadczenia historyczne w tej materii. Moim zdaniem wykazują one dużą sprawność kontrwywiadowczą, co pozwala do końca utrzymać w tajemnicy terminy i cele przygotowywanych uderzeń terrorystycznych¹⁴⁴.

Kończąc nasze krótkie rozważania nad współczesnymi terrorystami, ich taktyką działania, celami i użytkowymi technologiami mogę stwierdzić, że nie istnieją dla nich żadne moralne czy inne bariery. Ich dewizą jest myśl, że cel uświęca środki. Tak więc musimy być przygotowani na spektakularne uderzenia, połączone z ogromną ilością ofiar. Użyte będą nowatorskie techniki, technologie i sposoby działania. Ciosy będą spadać w miejscach i czasie nie do przewidzenia. Bez ścisłej, faktycznej a nie pozorowanej współpracy zainteresowanych państw, ich służb specjalnych, pełnej wymiany informacji nie będzie możliwe ograniczenie najbardziej charakterystycznego zjawiska politycznego początków XXI wieku, jakim okazał się terroryzm międzynarodowy.

¹⁴⁴ Przykładem uderzenia w Londynie z lipca 2005 r. Nawet jeśli przyjmiemy, że policja szybko wylapała i zidentyfikowała potencjalnych organizatorów zamachów, to z punktu widzenia tak terrorystów jak i zaatakowanych jest to dowód na słabość służb bezpieczeństwa. Terrorysty z nowym zapałem przystąpią do planowania następnych akcji, zaś potencjalne ofiary będą żyły w stałym zagrożeniu, mając świadomość, że nic ich nie uchroni przed kolejnymi atakami.

Geneza i ewolucja terroryzmu w Rosji

2.1 Geneza i historyczne tradycje terroryzmu w Rosji

Genezy i historycznych tradycji terroryzmu w Rosji należy szukać w pierwszych latach drugiej połowy XIX wieku. Impulsem do ożywienia działalności liberalno-demokratycznej i rewolucyjnej była ustawa z 19 lutego 1861 r. (wg starego stylu) o włościanach uwolnionych z poddaństwa pańszczyźnianego. Niezadowolenie z rozwiązań zaproponowanych w ustawie¹, spowodowało wystąpienia chłopskie na masową wręcz skalę². Największym echem odbiła się tragedia we wsi Biezdna, powiatu spaskiego, guberni kazańskiej. Zginęło tam wg oficjalnych danych 80–100 osób³. W toku ożywienia działalności rewolucyjno-demokratycznej powstała pierwsza organizacja o politycznym charakterze Ziemia i Wola. Nie była ona organizacją terrorystyczną. Jej celem było obalenie samowładztwa carskiego na drodze powstania chłopskiego, wspieranego przez wojsko. Ziemia i Wola nie była konspiracją scentralizowaną i hierarchiczną. Jednak w jej szeregach znaleźli się ludzie skłaniający ku terroryzmowi politycznemu⁴. Ziemia i Wola została rozgromiona w 1863 roku. Z jej doświadczeń skorzystała organizacja

¹ Szerzej o reformie czytaj Bazylow L., *Historia Rosji*, t. II, Warszawa 1985, s. 277–288.

² Tamże, s. 290, wg raportów żandarmerii w 1861 w Rosji odbyło się 1370 wystąpień, 718 razy wzywano wojsko, zginęło co najmniej 140 osób.

³ Tamże, s. 290.

⁴ Był to, późniejszy bohater Powstania Styczniowego, Andriej Potiebnia i jego Komitet Oficerów Rosyjskich w Polsce, który dokonał w czerwcu 1863 roku zamachu na namiestnika Królestwa generała A. Lüdersa. Liczył on ok. 200 członków skupionych w kółkach organizacyjnych działających na poziomie batalionów, pułków i brygad. Organizacją oprócz Potiebni kierowali: J. Dąbrowski i Z. Padlewski. Jednym z członków Komitetu był porucznik K. Krupski – ojciec przysięłej żony Wł. Lenina.

Iszutina–Chudiakowa, typowo raznoczyńska⁵, której członkami przeważnie byli studenci. Grupa iszutyńców pod wpływem idei M. Czernyszewskiego próbowała zakładać tzw. artele oparte o wspólną własność środków produkcji. Ponieważ ich działalność napotykała na poważne trudności, pojawiła się nowa koncepcja. Koncepcja walki polityczno-zbrojnej o charakterze terrorystycznym. W tym celu została opracowana koncepcja zakonspirowanej grupy bojowej Piekło⁶.

Pierwszym aktem terrorystycznym podobnym do współczesnych, był zamach na cara Aleksandra II dokonany przez Dmitrija Karakozowa, przy użyciu pistoletu⁷. Możemy więc uznać, że zamach Karakozowa jest początkiem współczesnego terroryzmu rosyjskiego.

W literaturze funkcjonują dwie wersje zamachu na cara Aleksandra II. Według pierwszej zamach był nieudany, gdyż przechodzień O. Komissarow podbijając rękę Karakozowa spowodował, że jego strzał w cara chybił. Ta wersja jest potwierdzona przebiegiem śledztwa oraz przyznaniem dworskich dostojenstw zbawcy cara. Taki wariant zdarzeń świadczyłby o pełnej klęsce wszystkich struktur bezpieczeństwa rosyjskiego imperium, w tym osobistej ochrony cara. Druga wersja głosi, że była to niezwykle sprawnie przeprowadzona specjalna operacja, której celem była wymiana szeregu kierowników siłowych struktur imperium, na bardziej kompetentnych. Kolejnym celem tej operacji było wymuszenie na carze zmiany polityki na bardziej stanowczą wobec rewolucyjnego podziemia. W związku z tym można by uznać, że Karakozow ze względu na swoje poglądy został wykorzystany jako marionetka, zaś Komissarow był pracownikiem operacyjnym, lub faktycznie przypadkowym człowiekiem, któremu carskie służby jedynie pomogły przerwać zamach. Obydwa przedstawione warianty mogły być zrealizowane.

⁵ Raznoczyńcy, to część inteligencji rosyjskiej, powstałej na przełomie XVIII i XIX wieku, pochodzącej z różnych stanów, głównie zdeklasowanej szlachty, mieszczaństwa i duchowieństwa. Odegrali ważną rolę w rosyjskim ruchu rewolucyjnym lat 60–70-ch XIX wieku.

⁶ Ада (ros.) – piekło. Członek Piekła powinien żyć pod fałszywym nazwiskiem, zerwać z rodziną, nie wstępować w związki małżeńskie. Miał żyć w jedynie bezgraniczną miłością do ojczyzny. Szerzej zeznania M. Iszutina czytaj w: Линдер И. Б., Чуркин С.А., История специальных служб России X – XX веков, Москва 2004, s. 231–232.

⁷ W literaturze pisze się o zamachu przy pomocy rewolweru. Karakozow był uzbrojony w dwulufowy pistolet. Wystrzelił tylko raz. Został ujęty z kulą w drugiej lufie. Oprócz tego znaleziono przy nim funt prochu, pięć kul oraz szklane puzderko i 10 proszków, które okazały się być zrobione ze strychniny i morfiny. W szklanym puzderku był silny kwas.

2.1.1 Terroryzm w Rosji XIX i początków XX wieku – źródła i przyczyny

W 1869 roku Siergiej Nieczajew⁸ próbuje stworzyć organizację o nazwie Zemsta Ludu, której jedynym osiągnięciem było zabicie podejrzanego o zdradę studenta Iwana Iwanowa. W tym samym czasie Nieczajew ogłasza w oficjalnym Rządowym Gońcu⁹ Katechizm rewolucjonisty. W utworze tym autor opisał archetyp terrorysty. (...) *rewolucjonistę charakteryzuje poświęcenie. Nie ma żadnych osobistych zainteresowań, żadnych interesów, uczuć, niczego, co wiąże, żadnej własności ani imienia. Wszystko w nim podporządkowane jest jednemu wyłącznemu zobowiązaniu, jednej myśli i jednej namiętności – REWOLUCJI (...) wyrwał się z więzów, które łączą go z porządkiem społecznym i wypielegnowanym światem, z wszystkimi jego prawami, moralnościami i zwyczajami (...). Rewolucjonista pogardza opinią publiczną (...) moralne jest wszystko, co przyczynia się do triumfu rewolucji, niemoralne i zbrodnicze jest wszystko, co staje mu na drodze (...). Dzień i noc rewolucjonista musi żyć wyłącznie jedną myślą tylko, jednym celem – bezlitosnym zniszczeniem (...) musi być gotowy zniszczyć siebie i zniszczyć rękami każdego, kto stoi na drodze*¹⁰. Osądzenie grupy Nieczajewa w 1871 roku było pierwszym otwartym procesem terrorystów w Rosji. Ciekawostką umożliwiającą przeprowadzenie sprawy sądowej S. Nieczajewa była jego ekstradycja ze Szwajcarii jako przestępcy kryminalnego¹¹. W tym czasie rozwijał się ruch narodnicki¹², który początkowo nie miał nic wspólnego z terroryzmem. W podziemnych, nie podlegających cenzurze pismach trwała debata czy należy dopuścić terroryzm jako

⁸ Siergiej Nieczajew (1847–1882), rosyjski rewolucjonista, uczestnik ruchów anarchistycznych i studenckich, organizator zabójstwa I. Iwanowa, zmarł w twierdzy Pietropawłowskiej. Autor Katechizmu rewolucjonisty.

⁹ Umożliwienie publikacji Katechizmu rewolucjonisty w Rządowym Gońcu, było błędem władz które myślały, że zdyskredytują spiskowców. Stało się odwrotnie, artykuł Nieczajewa stał się pierwszym podręcznikiem przyszłych terrorystów, tak ocenia sprawę Хлобустов О., Госбезопасность от Александра I до Путина ..., wyd. cyt., s. 97. Uważam, że jest to uprawniona ocena.

¹⁰ Cytuję za Tomaszewicz J., Terroryzm..., wyd. cyt., s. 67.

¹¹ Хлобустов О., Госбезопасность от Александра I до Путина ..., wyd. cyt., s. 97; o sprawie S. Nieczajewa czytaj także w: Ruud Ch., Stiepanow S., Strach Tajna policja carów, Warszawa 2001, s. 57–58 i 61.

¹² Narodnicy (ruch narodnicki), działacze rosyjskiego ruchu lat 70–90-ch XIX wieku, idee antyfeudalne łączyli z krytyką burżuazyjnego postępu. Głosząc hasło rosyjskiego socjalizmu (община – samorządna organizacja ludności na określonym terytorium), żądali przeprowadzenia reformy agrarnej. Rosja według narodników miała być krajem socjalistycznym opartym na wspólnotach gminnych, zaś chłopci mieli być siłą sprawczą przyszłej rewolucji. Ideologię narodników stworzyli m.in. N. Czernyszewski, P. Ławrow czy A. Hercen. Narodnicy głosili konieczność walki z samowładztwem i wielką własnością ziemską.

metodę i środek walki rewolucyjnej. Trzeba jednocześnie dodać, że policyjni urzędnicy zajmujący się Ziemią i Wolą podkreślali fakt, że jej działalność charakteryzowała się pokojowymi, reformatorskimi i demokratycznymi posunięciami¹³. Mimo to demokratyczna opozycja przeciwko caratowi podlegała takim samym brutalnym represjom, jak osoby obwinione o działalność terrorystyczną. Od około 1877 roku u narodników zaczęło zwyciężać przekonanie, by na terror policyjny odpowiedzieć własnym, rozumianym jako samoobrona. Jeden z twórców i przywódców Ziemi i Woli Grigorij Plechanow stwierdził, że przejście od propagandy do terroryzmu spowodowała niemożność pracy w środowisku wiejskim oraz panujący wśród narodników nastrój zniecierpliwienia. Dodatkowym czynnikiem był upór najwyższych kręgów władzy, nie chcących dopuścić myśli o konieczności i niezbędności reform politycznych.

Jeden z redaktorów czasopisma „Ziemia i Wola”, S. Krawczyński napisał: *Jeśli chwyciliśmy za sztylet, znaczy to, że rzeczywiście nie było już innych środków, którymi moglibyśmy wymusić na was poszanowanie naszych świętych ludzkich praw. Z chwilą zaś uzyskania gwarancji, że wolność nasza i nasze prawa jako jednostek zabezpieczone będą przed samowolą, natychmiast i bezwarunkowo zarzucimy ów system samosądu samoobrony, do którego zmuszeni jesteśmy uciekać się obecnie (...)*¹⁴. Dla Krawczyńskiego terroryzm nie jest sposobem na obalenie istniejącego porządku. Reżim, panujący system polityczny według niego może obalić jedynie lud. Podstawowe siły ruchu powinny działać wśród ludu. Terrorysty mają być jedynie oddziałem ochronnym¹⁵.

W drugim programie Ziemi i Woli (Wszechrosyjska Organizacja Socjalno-Rewolucyjna) z 1878 roku, wprowadzono takie działania jak: zakładanie komórek w wojsku, głównie wśród oficerów, pozyskiwanie osób pracujących w urzędach państwowych oraz dokonywanie systematycznych zamachów na najszkodliwszych lub wybitnych przedstawicieli rządu, na osoby dzięki którym utrzymuje się znienawidzony porządek prawny¹⁶.

Pierwszy zamach nowej fali akcji terrorystycznych przeprowadziła Wiera Zasulicz¹⁷, zabijając gubernatora wojskowego Petersburga generała Fiodora

¹³ Хлобустов О., Госбезопасность от Александра I до Путина ..., wyd. cyt., s. 96.

¹⁴ Krawczyński S., Program czasopisma „Ziemia i Wola”, /w:/ Filozofia społeczna narodu rosyjskiego, tom II, s. 110–113; podaję za Pawłowski A., Terroryzm w Europie ..., wyd. cyt. s. 94.

¹⁵ Tamże, s. 94.

¹⁶ Tamże, s. 94.

¹⁷ Wiera Zasulicz (1849–1919), pseud. Wielika, Starszaja Siostra, rosyjska rewolucjonistka, publicystka, związana z ruchem narodnickim, po zamachu na F. Trepowa na emigracji, związana z grupą Wyzwolenie Pracy Plechanowa, a następnie Socjaldemokratyczną Partią Robotniczą Rosji – frakcja mieniszewików.

Trepowa. Bezpośrednią przyczyną akcji Zasulicz było złe traktowanie w więzieniu aresztowanych¹⁸ narodników – agitatorów, którzy poszli do ludu latem 1874 roku. W więzieniu zmarło wielu aresztantów, niektórzy doznali pomieszczenia zmysłów, część zesłano w trybie administracyjnym. Procesu doczekały po trzech latach 193 osoby, z których 3 zmarły przed wydaniem wyroku¹⁹. Wiera Zasulicz wybrała na swój cel F. Trepowa, gdyż brutalnie traktował studentów w petersburskim więzieniu. Założyła, że informacje o nieludzkim traktowaniu uwięzionych i cierpiących studentów, zgonach kolejnych więźniów spowodują wzrost niechęci społeczeństwa do władz. Zasulicz nie była przypadkowo wybrana do wykonania akcji likwidacji generał – gubernatora. Już w 1876 roku wchodziła w skład oddziału rebeliantów w Jelizawietgradzie. Tam przygotowywała się do udziału w powstaniu chłopskim przechodząc szkolenie strzeleckie i dlatego dostatecznie sprawnie władała bronią palną²⁰. Faktem przemawiającym za tym, że nie był to czyn samotnej osoby świadczą dowody: np. wymiany rewolweru na lepszy model oraz wcześniejszy pobyt W. Zasulicz w domu gubernatora. Ponieważ Wierę Zasulicz sądzono za czyn kryminalny, stanęła przed sądem na jawnej rozprawie, w obecności ławy przysięgłych. Adwokat terrorystki w swoim wystąpieniu przed sądem twierdził, że Trepow wydał rozkaz wychłostania w więzieniu radykalnego działacza o nazwisku Bogolubow, co tak dalece wzburzyło Wierę Zasulicz, że przestała rozsądnie myśleć i postanowiła zabić generał – gubernatora. Tak więc winę za swoją śmierć ponosił sam F. Trepow. Przysięgli uniewinnili oskarżoną, która zdołała się wymknąć żandarmom, gdy chcieli ją ponownie zatrzymać, po błyskawicznym unieważnieniu wyroku sądu przez cara. Można więc wyrazić pogląd, że sąd wydając wyrok uniewinniający zapalił zielone światło dla kolejnych zamachowców. Okazało się bowiem, że można bezkarnie zabijać urzędników. Po rozprawie W. Zasulicz sprawy o zamachy na przedstawicieli władzy zostały przekazane sądom wojskowym. Sygnał, którym był wyrok sądu w sprawie zabójstwa Trepowa doprowadził do kolejnych zamachów w tym i następnym roku. W Kijowie G. Popko zabił adiutanta komendanta żandarmerii sztabskapitana G. Giekinga. Terrorysta W. Osiński strzelał do prokuratora M. Kotlarewskiego, któremu życie uratowała gruba szuba, w którą był ubrany. Cytowany już Stiepan Krawczyński zabił ciosami sztyletu Mikołaja

¹⁸ Na początku 1875 r. liczba nakazów aresztowania agitatorów spośród narodników wynosiła 750, (w tym 138 kobiet).

¹⁹ O całej sprawie czytaj także: Ruud Ch., Stiepanow S., Strach Tajna ..., wyd. cyt., s. 62–67. Akcja narodników spowodowała również koniec kariery policyjnej hrabiego Piotra Szuwałowa (1827–1889), szefa III Oddziału Kancelarii Osobistej Jego Cesarskiej Wysokości, szefa Korpusu Żandarmów, a wcześniej dyrektora Departamentu Spraw Ogólnych MSW.

²⁰ Линдер И. Б., Чуркин С.А., История специальных служб России ..., wyd. cyt., s. 243.

Mieziencewa²¹ naczelnika III Oddziału oraz zastępcę szefa Korpusu Żandarmerii. Kolejną ofiarą stał się książę D. Kropotkin²² gubernator charkowski zastrzelony przez G. Goldenberga. W marcu 1879 roku L. Mirski dokonał nieudanego zamachu na nowego, krótkotrwałego szefa III Oddziału, generała Aleksandra Drentelna. Wszystkie te zamachy było można przeprowadzić stosunkowo łatwo, gdyż żadna z tych osobistości nie posiadała ochrony osobistej. Dopełniającą sferą działalności rewolucjonistów – terrorystów było prowadzenie tzw. akcji ekspripracyjnych (sławetne eksy) w celu zdobycia środków finansowych dla prowadzenia działalności. I tak podjęto próby ograbienia karety pocztowej kursującej pomiędzy Kijowem i Żytomierzem oraz kasy kurskiego pułku piechoty. W 1879 roku przy pomocy podkopu zdobyto 1,5 mln. rubli ze skarbcza w Chersoniu, na pomoc zesłanym na Sybir. Dziewiętnastowieczni terroryści rosyjscy uciekali się również do zastraszania wysokich urzędników. Przykładem jest list do Aleksieja Łopuchina prokuratora prowadzącego śledztwo w sprawie zabójstwa M. Mieziencewa. W sierpniu 1878 roku Łopuchin otrzymał list od Komitetu Wykonawczego Rosyjskiej Socjalno-Rewolucyjnej Partii²³. Grożono w nim śmiercią Łopuchinowi. *My członkowie KWRSRP, ogłaszamy Panu, że jeśli pójdziecie śladami Giekinga, to z Panem postąpimy tak samo: będzie Pan zabity (...) pierwsze ostrzeżenie jest ściśle konfidencyjne. Nie będzie ono rozpowszechniane* (tłum. własne – K.K.). W roku 1879 głównym celem strzeleckim dla terrorystów stał się car Aleksander II. Narodnik Aleksander Sołowiow 2 kwietnia, o godzinie dziesiątej pięciokrotnie wystrzelił do cara Aleksandra II, który był na porannym spacerze. Przystaw towarzyszący carowi pozostał w tyle (ok. 25 kroków). Najbliższy żandarm znajdował się na służbie u wejścia do budynku Ministerstwa Finansów. Car przebywający na placu zwrócił uwagę na wysokiego mężczyznę ubranego w mundur i urzędniczą czapkę z daszkiem. Monarcha zauważył niebezpieczeństwo i postanowił ratować się ucieczką. Uchroniła go doskonała

²¹ M. Mieziencew (1827–1878), był prawnikiem A. Suworowa. Jego zabójstwo było odpowiedzialnością na stracenie I. Kowalskiego. O spodziewanym zamachu na Mieziencewa poinformował szef kijowskich żandarmerii płk W. Nowicki, któremu zabito wspomnianego wcześniej adiutanta Giekinga. Szef III Oddziału stwierdził, że wszystkie tego typu informacje to fantazjowanie i plotki, a nie rzeczywiste groźby. W cytowanej książce Strach Tajna policja carów nazwisko szefa III Oddziału pisane jest Mieziencow. W rosyjskiej wersji nazwisko pisze się Мезенцев, chociaż np. w książce Госбезопасность от Александра I до Путина ..., wyd. cyt., autor pisze nazwisko Мезенцов.

²² D. Kropotkin był kuzynem Piotra Kropotkina, anarchisty dla którego anarchizm był nauką o teorii rozwoju społecznego.

²³ Tak nazywało się kółko, którym kierował W. Osiński niedoszły zabójca prokuratora Kotlarewskiego.

orientacja, błyskawiczne rozpoznanie zagrożenia oraz prawidłowa ocena jego stopnia. Mimo 61 lat, Imperator nie tylko potrafił zwiększyć odległość od zamachowca, to jeszcze uciekał zygzakiem, co uniemożliwiło Sołowiowowi oddanie celnego strzału. Pomyślniej ucieczce cara pomógł fakt, że noc przed zamachem Sołowiow spędził na pijaństwie²⁴. Po zatrzymaniu zamachowiec rozgryzł orzech z cyjankiem, który okazał się częściowo zwietrzały dzięki czemu terrorysta przeżył. Po udzieleniu pomocy medycznej, Sołowiow podał przesłuchującym swoje prawdziwe nazwisko. Oficjalna wersja śledztwa stwierdzała, że zamach był dziełem samego tylko A. Sołowiowa. Faktycznie było inaczej. Już w 1875 roku powstał u niego pomysł dokonania zamachu na imperatora. Było to podczas pracy terrorysty jako agitatora na Powołżu. W zamysle zamachowca zabójstwo cara miało być punktem zwrotnym w działalności władz. Z aprobatą partii, lub bez niej Sołowiow miał udać się do Petersburga w celu realizacji planu. Wcześniej z Ukrainy przybyli w tym samym celu L. Kobylański i G. Goldenberg, mający doświadczenie terrorystyczne. W kierownictwie Ziemi i Woli pogląd na temat zabójstwa cara podzielił jej liderów. G. Plechanow i M. Popow byli przeciwni, A. Kwiatkowski, M. Morozow i A. Michajłow uważali, że należy to zrobić. W efekcie przyjęto rozwiązanie kompromisowe. Ziemia i Wola nie brała na siebie odpowiedzialności za carobójstwo, lecz jednocześnie zezwalała swoim członkom na pomoc w realizacji tej sprawy. Takie rozwiązanie sprawiało, że przywódcy organizacji w razie aresztowania mogli uniknąć najwyższego wymiaru kary. Kandydatury Kobylańskiego i Goldenberga jako potencjalnych zabójców odrzucono ze względu na ich narodowość. Jeden był Polakiem, drugi Żydem. Zamach miał być aktem czysto politycznym, którego nie można było wiązać z narodowością zamachowców. Dlatego został wybrany Sołowiow, który był Rosjaninem. Przygotowania terrorysty prowadzili M. Morozow i A. Michajłow. Ten drugi uczył strzelać zamachowca na strzelnicy (sic!) elitarnego Pułku Siemionowskiego. Początkowo planowano użycie bryczki z furmanem, by umożliwić ucieczkę carobójcy. Sołowiow odmówił, lecz przyjął na swoje wyposażenie, zgodnie z zaleceniami Iszutina, truciznę. Należy sądzić, że użycie trucizny zrywało więź zamachowca z jego organizacją, w celu zapewnienia jej bezpieczeństwa i możliwości uniknięcia odpowiedzialności. Sposób przygotowania zamachu można uznać za nowatorski. Organizacja podjęła następujące czynności: oficjalnie odżegnała się od zamachowca, z wyrachowaniem wybrała jego naro-

²⁴ Osobista ochrona cara zawiodła na całej linii. Terrorysta oddał 5 strzałów z rewolweru do momentu swojego schwytania. Żaden z elementów tzw. operacyjnej triady (wykrycie, uprzedzenie, położenie kresu zamachowi) nie został wprowadzony w życie przez carskie służby bezpieczeństwa.

dowość, przeprowadziła szkolenie strzeleckie, maskowanie wyglądu (ubiór urzędnika), zaplanowanie drogi ucieczki oraz samobójstwo terrorysty. Wcześniej przeprowadzony został rekonesans tras spacerów cara, miejsca służby uzbrojonych posterunków i nieobecność ochrony osobistej bezpośrednio przy carze. W czasopiśmie „Ziemia i Wola” z marca 1879 roku napisano: *3–4 udane polityczne zabójstwa zmusiły władze do wprowadzenia prawa wojennego, zwiększenia liczebności dywizjonów żandarmerii, wysłania na ulice Kozaków, wyznaczenia na wsiach posterunków urzędników*²⁵ – *jednym słowem dokonało wzburzenia młodzieży, takiego salto mortale samodzierżawia, do jakiego nie zmusiłyby go lata propagandy, wieki niezadowolenia w całej Rosji, przekleństwo tysięcy ofiar zamęczonych na katordzei zsyłce... Dlatego więc uważamy polityczne zabójstwa za jeden z głównych środków walki z despotyzmem* (tłum własne – K.K.)²⁶. Tylko od 1.06. 1881 r. do 1.01.1888 roku Departament Policji MSW prowadził 1500 spraw dla 3046 ludzi²⁷.

Po zamachu Sołowiowa, podczas zjazdów w Lipiecku i Woroneżu w czerwcu i lipcu 1879 roku doszło do rozpadu Ziemi i Woli. Jego przyczyną był stosunek do terroru. Zwolennicy propagandowych metod walki Plechanow, Zasulicz i Akselord oraz ich stronnicy założyli organizację Czornyj Pieriediel. Ich oponenci stworzyli Narodną Wolę w sierpniu 1879 roku. Organem egzekutywnym Narodnej Woli był Komitet Wykonawczy. Na jego czele stanęli starzy narodnicy: Michajłow, Żelabow, Perowska oraz nowi działacze do których należy zaliczyć Wierę Figner, Mikołaja Morozowa, Lwa Tichomirowa, Mikołaja Kibalczycza, Aleksandra Kwiatkowskiego, Michała Frolenkę czy Michaiła Oszanina. Narodna Wola składała się z dwóch części: organizacji i partii. W skład organizacji wchodziło ok. 500 rewolucjonistów, którzy podporządkowani byli programowi i statutowi. W skład partii wchodziło około 2000 współwyznawców, nie związanych z organizacją określonymi obowiązkami. Już 26 sierpnia 1879 Komitet Wykonawczy Narodnej Woli uchwalił podjęcie przygotowań do zabójstwa Aleksandra II. Narodowolcy działali jak doświadczeni konspiratorzy. Ich konspiracyjne mieszkania musiały być dźwiękoszczelne, z zapasowym wyjściem i możliwością wzrokowej kontroli otoczenia. Ustalane były sygnały ostrzegawcze o niebezpieczeństwie. Wchodzący w skład Narodnej Woli pojedynczy przedstawiciele państwowych urzędów zaznajamiali towarzyszy broni z działalnością fillerów²⁸ (tzw. obserwacja), utajnianiem przesylek czy umiejętnościami

²⁵ Niższy urzędnik policyjny.

²⁶ Хлобустов О., Госбезопасность от Александра I до Путина ..., wyd. cyt. , s. 98–99.

²⁷ Tamże, s. 99.

²⁸ Więcej o carskiej służbie obserwacji (ros. наружное наблюдение) zob. Жандармы России (red. В. С. Измозик), Москва 2002, s. 355–393.

wojskowymi. Szczególną wagę przywiązywano do wyposażenia konspiratorów w fałszywe dokumenty. Najbardziej udaną operacją terrorystów Narodnej Woli było wprowadzenie w szeregi III Oddziału (w petersburskiej centrali) swojego człowieka Mikołaja Kletocznikowa. Został on cenionym specjalistą i trafił do departamentu politycznego. Pomysłodawcą tej operacji był Aleksander Michajłow. Kletocznikow²⁹ informował swoich kolegów o osobach znajdujących się pod obserwacją, przygotowywanych rewizjach i aresztach. Prawdopodobnie przekazał informacje o prawie 400 tajnych współpracownikach. W roli kreta działał dwa lata. Próby zabójstwa imperatora zakończyły się sukcesem 1 marca 1881 roku. Terrorysty po dowództwem 20 letniej Zofii Perowskiej zaatakowali ręcznymi bombami karetę powracającego do pałacu cara. Jako pierwszy bombę rzucił Rysakow. Karetą cara zatrzymała się. Nie uległa uszkodzeniu, gdyż była opancerzona. Car, nie bacząc na prośby woźnicy by odjechać, pozostał na miejscu zdarzenia. Schwytanego Rysakowa postawiono przed carem. Zebrany tłum pozwolił na zbliżenie się do monarchy drugiego zamachowcy, Polaka Ignacego Hryniewieckiego, który rzucił bombę. Wybuch urwał carowi nogi i ten fakt, mimo szybkiej pomocy medycznej nie pozwolił mu przeżyć. Śmiertelnie ranny w wyniku wybuchu własnej bomby został także egzekutor Narodnej Woli Hryniewiecki. W półtora miesiąca później na placu Siemionowskim publicznie stracono pozostałych organizatorów zamachu: Perowską, Rysakowa, Michajłowa i Kibalczyca³⁰.

Ideologicznymi podstawami terroryzmu rosyjskiego oprócz wspomnianych wcześniej były rozprawy *Śmierć za śmierć* S. Krawczyńskiego, *Terrorystyczna walka* autorstwa M. Morozowa oraz *Terroryzm jako jedyny środek moralnego i społecznego odrodzenia Rosji* napisany przez P. Tkaczowa. Przedstawione wydarzenia położyły kamień węgielny działalności terrorystycznej i jego socjalno-filozoficznej teorii, rozwiniętej w XIX, XX i XXI wieku. Teoria sformułowana przez przedstawicieli inteligencji oraz szlachty stała się dla części społeczeństwa nową religią i sposobem na życie dla licznych aktywnych rewolucjonistów.

Po rozbiciu po roku 1886³¹ Narodnej Woli, dopiero w 1900 roku na zjeździe w Charkowie rozproszeni narodnicy działający w takich organizacjach

²⁹ Więcej o sprawie Kletocznikowa zob. Линдер И. Б., Чуркин С.А., История специальных служб России ... wyd. cyt., s. 247–248; Ruud Ch., Stiepanow S., Strach Tajna ..., wyd. cyt., s. 74, 78, 79. W tychże czytaj o technicznych sposobach działalności terrorystów Narodnej Woli.

³⁰ O szczegółach zamachu czytaj Ruud Ch., Stiepanow S., Strach Tajna ..., wyd. cyt., s. 79–80; Szmidi L.T. *Terroryzm a ...*, wyd. cyt., s. 196–197; Линдер И. Б., Чуркин С.А., История специальных служб России ..., wyd. cyt., s. 256–258.

³¹ Wg źródeł policyjnych.

jak Robotnicza Partia Politycznego Wyzwolenia Rosji, Północny Związek Socjalistów-Rewolucjonistów, Południowa Partia Socjalistów-Rewolucjonistów, Liga Agrarno-Socjalistyczna oraz wiele innych połączyły się w Partię Socjalistów-Rewolucjonistów. Partia nazywana w skrócie eserowską, była kontynuatorką tradycji terrorystycznego odłamu narodnictwa. Jej przywódcami byli m.in. Osip Minor, Michał Gotz, Katarzyna Breszko-Breszkowska czy Wiktor Czernow. Główną siłę organizacji stanowili, w dużych miastach takich jak Moskwa, studenci, na prowincji nauczyciele. Pierwszą ofiarą Partii Socjalistów-Rewolucjonistów stał się minister N. Bogolepow, śmiertelnie ranny przez Piotra Karpowicza, który tym razem działał na własną rękę. Jesienią 1901 r. utworzona zostaje organizacja bojowa eserowców. Jej organizatorem i pierwszym przywódcą zostaje Grigorij Gerszun. Rozpoczyna się pięciolatka terroru. Eserowcy i członkowie innych organizacji przeprowadzili w tym czasie 5,5 tysiąca zamachów terrorystycznych³². Do ich prominentnych ofiar zaliczyć należy: ministra spraw wewnętrznych D. Sipiagina, księcia N. Obolskiego, generała N. Bogdanowicza. Kolejnymi ofiarami padają W. Plehwe – szef MSW, wielki książę Sergiusz, generałowie Kaulbars, Pawłow, Mień, admirałowie Dubasow i Czuchin. Następnymi są premier F. Stołypin, wielki książę Mikołaj Mikołajewicz, minister P. Durnowo, pop – prowokator Gapon oraz wielu innych. Organizacji Bojowej partii eserowców nie przeszkodziło w działaniu aresztowanie jej przywódcy Gerszuniego oraz objęcie dowództwa przez Jewno Azefa³³. Wszystko to nie przeszkadzało innemu terroryście

³² Хлобустов О., Терроризм в современной России. www.nns.ru, wydruk w posiadaniu autora. Inne dane podaje w swojej monografii profesor Uniwersytetu Kazańskiego Литвин А., Красный и белый террор в России 1918–1922 гг. Москва 2004, s. 28. Wg niego w latach 1906–1907 ofiarami terrorystycznych akcji był 4126 osób zajmujących stanowiska służbowe oraz kilka tysięcy szeregowych obywateli. W odpowiedzi wojskowe połowe sądy skazały na śmierć od 1905 roku do marca 1909 roku 4797 ludzi. W ciągu 80 lat 1826–1906 skazano na śmierć 984 ludzi.

³³ Jewno Azef (1869–1918), pseudonim Iwan Nikołajewicz w środowisku rewolucyjnym, pseudonim policyjny Raskin. Agent Departamentu Policji, zagrożony aresztowaniem uciekł do Niemiec, gdzie uzyskał dyplom inżyniera. W 1893 zaproponował swoje usługi policji jako donosiciel. Od 1899 mieszka w Moskwie (jego prowadzącym był S. Zubatow), działa w partii eserowców. Po wydaniu wielu partyjnych działaczy ucieka do Berlina. Uczestnik przygotowań do zamachu na Plehwego, a w 1905 roku na wielkiego księcia Siergieusza. Przejął dowództwo na Organizacja Bojową. Podczas ponownego pobytu zagranicą został rozpracowany przez Władimira Burcewa przy pomocy A. Łopuchina, byłego dyrektora Departamentu Policji, wcześniej prokuratora któremu narodnicy grozili śmiercią w związku z prowadzonym śledztwem w sprawie zabójstwa Miezencewa. Azef do początków pierwszej wojny światowej żył w Berlinie, gdzie jego zajęciem była gra na giełdzie. W 1915 roku została aresztowany, oskarżony o szpiegostwo na rzecz Rosji, siedział w więzieniu Moabit, gdzie zmarł.

Borysowi Sawinkowowi³⁴ w przeprowadzeniu kolejnych akcji. Bezwzględność i brutalność działania eserowców nie była dla wszystkich wystarczająca. Z Partii Socjalistów-Rewolucjonistów oderwał się Związek Rewolucjonistów-Socjalistów Maksymalistów. W swoim programie maksymaliści do terroru politycznego dokładali terror ekonomiczny, którego środkiem powinny być zamachy na obszarników i kapitalistów. Teoretyk i wyznawca tych poglądów I. Pawłow domagał się eksterminacji wszystkich wyzyskiwaczy wraz z rodzinami, jako skażonych pochodzeniem³⁵. Sztandarowym dziełem rewolucjonistów-maksymalistów było wysadzenie willi premiera Stołypina, podczas którego śmierć poniosło ponad trzydziestu³⁶ niczemu nie winnych petentów.

Oprócz eserowskich terrorystów w początkach XX wieku w Rosji popularny był ruch anarchistyczny. W latach 1903 do 1910 w Rosji szacowano liczebność zwolenników tego ruchu na ok. 7 tysięcy osób. Działali oni w 58 guberniach, mieli 23 wydawnictwa. Wśród anarchistów funkcjonowało również wiele grup bojowych. Uczestniczyły one w partyzanckiej terrorystycznej wojnie, której głównym elementem były ekspripracje w celu zdobycia funduszy na działalność organizacji. Anarchiści dokonali zamachów bombowych, w tym w restauracji Bristol w Warszawie (listopad 1905 r.), w kawiarni w Odessie (grudzień 1905 r.), i innych eksplozji w parowozach. Oprócz rewolucyjnego terroryzmu, stosowanego przez lewicowe organizacje terrorystyczne w latach 1905–1907 działały prawicowe grupy terrorystyczne związane z takim organizacjami jak Związek Narodu Rosyjskiego, Stowarzyszenie Aktywnej Walki z Rewolucją czy Związek Michała Archaniola. Pokróćce omówiłem początki i źródła powstania XIX wiecznego i początków ubiegłego wieku terroryzmu w Rosji. Jak można zauważyć terroryzm nie był, jak napisał³⁷ Ł. Kryształowicz

³⁴ Borys Sawinkow (1879–1925), pseudonim Wiktor Ropszyn, prozaik, publicysta, działacz polityczny organizator zamachów m.in. na Plehwego. Minister Wojny w gabinecie Kiereńskiego. Po rewolucji na emigracji w Warszawie. W 1924 r. sprowadzony przy pomocy gry operacyjnej do Moskwy. Skazany na 10 lat więzienia. Najprawdopodobniej popełnił samobójstwo. O B. Sawinkowie czytaj np. Kowalczyk A. St., Sawinkow, Warszawa 1992. Sawinkow został sprowadzony do ZSRR w ramach operacji znanych jako Syndykat – 2 i Triest. Głównym organizatorem operacji był Artur Artuzow szef Wydziału Kontrwywiadowczego OGPU. W operacji współpracuje z nim m.in. Roman Pilar (baron von Pilchau), kuzyn F. Dzierżyńskiego. Głównym konsultantem jest generał Władimir Dżunkowski, były zastępca ministra spraw wewnętrznych Rosji i szef Korpusu Żandarmerii. O operacji i A. Artuzowie czytaj Гладков Т., Награда за верность – казнь, Москва 2000.

³⁵ Praca w której zawarł te myśli nosi tytuł „Oczyszczenie ludzkości”.

³⁶ Wg Хлобустова ponad 10 osób.

³⁷ Artykuł nosił tytuł Что такое терроризм? i był opublikowany w/w/ Политическое просвещение, Москва 2003, nr 2.

zachodnim zjawiskiem. Ówczesny rosyjski terroryzm związany był z ruchami społeczno-politycznymi dążącymi do zreformowania państwa, walczącymi o prawa człowieka, demokrację, dążącymi do skończenia z carskim samodzierżawiem oraz zniewoleniem narodów wchodzących w skład staroświeckiego imperium. W związku z presją stosowaną przez aparat państwowy wobec organizacji i osób dążących do zmian na drodze działalności propagandowo-agitatorskiej, wiele z nich nie widziało innych możliwości walki o swoje ideały, jak drogą akcji terrorystycznych. Gdyby rozwijać temat można by podjąć się analizy stosunku np. socjaldemokratów rosyjskich do terroryzmu, poglądów w tym względzie mienszewików czy bolszewików. Wielokrotnie krytycznie na temat terroryzmu wypowiadał się Włodzimierz Lenin³⁸.

Środki zastosowane przez rosyjskich terrorystów przełomu wieków były różnorodne, od sztyletów, rewolwerów, granatów do bomb i min, w tym detonowanych na drodze elektrycznej. Organizacja Bojowa eserowców już w 1907 roku rozpatrywała możliwość wykorzystania w akcjach terrorystycznych samolotów, małych morskich statków czy torped³⁹. Doświadczenia zdobyte w okresie przedrewolucyjnym zostały przeniesione w czasy po Rewolucji Październikowej do Rosji Radzieckiej i później Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich.

2.1.2 Terroryzm w Związku Radzieckim

Pierwszymi incydentami terrorystycznymi były niewątpliwie zamach na Włodzimierza Lenina 1 stycznia 1918 roku oraz zabójstwo członków Komitetu Centralnego Partii Kadetów, deputowanych do Zgromadzenia Ustawo-

³⁸ Dobrą analizę na ten temat przedstawia Хлобустов О., Гособезопасность от Александра I до Путина ... wyd. cyt. , s. 116–129, chociaż z drugiej strony Lenin w 1902 pisał, że zabijanie szpiegów, prowokatorów i zdrajców może być konieczne, niekiedy niezbędne, lecz skrajnie niepożądane i błędne byłoby wprowadzenie tego jako stałej zasady działania. Bolszewicy podawali za przykład działalność OB PPS. SDPRR zdobywała także fundusze na drodze ekspripracji. Zadanie to wykonywała Grupa Techniczna, której szefami byli L. Krasin i J. Stalin. Klasycznym przykładem jest napad na bank w Tbilisi w 1907 roku, gdzie zdobyto 250 tys. rubli. W łonie partii bolszewików funkcjonowała grupa zajmująca się rozpracowywaniem współpracowników tajnych służb. Wykryto ponad 70-ciu tajnych współpracowników. W skład grupy wchodził m.in. F. Dzierżyński, A. Badajew, G. Pietrowski, I. Piatnicki, S. Ter-Petrosjan L. Tysza , J. Unszlicht. Funkcjonowanie tej partyjnej służby bezpieczeństwa stanowiło zagrożenie dla działalności tajnych współpracowników Ochrany.

³⁹ Хлобустов О., Гособезопасность от Александра I до Путина ..., wyd. cyt. , s. 104.

dawczego, F. Kokoszkina i A. Szyngariewa w nocy z 6 na 7 stycznia. Śledztwo w sprawie zamachu na Lenina i wspomnianych deputowanych prowadził, mimo funkcjonującej już WCzK⁴⁰, Władimir Boncz-Brujewicz, szef Urzędu Rady Komisarzy Ludowych. W swoich wspomnieniach napisał, że sprawcami zamachu było trzech oficerów, którzy zostali aresztowani, a następnie skierowani na front. Ruszyła ofensywa wojsk niemieckich. W sierpniu 1936 NKWD sporządziło informacje na temat tego zamachu. Zamieszczono w niej dane z przesłuchania szofera Lenina, informacje o zachowaniu się szwajcarskiego socjaldemokraty F. Plattena. Wykorzystano także zeznania aresztowanego podporucznika G. Uszakowa, który przyznał się, że razem z Siemionem Kozakowym byli wykonawcami zamachu. On sam rzucił granat do rzeki, pozostali oficerowie strzelali. Śledztwo w sprawie zabicia Kokoszkina i Szyngariewa wyjaśniło, że faktycznym sprawcą był P. Michajłow, naczelnik milicyjnego ministerstwa (komisariatu) Piotrogradu, a jego pomocnikami Kulikow i Basow⁴¹. Kolejnymi zamachami o charakterze terrorystycznym były zabójstwa Mojsieja Urickiego, szefa CzeKa w Piotrogordzie oraz Moisieja Wołodarskiego. Jednak sztandarowymi zamachami terrorystycznymi początków władzy radzieckiej dokonаныmi przez eserowców, były zabójstwa ambasadora Niemiec w Rosji hrabiego Mirbacha oraz kolejny zamach na Lenina dokonany przez Fanni Kapłan. Zamach na ambasadora Niemiec był prowokacją w celu zerwania pokoju brzeskiego oraz sygnałem do zbrojnego zamachu stanu ze strony koalicjantów partii bolszewickiej, lewicowych eserowców⁴². Zamachu na posła W. Mirbacha w dniu 6 lipca 1918 roku dokonali Nikołaj Andrejew i Jakub Blumkin, lewicowi eserowcy, funkcjonariusze⁴³ WCzK. Wiaczesław Aleksandrowicz⁴⁴ członek kolegium WCzK i zastępca F. Dzierżyńskiego członek partii lewicowych eserowców wyposażył w dokumenty upoważniające do

⁴⁰ Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе контрреволюцией, спекуляцией, саботажами преступлениями по должности, tak brzmi jej pełna nazwa określająca zarazem zakres jej działania, powstała na mocy dekretu Rady Komisarzy Ludowych z 20 grudnia 1917 roku wg nowego stylu. Dzień ten do dzisiaj jest obchodzony jako święto rosyjskich służb specjalnych. Również tradycyjnie, każdy dwudziesty dzień miesiąca jest dniem wypłaty poborów dla funkcjonariuszy.

⁴¹ Литвин А., Красный и белый..., wyd. cyt s. 30–31, 50–51. Kokoszkina i Szyngariewa zostali zabici w Szpitalu Miejskim w Piotrogradzie, gdzie zostali po aresztowaniu przewiezieni na własną prośbę, Wilk M., *Rok 1917 w Rosji*, Warszawa 1983, s. 227.

⁴² O spisku czytaj dokumenty /w:/ Известия ЦК КПСС nr 5/1989, s. 161–186.

⁴³ Andrejew był fotografem oddziału walki z kontrrewolucją, Blumkin kierownikiem wydziału do walki z niemieckim szpiegostwem.

⁴⁴ Rozstrzelany za udział w tym spisku.

wejścia do ambasady Niemiec J. Blumkina⁴⁵ i N. Andrejewa. Zabójstwo Wilhelma Mirbacha mające doprowadzić do wznowienia wojny z Niemcami nie spełniło swojej roli, również próba zamachu stanu nie udała się. Zamach na Lenina dokonany przez Kapłan (Rojdman) w fabryce Michelsona spowodował ciężkie obrażenia, w których następstwie do swojej śmierci nie odzyskał on pełni sił. Zamachowczyni na mocy decyzji WCzK została rozstrzelana na dziedzińcu Kremla 3 września 1918 roku, o godz. 16. Wyrok wykonał osobiście Paweł Malkow – komendant Kremla⁴⁶. Innego spektakularnego zamachu dokonali anarchiści wysadzając siedzibę moskiewskiego Komitetu Miejskiego RKP(b) we wrześniu 1919 roku. W wyniku wybuchu zginęło 12 osób, a 55 było rannych, w tym Mikołaj Bucharin. Były to najbardziej znane i spektakularne akty terrorystyczne początków państwa radzieckiego. Za wieloma zamachami terrorystycznymi stał utworzony przez wspomnianego B. Sawinkowa Związek Obrony Ojczyzny i Wolności. Celem jego działalności było obalenie władzy partii bolszewickiej. Członkami związku liczącego prawdopodobnie ok. 5000 członków byli m.in. monarchiści i eserowcy. Organizacja przygotowywała wiele akcji przeciwko Leninowi i Trockiemu. W samej Moskwie w pracach organizacji brało udział około 400 oficerów. Związek miał swoje filie w Jarosławiu, Riazaniu, Czelabińsku i innych miastach. Rosyjscy białogwardziści po zakończeniu wojny domowej byli sprawcami licznych zabójstw dyplomatów radzieckich jak np. Wacława Worowskiego w Lozannie w 1923 roku czy Piotra Wojkowa w Warszawie w 1927 roku. Zamachów terrorystycznych w Związku Radzieckim dokonywała powstała w 1929 roku Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów. Czekaści walczyli z nią także metodami terrorystycznymi⁴⁷, czego przykładem jest wspomniane już zabójstwo szefa OUN Konowalca. W 1934 roku we Lwowie student Mykoła Łemyk zabił urzędnika radzieckiego konsulatu, Aleksieja Małowa⁴⁸. Do indywidualnych akcji

⁴⁵ Jakub Blumkin (1900 [1898 ?] – 1929), zaocznie skazany na trzy lata więzienia, w kwietniu 1919 roku po ujawnieniu się amnestionowany. W 1920 roku wstąpił do RKP(b), skierowany do służby wojskowej m.in. w Iranie. Następnie słuchacz akademii sztabu generalnego, praca w sekretariacie L. Trockiego (prawdopodobnie szef ochrony), następnie służba w wywiadzie. Instruktor służby bezpieczeństwa Mongolii. Ostatnim stanowiskiem była funkcja rezydenta wywiadu na Bliskim Wschodzie. Nawiązał łączność z L. Trockim, wezwany do Moskwy, aresztowany i stracony.

⁴⁶ Zob. Malkow P., *Zapiski komendanta Kremla*, Warszawa 1977, s. 194. Świadkiem tego wydarzenia był poeta Demian Biedny mieszkający wówczas na Kremlu.

⁴⁷ W naszej książce nie zajmujemy się problemem terroryzmu i terroru stosowanego przez aparat państwowy ZSRR.

⁴⁸ Требин М. П., *Терроризм в XXI ...*, wyd. cyt., s. 316, Łemyk skazany na dożywocie, w 1939 roku wyszedł na wolność, w trzy lata później zastrzelony przez Gestapo.

terrorystycznych tego okresu zaliczyć można zamach na Siergieja Kirowa w 1934 roku, próbę zabójstwa Wiaczesława Mołotowa, ówczesnego premiera ZSRR oraz samego J. Stalina przez terrorystę Bogdana. Miał to być rzekomo spisek Zinowiewa i Kamieniewa⁴⁹. Organizatorem był podobno Bakajew⁵⁰, przewidywany przez spiskowców na przyszłego szefa OGPU.

Po drugiej wojnie światowej działania o charakterze terrorystycznym miały związek z antyradzieckimi rozruchami m.in. w Tbilisi w 1956, Taszkencie w 1972 czy Nowoczerkasku w 1962 roku. Działalność zbrojną prowadziły organizacje takie jak Orły w Estonii w latach 1953–1959. Inną estońską organizacją był Podziemny Komitet Partyzancki Młodzieży Republiki Estonii. W latach 1964–1967 opór stawiał Wszechrosyjski Socjalno-Chrześcijański Związek Wyzwolenia Ludu, którego przywódcą był Leonid Borodin. W 1977 roku doszło do zamachów bombowych w metrze moskiewskim. Przeprowadziła je armeńska Partia Jedności Narodowej Stepana Zatikiana. Na Zachodniej Ukrainie, po II wojnie światowej, walkę do połowy lat pięćdziesiątych prowadziła Ukraińska Powstańcza Armia pod dowództwem Romana Szuchewicza, weterana batalionu Nachtigall⁵¹. W latach osiemdziesiątych XX wieku działał na Zakarpaciu Ukraiński Narodowy Front, który wykoleił w 1981 roku pociąg wojskowy. W Czeczenii pod koniec lat osiemdziesiątych rozwinął się Ruch Szejka Mansura, w którym prawdopodobnie udzielał się najbardziej bezwzględny i najślawniejszy obecnie terrorysta na terytorium Rosji, Szamil Basajew⁵². Prawdopodobnie do aktów terroryzmu zaliczyć można zabójstwo premiera Republiki Kirgiskiej Sułtana Ibraimowa w 1980 roku czy plan

⁴⁹ Informacje te podaję jedynie ze względu na źródło. Jest nim Michaił Dokuczajew (1925–2005), generał major KGB, przez 14 lat (1975–1989) zastępca szefa 9 Zarządu KGB odpowiedzialny za osobistą ochronę przedstawicieli najwyższych władz radzieckich. Odpowiadał także za bezpieczeństwo przyjeżdżających do ZSRR polityków zagranicznych. Wcześniej był oficerem wywiadu i szefem rezydentury w Grecji. Najmłodszy uczestnik parady zwycięstwa w 1945 roku w Moskwie, Bohater Związku Radzieckiego za walki pod Pabianicami; Докучаев М.С., Москва. Кремль. Охрана., Москва 1995, s. 47–49.

⁵⁰ Wg mojej wiedzy chodzi o Iwana Bakajewa (1886–1936), członka partii bolszewików od 1906 r., po Rewolucji Październikowej m.in. sekretarza Rady Piotrogrodzkiej, komisarza dywizyjnego, szefa Piotrogrodzkiej Gubernialnej CzeKa, uczestnika opozycji trockistowskiej, aresztowanego w sprawie zabójstwa Kirowa.

⁵¹ O walce z UPA czytają: Lewickij B., *Terror i rewolucja*, Wrocław 1990, s. 156–158; Sudopłatow P., *Wspomnienia ...*, wyd. cyt., s. 238–243.

⁵² Tomaszewicz J., *Terroryzm na...*, wyd. cyt., s. 160.

zamachu na Gorbaczowa w Rydze w 1987 roku⁵³. Akcje terrorystyczne często były przeprowadzane przeciwko przedstawicielstwom radzieckim za granicą. Prym w tym wiedli emigranci ukraińscy. I tak np. dokonano ataku na biura radzieckich linii lotniczych Aeroflot w Luksemburgu czy zabójstwa radzieckiego dyplomaty w Delhi⁵⁴. Jednym z najbardziej znanych aktów terroryzmu wobec dyplomatów radzieckich było porwanie kilku pracowników ambasady ZSRR w Bejrucie w 1985 roku. Mimo, że przywódca Związku Radzieckiego spełnił żądania terrorystów, oni nie zwalniali zakładników. Wtedy to Sekretarz Generalny KPZR wydał rozkaz użycia sił specjalnych. Rosjanie dali porywaczom 48 godzin na zwolnienie zakładników. Ponieważ terroryści zwlekali, żołnierze sił specjalnych porwali czterech terrorystów. Po jakimś czasie przesłali głowę jednego terrorysty dowódcy porywaczy ostrzegając, że ten sam los spotka pozostałych. Zakładnicy zostali szybko zwolnieni⁵⁵. Związek Radziecki również bardzo często był nękany najbardziej spektakularnym sposobem akcji terrorystycznej, porwaniami samolotów. W ZSRR doszło w latach 1954 – 1991 co najmniej do 107 prób porwania samolotów. Szczytowym okresem porwań był rok 1990, kiedy podjęto 32 próby. Według danych MSW ZSRR do lipca 1990 roku, od 1958 w rezultacie użycia przez porywaczy broni zginęło 120 osób, a rannych było ponad 200⁵⁶. Uzupełniając przedstawione informacje należy dodać, że w latach trzydziestych ubiegłego stulecia funkcjonariusze radzieckich służb specjalnych wielokrotnie występowali w roli terrorystów. Dokonywali fizycznej likwidacji liderów antyradzieckich grup emigracyjnych. Zabici zostali Kutiepow, Miller, Konowalec czy Trocki. W latach czterdziestych radziecka służba specjalna Smiersz pochwyciła za granicą generałów Krasnowa, Szkuro, Własowa, Buniaczenkę, Grekowa, przywódcę Rosyjskiej Partii Faszystowskiej K. Rodzajewskiego. W latach pięćdziesiątych radzieckie służby dokonały likwidacji Ł. Rebeta, D. Skoropadskiego czy S. Bandery. Kilkanaście lat później przygotowywały zamach na przywódcę włoskich

⁵³ Tamże, s. 160. M. Dokuczajew nie wspomina o planach zamachu na Gorbaczowa w Rydze. Píše natomiast o przygotowywanym zamachu na Raisę Gorbaczow podczas wizyty w Indiach, przez grupę terrorystów przerzuconych z terenu Pakistanu; Докучаев М.С., Москва. Кремль. Охрана., Москва 1995, s. 217.

⁵⁴ Więcej: Tomasiewicz J., *Terroryzm na...*, wyd. cyt., s. 160.

⁵⁵ Białek T., *Terroryzm manipulacja strachem*, Warszawa 2005, s. 43–44. Powstaje pytanie czy terroryzm można i należy zwalczać metodami z arsenału terrorystów. Od wielu lat postępuje tak Izrael.

⁵⁶ Губарев О., *Тайны воздушного терроризма*, Москва 2002, s. 283–284. W 1990 roku Związek Radziecki ustanowił europejski rekord w ilości porwanych samolotów. O wadze zagrożenia terroryzmem świadczy fakt powołania już w 1974 roku specjalnej jednostki antyterrorystycznej znanej jako oddział Alfa.

komunistów Enrico Berlinguera⁵⁷. Przedstawione, nie – wszystkie rzecz jasna – akcje terrorystyczne w Związku Radzieckim pokazują, że żaden kraj nie jest wolny od terroryzmu. Przyczynami terroryzmu w ZSRR były nierozwiązane problemy narodowościowe, brak wewnętrznej wolności politycznej, opresja państwa wobec własnych obywateli oraz chęć dokonania zmian politycznych. Często próba rozwiązania tych problemów prowadziła, tak jak narodników, do przejścia od propagandy do działań terrorystycznych. Przez 74 lata istnienia państwa radzieckiego problemy narodowościowo-etniczne oraz społeczne, przeniesione zostały do współczesnego etapu historii Rosji. Nieprzygotowany rozpad ZSRR spowodował całkowite załamanie struktur państwowych, powiązań społecznych i ekonomicznych. Decydujący o rozwiązaniu ZSRR politycy działali w mojej opinii w sposób wysoce woluntarystyczny, nie mając żadnej klarownej wizji przyszłości, patrzyli jedynie na swój osobisty interes polityczny⁵⁸. Wiele punktów zapalnych⁵⁹, pozostałości w postaci konfliktów narodowościowych, które wybuchły pod koniec istnienia Związku Radzieckiego doprowadziły do gwałtownego rozwoju działalności ekstremistycznej, separatystycznej i terrorystycznej. Głównym ich spadkobiercą, tak jak w innych dziedzinach życia społecznego, politycznego i gospodarczego, została Federacja Rosyjska.

2.2 Źródła terroryzmu we współczesnej Rosji

Przedstawiając źródła terroryzmu we współczesnej Rosji skoncentruję się na trzech, moim zdaniem, głównych czynnikach, które warunkują funkcjonowanie terroryzmu w Federacji Rosyjskiej. Zaliczam do nich wyznaczniki polityczno-kulturowe, ideologiczne oraz społeczno-psychologiczne. Wszystkie one nie występują oddzielnie, lecz są powiązane ze sobą, wzajemnie się warunkując. W mojej ocenie czynniki polityczno-kulturowe są podstawą wyj-

⁵⁷ Требин М. П., Терроризм в XXI ..., wyd. cyt., s. 330.

⁵⁸ O atmosferze panującej w przeddzień rozwiązania ZSRR pisze Korżakow A., Borys Jelcyn od świtu do zmierzchu, Warszawa 1998, s. 110–112. Jeśli wierzyć Korżakowowi, a obserwując późniejszą działalność B. Jelcyna można zaufać jego długoletniemu współpracownikowi, to ten ważki fakt przebiegał w sielskiej atmosferze, tak jak by zdecydowano o podziale zwykłego tortu, a nie tak olbrzymiego państwa.

⁵⁹ Zaliczyć do nich możemy konflikty w Rydze, Tartu czy Jakucku (1985 r.), w 1986 w Ałma-Acie, rok później w Mołdawii i Tadżykistanie, zaś w 1989 roku w Gruzji (Tbilisi). Nienawiść kieruje się nie tylko wobec władzy radzieckiej, ale przeciw innym narodowościom jak pogromy Ormian w Sumgaicie i Baku w latach 1988 i 1990.

ściową pozwalającą na zrozumienie źródeł terroryzmu we współczesnej Rosji oraz pozostałych krajach byłego Związku Radzieckiego. Podstawowym czynnikiem politycznym niewątpliwie był chaotyczny rozpad ZSRR. W związku z czym nastąpiła degrengolada organów porządku publicznego. Kolejnym następstwem upadku Związku Radzieckiego był paraliż władzy państwowej⁶⁰, we wszystkich sferach jej działania. Powstały w Rosji system polityczny, z dominującą pozycją władz wykonawczych oraz autorytarno-anarchistyczny sposób sprawowania władzy przez Borysa Jelcyna, prowadził do destabilizacji we wszystkich podmiotach FR. Silna pozycja liderów poszczególnych podmiotów federacji czy republik (np. Tatarstanu) przyczyniała się do utrzymywania stanu ciągłego fermentu politycznego i niestabilności systemu. Czynnikiem wpływającym na polityczny wymiar kryzysu była totalna zapaść gospodarczo-ekonomiczna i gwałtowny spadek poziomu życia mieszkańców Rosji⁶¹. Kolejnymi przyczynami politycznymi umożliwiającymi wzrost zagrożenia terrorystycznego jest występowanie dużej liczby konfliktów lokalnych, pretensji terytorialnych oraz powstanie rosyjskiej diaspory w państwach postradzieckich. Niestabilność polityczna na Północnym Kaukazie, trwająca tam od końca lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia, dwie wojny czecheńskie oraz nie rozwiązane problemy społeczno-ekonomiczne regionu powodują, że sytuacja w tej części Rosji staje się istotnym czynnikiem politycznym mającym wpływ na rozwój terroryzmu na terytorium Federacji. Chybotliwość systemu stosunków społecznych i ich struktur, klęska dotychczasowych, znanych poglądów na świat, zaostrenie politycznych, socjalnych, nacjonalistycznych czy religijnych przeciwstawień doprowadziło do wyzwolenia drzemiącego agresywnego potencjału wśród wielu narodów FR, którego jednym z przejawów jest terroryzm, ekstremizm i separatyzm. Czynnikiem wspomagającym rozwijanie się terroryzmu w Rosji jest kompletny brak mechanizmów politycznych służących do rozwiązywania problemów społecznych. Tak więc terroryzm staje się jedyną możliwą formą wyrażania protestu przeciwko funkcjonującemu ustrojowi politycznemu i artykułowania w ten sposób swoich żądań. W Rosji nigdy nie funkcjonowały i nadal jeszcze nie funkcjonują demokratyczne środki rozwiązywania konfliktów społeczno-politycznych, narodowościowych czy o podłożu religijnym. Elementem wzmacniającym polityczny charakter źródeł terroryzmu we współczesnej Rosji są czynniki kulturowe. Po

⁶⁰ Smaga J., *Rosja w 20 stuleciu*, Kraków 2002, s. 297–312.

⁶¹ Uwolnienie cen (wzrosły 1000-krotnie), utrata przez miliony ludzi oszczędności życia, tamże, s. 300. O reformach gospodarczych w Rosji czytaj np. Rokicka A., *Próby reform gospodarki rosyjskiej 1991–1994*, /w:/ *Szkice o Rosji*, red. Stępień-Kuczyńska A. i Adamowski J., Łódź – Warszawa 2000, s. 89–97.

siedemdziesięciu latach ujednolicania wielonarodowego i multikulturowego społeczeństwa, w nowej epoce okazało się, że różnice tak kulturowe, obyczajowe jak i historyczne pozostają nadal bardzo duże. Odradzające się poczucie odrębności narodowej i kulturowej jest tak silne, że stało się czynnikiem napędzającym polityczne i społeczne ambicje narodów i jednostek. Dodatkowo przyczyny kulturowe mają niebagatelny wpływ na postrzeganie wartości, jaką stanowi życie ludzkie oraz podejście do śmierci. Dla jednych śmierć jest końcem istnienia, więc życie stanowi najwyższą wartość. Inni uważają śmierć za początek, zaś życie traktują jako czas oczekiwania na lepszą przyszłość⁶².

Dawne tradycje Carstwa Rosyjskiego, później ZSRR ugruntowały pogląd ludzi na życie i śmierć. Życie ludzkie we współczesnej Rosji ma nadal niewielką wartość i nic nie wskazuje by w najbliższej przyszłości miało się coś zmienić⁶³. Ten sposób traktowania życia ludzkiego powoduje, że terroryści nie mają żadnych zahamowań moralnych czy odruchów ludzkich w zabijaniu niewinnych ofiar, a dla władz państwowych żadne straty nie mają większego znaczenia. Stanowi to jedną z obiektywnych przyczyn rozwoju terroryzmu na terytorium Rosji. Władze państwowe mimo posiadanej wiedzy i możliwości nie sięgają praktycznie do innych metod zwalczania terroryzmu, poza wojskowo-policyjnymi. U milionów ludzi nastąpiła utrata symbolicznej busoli, którą kierowali się w dotychczasowym życiu. Stanęli przed koniecznością wyboru miejsca zamieszkania, poczucia przynależności narodowej, czy przyjęcia obywatelstwa nowo powstałego państwa. Miliony mieszanych rodzin, żołnierze i funkcjonariusze organów państwowych byłego Związku Radzieckiego, różnych narodowości mieli trudny wybór, który miał wpływ na rozwój sytuacji politycznej na obszarze postradzieckim⁶⁴. Opisany czynnik polityczno-kulturowy ściśle spleta się z dwoma pozostałymi ideologicznym i społeczno-psychologicznym. Następstwem chwiejności systemu politycznego i krachu istniejącej wspólnej dla narodów

⁶² Na temat podłoża i zróżnicowania kulturowego terroryzmu czytaj Białek T., *Terroryzm...*, wyd. cyt., s. 62–95.

⁶³ Przykładem tragedia załogi atomowej łodzi podwodnej Kursk.

⁶⁴ Jako przykład może służyć podział Armii Radzieckiej na Ukrainie. Sztandarowym wzorcem takich dylematów był generał Timur (Timuradze) Apakidze, Gruzin, czołowy pilot radzieckiego i rosyjskiego lotnictwa morskiego. Stał on przed problemem złożyć przysięgę na wierność Ukrainie (dowodził pułkiem lotnictwa morskiego Floty Czarnomorskiej), objąć proponowane mu stanowisko dowódcy lotnictwa Gruzji czy pozostać wierny przysiędze. Apakidze stwierdził, że przysięga się tylko raz. Wraz z całym pułkiem i jego sztandarem poleciał w nieznaną, do bazy lotniczej Floty Północnej, Siewieromorska. Zginął w katastrofie lotniczej kilka lat temu, będąc zastępcą dowódcy lotnictwa rosyjskiej floty wojennej.

Związku Radzieckiego, choć wątlej tkanki kulturowej, było zwrócenie się w kierunku poszukiwania idei mogących pomagać zbudować nowy świat na gruzach już nieistniejącego.

Poszukiwanie nowych ideologii skierowało się w stronę nacjonalizmu, ksenofobii i ekstremizmu, mających być drogowskazem do budowania nowego świata i zapewnienia stabilizacji politycznej, zwróciło też uwagę zainteresowanych na poszukiwanie ideowych motywacji w religii. Szczególnie widoczne jest to wśród 13 milionów obywateli Rosji wyznających islam. Na ile motywy wykorzystania religii mają wymiar ideowy, a na ile pragmatyczno-polityczny, trudno na obecnym etapie rozwoju sytuacji oceniać. Posługiwanie się nośnymi religijnymi hasłami pozwalało na budowę organizacji o charakterze nacjonalistyczno-ekstremistycznym, dla których posługiwanie się terrorem stało się naturalną kolejną rzeczą. Ułatwieniem był fakt istnienia tzw. gorących punktów, w których nasilały się konflikty o charakterze narodowościowym⁶⁵, podlewane dodatkowo sosem religijnym. Usprawiedliwianie swojej działalności motywami religijnymi, nadawanie im wymiaru ideologicznego prowadziło do rozpoczęcia współpracy z zagranicznymi organizacjami religijno-ekstremistycznymi. W Rosji aktywnie działa wiele organizacji, partii, ruchów, frontów skłaniających się do stosowania gwałtownych metod celem uzyskania odpowiednich dla nich politycznych rozwiązań. Powodują one wzrost popularności ideologii przemocy i utwierdzają przekonanie, że kluczem do zdobycia władzy i wpływów politycznych jest korzystanie z brutalnej siły celem zastraszenia przeciwników⁶⁶. Inspiracją ideologiczną działających w Rosji organizacji i ruchów o charakterze terrorystycznym są nie tylko motywy religijne czy nacjonalistyczne. W Rosji działają organizacje o charakterze lewackim oraz prawicowym. Jedni chcą likwidować tzw. nowych ruskich, walczyć o sprawiedliwość, o dobro wszystkich prostych ludzi. Swoimi akcjami wspierają takie ruchy jak Tupac Amaru z Peru. Prawicowe organizacje w swojej walce kierują atak przeciw innym nacjom. Podjęły także nieudaną próbę wejścia do wielkiej polityki⁶⁷.

Niezwykle ważnym i uzupełniającym przedstawione czynnikiem wpływającym na rozwój terroryzmu w Federacji Rosyjskiej są uwarunkowania społeczno - psychologiczne. Zaliczam do nich ogólnospołeczną frustrację, upadek praktycznie wszystkich autorytetów moralnych, władzy i prawa.

⁶⁵ Północny Kaukaz (m.in. Czeczenia), Nadniestrze, Tadżykistan, Azerbejdżan.

⁶⁶ Oleg Chłobustow pisze, że głęboko zakorzeniło się przekonanie, że *винтовка рождает власть*.

⁶⁷ Chodzi o partię Jediństwo Dmitrija Barkaszowa.

Brakuje wiary w zdolność i możliwość pozytywnych zmian w istniejącej sytuacji. Do czynników o sprawczym charakterze społeczno-psychologicznym zaliczyć możemy idącą w setki tysięcy liczbę osób, które przeszły szkołę wojny w Afganistanie, Czeczenii, Abchazji, Nadniestrzu czy nawet Serbii. Ludzie ci nie mogąc się adaptować w cywilnym życiu, nie uzyskując pomocy od państwa, stosunkowo łatwo przechodzą na stronę terrorystów lub ich umiejętności są wykorzystywane w celach terrorystycznych. Dodatkowy wpływ na poglądy społeczne oraz uwarunkowania psychologiczne mają środki masowego przekazu, które czasami reklamują terrorystów i brak kontroli nad rozprzestrzenianiem wiedzy o metodach i sposobach działalności terrorystycznej przez sieci informacyjne, w tym Internet. Publikuje się pomocne w działalności terrorystycznej podręczniki. Omawiany przez nas czynnik społeczno-psychologiczny nie jest wsparty na wcześniej zdefiniowanych celach, lecz wynika z powiązania wydarzeń prowadzących do chęci szybkich i zdecydowanych zmian. Dotyczy to elementu społecznego, który może być wyeliminowany jako jedna z przyczyn terroryzmu. Element psychologiczny omawianego czynnika, niekoniecznie związany z chorobą psychiczną, nie jest możliwy do przewidzenia, a tym bardziej kontrolowania. Rosyjscy autorzy do przyczyn rozwoju terroryzmu w Rosji zaliczają również niezwykle rozwinęty nielegalny rynek handlu bronią, strategiczne decyzje niektórych zagranicznych służb specjalnych oraz międzynarodowych organizacji terrorystycznych. Innym aspektem jest przeźroczystość granic⁶⁸ Rosji oraz brak pełnej kontroli nad wjazdami i wyjazdami ludzi na terytorium Federacji. Uważają także, że do rozwoju i utrzymywania się dużego zagrożenia terrorystycznego dodatkowo przyczynia się mało skuteczna praca organów porządku publicznego oraz państwowych i społecznych organizacji broniących praw obywateli⁶⁹.

⁶⁸ Granice lądowe FR mają 20 527 km długości, zaś morskie 37 700 km. Przebiegają głównie w rejonach trudnych (góry, pustynie) czy brzegi mórz arktycznych. Utrudnia to kontrolę i ogranicza możliwość zabezpieczenia się przed przenikaniem grup terrorystycznych czy przestępczych. Jedynie granica z Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną mogłaby być w pełni kontrolowana, mimo trudnego terenu, gdyż ma długość 17 km. Lecz z tego kierunku nie będą raczej przenikać do Rosji terroryści.

⁶⁹ Хлобустов О., Терроризм в ..., wyd. cyt. www.nns.ru, wydruk w posiadaniu autora. Oleg Chłobustow jest pułkownikiem rezerwy, prawnikiem absolwentem Wyższej Szkoły KGB im. F. Dzierżyńskiego. Obecnie pracuje jako starszy pracownik naukowy w Akademii Federalnej Służby Bezpieczeństwa. Autor nawiązał z nim korespondencję.

2.2.1 Charakterystyka organizacji terrorystycznych działających w Federacji Rosyjskiej

Na terytorium Rosji działają organizacje mające profil terrorystyczny. Niektóre z nich mają charakter religijno-nacjonalistyczny, a inne są jedynie motywowane poglądami politycznymi, lewicowymi lub prawicowymi. Do najbardziej znaczących grup terrorystycznych w Rosji, posługujących się retoryką lewicową należy zaliczyć organizację o nazwie Nowe Inicjatywy Rewolucyjne (NIR). Pierwszy raz dała ona o sobie znać w październiku 1996 roku. Wysłała wtedy komunikat nr 1, podpisany jako grupa Nowej Rewolucyjnej Alternatywy (NRA). Dziennikarze zostali uprzedzeni o przygotowywanym akcie terrorystycznym w którym zamachowcy zapewniali, że są gotowi likwidować tzw. nowych ruskich. Po tym komunikacie rosyjskie służby specjalne wykryły i unieszkodliwiły ładunek wybuchowy w pomieszczeniach Wojskowej Komendy Uzupełnień w Ostankino. W trzy miesiące później sytuacja się powtórzyła, bomba została podłożona w WKU w Czeremuskino. Za te czyny i podpalenie samochodu na jednej z ulic Moskwy wzięli odpowiedzialność bojownicy NRA, jednocześnie informując o zmianie nazwy na Nowe Inicjatywy Rewolucyjne. *My, grupa bojowa Nowej Rewolucyjnej Alternatywy (NRA), przyjmujemy odpowiedzialność za tę akcję. W warunkach rozpadu ekonomiki i wszechogarniającej korupcji sprytni politykierzy starają się skierować gniew społeczeństwa przeciwko cudzoziemcom, a pomysły młodzieży – na zarabianie baksów. Armia jest podobna do więzienia dla młodzieży. (...) Zadaniem wojskowych komend uzupełnień jest zmuszanie młodzieży, wbrew jej woli, do pójścia w szeregi oprawców swojego narodu. (...) My chcemy przede wszystkim dobra i sprawiedliwości dla zwykłych ludzi* (tłum. własne – K.K.). Tak pokrótce brzmią komunikaty NIR. Nowe Inicjatywy Rewolucyjne podkładają bomby w budynku głównej prokuratury wojskowej czy biurze niezależnych związków zawodowych⁷⁰. Federalna Służba Bezpieczeństwa uważa tę młodzieżową grupę za jedną z najgroźniejszych i najlepiej zakonspirowanych⁷¹. Inną organizacją terrorystyczną o charakterze lewicowym jest Rada Rewolucyjna RFSRR, (RR RFSRR), która dała o sobie znać w kwietniu 1997 roku wysadzeniem pomnika cara Mikołaja II znajdującego się we wsi, opodal Moskwy. Odpowiedzialność za wysadzenie pomnika wzięły na siebie Robotniczo-Chłopska Czerwona Armia i Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych, które działają przy RR RFSRR. Rada Rewolucyjna RFSRR przygotowywała się również do wysadzenia przepompowni gazu, przez którą przechodzą wszyst-

⁷⁰ Więcej zob. Требин М. П., Терроризм в XXI ..., wyd. cyt., s. 350–352.

⁷¹ Za działalność w NIR aresztowane zostały trzy młode kobiety.

kie dostawy tego paliwa dla całej stolicy Rosji⁷². Najgroźniejszą i najbardziej znaną prawicową grupą terrorystyczną jest Rosyjskie Zjednoczenie Narodowe (RZN). Jego przywódcą był Dmitrij Barkasow, wcześniej działał w stowarzyszeniu Pamięć. Po jego opuszczeniu założył Narodowy Ruch za Swobodną Silną Sprawiedliwą Rosję (NR za SSSR). Rosyjskie Zjednoczenie Narodowe uczestniczyło w obronie parlamentu w czasie wydarzeń październikowych 1993 roku. W ciągu półtora roku po tych wydarzeniach RZN przekształciło się w najsilniejszą ultraprawicową partię w Rosji. Parta jednak nie odniosła sukcesów i zeszła ze sceny politycznej. Z działalnością RZN związana jest seria wybuchów w moskiewskich synagogach w latach 1998–1999⁷³. Główną siłę napędową występującego w Rosji terroryzmu stanowią organizacje, których motywacja działania, siła, wynika z czynników religijno-nacjonalistycznych. Do najniebezpieczniejszych należą ugrupowania mające powiązania międzynarodowe. Część organizacji, które prowadzą swoją działalność na terytorium Rosji, działa także w innych krajach Wspólnoty Niepodległych Państw. Wiele z nich wywodzi się z Bractwa Muzułmańskiego. Poszczególne komórki działają jako sieć komórek znanych jako Dżamat – Islamijska. Na terytorium Federacji Rosyjskiej ujawniono różne organizacje, powiązane z Bractwem Muzułmańskim, lecz występujące pod różnymi nazwami. Nazwa pierwszej z nich brzmi Stowarzyszenie Reform Socjalnych⁷⁴ (Jamiat Al-Islash Al-Ijtimai). Organizacja ta wywodzi się z Kuwejtu. Funkcjonuje pod przykryciem organizacji społeczno charytatywnej. Jej oddziały działają w Rosji, m.in. w Moskwie. Występują również na terytorium innych krajów WNP jak: Azerbejdżan, Kazachstan, Tadżykistan, Kirgistan. Kolejną organizacją powiązaną z Bractwem Muzułmańskim jest Komitet Islamskiego Wezwania⁷⁵ (Lajnat Al-Dawaa Al-Islamijska). Działa on pod egidą wyżej wspomnianego stowarzyszenia. Oprócz Rosji, aktywny jest w Azerbejdżanie oraz na terenach Azji Centralnej. Następną jest Liga Islamskiego Świata⁷⁶ funkcjonująca na terenie Rosji. Oprócz wymienionych organizacji potencjalne zagrożenie terrorystyczne wnoszą też inne jak np. Komitet Muzułmanów Azji⁷⁷ prowadzący swoje działania na terytorium Rosji. Jego działalność wspierana jest przez fundację Лаббан Фаундейшн. Następną w kolejce jest Partia Islamskiego

⁷² Zob. Требин М. П., Терроризм в XXI ..., wyd. cyt., s. 353–354.

⁷³ Metodami terrorystycznymi w Rosji posługują się skinheadzi (бритоголовые). O rozmachu ich działalności świadczy lista ich przestępstw zarejestrowanych w samej tylko Moskwie w 2001 r., tamże, s. 356.

⁷⁴ Общество социальных реформ (ОСР).

⁷⁵ Комитет исламского призыва (КИП).

⁷⁶ Лига исламского мира (ЛИМ).

⁷⁷ Комитет мусульман Азии.

Wyzwolenia⁷⁸, działająca również na obszarze Białorusi, Uzbekistanu, Ukrainy oraz byłych azjatyckich republikach radzieckich. Na terytorium FR prowadzi swoją działalność na Północnym Kaukazie, w Tatarstanie, Baszkirii i Kalmucji. Z wymienioną powyżej ściśle współdziała Islamski Ruch Uzbekistanu⁷⁹. W Rosji, a dokładniej w Moskwie działał lub nadal działa oddział japońskiej sekty Najwyższej Prawdy (Aum Shinrikyo). Sekta ta w ramach zdobywania broni konwencjonalnej, jak i niekonwencjonalnej werbowwała naukowców w Japonii i Rosji (fizycy jądrowi). Podobno wynajmowała specjalistów z rosyjskiej grupy antyterrorystycznej Alfa, którzy przekazywali wiedzę o taktykach zwalczania terroryzmu, sabotażu, technik wywiadu i kontrwywiadu⁸⁰.

Podsumowując tę charakterystykę organizacji terrorystycznych występujących na terytorium Federacji Rosyjskiej możemy stwierdzić, że zagrożenie niesione przez te organizacje, ich przybudówki ze względu na ilość członków jest stosunkowo niewielkie. Ponadto rosyjskie tajne służby mają wieloletnie tradycje zwalczania tego typu organizacji. Szczególnie dotyczy to organizacji terrorystycznych lewicowych i prawicowych. Również pozostałe organizacje islamskie stosunkowo łatwo jest kontrolować, gdyż działają nie stosując zasad głębokiej konspiracji. Zagrożeniem z ich strony może być radykalizacja poszczególnych działaczy i ich komórek pod wpływem propagandy oraz działania fundamentalistycznych organizacji islamskich zagnieżdżonych na Północnym Kaukazie.

Bardzo uciążliwym problemem dla bezpieczeństwa obywateli Rosji jest rozrost terroru stosowanego przez kryminalne grupy przestępcze. Dysponują one dużymi zasobami broni⁸¹ z przemytu jak również z zapasów krajowych. Rozpowszechnione są zabójstwa na zamówienia, a płatni mordercy są kwitnącą branżą przestępczą.

2.3 Terroryzm na Północnym Kaukazie

Największe zagrożenie dla bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej stanowi niestabilność Północnego Kaukazu, szczególnie Czeczenii oraz sąsiadujących

⁷⁸ Партия исламского освобождения, Хизбут – Тахрир аль – Ислами.

⁷⁹ Prowadził on zbrojne prowokacje na granicy kirgisko-uzbeckiej w latach 1999–2000.

⁸⁰ Więcej nt. czytaj Hoffman B., *Oblicza...*, wyd. cyt., s. 117–123.

⁸¹ Szacuje się, że w latach dziewięćdziesiątych do Rosji wwieziono ok. 1,5 mln sztuk broni palnej. Wystarczy tylko przypomnieć, że w samej Czeczenii pozostawiono uzbrojenie dla dywizji wojska, zob. o burzliwej „prywatyzacji” uzbrojenia Armii Radzieckiej /w:/ Россия и Чечня (1990–1997 годы) Документы свидетельствуют, Москва 1997, s. 44–46, jest to informacja o pozostawionym broni i technice bojowej na terytorium Czeczenii. W rosyjskiej armii dywizja w pełnym uкомплекtowaniu to ok. 12 tys. żołnierzy.

z nią pozostałych republik kaukaskich. Północną część Kaukazu zamieszkują bitne górskie narody, w większości wyznania muzułmańskiego⁸². Dodatkowo na terenach tych osiedlili się Rosjanie, Ukraińcy oraz przedstawiciele innych narodowości zamieszkujących Rosję, a wcześniej Związek Radziecki. Kaukaz został podbity przez carską Rosję po prawie stu latach wojen (XVIII i XIX wieku)⁸³. Zamieszkują go m.in.: Czeceńcy, Osetyńcy, Dargińcy, Kabardyńcy, Kumycy, Lezgini, Ingusze, Karaczajowie, Adygejczycy, Lakowie, Tabasarańcy i Bałkarowie⁸⁴. Nie ulega wątpliwości, że terytorium północnego Kaukazu jest najpoważniejszym punktem zapalnym na obszarze Rosji. Różnorodność narodowości, różnice religijne i etniczne w stosunku do Rosjan oraz duże tradycje walk o niepodległość, odradzanie się świadomości religijnej i narodowej doprowadziły po 1991 roku do anarchii i bezprawia, mających zresztą na tych terenach wielowiekową tradycję. Dodatkowym czynnikiem wspierającym aspiracje narodowo-religijne jest obecność obywateli sąsiadujących państw islamskich oraz z krajów arabskich, pochodzenia kaukaskiego, przybywających do krainy swoich przodków. Impulsem do odrodzenia świadomości narodowo-religijnej było powstanie w 1989 r. Stowarzyszenia Górskich Narodów Kaukazu. Stowarzyszenie to w 1991 roku zostało przekształcone w Konfederację Górskich Narodów Kaukazu⁸⁵. Konfederacja była początkowo wymierzona w Gruzję i jej celem było popieranie niepodległości Abchazji. Potem konfederacja udzieliła poparcia Czeczenom przeciwko Rosji. Liderem i siłą napędową organizacji był przywódca Czeczenii generał major Armii Radzieckiej Dżochar Dudajew⁸⁶. Nie wdając się w szczegóły wojen

⁸² Wyjątkiem są prawosławni Osetyńcy.

⁸³ Zob. Bazyłow L., *Historia...*, wyd. cyt., t. II, s. 219–221. Wojna na Kaukazie po klęsce imama Szamila (1797–1871) do roku 1864, na terytorium zajmowanym przez tzw. Czerkiesów Wschodnich. O Szamili i Kaukazie więcej np. Гаммер М., Шамиль мусульманское сопротивление царизму завоевание Чечни и Дагестана, Москва 1998; Kuczyński M., *Krwawiąca Europa, Konflikty zbrojne i punkty zapalne w latach 1990–2000*, Tło historyczne i stan obecny, Warszawa 2001, s. 283–285.

⁸⁴ Zob. Kuczyński M., *Krwawiąca Europa...*, wyd. cyt., s. 29–35.

⁸⁵ Na wniosek zamieszkujących tereny nizinne Kumyków, Kozaków nadtereckich i Nogajców z nazwy usunięto słowo „górskich”, obecnie używana jest nazwa Konfederacja Narodów Kaukazu.

⁸⁶ Dżochar Dudajew (1944–1996), w 1967 roku ukończył Bałaszworską Wyższą Wojskową Szkołę Lotniczą, w 1969 roku Wojskowo-Powietrzną Akademię im. J. Gagarina. Był również absolwentem Akademii Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych ZSRR. Generał major lotnictwa, od 1991 roku w rezerwie. Także od 1991 prezydent Republiki Czeczenii, od 1992 jednocześnie premier. Wielokrotnie odznaczany za udział w wojnie w Afganistanie w latach osiemdziesiątych XX wieku.

w Czeczenii⁸⁷, można stwierdzić, że doprowadziły one do sytuacji, w której wojna partyzancka przekształciła się w walkę samodzielnych oddziałów⁸⁸ stosujących metody czysto terrorystyczne. Dodatkowo rozplecił się bandytyzm, porwania dla okupu⁸⁹, z którymi nie mogły sobie poradzić władze republiki z nowym prezydentem Asłanem Maschadowem oraz czasowo z nim współpracującym S. Basajewem na czele. Dodatkowo uaktywnili się muzułmańscy fanatycy – wahabici, którzy w lipcu 1998 roku próbowali odbić miasto Gudermes z rąk żołnierzy prezydenta Maschadowa. Na czele wahabitów stali Arbi Barajew i Chattab, arabski najmita. Mnożyły się zamachy na samego Maschadowa. Szokiem było zamordowanie w październiku 1998 roku trzech Brytyjczyków i Nowozelandczyka, których obcięte głowy podrzucono w centrum Groznego. W marcu 1999 roku został porwany i zgładzony przez ludzi Basajewa, generał Gienadij Szpigun z rosyjskiego MSW. W Osetii Północnej, na targu we Władykaukazie detonowano bombę, która zabiła 70 osób i zraniła ponad 100. Później zaatakowano osiedle wojskowe w tym samym mieście. Wahabici próbowali zabić niechętnego im głównego muftiego Czeczenii Ahmeda Kadyrowa⁹⁰. W republice w połowie 1999 roku utrwalił się podział na trzy obozy polityczne. Pierwszy, skupiony wokół prezydenta Asłana Maschadowa, był zdecydowanie najsłabszy. Drugi to islamisci (wahabici) skupieni wokół Szamila Basajewa, Mowgadi Udugowa, Rusłana Gełajewa, Islama Chalibowa i arabskiego najemnika Chattaba. Trzecie ugrupowanie polityczne reprezentowane przez skrajnych nacjonalistów miało za przywódców Salmana Radujewa, Wachę Arsanowa, Leczo Dudajewa i Selim Chana Jandarbijewa.

Wszystkie przedstawione ugrupowania posługiwały się metodami terrorystycznymi dla osiągnięcia swoich celów. Do przemiany wojny partyzanckiej w terroryzm w dużej mierze przyczynili się, według mojej oceny, ochotnicy arabscy, którzy przeflancowali metody stosowane w ich krajach na grunt rosyjski. Część z nich osiedliła się na terenie Czeczenii i nawoływała

⁸⁷ O wojnach w Czeczenii zob. Kuczyński M., *Krwawiąca Europa...*, wyd. cyt., s. 285–322; Политковская А., *Вторая чеченская*, Москва 2003; Медведев Р., Владимир Путин: четыре года в Кремле, Москва 2004, s. 100–128; Ciesielski St., *Rosja–Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu*, Studia z dziejów Europy Wschodniej 2, Wrocław 2003, s. 256–283, 315–363. Sytuacja powstała współcześnie na Kaukazie Północnym omawiana jest w pracach Ośrodka Studiów Wschodnich, zeszyt nr 16/2004. Tytuł zeszytu: *Kaukaz Północny: rosyjski węzeł gordyjski, Putin po reelekcji*, Warszawa 2004. Oczywiście opracowanie to nie jest całościową analizą sytuacji.

⁸⁸ Rosjanie nazywają takie oddziały mianem – бандформирования.

⁸⁹ Od marca 1997 do kwietnia 1998 roku uprowadzono w Czeczenii 200 cudzoziemców.

⁹⁰ Późniejszy prezydent Czeczenii, zginął w zamachu w maju 2004 r.

do wyrzucenia Rosjan z Kaukazu. To fanatycy religijni – wahabici⁹¹, marzący o budowie państwa muzułmańskiego na tym terenie. Wahabizm współcześnie największe znaczenie zdobył na terytorium Dagestanu i Czeczenii. W Dagestanie do sierpnia – września 1999 roku ilość zwolenników wahabizmu liczone w tysiącach. Najbardziej znanym i radykalnym był Bagautdin Magomiedow⁹², wcześniej kierownik Kizyliurtowskiego Centrum Wahabitów – Salawitów. Bagautdin przyczynił się do rozwoju radykalnego wahabizmu w Dagestanie. W Kizyliurcie kierował muzułmańskim stowarzyszeniem Mądrość, głosząc ideologię wahabizmu i rozszerzając szeregi swoich stronników. Główny akcent w swojej pracy kładł na niezbędność dżihadu przeciwko niewiernym i konieczność przekształcenia Dagestanu w państwo islamskie. Po wydarzeniach lat 1994–1996 M. Bagautdin rozpoczął organizację komórek wahabitów tzw. dżamatów. Na ich bazie w 1997 roku powstała społeczno-polityczna organizacja Islamska Wspólnota Dagestanu⁹³. Podstawowym celem działalności wspólnoty było odcięcie Dagestanu od Federacji Rosyjskiej oraz zbudowanie państwa islamskiego. W celu realizacji zadań Islamskiej Wspólnoty Dagestanu powstawały równoległe z organami państwowymi instytucje władzy. Oprócz tych działań organizowane były zmilitaryzowane grupy ekstremistów muzułmańskich o nazwie Centralny Front Oswobodzenia Dagestanu, który dysponował siecią specjalnych obozów i centrów szkoleniowych na terytorium Czeczenii i Dagestanu. Centralny Front Oswobodzenia Dagestanu znajdował się pod komendą Sztabu Głównego Islamskiej Wspólnoty Dagestanu na czele z emirem Bagautdinem. Jednakże już jesienią 1997 r. Rada Państwa Dagestanu podjęła ostre działania wymierzone w rodzimych wahabitów⁹⁴. Po napaści na jednostkę wojskową w Bujnasku Bagautdin i jego współpracownicy zmuszeni zostali do przejścia na terytorium Czeczenii. W nowym miejscu Bagautdin kontynuował swoją działalność we współpracy z Chattabem i innym emisariuszami wahabitów. Działania dowództwa wahabitów skierowane były na przyciągnięcie do swojego ruchu młodzieży Dagestanu. W Czeczenii wahabizm znalazł dogodne warunki do działania, gdy ta znajdowała się po rządami Dżochara Dudajewa. W stolicy kraju, Groznym otwarto centrum wahabitów, które zajmowało się rozpowszechnianiem literatury religijnej, organizowało wspólne modlitwy oraz przedstawiało swoje idee w miejscowych środkach masowego przekazu. Wahabizm według

⁹¹ Wahabici – wyznawcy doktryny religijno-politycznej, która powstała w XVIII wieku. Głoszą powrót do pierwotnej czystości islamu oraz surowość i prostotę obyczajów. Jedyne dla nich źródłem wiary jest Koran. Występują głównie w Arabii Saudyjskiej.

⁹² Znany także jako Bagautdin Mohamed, Muhamed Kiziliurtowskij lub mułła Bagautdin.

⁹³ Исламское сообщество Дageстана, które zostało oficjalnie (sic!) zarejestrowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości Dagestanu.

⁹⁴ Poprawki do ustawy Republiki Dagestan: O religii.

ideologów związanych z Dudajewem (S. Jandarbijew i M. Udugow) miał być jedyną ideologia obowiązującą w Czeczenii. Myślę, że przyczyną wyboru Czeczenii na miejsce rozpowszechniania idei wahabityzmu był fakt występowania pewnej niezależności państwowej republiki i w związku z tym możliwość jej poparcia przez bogate kraje arabskie, po drugie stronnicy tego ruchu mieli doskonale przygotowanie i praktykę wojskową. Dodatkowo islam w swojej pierwotnej, czystej postaci miał pomóc w zatarciu podziałów pomiędzy narodami Północnego Kaukazu jako całości. Takim silnym impulsem w rozwoju islamskiego ekstremizmu⁹⁵ na Północnym Kaukazie były wydarzenia rozgrywające się w Czeczenii w latach 1994–1996, w następstwie których republika przez trzy lata cieszyła się pewną niezależnością od federacji. Przykładem może być powstanie w rejonie szalińskim Czeczenii, po zakończeniu pierwszej kampanii wojennej, Islamskiego Instytutu Kaukazu, założonego przez Chattaba. Instytut powiązany był z Bractwem Muzułmańskim. Wykładano w nim takie przedmioty jak przygotowanie ogólnowojskowe, terrorystyczne, dywersyjne i ideologiczne, a także metody prowadzenia wojny partyzanckiej. W Czeczeńskiej Republice Iczkeria prezydent Asłan Maschadow w wystąpieniu telewizyjnym, w styczniu 1998 roku oznajmił, że w Czeczenii powstanie islamskie państwo, zapowiedział opracowanie nowej konstytucji i zwołanie szury. Wcześniej, bo już we wrześniu 1996 r., jego poprzednik Jandarbijew zapowiedział wprowadzenie sądownictwa szariackiego, wprowadzono publiczną karę chłosty i egzekucje. Normy szariat⁹⁶ zostaną zrównane z obowiązującymi przepisami prawnymi, a podstawą konstytucji będzie Koran. Powstaną instytucje islamskie. W sierpniu 1997 roku w wyniku kongresu 35 ruchów i partii islamskich Czeczenii i Dagestanu powstała organizacja o nazwie Islamski Naród, której przywódcą został Czeczeniec Mowgadi Udugow. Organizacja ta miała stać się jedynym islamskim ruchem na Kaukazie. W tym samym roku powstał w Groznym społeczno – polityczny związek Konfederacja Kaukaska z byłym prezydentem Czeczenii Selimchanem Jandarbijewem na czele. Rok 1998 to powstanie Kongresu Narodów Iczkerii i Dagestanu, na czele z Szamilem Basajewem. Celem działalności kongresu jest obrona porządku islamskiego od zagrożeń w Iczkerii, Dagestanie i Kaukazie oraz zjednoczenie islamskich republik (Kaukazu)⁹⁷ w jeden organizm państwowy. Basajew ogłasza utworzenie Islamskiej Brygady

⁹⁵ Więcej o islamizacji i wahabizacji Czeczenii czytaj w: Ciesielski St., Rosja – Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu..., wyd. cyt. s. 298–303.

⁹⁶ W islamie religijne muzułmańskie prawo dotyczące obowiązków wobec Boga oraz w stosunkach międzyludzkich.

⁹⁷ Celem takim miało służyć wtargnięcie do Dagestanu w sierpniu 1999 roku, w którym brały udział oddziały dowodzone przez Basajewa, Bagautdina, Tagajewa i Chattaba.

Pokojowej, której zadaniem jest uczestnictwo w konfliktach na Kaukazie, celem „rozdzielenia” stron. Wszystkie opisane działania były wspierane przez państwa Bliskiego i Środkowego Wschodu (Arabia Saudyjska, Jordania, Pakistan czy Afganistan) oraz działające na ich terytoriach organizacje niepaństwowe, takie jak Liga Świata Islamskiego lub Międzynarodowa Islamska Organizacja Zbawienia. Liderem terrorystów – wahabitów był wspomniany już Habib Abd El – Rahman Chattab⁹⁸, arabski ochotnik, weteran wojny w Afganistanie. Pewne jest, że pojawił w 1994 roku w Tadżykistanie, gdzie wziął udział w walkach z rosyjskimi wojskami ochrony pogranicza. Podczas walk o Grozny w 1996 roku rosyjski radiowywiad podsłuchiwał rozmowy w języku arabskim. Wtedy stało się jasnym, że Chattab uczestniczy wraz ze swoim oddziałem w walkach. W okresie późniejszym Chattab został mianowany generałem brygady i tworzył tzw. Legion Międzynarodowy. Na stronę wahabitów przeszli także terroryści numer 1 i 2, czyli Szamil Basajew i Salman Radujew. W samym 1999 roku w Rosji dokonano 287 zamachów bombowych. Przywołajmy tylko te najbardziej znaczące. Wysadzenie domu w Bujnasku – 64 osoby zabite, w tym 21 dzieci. W Moskwie wysadzono budynek mieszkalny, zginęło 90 osób, zaś kolejnym moskiewskim domu zginęło 120 ludzi. W tym samym miesiącu (sierpniu) i roku wysadzono dom w Wołgodońsku, gdzie zginęło 19 osób. Listę aktów terrorystycznych można mnożyć.

Nie ulega również wątpliwości, że Czeczenia w latach 1996 do 1999 stała się bazą międzynarodowej przestępczości⁹⁹ i terroryzmu. Przez granice z Azerbejdżanem i Gruzją przybywali nie tylko najemnicy, lecz także przemycano narkotyki, broń i pieniądze. Często powtarzały się zbrojne akcje na terytoriach sąsiednich w Dagestanie, Inguszetii, Północnej Osetii czy Kraju Stawropolskim. W samym 1999 roku 120 razy zostały zaatakowane posterunki wojsk MSW. Czeczenia stała się głównym ośrodkiem destabilizacji sytuacji na Północnym Kaukazie. Terroryzm i ekstremizm w wydaniu kaukaskim ma swoje źródła w długotrwałym kryzysie ekonomicznym, socjalnym podziale społeczeństwa, utracie ogólnospołecznych idei. Ograniczenie finansowych, materialnych środków grozi katastrofą socjalną. Inną przyczyną jest podział społeczeństwa na grupy o przeciwstawnych interesach ekonomicznych i materialnym położeniu

⁹⁸ Był to Arab, którego przynależność państwowa nie została ustalona. Jedni twierdzili, że był Jordańczykiem, inni że pochodził z Arabii Saudyjskiej. Według moskiewskiego korespondenta Al-Dżaziry Chattab w początkach lat dziewięćdziesiątych miał studiować w Moskwie.

⁹⁹ W latach 1996–1999 według danych rosyjskich w Czeczenii miało miejsce 1300 porwań (w tym 60 cudzoziemców). Za porwane przedstawiciela prezydenta FR w Czeczenii wypłacono 5 mln dolarów, wyróżniającemu się w porwaniach Arbi Barajewowowi (część okupu była w fałszywych dolarach). Z wydobytych w 1998 roku 843 tys. ton ropy naftowej, aż 400 tys. zostało skradzionych.

(bogaci i biedni). Praktycznie nie występuje klasa średnia. Szczególnie widoczne jest to w biednych republikach kaukaskich. Nastąpiło pogłębienie konfliktów o charakterze nacjonalistycznym i religijnym, co prowadziło do powstawania ognisk napięć (np. konflikt osetyńsko-inguski), przeradzających się w zbrojne starcia. Według Muchu Alijewa¹⁰⁰ terroryzm międzynarodowy przyciągnięto do Rosji i na Kaukaz na własne życzenie. *Jeżeli w poprzednim okresie nie byłaby prowadzona taka krótkowzroczna polityka w odniesieniu do Czeczenii, jeżeli by Rosji nie brakowało konsekwentnej polityki wobec Kaukazu, to nie otworzylibyśmy na oścież drzwi przed terroryzmem* (tłum. własne – K.K.).

Skrótowe, na potrzeby pracy, przedstawienie problemów związanych z terroryzmem na Kaukazie Północnym pozwala na konkluzje. Po pierwsze, rozwiązanie problemu terroryzmu na Kaukazie związane jest z usprawnieniem działalności organów porządku publicznego i efektywniejszym posługiwaniem się metodami siłowymi. Po drugie, władze rosyjskie powinny podjąć i przeprowadzić wszelkie niezbędne kroki, dla poprawy sytuacji materialnej mieszkańców republik kaukaskich, postawić rozwój miejscowej gospodarki. Po trzecie, należy uruchomić pełną gamę mechanizmów politycznych (autentyczne wybory lokalne, ograniczenie roli klanów rodzinnych w polityce, szacunek i stosowanie się do miejscowych zwyczajów i tradycji, pełne wykorzystanie bogatej wiedzy o Kaukazie), których celem będzie osłabienie wpływów ekstremistów islamskich oraz ideologii nacjonalistycznych na lokalne społeczności.

2.4 Najważniejsze akty terroru we współczesnej Rosji w latach 1991–2004

Trudno ocenić, które z setek akcji terrorystycznych przeprowadzonych na terytorium Federacji Rosyjskiej uznać można za mające znaczenie przełomowe, najbardziej istotne w dotychczasowej historii współczesnego terroryzmu w Rosji. Autor wybrał cztery, które jego zdaniem, stanowią punkty zwrotne, przełomowe w działaniach terrorystycznych na terenie FR. Wszystko inne co działo się później, po tych czterech zamachach, jest tylko rodzajem benchmarkingu¹⁰¹ terrorystycznego.

¹⁰⁰ Muchu Alijew, ur. w 1940 roku, przewodniczący Zgromadzenia Narodowego Republiki Dagestan, wcześniej przewodniczący Rady Najwyższej Republiki Dagestan, I Sekretarz Dagestańskiego Komitetu Obwodowego KPZR, profesor doktor habilitowany nauk filozoficznych. Także przedstawiciel Federacji Rosyjskiej na Kongresie Lokalnych i Regionalnych Władz Europy.

¹⁰¹ Termin z zakresu marketingu (F.Kotler), tzw. naśladowanie najlepszych praktyk produkujących przedsiębiorstw, zob. szerzej Šmid W., Leksykon menedżera, Kraków 2000, s. 35.

a. Budionowsk 1995

Atak na Budionowsk z wzięciem zakładników, wykonany przez Szamila Basajewa na rozkaz Dżochara Dudajewa i Asłana Maschadowa miał na celu wymuszenie na Rosjanach negocjacji pokojowych. Pierwsza wojna czeczeńska w momencie tego ataku terrorystycznego na Budionowsk dobiegała powoli końca. Padły miejscowości Bamut i Szatoj, Dudajew nakazał swoim oddziałom przejście do walki partyzanckiej. Jednocześnie dokonano uderzenia na Budionowsk, w celu zyskania na czasie. 14 czerwca 1995 roku grupa Basajewa udając konwój armii¹⁰² rosyjskiej wjechała do miasta Budionowsk w Kraju Stawropolskim. W mieście połączyła się z innymi Czeczeńcami, którzy przeniknęli do niego po cywilnemu. W uderzeniu na miasto wzięło udział 84 ludzi¹⁰³. Pierwszym celem był posterunek milicji w którym zginęło 29 milicjantów. Ludzie Basajewa zabili również 8 żołnierzy i kilkudziesięciu uciekających cywilów oraz podpalili kilkanaście budynków. Schwytych mieszkańców miasta zagnali do miejscowego szpitala, gdzie zabarykadowali się z ok. półtora tysiącem zakładników. W szpitalu dokonali egzekucji pięciu chorych rosyjskich wojskowych lotników. Rosyjskie władze zostały zaskoczone. Prezydent Borys Jelcyń nie bacząc na rozwój sytuacji wyjechał na szczyt G-7 do Halifax w Kanadzie. Szamil Basajew podczas konferencji prasowej zażądał wycofania wojsk rosyjskich z Czeczenii w zamian za uwolnienie zakładników. Sztabem kryzysowym w Budionowsku kierował minister spraw wewnętrznych Wiktor Jerin, który podjął decyzję o uderzeniu oddziałów specjalnych na szpital w celu odbicia zakładników. Dwukrotny szturm oddziału Alfa nie powiódł się. Podczas akcji zginęło kilkunastu zakładników oraz trzech antyterrorystów, a kilkunastu z nich zostało rannych. Od ognia rosyjskich snajperów zginęło kilkunastu Czeczeńców. Według informacji podawanych w mediach zakładnicy w momencie szturmowania zostali użyty jako żywe tarce¹⁰⁴. Po negocjacjach prowadzonych przez premiera Wiktora Czernomyrdina,

¹⁰² Szamil Basajew twierdził, że kilkaset kilometrów które musiał przejechać by dotrzeć do Budionowska, były możliwe do pokonania dzięki łapówkom wręczanym wojskowym i milicjantom. Istnieje wersja, że przejazd oddziału Basajewa nie był możliwy dzięki łapówkom (różnorodność formacji i ilość posterunków do ominięcia), lecz był próbą wciągnięcia w zasadzkę doborowego czeczeńskiego komanda. Być może S. Basajew zorientował się w drodze, że zastawiana jest na niego pułapka i cel ataku – Budionowsk – wybrał przypadkowo, zob. nt. Grajewski A., *Tarcza i miecz, rosyjskie służby specjalne 1991–1998*, Warszawa 1998, s. 93.

¹⁰³ Требин М. П., *Терроризм в XXI ...*, wyd. cyt., s.331 twierdzi, że oddział Basajewa liczył 162 ludzi.

¹⁰⁴ O innych szczegółach i implikacjach sprawy czytaj Grajewski A., *Tarcza i miecz ...*, wyd. cyt., s. 90–91; Kuczyński M., *Krwawiąca Europa...*, wyd. cyt., s. 295–296 oraz Ciesielski St., *Rosja – Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu...*, wyd. cyt. s. 268–272.

który wyraził zgodę na rozejm i rozmowy pokojowe w zamian za wypuszczenie zakładników, Basajew ze 150 zakładnikami opuścił Budionowsk i autokarami wyruszył do Czeczenii. Niewątpliwie zajście w Budionowsku było jednym z największych aktów terrorystycznych w XX wieku. Tak pod względem liczby zakładników jak i uczestniczących w niej terrorystów. Po raz pierwszy w historii terroryzmu oddziały antyterrorystyczne pokusiły się o odbicie tak wielkiej liczby zakładników z dużego kompleksu budynków. Operacja w Budionowsku uwidoczniła siłę oporu Czeczenów, a także obnażyła słabości struktur siłowych Rosji. Stanowiska stracili m.in. szef Federalnej Służby Bezpieczeństwa Siergiej Stiepaszyn, późniejszy premier oraz szef MSW Wiktor Jerin. Atak ten doprowadził do czasowej zmiany polityki władz rosyjskich, które po prowadzonych w ciągu półtora miesiąca rokowań, podpisały porozumienie kończące wojnę¹⁰⁵.

b. Moskwa 1999

Kolejnymi i ważnymi, chociaż jednymi z wielu, aktami terrorystycznymi było wysadzenie domy mieszkalnych w Moskwie 9 i 13 września 1999 roku. W wyniku eksplozji zginęło łącznie 210 osób¹⁰⁶. Nie ulega wątpliwości, że celem tych zamachów było zastraszenie całej Rosji. Zamachowcy uznali, że działania Rosji w Dagestanie po wtargnięciu terrorystów na jego terytorium¹⁰⁷ zostaną powstrzymane przez spiralę strachu. 10 sierpnia prezydent Jelcyń zdymisjonował szefa rządu Siergieja Stiepaszyna powierzając jego obowiązki szerszej nieznanemu szefowi Federalnej Służby Bezpieczeństwa i jednocześnie sekretarzowi prezydenckiej Rady Bezpieczeństwa Władimirowi Putinowi.

¹⁰⁵ Już 9 października 1995 roku, po zamachach na specjalnego wysłannika B. Jelcyna do Czeczenii Olega Łobowa i dowódcę wojsk federalnych generała Aleksandra Romanowa Rosja zawiesiła wykonywanie postanowień układu pokojowego z 30 lipca tegoż roku.

¹⁰⁶ Wcześniej, 4 września 1999 roku w Dagestanie, w mieście Bujnasku na osiedlu wojskowym wysadzono budynek w którym zginęły 64 osoby. Trzy dni po drugim wybuchu w Moskwie doszło do wysadzenia domu w Wołgodońsku (obwód rostowski) w którego wyniku zginęło 19 osób, 74 zostały ranne.

¹⁰⁷ W dniu 2 sierpnia 1999 roku oddział kilkuset Czeczeńców Chattaba zajął dwie wioski w Dagestanie u zbiegu granic Gruzji, Czeczenii i Dagestanu. W pięć dni później ok. 1200 osobowy oddział dowodzony przez Basajewa i Chattaba wkroczył do południowego Dagestanu w rejonie miasta Botlich. Okopani w rejonie Botlichu terroryści ogłosili niepodległość Dagestanu i powstanie republiki islamskiej. Jednak nie było odzewu, ze strony ludności miejscowej, więcej o tej sprawie zob. np. Kuczyński M., *Krwawiąca Europa...*, wyd. cyt., s. 313–316, Ciesielski St., *Rosja – Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu...*, wyd. cyt. s. 315–318. Atak na Dagestan należy odczytywać jako próbę zrewoltowania całego Kaukazu, tak jak późniejsze o 6 lat uderzenie na Nalczik w Republice Kabardyjsko-Bałkarskiej.

Borys Jelcyn dał Putinowi pełnomocnictwa do kierowania wojskową operacją w Dagestanie oraz dla koordynacji działalności wszystkich struktur siłowych Rosji. Wtedy to mogliśmy usłyszeć pamiętne słowa pełniącego obowiązki premiera, że terrorystów będziemy *мочить в сортире*. Efektem wybuchów w Moskwie jest rozpoczęcie tzw. drugiej wojny czeczeńskiej. Basajew i Chat-tab oskarżeni przez władze o spowodowanie zamachów w Moskwie, zaprzeczyli tym twierdzeniom, oskarżając jednocześnie władze rosyjskie o podłożenie tych bomb. Do tych oskarżeń dołączyli się również przeciwnicy Jelcyna i Putina, generał Aleksander Lebiedź oraz Jurij Łużkow, mer Moskwy. Ponieważ do tej pory nie schwytano sprawców zamachu, trwają spekulacje na temat tego, kto stoi za zamachami. Oliwy do ognia dodała książka Aleksandra Litwinienko¹⁰⁸ i Jurija Felsztyńskiego¹⁰⁹ pod tytułem ФСБ взрывает Россию, Федеральная служба безопасности – организатор террористических актов, похищений и убийств. Pierwszy nakład książki został zarekwirowany na szosie wołokołamskiej 29 grudnia 2003 r podczas transportu z Łotwy, gdzie był wydrukowany. Na podstawie książki został nakręcony dokumentalny film pt. Zamach na Rosję. Autorzy na podstawie cytowanych dokumentów oraz analizy wydarzeń podejmują próbę udowodnienia, że sprawcą zamachów była Federalna Służba Bezpieczeństwa. Prowokacja ta miała doprowadzić do wybuchu drugiej wojny czeczeńskiej. W konsekwencji do wyboru na prezydenta Rosji czekisty – Władimira Władimirowicza Putina. Książka Felsztyńskiego i Litwinienki zawiera wiele ciekawych materiałów i analiz, lecz cały tok rozumowania oparty jest, moim zdaniem, na próbie udowodnienia, że procesy społeczno-polityczne, które doprowadziły do władzy Władimira Putina i jego ekipę zostały wykreowane przez rosyjskie służby specjalne¹¹⁰. Ze sprawą wybuchów w Moskwie związane są także niejasności wokół tzw. spra-

¹⁰⁸ Aleksander Litwinienko, ur. w 1962 roku w Woroneżu, zm. w 2007 r. w Londynie w wyniku otrucia polonem, podpułkownik, pracownik kontrwywiadu KGB, w FSB pracownik Zarządu do Walki ze Zorganizowaną Przestępczością. W 1998 roku wystąpił na konferencji prasowej z krytyką kierownictwa FSB ujawniając otrzymane niezgodne z prawem rozkazy. Obwiniony w czterech sprawach kryminalnych, podobno wobec zastraszania ze strony FSB nielegalnie opuścił wraz z rodziną Rosję.

¹⁰⁹ Jurij Felsztyński, ur. w 1956 roku w Moskwie, w latach 1974–1978 student historii MGPI im. Wł. Lenina. Po emigracji do USA kontynuował naukę uzyskując tytuł doktora w zakresie historii. W 1993 r. jako pierwszy obcokrajowiec uzyskał tytuł doktora habilitowanego w Rosyjskiej Akademii Nauk. Autor wielu książek, jak np. Bolszewicy i lewi eserowcy czy Upadek światowej rewolucji.

¹¹⁰ Zob. Литвиненко А., Фельштинский Ю., ФСБ взрывает Россию, Федеральная служба безопасности – организатор террористических актов, похищений и убийств, New York 2004, s. 232–234.

wy riazkańskiej, czyli niedoszedłego wysadzenia domu w Riazaniu 22 sierpnia 1999 roku¹¹¹. Wiarygodność wywodów Litwinienki i Felsztyńskiego podważa przyjaźń tego pierwszego z Borysem Bierzowskim, oligarchą, który stracił wpływy po objęciu władzy przez Putina. Nie ulega również wątpliwości, że Litwinienko¹¹², jako uciekinier oraz były officer KGB i FSB, znajdował się pod kontrolą brytyjskich służb bezpieczeństwa. W ich interesie jest podważanie zaufania do Federalnej Służby Bezpieczeństwa, która w warunkach rosyjskich jest także organem kontrwywiadu cywilnego i wojskowego, a nie tylko tajną policją polityczną. Istnieją hipotezy według których inspiratorem wydarzeń w Dagestanie był Borys Bierzowski, mając na celu wykorzystanie ich w walce o władzę w Moskwie. Trwały spekulacje o kontaktach szefa administracji prezydenckiej Wołoszyna w Basajewem we Francji. Podejrzenia budzi spłot kilku wydarzeń: rozpoczęcie parlamentarnej kampanii wyborczej w Rosji, niespodziewana zmiana na stanowisku premiera oraz rajd Basajewa na Dagestan¹¹³. Nie ulega wątpliwości, że wydarzenia moskiewskie jesieni 1999 roku odcisnęły się znaczącym piętnem na współczesnej historii Rosji.

c. Dubrowka 2002

Niezwykłe tragicznym w skutkach, kolejnym zamachem było wzięcie zakładników podczas musicalu Nord – Ost. W odległości ok. pięciu kilometrów od Kremla czterdziestka terrorystów pod dowództwem Mowsara Barajewa schwytała ponad 750 zakładników – widzów musicalu. Podstawowym żądaniem Czeceńców było zakończenie wojny i wycofanie się wojsk federalnych z ich republiki. W rozmowach z terrorystami uczestniczyli rosyjscy politycy i dziennikarze, m.in. niezależna dziennikarka Anna Politkowska. Organizacja Lekarze bez granic podjęła się misji pośredniczenia w rozmowach między terrorystami a rosyjskimi władzami. Pomocy medycznej zakładnikom udzielali jordańscy lekarze oraz profesor pediatrii Leonid Roszał. Sytuacja zaostrzyła się po ucieczce z budynku dwóch dziewcząt. W piątek 25 października terroryści, którym zaczęły puszczać nerwy zagrozili, że od następnego dnia rozpoczną rozstrzeliwanie zakładników. Wczesnym rankiem 26 października 2002 roku żołnierze oddziałów specjalnych Alfa i Wympieł ruszyli do szturm

¹¹¹ Szerzej czytaj np. Reitschuster B., Władimir Putin Dokąd prowadzi Rosję?, Warszawa 2005, s. 66–75.

¹¹² Nasuwa się analogia, jak przy publikacjach Olega Gordijewskiego i Christophera Andrew, że oprócz przekazania wiedzy książka ma inny cel. Musimy zawsze pamiętać, że jednym z ważniejszych zadań służb wywiadowczych jest dezinformowanie przeciwnika w celu utrudnienia mu pracy.

¹¹³ Podobno uprzedzał o nim Moskwę A. Maschadow.

na budynek centrum teatralnego na Dubrowce. Według rosyjskich źródeł ok. 3 nad ranem w budynku słychać było wystrzały i wybuchy. Prawdopodobnie około godziny piątej trzydzięści oddziały specjalne ruszyły do szturm. Miało to miejsce po dokonaniu ataku gazowego poprzez system wentylacyjny budynku. Według dowodzących poszczególnymi szturmującymi budynek grupami, terroryści byli przygotowani profesjonalnie. Każdy z nich wykonywał konkretne zadanie. Drogi umożliwiające atak były zaminowane. Każdy podejrzany szmer powodował, że terroryści i terrorystki byli gotowi do walki. W opinii antyterrorystów budynek był tak zaminowany, że po detonacji ładunków wybuchowych umożliwiał ucieczkę terrorystom, mającym przygotowane drogi ewakuacji. Część z nich posiadała aparaty tlenowe¹¹⁴. Inni nie poddali się działaniu gazu i dlatego zostali zlikwidowani. Strzały, które były słyszane z budynku oddawali terroryści, gdyż atakujący żołnierze posługiwali się bronią z tłumikami¹¹⁵. Terroryści cały czas filmowali swoje poczynania, co miało prawdopodobnie służyć celom szkoleniowym, propagandzie oraz zdobyciu sponsorów następnych akcji. Dla zmylenia oddziałów specjalnych terroryści rozsadzili pomiędzy zakładnikami aktorów grających w musicalu, którzy byli ubrani w wojskowe mundury. W akcji odbijania zakładników zlikwidowani zostali wszyscy terroryści oraz straciło życie 129 zakładników¹¹⁶. Akcja na Dubrowce nie była ostatnim akordem w walce terrorystów z Rosją. Oceny sposobu rozwiązania kryzysu są skrajne. Władze uznały akcję za wielki sukces, jej przeciwnicy i krytycy jako wielki błąd i klęskę oraz tradycyjne rosyjskie nieliczenie się z ludzkim życiem¹¹⁷. Nie ulega wątpliwości, że

¹¹⁴ Atakujące oddziały nie były wyposażone w maski przeciwgazowe, gdyż jak należy przypuszczać otrzymali antidotum na zastosowany gaz bojowy. Informację o użyciu gazu przekazała radiostacja Echo Moskwy, która zarejestrowała rozmowę przez telefon komórkowy jednej z zakładniczek mówiącej o przedostającym się do wnętrza gazie.

¹¹⁵ Козлова Н., Солдаты последней надежды, Российская газета, z 12.11.2002 r. (wersja internetowa).

¹¹⁶ Przyjmując, że zakładników było 750, to straty zabitych wśród nich wynosiły 17,2 %. Według wiedzy autora w operacjach antyterrorystycznych brane pod uwagę i dopuszczalne są straty wśród zakładników rzędu 50 %. W 1974 r. w Maalot podczas odbijania uczniów będących zakładnikami straty wyniosły 24,18 % w sytuacji gdzie było około 100 zakładników, a jedynie czterech terrorystów. Patrząc na procentowe wskaźniki to akcja rosyjskich komandosów była sukcesem. Natomiast chaotyczna ewakuacja ludzi, nieumiejętność zapobiegania uduszeniom poprzez połknięcie języka przez oszołomionych gazem oraz niedostarczenie medykamentów informacji o antidotum na rodzaj użytego gazu niewątpliwie przyczyniły się do tak dużej liczby ofiar.

¹¹⁷ Więcej o zamachu na Dubrowce i jego implikacjach czytaj w: Poltowska A., Rosja Putina, Warszawa 2005, s.262–297; Шестаков В., Террор..., wyd. cyt., s. 177–180; Медведев Р., Владимир Путин..., wyd. cyt., s. 492–513.

z punktu widzenia problemu przez władze państwowe inne rozwiązanie kryzysu było niemożliwe. Jedynym specjalistą, który publicznie i twardo w powstałej sytuacji opowiadał się za przeprowadzeniem szturm na teatr był weteran grupy Alfa, jej późniejszy dowódca, uczestnik ataku na pałac Amina w Kabulu, nie żyjący już generał major Wiktor Karpuchin. Zajęcie teatru na Dubrowce, a później odbicie zakładników postawiło pytanie o skuteczność funkcjonowania siłowych struktur Rosji. Dla autora nie ulega wątpliwości, że reforma służb specjalnych podjęta przez prezydenta Putina w marcu 2003 roku była próbą odpowiedzi na zagrożenia niesione przez terroryzm oraz następstwa tego tragicznego zdarzenia.

d. Biełan 2004

Niespełna dwa lata po akcji na Dubrowce Rosja stanęła przed kolejnym ciężkim kryzysem, spowodowanym zajęciem 1 września szkoły w Biełanie. W historii współczesnego terroryzmu, było to trzecie zajęcie szkoły, po wspomnianym już ataku na szkołę w Maalot w maju 1974 roku oraz szkołę w Bovesmilde w Holandii w 1977 r. Tym razem zakładników było około 12 razy więcej w stosunku do ilości z Maalot, czyli około 1200 osób. Żądania terrorystów były podobne do tych z Dubrowki. Wycofanie wojsk rosyjskich z Czeczenii oraz uwolnienie osób aresztowanych po rajdzie bojowników na Inguszetii w czerwcu 2004 r. Zakładnicy, wśród których większość stanowiły dzieci, zostali stłoczeni w sali gimnastycznej. Została ona zaminowana tak jak i budynek szkoły. Władze rosyjskie oświadczyły, że nie przeprowadzą szturm i alternatywą są tylko negocjacje z terrorystami. Wśród negocjatorów znajdowali się m.in. Leonid Roszał oraz były prezydent Inguszetii generał Rusłan Ałuszew, któremu udało się wynegocjować uwolnienie 26 zakładników – kobiet i dzieci. W trzecim dniu dochodzi do tragedii. Około godziny pierwszej czasu moskiewskiego zaczyna się strzelanina poprzedzona wybuchami. Wcześniej podjeżdżają ratownicy rosyjskiego ministerstwa sytuacji nadzwyczajnych¹¹⁸ by zabrać 21 ciał zabitych wcześniej osób. Terrorysty otwierają ogień ręcznych wyrzutni RPG 7 i 26 oraz karabinów Kałasznikowa. Giną dwaj funkcjonariusze ministerstwa sytuacji nadzwyczajnych, którzy przyjechali zabrać ciała zabitych. W odpowiedzi rozpoczyna się szturm rosyjskich oddziałów specjalnych mający na celu ratowanie zakładników. Snajperzy Centrum Specjalnego Znaczenia FSB otwierają ogień do terrorystów, którego celem jest zapędzenie ich w głąb budynku szkoły, tak by nie mogli strzelać do wybiegających za-

¹¹⁸ Ich przyjazd został uzgodniony przez jednego z negocjatorów – Gucerijewa – szefa Rusnieft.

zładników. W akcji zginęło 10 antyterrorystów oddziałów Alfa i Wypieł, 42 zostało rannych i kontuzjowanych. Na całość akcji miał także wpływ chaos wywoływany przez uzbrojonych mężczyzn¹¹⁹, gromadzących się wokół szkoły i ustawionych wokół niej pierścieni ochronnych. Efektem wydarzeń jest śmierć 331 osób, w tym 186 dzieci¹²⁰. Najważniejszymi pytaniami na które należałoby odpowiedzieć to kto zaplanował akcję i kto wydał rozkaz zajęcia szkoły, czy budynek został rzeczywiście ostrzelany z granatników i miotaczy ognia oraz czołgów, co doprowadziło do śmierci tak dużej liczby zakładników¹²¹. Próbę wyjaśnienia sprawy zamachu na szkołę podjęła parlamentarna komisja pod przewodnictwem A. Torszyna, której celem było wyjaśnienie przyczyn i okoliczności przeprowadzonego aktu terrorystycznego. Wyniki swoich badań zawarła na dwustu osiemdziesięciu stronach sprawozdania. Komisja ustaliła między innymi lekceważenie obowiązków służbowych przez funkcjonariuszy MSW Osetii – Alandii, stwierdziła że przygotowaniami kierowali Basajew, Maschadow i Chaszijew przy aktywnej współpracy terrorysty Taufika al Dżedani. Ustalono niewątpliwego dowódcę akcji Rusłana Chuczbarowa. Komisja uznała, że użycie broni ciężkiej (czołgi, miotacze ognia Trzmiel) było zgodne z obowiązującymi przepisami i nie doprowadziło do strat wśród zakładników. Z materiałów komisji wynika, że 21 terrorystów zażywało heroinę, dwóch marihuanę. W toku akcji zabito 31 separatystów¹²².

Akcja w Biesłanie pokazała, że dla terrorystów nie ma obecnie żadnych świętości. Uznali oni, że dzieci będąc zakładnikami stanowią najlepsze zabezpieczenie przed atakiem sił specjalnych. Dramatu, który rozegrał się w Biesłanie nie da się wytłumaczyć koniecznością wojny o wyzwolenie kraju

¹¹⁹ Mieszkańcy Biesłanu na dzień 1 września 2004 r. według informacji organów spraw wewnętrznych mieli zarejestrowane powyżej 1600 sztuk broni gwintowanej jak i gładkolufowej. Wspomnieć należy, że Biesłan liczy ok. 33 tys. mieszkańców.

¹²⁰ Dodatkowo ucierpiały jeszcze 1343 osoby, z których wiele było rannych.

¹²¹ Więcej na temat Biesłanu czytaj: Reitschuster B., Władimir Putin..., wyd. cyt., s. 278–284; Plater-Zyberk H., Beslan – Lessons Learned?, Conflict Studies Research Centre, November 2004, Russian Series 04/34; Skalska E., Bez usprawiedliwienia, /w:/ Komandos nr 10/2004, s. 10–15; Smith M.A., Beslan – The Political Fallout, Conflict Studies Research Centre, September 2004, Russian Series 04/28; Poltkowska A., Rosja Putina, Warszawa 2005, s. 342–353; Корпункт в Беслане, свидетельства очевидцев журналистские расследования, Москва (Новая газета) 2005ж, zob. także Pierwszy dzień szkoły, /w:/ Forum nr 35/2005 z 29.08.–04.09.2005, przedruk z Der Spiegel. O szczegółach operacji można przeczytać /w:/ Спецназ России Энциклопедия, Степаков В., (autor opracowujący), Москва 2007, s. 307–315.

¹²² Więcej czytaj np. /w:/ Российская газета, wersja elektroniczna www.rg.ru/2005/12/28/tezis.html.

czy uzyskanie suwerenności. Wynikiem politycznym tragedii w Biesłanie jest wprowadzenie ustawy znoszącej bezpośrednie wybory gubernatorów obwodów. Również na 2005 rok przewidziano wzrost o 27 % budżetu przeznaczanego na walkę z terroryzmem i bezpieczeństwo narodowe¹²³.

Cztery bardzo skrótowo przedstawione zajścia terrorystyczne zmieniły oblicze Rosji. Stały się punktami zwrotnymi i w istotny sposób przyczyniły się do podjętych po tych wypadkach decyzji politycznych i organizacyjnych.

Zjawisko terroryzmu, będące dużym zagrożeniem dla stabilności i bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej, było przez lata traktowane przez rosyjskich polityków jako problem drugorzędny i dotyczący peryferii państwa. Anarchistyczny, woluntarystyczny i familijny sposób sprawowania władzy przez Borysa Jelcyna dokonał spustoszeń w szeroko rozumianym aparacie ochrony porządku publicznego. Ciągłe, irracjonalne zmiany strukturalne i kadrowe w resortach siłowych, brak koncepcji uśmierzania ognisk napięć społecznych, politycznych i religijnych doprowadziły do sytuacji w której Jelcyn przekazując władzę Putinowi musiał mu powiedzieć: *бебезуме Россия*. Terroryzm w Rosji znalazł znakomite podłoże w istniejącej sytuacji społeczno-gospodarczej, funkcjonujących konfliktach narodowościowych i etnicznych prowadzących do degrengolady społecznej, chaosu ideowego oraz anomii społecznej. Sytuację dodatkowo komplikuje złożona materia stosunków narodowościowych i tradycje wendetty na terenach Północnego Kaukazu. Republiki Kaukaskie utrzymywane są głównie z budżetu centralnego¹²⁴. Na ich terytorium występuje najwyższe bezrobocie i bieda w Rosji. Nadal trwała jest struktura klanowa (tejpy) oraz powiększające się wpływy tradycyjnego islamu¹²⁵. Nie mniejszy problem stanowi wszechogarniająca korupcja oraz zawłaszczanie środków budżetowych przez miejscowych przywódców i ich urzędników. Południe Rosji oraz byłe republiki azjatyckie ZSRR są celem dla muzułmańskich

¹²³ Zob. Plater-Zyberk H., Beslan – Lessons Learned?, wyd. cyt., s. 8.

¹²⁴ Dotacje budżetu centralnego dla budżetów republik kaukaskich: Inguszetia 88,3 %; Dagestan 81,3 %; Czeczenia 79,4 %; Kabardyno–Balkaria 73,4 %; Karaczajewo–Czerkiesja 62,5 %; Północna Osetia 59,2 % i Adygeja 58,1 %. Ścisłe kontrolowanie dotacji dla kaukaskich republik proponuje wprowadzić przedstawiciel Prezydenta FR na Północnym Kaukazie Dmitrij Kozak, zob. Орешкин Д., Последний боец империи, www.mn.ru/issue.php2005-38-1 (Московские новости – wydanie internetowe). D. Kozak po raz pierwszy przedstawił najwyższym władzom rosyjskim prawdę o Kaukazie, zob. Halbach U., Der Kaukasus in neuen Licht, Die EU Russland in ihrer schwierigsten Nachbarschaftsregion, S 35 November 2005, Berlin (SWP-Studie), s. 17.

¹²⁵ Zob. też. Falkowski M., Kaukaz Północny: rosyjski węzeł gordyjski, Najważniejsze problemy i konfliktów regionie i ich wpływ na przyszłość Rosji /w:/ Prace OSW nr 16, Warszawa grudzień 2004, s. 5–29.

radykałów, marzących o budowie państwa islamskiego na terytorium Kaukazu i azjatyckich republik poradzieckich. Rosję zamieszkuje około 13 milionów muzułmanów, z których część może okazać się podatna na wpływy fundamentalistów islamskich. Tak więc problem walki z terroryzmem, przed którym stanęła Rosja, nie jest tylko jej problemem wewnętrznym. Stanowi jeden z ważniejszych problemów, których rozwiązanie przyczynić się może do zwalczania terroryzmu międzynarodowego w jego najgroźniejszej obecnie postaci, czyli tego inspirowanego fundamentalizmem islamskim. Rosja w walce z terroryzmem na swoim terytorium podejmuje współpracę ze swoimi sąsiadami, byłymi republikami poradzieckimi w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw oraz z całą wspólnotą międzynarodową.

Przedstawiona geneza i ewolucja terroryzmu w Rosji, jej historyczne źródła dają obraz niezwykle złożonej materii analizowanego zjawiska. Pokazują, jakim niezwykle trudnym problemem jest likwidacja terroryzmu, jego następstw, a co ważniejsze przyczyn. Jak na razie Rosja, zresztą jak wiele innych państw, z trudem radzi sobie z tym problemem. Obserwacja mechanizmów funkcjonowania oraz sposobów zwalczania terroryzmu przez Rosjan, pozwoli na lepsze zrozumienie podstaw jego powstawania, istnienia i funkcjonowania. Historia rosyjskiego terroryzmu pokazuje jego ponadczasowy charakter, zdolności ewolucyjne i przystosowawcze do nowych warunków politycznych i społecznych. Udowadnia również, że autorytarne, niedemokratyczne sprawowanie władzy: Rosja carska, Związek Radziecki czy nawet obecna Rosja, nie zapewniają likwidacji tego fenomenu. Jego idee są zdolne przetrwać i w odpowiednim czasie i okolicznościach ponownie ożyć w nowych pokoleniach terrorystów.

Założenia i ramy instytucjonalne walki z terroryzmem w Rosji

3.1 Uregulowania prawne Federacji Rosyjskiej związane z walką z terroryzmem

Rosyjskie uregulowania prawne związane z walką z terroryzmem oraz szerzej, z zapewnieniem bezpieczeństwa narodowego, wynikają z zapisów Konstytucji Federacji Rosyjskiej, federalnych ustaw o bezpieczeństwie i walce z terroryzmem. Te podstawowe akta uzupełniają pozostałe regulacje prawne ze sfery bezpieczeństwa. Zaliczamy do nich unormowania prawne republik pozostających w składzie federacji, lokalne prawodawstwo krajów, obwodów, obwodów autonomicznych w ramach ich kompetencji. Wewnętrzne przepisy uzupełnione są przez porozumienia i umowy międzynarodowe. Inne uregulowania prawne mające związek z walką z terroryzmem, posiadają status dekretów prezydenta FR i są to: Koncepcja bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej, Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, Doktryna wojenna Federacji Rosyjskiej, Koncepcja bezpieczeństwa informacyjnego Federacji Rosyjskiej oraz Morska doktryna Federacji Rosyjskiej¹. Wymienione powyżej wraz z uregulowaniami prawa lokalnego (republik, krajów, obwodów) tworzą system prawny służący zwalczaniu terroryzmu. Przeprowadzenie analizy systemu oraz uregulowań prawnych FR w dziedzinie walki z terroryzmem wymaga, w mojej opinii, odrębnych badań z zakresu nauk prawnych. Przy uwzględnieniu specyfiki rozwiązań rosyjskich analiza taka byłaby pomocna przy tworzeniu prawa antyterrorystycznego w Polsce lub w innych

¹ Zob. Bryc A., *Cele polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Toruń 2004, s. 33–39; Bryc A., *Rosja w XXI wieku, Gracz światowy czy koniec gry?*, Warszawa 2008, s. 17–18. Pośrednio związanymi z walką z terroryzmem są ustawy: o działalności operacyjno-sledczej, kodeks karny FR, o statusie wojskowych (dotyczy także służących w organach bezpieczeństwa państwa), o zabezpieczeniu emerytalnym odbywających służbę wojskową w organach spraw wewnętrznych, instytucjach i organach systemu wykonawczo-kryminalnego oraz ich rodzin czy ustawa o obowiązkach żołnierskich i służbie wojskowej.

państwach. Dotyczy to szczególnie prawnego zdefiniowania pojęcia terroryzmu, regulacji związanych postępowaniem w trakcie zamachu, obowiązków organów państwa i obywateli w tym zakresie. Regulacje prawne obowiązujące w Rosji podlegały modyfikacjom. Trzy lata temu toczyła się żywa dyskusja nad nową ustawą regulującą walkę z terroryzmem².

Założenia polityki zagranicznej Rosji

Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej została nakreślona w Koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej z 12 lipca 2008 r.³. Przedstawia ona międzynarodowe uwarunkowania działalności Rosji dla jej polityki zagranicznej. Jest to dokument pragmatyczny, racjonalnie oceniający możliwości realizacji założeń polityki zagranicznej FR. Zakłada on aktywny udział Rosji w rozwiązywaniu konfliktów regionalnych. Podkreśla potrzebę bliskiej współpracy w zakresie walki z terroryzmem międzynarodowym oraz ekstremizmem i islamskim fundamentalizmem. (...) *rozpatruje jako ważniejsze narodowe i w polityce zagranicznej zadanie, walkę z terroryzmem międzynarodowym, wychodząc z założenia niezbędności systemowego i kompleksowego wykorzystania polityczno-prawnych, informacyjno-propagandowych, socjalno-ekonomicznych i specjalnych środków, z położeniem nacisku na element prewencji takiego przeciwdziałania; opowiada się za opracowaniem w przyszłości środków dla zjednoczenia globalnej koalicji antyterrorystycznej pod egidą ONZ przy uczestnictwie regionalnych organizacji, bez stosowania podwójnych standardów, na podstawie uniwersalnych konwencji antyterrorystycznych rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ; będzie dążyć (Rosja) do zabezpieczenia prawa każdego człowieka niezależnie od narodowości, rasy, płci przynależności religijnej do ochrony przed terroryzmem i aktami terrorystycznymi. Zgodnie z międzynarodowym i rosyjskim prawem Rosja będzie stosowała wszystkie niezbędne środki dla odparcia i zapobieżenia atakom terrorystycznym na nią, jej obywateli, dla ich ochrony od aktów terrorystycznych, dla niedopuszczenia na swoim terytorium działalności mającej na celu organizację podobnych aktów przeciwko obywate-*

² Czytaj np. zapis rozmowy z dyskusji w radiu Echo Moskwy na temat projektu ustawy O przeciwdziałaniu terroryzmowi, www.agentura.ru/timeline/2004/project/echo/ z 06.10.2005 r. (zapis w posiadaniu autora).

³ Posługuję się tekstem dostępnym na stronie internetowej prezydenta Rosji: www.kremlin.ru, nie zajmuję się porównywaniem do wcześniejszych dokumentów, np. Założenia polityki zagranicznej FR z 1993 r, por. Bryc A., Cele polityki..., wyd. cyt., s. 34–35.

*lom i interesom innych państw, dla nieudzielania azylu i trybuny terrorystom i podlegaczom do terroru*⁴ (tłum. własne – K.K.).

Planując politykę zagraniczną Rosja wysoko w swoich priorytetach umieszcza zwalczanie terroryzmu międzynarodowego.

Koncepcja bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej

Bazą dla koncepcji bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej jest federalna ustawa O bezpieczeństwie z marca 1992 roku. Przedstawia ona podstawowe prawne założenia zapewnienia bezpieczeństwa osób, społeczeństwa i państwa. Definiuje system bezpieczeństwa i jego funkcje, porządkuje organizację, finansowanie organów zapewniających bezpieczeństwo oraz nadzór nad legalnością ich pracy. W pięciu rozdziałach i 22 artykułach opisuje system bezpieczeństwa Rosji, status i zadania Rady Bezpieczeństwa FR oraz finansowanie działalności w celu zapewnienia bezpieczeństwa⁵. W oparciu o przedstawioną ustawę opracowana została Koncepcja bezpieczeństwa narodowego FR, zatwierdzona dekretem p.o. prezydenta Rosji 10 stycznia 2000⁶ r. Koncepcja omawia podstawowe elementy polityki zagranicznej w dziedzinie bezpieczeństwa w tym potrzebę rozwoju stosunków dobrosąsiedzkich i sojuszniczych z państwami WNP. Kładzie nacisk na rozwój partnerstwa i współpracy międzynarodowej w walce z przestępczością oraz terroryzmem.

*Skala terroryzmu i zorganizowanej przestępczości rośnie wskutek tego, że często konfliktom towarzyszą zmiany form własności, zaostrzenie walki o władzę na bazie grupowych, etnicznych i nacjonalistycznych interesów. (...) niedostateczne prawne i materialno-techniczne zabezpieczenie działalności zapobiegania terroryzmowi i zorganizowanej przestępczości, prawny nihilizm. Odejście z organów zabezpieczenia porządku prawnego kwalifikowanych kadr zwiększa stopień wpływu tych zagrożeń na osoby, społeczeństwo i państwo*⁷ (tłum. własne – K.K.). Według omawianej koncepcji *Walka z terroryzmem*,

⁴ Zob. www.kremlin.ru, (wydruk tekstu koncepcji w posiadaniu autora), s. 7. Cytowany fragment znajduje się w trzeciej części koncepcji, w jej punkcie 3 pt. Umocnienie bezpieczeństwa międzynarodowego. Podkreślona została także waga walki w nielegalnym obrocie narkotykami i wzrostem zorganizowanej przestępczości, tak w ramach wyspecjalizowanych organizacji międzynarodowych oraz na poziomie kontaktów dwustronnych. Szczególnie w Azji i na Kaukazie handel narkotykami służy do finansowania działalności terrorystycznej.

⁵ Закон РФ О безопасности, 5 марта 1992 г, www.scrf.ru (wydruk w posiadaniu autora).

⁶ Wcześniejsza wersja koncepcji pochodziła z grudnia 1997 roku.

⁷ Закон РФ О безопасности, 5 марта 1992 г. (wydruk w posiadaniu autora), s. 4.

*narkobiznesem i kontrabandą powinna dochodzić do skutku na podstawie ogólnopaństwowego kompleksu kontrprzedsięwzięć dla położenia kresu tego rodzaju przestępczej działalności*⁸ (tłum. własne – K.K.). Oczywiście przedstawione zadania nie wyczerpują całości problemów omawianych w koncepcji. Wynika z niej, że Federacja Rosyjska powinna dbać o swoje bezpieczeństwo w ramach polityki zagranicznej. Ma się to odbywać przez umacnianie mechanizmów wielostronnego wpływania na światowe procesy polityczne i ekonomiczne, kontrolę nad bronią jądrową, utrzymanie strategicznej stabilności, pomoc w regulowaniu konfliktów, ochronę praw i interesów obywateli rosyjskich poza granicami kraju. Jednym z ważkich zadań wynikających z treści Koncepcji bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej jest rozwój międzynarodowej współpracy przy zwalczaniu ponadnarodowej przestępczości oraz terroryzmu (także międzynarodowego)⁹. Omawiana koncepcja jasno określa, że (...) *Federalne organy władzy państwowej powinny śledzić na terytorium państwa osoby związane z działalnością terrorystyczną, niezależnie od tego, gdzie planowały i realizowały akcje terrorystyczne wyrządzające szkody Federacji Rosyjskiej*¹⁰ (tłum. własne – K.K.).

Koncepcja w przejrzysty i czytelny sposób wskazuje zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego Rosji oraz zadania związane z jego umocnieniem¹¹. Według niej podstawowymi organami władzy państwowej realizującymi politykę bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej są: Prezydent FR, Zgromadzenie Federalne FR, Rząd FR, Rada Bezpieczeństwa FR oraz federalne organa władzy wykonawczej, wspierane przez właściwe organa podmiotów Federacji Rosyjskiej¹², w tym również przez władze samorządowe. *Utworzone prawne, demokratyczne instytucje składające się na strukturę organów władzy państwowej Federacji Rosyjskiej, szerokie uczestnictwo partii politycznych i społecznych stowarzyszeń w realizacji koncepcji bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej – rękojmą dynamicznego rozwoju Rosji w XXI wieku*¹³ (tłum. własne –

⁸ Tamże, s. 10.

⁹ Tamże, s. 12.

¹⁰ Tamże, s. 10.

¹¹ Jest to w ocenie autora bardzo dokładnie przemyślany, pragmatyczny i oparty na realnych przesłankach dokument państwowy, który w sposób jasny, konkretny, nie spływając zagadnień ocenia i określa zagrożenia bezpieczeństwa narodowego FR oraz sposoby ich zapobiegania oraz pokazuje kierunki polityki zagranicznej w tym obszarze.

¹² O systemie władzy w FR czytają: Stelmach A., *Zmiana i stabilność w systemie politycznym współczesnej Rosji*, Poznań 2003 oraz Rosja Putina, Leksykon, (red. Głowacki A., Stępień-Kuczyńska A.), Łódź 2004.

¹³ Закон РФ О безопасности, 5 марта 1992 г, www.scrf.ru, (wydruk w posiadaniu autora), s. 15.

K.K.). Cytowane powyżej zakończenie omawianej koncepcji pokazuje jak serio traktowane są, przez władze państwowe Rosji, problemy bezpieczeństwa narodowego, dla którego jednym z poważniejszych zagrożeń jest terroryzm na wielką skalę, z którym mamy współcześnie w Rosji i na całym świecie do czynienia. Wojenna doktryna Federacji Rosyjskiej¹⁴ zawiera kompleksową ocenę sytuacji wojskowej i politycznej. Obejmuje jednocześnie, w wymiarze strategicznym, prognozę rozwoju tej sytuacji. Przedstawia oraz uzasadnia zadania, tak bieżące, jak i przyszłe, potrzeby oraz realne możliwości państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa militarnego Rosji. W części pt. Założenia użycia Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej i innych wojsk, uznaje za jedną z podstawowych form użycia sił zbrojnych – operację kontrterrorystyczną. Jest ona dozwolona w walce z terroryzmem w zgodzie z federalnym ustawodawstwem. Ma na celu zapobieganie oraz przerywanie dywersji oraz aktów terrorystycznych¹⁵. Działania tego typu według omawianej doktryny szczególnie winny być podejmowane w trakcie wewnętrznych konfliktów zbrojnych. Ich celem ma być rozgromienie nielegalnych uzbrojonych formacji, bandyckich i terrorystycznych grup i organizacji oraz likwidacja ich baz, centrów szkoleniowych, składów oraz systemów komunikacji¹⁶. Doktryny: bezpieczeństwa informacyjnego oraz morska Federacji Rosyjskiej rozwijają problemy związane z bezpieczeństwem narodowym w sferach którymi się zajmują. Ich przedstawienie ze względu na potrzeby naszej pracy nie jest niezbędne. Wspomniane dokumenty pokazują jak szeroko, wielopłaszczyznowo i kompleksowo traktuje Rosja problemy i zagrożenia związane z bezpieczeństwem narodowym¹⁷.

Ustawy o walce z terroryzmem

Kluczowym aktem prawnym organizującym, porządkującym i co najważniejsze regulującym całokształt walki z terroryzmem w latach 1998–2006 jest Федеральный закон Российской Федерации о борьбе с терроризмом¹⁸ z 3 lipca 1998 roku. Ustawa w swoich ośmiu rozdziałach i 29 artykułach definiuje prawne i organizacyjne podstawy walki z terroryzmem na terytorium Rosji. Reguluje wzajemne stosunki i współpracę organów wykonawczych

¹⁴ www.scrf.gov.ru/Documents/Decree/2000/706-1.html.

¹⁵ Tamże, s. 13–14 (wydruk tekstu w posiadaniu autora).

¹⁶ Tamże, s. 15.

¹⁷ Zob. Доктрина информационной безопасности Российской Федерации, Морская доктрина Российской Федерации www.scrf.gov.ru.

¹⁸ www.fsb.ru/under/terror.html (wydruk w posiadaniu autora)

władzy federalnej odpowiedzialnych za walkę z terroryzmem. Rozwiązania przyjęte w ustawie określają rolę władz podmiotów FR, stowarzyszeń społecznych i innych organizacji, niezależnie od form własności. Ustawowe regulacje obejmują obowiązki w walce z zagrożeniem terrorystycznym osób na stanowiskach i pojedynczych obywateli. Zostały w niej również określone prawa i obowiązki oraz gwarancje w związku ze spełnianiem obywatelskich powinności w walce z terroryzmem.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym Przepisy ogólne przedstawione zostały prawne podstawy walki z terroryzmem do których należą: konstytucja FR, rosyjski kodeks karny, ogólnie przyjęte zasady i normy prawa międzynarodowego, porozumienia międzynarodowe, dekrety i rozporządzenia prezydenta FR, uchwały i rozporządzenia rządu oraz inne akta normatywne federalnych organów władzy, w tym omawiana ustawa. Podstawowymi zasadami tej walki są: prawodawstwo, priorytet przedsięwzięć zapobiegających terroryzmowi, nieuchronność kary za prowadzenie działalności terrorystycznej, łączenie jawnych i niejawnych metod walki z terroryzmem, kompleksowe wykorzystanie profilaktycznych, prawnych, politycznych, socjalno-ekonomicznych i propagandowych przedsięwzięć w tej materii. Priorytetem w walce jest obrona praw osób narażonych na niebezpieczeństwo w rezultacie akcji terrorystycznej, ale również minimalne ustępstwa wobec terrorystów. Zasadą jest jednoosobowe dowództwo wykorzystywanymi siłami i środkami podczas przeprowadzania operacji kontrterrorystycznych. Ostatnią z przedstawionych zasad walki z terroryzmem jest nieujawnianie technicznych sposobów i taktyki przeprowadzania operacji kontrterrorystycznych oraz składu uczestników tych operacji¹⁹.

W artykule trzecim analizowanej ustawy pt. Podstawowe pojęcia zdefiniowane zostały m.in. takie pojęcia jak: terroryzm – przemoc, działalność terrorystyczna, międzynarodowa działalność terrorystyczna, terrorystyczna akcja, przestępstwa o charakterze terrorystycznym, terrorysta, grupa terrorystyczna, organizacja terrorystyczna, walka z terroryzmem, operacja kontrterrorystyczna, strefa prowadzenia operacji kontrterrorystycznej czy zakładnik. Np. międzynarodowa działalność terrorystyczna, w myśl ustawy jest realizowana przez terrorystę (organizację terrorystyczną) na terytorium więcej niż jednego państwa lub niesie szkody dla interesów więcej niż jednego państwa. Dokonywana jest przez obywateli jednego państwa w stosunku do obywateli drugiego państwa lub na jego terytorium. Terrorystyczną działalnością międzynarodową jest również zdarzenie kiedy terrorysta lub ofiara terroryzmu są

¹⁹ Najbardziej znanym przykładem jest zaprzeczanie informacjom o użyciu gazu podczas szturm na Teatr na Dubrowce. Rosjanie nigdy nie określili jego rodzaju ani nie podali jego nazwy.

obywatelami jednego państwa lub różnych państw, lecz przestępstwo zostało dokonane poza ich terytorium²⁰.

W artykule czwartym określono sposoby współpracy międzynarodowej FR w dziedzinie walki z terroryzmem. Należą do nich współpraca w zakresie walki z terroryzmem na podstawie umów międzypaństwowych, umów z ich organami ochrony porządku publicznego i służbami specjalnymi. Federacja współpracuje również z organizacjami międzynarodowymi zajmującymi się zwalczaniem terroryzmu.

Rozdział drugi ustawy nosi tytuł Podstawy organizacji walki z terroryzmem. W artykułach od piątego do dziewiątego nazwane zostały cele, podmioty, kompetencje i podstawowe funkcje tychże przy realizacji walki z terroryzmem. Określono także charakter pomocy i podmioty zobowiązane do jej udzielenia w walce z terroryzmem²¹. Kluczowymi organami Federacji Rosyjskiej prowadzącymi walkę z terroryzmem wymienionymi w ustawie są: Federalna Służba Bezpieczeństwa FR, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Służba Wywiadu Zagranicznego FR, Ministerstwo Obrony i Federalna Służba Ochrony Granic²². Ich kompetencje zostaną omówione w kolejnych podrozdziałach tej części rozprawy. W trzecim rozdziale pt. Przeprowadzanie operacji kontrterrorystycznych w siedmiu artykułach szczegółowo przedstawione zostały zasady kierowania operacjami kontrterrorystycznymi, siły i środki niezbędne do ich realizacji, kierowanie operacją czy porządek prawny obowiązujący w strefie operacji kontrterrorystycznej. Ustalono także zasady prowadzenia rozmów z terrorystami, informowanie społeczeństwa o terrorystycznej akcji oraz zakończenia operacji kontrterrorystycznej²³.

W rozdziałach czwartym: Wynagrodzenie krzywd powstałych w wyniku akcji terrorystycznej i społeczna rehabilitacja osób pokrzywdzonych w wyniku akcji terrorystycznej i piątym: Prawna i społeczna ochrona osób uczestniczących w walce z terroryzmem zawarto obowiązki państwa oraz prawa osób biorących udział w walce z terroryzmem lub będących jego ofiarami²⁴.

Rozdział szósty zatytułowany Odpowiedzialność za uczestnictwo w działalności terrorystycznej charakteryzuje sposoby osądzania obwinionych w sprawach o działalność terrorystyczną. Zostały w nim również uregulowane sposoby likwidacji organizacji oskarżonej o terroryzm²⁵. W przedostatnim

²⁰ Zob. artykuł 3 omawianej ustawy.

²¹ Tamże.

²² Została włączona w skład Federalnej Służby Bezpieczeństwa w wyniku reformy służb specjalnych z 11 marca 2003 roku zainicjowanej przez prezydenta Wł. Putina.

²³ www.fsb.ru/under/terror.html (wydruk w posiadaniu autora), art. 10–16.

²⁴ Tamże, art. 17–22.

²⁵ Tamże, art. 25.

rozdziale, Kontrola i nadzór zgodności z prawem walki z terroryzmem, omawianej ustawy przedstawione zostały organy władzy państwowej sprawujące tę kontrolę (prezydent i rząd FR) oraz instytucje nadzorujące w osobie prokuratora generalnego i podległych mu prokuratorów. Ostatni rozdział Przepisy końcowe określa sposób wprowadzenia ustawy oraz doprowadzenie do zgodności innych ustaw federalnych z ustawą o walce z terroryzmem.

Omówiona ustawa O walce z terroryzmem jest szczegółowym rozwiązaniem prawnym regulującym sposoby i metody walki z terroryzmem. Jej zawartość pokazuje podejście władz rosyjskich do zwalczania terroryzmu. W swoich rozwiązaniach jest dostosowana do rosyjskiego systemu państwowego i jego oryginalnych uregulowań prawnych. Dla badacza jest przykładem praktycznych rozwiązań w sferze prowadzenia walki z terroryzmem. Ponieważ od jej powstania minęło dziesięć lat, warto byłoby pokusić się o próbę analizy pod kątem jej stosowania w czasie konkretnych zaistnień terrorystycznych, mających miejsce na terytorium Rosji. Wartością dla badacza terroryzmu są przede wszystkim przedstawione w niej definicja terroryzmu (cytowana w pierwszym rozdziale) czy pozostałe definicje z jej artykułu trzeciego, w sposób jasny i klarowny charakteryzujące zjawiska i sytuacje związane z problematyką zwalczania terroryzmu.

Dwa lata temu Duma Państwowa oraz Rada Federacji uchwaliły ustawę O противодействии терроризму²⁶ (O przeciwdziałaniu terroryzmowi), której projekt został wniesiony przez grupę deputowanych związanych z Ogólnorosyjską Partią Polityczną „Jedna Rosja”, stanowiącą zaplecze polityczne Wł. Putina w rosyjskim parlamencie. Uchwalona ustawa liczy jedynie 26 artykułów, bez podziału na rozdziały²⁷. Ustawa weszła w życie z dniem 6 marca 2006 r. Jej artykuły: 18, 19, 21 i 23²⁸ weszły w życie 1 stycznia 2007 r. Nie skupiając się na analizie pierwszych artykułów omawianej ustawy, jej podstawowe różnice pomiędzy ustawą z 1998 roku dotyczą przede wszystkim prawnych aspektów wykorzystania sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej w operacjach kontrterrorystycznych. Udział sił zbrojnych opisują artykuły od 6 do 10 omawianej ustawy. Siły zbrojne FR mogą uczestniczyć w walce z terroryzmem w celu: 1. przerwania lotu statków powietrznych wykorzystywanych dla przeprowadzenia aktu terrorystycznego lub porwanego przez terrorystów, 2. przerwania aktu terrorystycznego na wodach i morzach wewnętrznych FR,

²⁶ Tekst zob. Федеральный закон Российской Федерации О противодействии терроризму, www.president.kremlin.ru.

²⁷ Przygotowany projekt liczył 11 rozdziałów, 46 artykułów i był bardzo szczegółowy.

²⁸ Wymienione artykuły dotyczą wynagradzania krzywd, socjalnej rehabilitacji osób poszkodowanych oraz uczestniczących w walce z terroryzmem, ulg w sprawach wysługi lat czy rekompensacji związanych ze stratami życia czy zdrowia uczestników operacji kontrterrorystycznej.

na morskich obiektach produkcyjnych rozmieszczonych w szelfie kontynentalnym Rosji oraz w celu zabezpieczenia narodowego transportu morskiego, 3. uczestnictwa w przeprowadzeniu operacji kontrterrorystycznej zgodnie z regulacjami omawianej ustawy, 4. przerwania międzynarodowej działalności terrorystycznej za granicami Rosji²⁹. Artykuły 7 i 8 opisują sposób postępowania przy przerywaniu aktów terrorystycznych w powietrzu oraz na wodach terytorialnych, morzach wewnętrznych i szelfie kontynentalnym oraz zapewnienie bezpieczeństwa transportowi morskiemu. Dziewiąty artykuł reguluje uczestnictwo sił zbrojnych w prowadzeniu operacji kontrterrorystycznej. Pododdziały i jednostki wojskowe kierowane są do prowadzenia operacji przeciwko terrorystom na mocy decyzji dowodzącego operacją kontrterrorystyczną. Zgrupowania wojskowe uczestniczą w niej na mocy decyzji prezydenta Rosji. Artykuł dziesiąty w swoich jedenastu punktach szczegółowo reguluje udział sił zbrojnych w wypełnianiu zadań w celach przerwania międzynarodowej działalności terrorystycznej poza granicami Rosji. Decyzje o zastosowaniu oddziałów sił zbrojnych do akcji przeciwko bazom oraz terrorystom, poza granicami, podejmuje prezydent FR. Natomiast decyzje wykorzystywania formacji sił zbrojnych poza granicami Rosji dla realizacji zadań dla przeciwdziałania międzynarodowej działalności terrorystycznej podejmuje prezydent na podstawie odpowiedniego postanowienia Rady Federacji parlamentu rosyjskiego. Decyzję o powrocie sił zbrojnych z operacji zagranicznych podejmuje samodzielnie prezydent informując jedynie o swojej decyzji Radę Federacji. Omawiany artykuł określa również sposób i formę udziału w tych działaniach personelu cywilnego niezbędnego dla zabezpieczenia funkcjonowania sił zbrojnych za granicą. Kolejne artykuły ustawy regulują porządek prawny podczas prowadzenia operacji kontrterrorystycznej³⁰, warunki jej przeprowadzania³¹ oraz ustalają kierownictwo tej operacji³². Z ich uregulowań jednoznacznie wynika fakt, że odpowiedzialność za organizację, przeprowadzenie i dowodzenie operacją kontrterrorystyczną ponosi kierownik federalnego organu władzy wykonawczej zapewniającego bezpieczeństwo lub inna wskazana osoba z federalnego organu, jeśli nie było innej decyzji³³.

²⁹ Art. 6 ustawy O przeciwdziałaniu terroryzmowi.

³⁰ Art. 11 ustawy O przeciwdziałaniu terroryzmowi.

³¹ Tamże, art.12.

³² Tamże, art. 13.

³³ Przepis ten jednoznacznie nakłada obowiązek dowodzenia operacją na dyrektora Federalnej Służby Bezpieczeństwa, jego podwładnych czy szefów regionalnych struktur FSB. Dekret prezydenta FR, który omawiamy w następnych częściach rozdziału dopuszcza mianowanie dowódcą operacji kontrterrorystycznej kierownika regionalnej struktury ministerstwa spraw wewnętrznych (Regionalny Zarząd SW), gdy w danym podmiocie nie funkcjonuje organ FSB.

W dwunastym artykule analizowanej ustawy pt. Siły i środki wykorzystywane dla prowadzenia operacji kontrterrorystycznej, jednoznacznie wskazane jest, że jej podstawową siłą i uczestnikiem są organy Federalnej Służby Bezpieczeństwa, które mogą wykorzystywać inne jednostki federalnych organów władzy wykonawczej (kompetentne w sprawach bezpieczeństwa, prawa, spraw wewnętrznych, obrony cywilnej, sytuacji nadzwyczajnych, pożarnictwa) czy jednostki sił zbrojnych do udziału w przeprowadzeniu operacji. Jednak jednoosobowe kierownictwo sprawuje kierownik operacji kontrterrorystycznej, czyli przedstawiciel FSB. Zgodnie z tą ustawą prezydent Federacji Rosyjskiej określa podstawowe kierunki państwowej polityki oraz ustala kompetencje federalnych organów władzy wykonawczej, którymi kieruje, w sferze przeciwdziałania terroryzmowi³⁴. Ustawą określone są także obowiązki w tej sferze rządu oraz podległych mu organów władzy państwowej oraz władzy samorządowej. Ustawa upoważnia także prezydenta FR – dla celów zabezpieczenia koordynacji współpracy federalnych organów władzy, organów podmiotów federacji i organów samorządowych w walce z terroryzmem – do powoływania instytucji, w której uczestniczą przedstawiciele wymienionych organów oraz osoby indywidualne. Tak powołane instytucje mogą wydawać akty normatywne wspólne i obowiązujące instytucje uczestniczące w nowo powstałym organie³⁵ kierującym walką z terroryzmem. Znaczącą cechą odróżniającą tę ustawę od wcześniejszej, jest brak wymienionych według nazw podmiotów, których zadaniem jest walka z terroryzmem, jego przejawami i następstwami. W myśl rozwiązania ustawowych kluczowym dla zwalczania aktów terroryzmu organem władzy federalnej jawi się Federalna Służba Bezpieczeństwa. To ta służba ma być osią i ośrodkiem wokół którego ma się organizować system zwalczania terroryzmu. Półtoraroczna debata nad ustawą była szczególnie krytyczna wobec tych części projektu, które ograniczały prawa obywatelskie³⁶ oraz swobodę przepływu informacji. Zakończyła się ona przyjęciem ustawy w bardzo zmienionej formule. Jako ciekawostkę można podać fakt, że od momentu jej przyjęcia przez Dumę Państwową do przegłosowania w Radzie Federacji minęły jedynie cztery dni, w tym tylko dwa robocze. Obecnie główne

³⁴ Art. 5 ustawy O przeciwdziałaniu terroryzmowi.

³⁵ Tamże, art. 5, pkt. 4.

³⁶ Np. artykuł 22 projektu pt. Reżim operacji kontrterrorystycznej, art. 23 Reżim stanu wyjątkowego czy art. 29 Informowanie społeczeństwa o okolicznościach związanych z terrorystyczną akcją, zob. więcej www.agentura.ru/timeline/2004/project/text/. Czytaj także dyskusja w Radiu Echo Moskwy z dnia 2.03.2006 r., www.echo.msk.ru/programs/exit/42100/index.phtml.

emocje wzbudzają zapisy ustawy zezwalające na zestrzeliwanie samolotów pasażerskich³⁷.

3.2 Rosyjskie instytucje państwowe odpowiedzialne za walkę z terroryzmem

W analizowanych ustawach O walce z terroryzmem i O przeciwdziałaniu terroryzmowi zostały wskazane rosyjskie państwowe instytucje odpowiedzialne za walkę z terroryzmem. W tej drugiej, na zasadzie określenia kompetencji, a nie nazw funkcjonujących resortów. Oczywiście przedstawiona lista nie jest zamknięta. Dodać do niej możemy Ministerstwo ds. Obrony Cywilnej, Sytuacji Nadzwyczajnych i Likwidacji Skutków Klęsk Żywiolowych, Federalną Służbę Migracyjną, Federalną Służbę Kontroli Obrotu Środkami Narkotycznym i Psychotropowymi, Federalną Służbę Ochrony czy Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Oprócz przedstawionych powyżej oraz wymienionych w ustawie antyterrorystycznej kolejnymi instytucjami państwowymi, które mogą być zaangażowane w zwalczanie terroryzmu i ekstremizmu oraz ograniczenie zagrożeń z nich wynikających, w ocenie piszącego te słowa, należą jeszcze Państwowa Służba Kurierska, Główna Kancelaria Programów Specjalnych Prezydenta FR, Federalna Służba Nadzoru Energii Atomowej, Federalna Służba Nadzoru w Sferze Łączności, Federalna Służba Monitoringu Finansowego czy Federalna Służba Celna. Wymienione instytucje będą spełniać rolę pomocniczą i wspierającą w stosunku do służb podstawowych.

3.2.1 Rząd Federacji Rosyjskiej i Federalna Komisja Antyterrorystyczna

Rząd Federacji Rosyjskiej jest kolegialnym, podstawowym podmiotem sprawującym kierownictwo nad walką z terroryzmem oraz kształtującym środki i zasoby wydzielone do tej walki. Rząd na mocy konstytucji sprawuje władzę wykonawczą na terytorium Rosji. Zadania rządu zostały wyszczególnione w rozdziale szóstym, artykule 114 Konstytucji FR. Zakres działalności rządu określa federalna ustawa O Rządzie Federacji Rosyjskiej. Do zakresu uprawnień rządu określonych w konstytucji oraz wspomnianej ustawie należą, w dziedzinie nas interesującej, wprowadzanie w życie założeń polityki wewnętrznej

³⁷ Trybunał Konstytucyjny Niemiec unieważnił podobne uregulowania. W USA prawo umożliwia zestrzeliwanie samolotów po decyzji prezydenta, ministra obrony, wiceprezydenta lub dwóch upoważnionych generałów sił powietrznych Stanów Zjednoczonych.

i zagranicznej, używanie środków służących ochronie praworządności, praw i swobód obywatelskich, ochrona własności i porządku publicznego. Rząd jest gwarantem walki z przestępczością, odpowiada za ochronę państwa i jego bezpieczeństwa³⁸. Ustala wykaz podmiotów władzy wykonawczej biorących udział w zwalczaniu przejawów terroryzmu oraz w celu koordynacji działalności uczestników walki z terroryzmem. Swoimi decyzjami może powoływać komisje antyterrorystyczne na szczeblu federalnym i regionalnym³⁹. Rada Ministrów sprawuje więc ogólne kierownictwo nad walką z terroryzmem. W jej kompetencjach jest również polityka militarna prowadzona przez Rosję. Jest ona ściśle związana z zapewnieniem bezpieczeństwa państwa i jego obrony. Rząd odpowiada za zapewnienie gwarancji socjalnych wojskowym, zapewnia środki na ochronę granic. Planuje zadania z zakresu obrony cywilnej i terytorialnej. Jest odpowiedzialny za plany rozmieszczenia na terytorium państwa obiektów z ładunkami jądrowymi czy za likwidację broni masowego rażenia i przechowywanie odpadów jądrowych⁴⁰. Zadania w tej dziedzinie rząd FR realizuje przez podległe organa federalne władzy wykonawczej pracujące na rzecz bezpieczeństwa i obrony państwa. Organami państwowymi, na których spoczywa bezpośredni ciężar walki z ekstremizmem i terroryzmem są wymienione wcześniej tzw. siłowe ministerstwa i służby federalne.

Federalna Komisja Antyterrorystyczna⁴¹ wypracowuje podstawy państwowej polityki w sferze walki z terroryzmem, rekomenduje kierunki i cele zmierzające do podwyższenia efektywności tej walki. Zajmuje się podnoszeniem poziomu pracy mającej na celu ujawnianie i eliminację warunków przyczyniających się do powstania zjawiska terroryzmu i prowadzenia działalności terrorystycznej. Komisja zajmuje się zbieraniem i analizą informacji o stanie i tendencjach rozwoju terroryzmu na terytorium FR. W jej kompetencjach znajduje się koordynacja organów władzy wykonawczej prowadzących walkę z terroryzmem w celu osiągnięcia ich harmonijnej współpracy w tej materii. Komisja uczestniczy w przygotowywaniu porozumień międzynarodowych związanych z walką z terroryzmem. Wypracowuje propozycje, których celem jest udoskonalanie rosyjskich rozwiązań prawnych w dziedzinie zwalczania

³⁸ O pełnomocnictwach Rządu Federacji Rosyjskiej, trybie jego powoływania i sposobie funkcjonowania zob. szerzej w: Stelmach A., *Zmiana i stabilność w systemie...*, wyd. cyt., s. 307–330.

³⁹ www.fsb.ru/under/terror.html (wydruk w posiadaniu autora), art. 6, pkt. 6. Komisje antyterrorystyczne mogą być powoływane również decyzjami prezydenta FR.

⁴⁰ Szerzej o kompetencjach w sferze militarnej czytaj Topolski I., *Siła militarna w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Lublin 2004, s. 44–45.

⁴¹ Powstanie Federalnej Komisji Antyterrorystycznej jest wykonaniem punktu 4 rezolucji nr 1373 z 27 grudnia 2001 r. Rady Bezpieczeństwa ONZ.

terroryzmu. Na jej czele stoi premier rządu FR. Analogiczne komisje powstają w podmiotach federacji i ich zadania mają podobny zakres, chociaż ograniczony terytorialnie w przeciwieństwie do komisji federalnej. Niewątpliwą wadą tego rozwiązania było założenie, że członkami federalnej komisji byli ministrowie rządu. Tak więc posiedzenia komisji, były praktycznie spotkaniami rządu prowadzonymi w konkretnej sprawie. Federalna komisja i jej terenowe odpowiedniki zbierały się jedynie kilka razy do roku, nawet rzadziej. Nie mogły więc spełniać roli centrów koordynujących bieżącą walkę z terroryzmem.

W związku z przewidywanym przyjęciem ustawy O przeciwdziałaniu terroryzmowi prezydent FR Wł. Putin wydał już w dniu 15 lutego 2006 roku dekret o Мерах по противодействию терроризму⁴² (O środkach dla przeciwdziałania terroryzmowi). Celem dekretu jest doskonalenie państwowego kierownictwa w dziedzinie zwalczania terroryzmu. Decyzją prezydenta powstaje Национальный антитеррористический комитет (Narodowy Komitet Antyterrorystyczny, NKA). Przewodniczącym komitetu jest z urzędu dyrektor Federalnej Służby Bezpieczeństwa. Zgodnie z punktem trzecim dekretu dla celów koordynacji działalności terytorialnych jednostek federalnych władz wykonawczych, organów władzy wykonawczej podmiotów oraz organów samorządowych dla zapobiegania terroryzmowi, minimalizacji i likwidacji następstw jego przejawów powołane zostały w podmiotach federacji komisje antyterrorystyczne. Ich kierownikami (przewodniczącymi) z mocy dekretu, są przedstawiciele najwyższych organów wykonawczych władzy państwowej w tych podmiotach. Dla celów planowania stosowanych sił i środków organów federalnych i ich terytorialnych organów dla walki z terroryzmem w składzie komitetu powołany zostaje Federalny Sztab Operacyjny. Jego odpowiednikami w terenie są sztaby operacyjne powoływane w podmiotach FR. Decyzje podejmowane przez sztab federalny oraz sztaby regionalne są obowiązujące dla jednostek wchodzących w ich skład z tym, że postanowienia sztabu federalnego są nadrzędne i obowiązują również na szczeblu sztabu podmiotu FR. Kierownikiem sztabu federalnego jest przewodniczący komitetu. Szefami sztabów w podmiotach są kierownicy miejscowych organów Federalnej Służby Bezpieczeństwa, o ile inaczej nie zdecyduje przewodniczący NKA. Na mocy dekretu do momentu rozwiązania problemów doskonalenia kierowania operacją kontrterrorystyczną na terytorium Kaukazu Północnego obowiązują dotychczasowe rozwiązania.⁴³ Przeformowaniu ulega w myśl dekretu funkcjonująca obecnie komisja koordynująca działalność federalnych organów władzy wykonawczej w południowym okręgu federalnym. Do czasu powoła-

⁴² Dekret nr 116 z 15 lutego 2006 oraz Dekret nr 1188 z 8 sierpnia 2008 r.

⁴³ Określają je dekrety prezydenta FR nr 61 z 22.01.2001 r. i nr 715 z 30.06.2003 r.

nia i uruchomienia regionalnych sztabów operacyjnych, za operację kontrterrorystyczną odpowiada naczelnik miejscowej jednostki FSB, a jeśli taka nie istnieje, szef miejscowego organu spraw wewnętrznych. Zgodnie z dekretem w składzie FSB powołany został aparat NKA. W organach regionalnych FSB stworzono aparaty sztabów operacyjnych. Ich zadaniem ma być organizacyjne i materiałowo-techniczne zabezpieczenie działalności Komitetu, jego sztabu i sztabów regionalnych. Dekretem zatwierdzone zostały statut Komitetu, składy osobowe: NKA, regionalnej komisji antyterrorystycznej, sztabu federalnego i sztabu operacyjnego w podmiocie federacji. Ustalona została liczebność centralnego aparatu komitetu⁴⁴, który ma wynosić 300 osób z FSB oraz 7 osób z Federalnej Służby Ochrony. Omawiany akt prawny reguluje kompetencje w sprawach kadrowych i organizacyjnych, wskazuje terminy realizacji poszczególnych etapów tworzenia ustalonego dekretem systemu zwalczania terroryzmu. Określa zadania rządu FR w dziedzinie zabezpieczenia bazy materialno-finansowej i technicznej działania Komitetu oraz propozycje uzgodnienia aktów prawnych prezydenta FR do zgodności z omawianym dekretem. Federalna Służba Bezpieczeństwa zobowiązana została do przygotowania zmian w statucie FSB oraz określenia stanowisk podlegających obsadzie wyższymi oficerami⁴⁵ oraz ich liczebności. W skład Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego wchodzi dwadzieścia osób, określonych stanowiskami, a nie nazwiskami. Federalny sztab operacyjny składa się z jedenastu wyższych urzędników państwowych. Mniej liczebne są komisja antyterrorystyczna i sztab w podmiocie federacji, gdyż liczą po siedem osób. Statut NKA, będący załącznikiem do dekretu, precyzyjnie określa zadania stojące przed komite-tem. Jego sześcioma podstawowymi zadaniami są: przygotowywanie propo-

⁴⁴ Pierwszym szefem aparatu Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego, zastępcą Szefa Federalnego Sztabu Operacyjnego został generał pułkownik Władimir Buławin, który był jednocześnie zastępcą dyrektora FSB. Wł. Buławin ukończył z wyróżnieniem Moskiewski Instytut Inżynierów Kolejnictwa, następnie dwuletnie studia w Wyższej Odnaczonej Orderem Czerwonego Sztandaru Szkoły KGB, doktor nauk prawnych. Temat jego dysertacji: *Bezpieczeństwo narodowe współczesnej Rosji*. Całą karierę do tego awansu spędził w Obwodzie Gorkowskim (Niżniegorodskim). Wł. Buławin jest obecnie I zastępcą sekretarza Rady Bezpieczeństwa FR. Drugim szefem aparatu NKA został Władimir Kuliszow ur. w 1957 r. Ukończył Kijowski Instytut Inżynierów Lotnictwa Cywilnego oraz Wyższą Szkołę KGB ZSRR, (Akademia Federalnej Służby Bezpieczeństwa). W organach bezpieczeństwa państwa służy od 1982 r. Zajmował szereg stanowisk w centralnym aparacie FSB, w tym pierwszego zastępcy naczelnika Zarządu ds. Walki z Terroryzmem FSB. Był szefem FSB w Obwodzie Saratowskim, a następnie kierował ZFSB w Republice Czecheńskiej. Jednocześnie pełni funkcję zastępcy szefa FSB FR. Generał lejtnant.

⁴⁵ Pułkownicy i kapitanowie I rangi.

zycji dla prezydenta FR pozwalających na formułowanie państwowej polityki w sferze przeciwdziałania terroryzmowi oraz na doskonalenie obowiązującego w tym zakresie prawa; koordynacja działalności organów federalnych władzy wykonawczej, komisji antyterrorystycznych podmiotów FR mająca na celu przeciwdziałanie terroryzmowi. Komitet organizuje współdziałanie z organami władzy podmiotów federacji oraz organami samorządu i organizacjami stowarzyszeniami i społecznymi. Opracowuje przedsięwzięcia mające na celu przeciwdziałanie terroryzmowi, eliminację przyczyn i warunków jego funkcjonowania, zabezpieczenie obiektów od zamachów terrorystycznych. Przygotowuje projekty porozumień międzynarodowych i uczestniczy we współpracy międzypaństwowej w tym zakresie. Zajmuje się zabezpieczeniem socjalnym osób prowadzących walkę z terroryzmem oraz ofiar aktów terrorystycznych. Ma również rozwiązywać inne zadania przewidziane prawem Federacji Rosyjskiej dla przeciwdziałania terroryzmowi. W celu realizacji swoich zadań Komitet ma prawo podejmowania decyzji dotyczących organizacji, koordynacji, doskonalenia oraz oceny efektywności działania federalnych organów władzy wykonawczej w sferze przeciwdziałania terroryzmowi. Może przeprowadzać kontrolę wykonywania przez nich obowiązków w tej materii. NKA ma prawo żądać i otrzymywać materiały i informacje od federalnych organów władzy wykonawczej, organów władzy państwowej podmiotów FR, organów samorządowych, stowarzyszeń społecznych, organizacji oraz osób zajmujących oficjalne stanowiska. Powołuje robocze organa dla badania problemów przeciwdziałania terroryzmowi oraz w celu przygotowywania decyzji Komitetu. Do jego praw należy wykorzystywanie dla celów pracy Komitetu osób będących na stanowiskach jak i innych specjalistów pracujących w organach federalnych, jednostkach podmiotów FR, samorządzie oraz przedstawicieli stowarzyszeń i organizacji społecznych. Tych ostatnich za ich zgodą. Ma także przedstawiać propozycje wymagające decyzji prezydenta FR oraz rządu. Komitet swoje obowiązki wykonuje zgodnie z planem oraz regulaminem organizacyjnym zatwierdzonym przez jego przewodniczącego. Posiedzenia Komitetu odbywają się nie rzadziej niż raz na dwa miesiące. Uczestnictwo członków w posiedzeniu Komitetu jest obowiązkowe. Posiedzenie Komitetu jest prawomocne jeśli uczestniczy w nim więcej niż połowa członków. W razie nieobecności członka Komitetu, w posiedzeniu może uczestniczyć jego przedstawiciel, po zgodzie przewodniczącego, jedynie z głosem doradczym. W posiedzeniach mogą także uczestniczyć inne osoby, w zależności od rozpatrywanych problemów. Decyzje Komitetu zapisywane są w protokole, podpisywanym przez przewodniczącego. Dla realizacji decyzji Komitetu przygotowywane są projekty dekrétów, rozporządzeń i poleceń prezydenta FR oraz rozporządzeń i postanowień rządu Rosji. Jeżeli były one rozstrzygane

i przyjmowane na posiedzeniu Komitetu, to uzgadnianie ich treści z organami władzy państwowej, których przedstawiciele uczestniczyli w spotkaniu nie jest konieczne. Federalne organa władzy, których przedstawiciele wchodziły w skład Komitetu przyjmują wspólne akta w celu realizacji jego decyzji.

3.2.2 Rada Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej

Rada Bezpieczeństwa funkcjonuje w oparciu o przepisy konstytucji. W czwartym rozdziale – Prezydent Federacji Rosyjskiej, w artykule 83, punkt ж, określono zakres kompetencji w tej sferze prezydenta: (...) *formuje i kieruje Radą Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, której status reguluje federalna ustawa* (tłum. własne – K.K.). Rada Bezpieczeństwa jest organem umocowanym konstytucyjnie, który przygotowuje decyzje prezydenta Rosji w sprawie ważnych interesów obywateli, społeczeństwa, państwa w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony. Zajmuje się zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi działając na rzecz jednolitej polityki państwa w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego. Współuczestniczy w opracowywaniu m.in. omawianych w tym rozdziale doktryn i koncepcji politycznych i wojskowych⁴⁶. Jej prace są w związku z tym skupione wokół problemów dotyczących tworzenia, kontroli, podtrzymywania gotowości sił oraz środków zapewniających bezpieczeństwo państwa i jego obywateli. RB przygotowuje dla Prezydenta FR decyzje, rozpatruje ustawy zajmujące się kwestiami polityki wewnętrznej, wojskowej i zagranicznej Rosji. Organizuje i koordynuje przygotowywanie strategii związanych z zagadnieniami wymienionych problemów. Dokonuje oceny szczególnie ważnych wewnętrznych i zewnętrznych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego oraz wskazuje ich źródła i przyczyny.

W skład Rady Bezpieczeństwa FR wchodzi jej przewodniczący, stali członkowie i członkowie Rady. Przewodniczącym Rady jest z urzędu Prezydent Federacji Rosyjskiej⁴⁷. Obecnie w skład Rady Bezpieczeństwa FR wchodzi dziesięciu stałych członków oraz piętnastu członków⁴⁸, nie licząc przewodniczącego. Wśród stałych członków znajdują się przewodniczący Dumy Państwo-

⁴⁶ Czytaj szerzej Rosja Putina..., (red. Głowacki A., Stępień-Kuczyńska A.), wyd. cyt., s. 34–35. O historii Rady Bezpieczeństwa FR i uregulowaniach prawnych jej funkcjonowania czytaj na stronach internetowych Rady www.scrf.gov.ru oraz w Topolski I., Siła militarna..., wyd. cyt., s. 40–43. Zob. również Czajkowski M., Rosja w Europie, polityka bezpieczeństwa europejskiego Federacji Rosyjskiej, Kraków 2003, s. 76–77.

⁴⁷ Zgodnie z art. 83 Konstytucji Federacji Rosyjskiej, punkt ж.

⁴⁸ Dekret Prezydenta FR z 25.05.2008 r., nr 836 z późniejszymi zmianami, (dekret nr 999 z 12.06.2008 r.

wej, przewodniczący Rady Federacji, premier, minister spraw zagranicznych, minister obrony, szef MSW, szef administracji prezydenta, dyrektorzy FSB i SWZ. Do ważniejszych członków Rady należą szef Sztabu Generalnego, minister finansów, minister sprawiedliwości, prokurator generalny oraz minister ds. obrony cywilnej i sytuacji nadzwyczajnych⁴⁹. W posiedzeniach Rady Bezpieczeństwa mogą uczestniczyć na prawach konsultantów inni zaproszeni goście, przedstawiciele republik, krajów i obwodów wchodzących w skład FR⁵⁰.

W celu zabezpieczenia organizacyjno-technicznego i informacyjnego funkcjonowania Rady Bezpieczeństwa powołany został jej aparat, kierowany przez sekretarza RB FR. Jego struktura i stan osobowy zatwierdzone są przez przewodniczącego Rady⁵¹.

Podstawową rolę w organizowaniu pracy rosyjskiej Rady Bezpieczeństwa spełnia jej sekretarz. Jest on powoływany na stanowisko przez prezydenta FR i bezpośrednio mu podlega. W ramach swoich obowiązków kieruje aparatem administracyjnym Rady Bezpieczeństwa. Do jego podstawowych zadań należy m.in. informowanie prezydenta FR o problemach zapewnienia narodowego bezpieczeństwa, przygotowuje plany pracy RB i wnioskuje o ich zatwierdzenie do przewodniczącego, przygotowuje porządek obrad Rady.

Ważny wkład w sprawne działanie oraz efektywną pracę Rady Bezpieczeństwa FR ma jej aparat administracyjny. Aparat RB FR jest niezależnym zarządem Administracji Prezydenta Federacji Rosyjskiej i działa na podstawie zarządzenia ogłaszanego dekretem prezydenckim. Do jego ważniejszych zadań należy wspieranie działalności prezydenta Rosji i Rady Bezpieczeństwa w zakresie szeroko rozumianego bezpieczeństwa narodowego, oceny i analizy jego zagrożeń, ujawniania ich przyczyn, prognozowania wewnętrznych i zewnętrznych warunków oraz czynników mających wpływ na bezpieczeństwo FR. Zadaniem aparatu Rady Bezpieczeństwa jest: przygotowywanie planów pracy RB, jej komisji międzyresortowych i jej Rady Naukowej, przygotowanie posiedzeń Rady Bezpieczeństwa, materiałów na nie, przygotowywanie projektów jej decyzji. Zabezpiecza on dokumentacyjnie pracę Rady Bezpieczeństwa. Współpracuje przy realizacji swoich obowiązków z wieloma urzędami w tym m.in. aparatami Rady Federacji i Dumy Państwowej, rządu FR, Sądu Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego, Prokuratury Generalnej, Izby Obrachunkowej oraz urzędami przedstawicieli prezydenta w okręgach fede-

⁴⁹ Jest nim od siedemnastu lat Siergiej Szojgu. Członkiem Rady Bezpieczeństwa jest od 1994 r.

⁵⁰ Artykuł 14 ustawy *O bezpieczeństwie*.

⁵¹ Artykuł 18 ustawy *O bezpieczeństwie*.

ralnych⁵². Kontroluje wykonywanie decyzji Rady Bezpieczeństwa przez federalne i regionalne organa władzy. Przy Radzie funkcjonuje Rada Naukowa Rady Bezpieczeństwa FR⁵³. Stanowi ona jej zaplecze intelektualne i naukowe. W jej skład wchodzi 80-u członków, którzy są wybitnymi przedstawicielami różnych dziedzin nauki oraz instytucji takich jak Akademia Nauk FR, wielu rosyjskich uczelni i centrów naukowo-badawczych.

Rola Rady Bezpieczeństwa FR w walce z terroryzmem polega na rozwiązywaniu problemów strategicznych w tej sferze, a także wypracowywaniu najbardziej skutecznych rozstrzygnięć i decyzji pozwalających na efektywniejsze zwalczanie omawianego zjawiska. Rada Bezpieczeństwa odegrała⁵⁴ i odgrywa ważną rolę w rozwiązywaniu konfliktu w Czeczenii. W oparciu o jej dyrektywy (wytyczne) realizowana jest polityka odbudowy instytucji państwowych, gospodarki, przywracanie porządku i prawa w Republice Czeczenii.

3.2.3 Federalna Służba Bezpieczeństwa i Służba Wywiadu Zagranicznego

Federalna Służba Bezpieczeństwa jest jedną z 45⁵⁵ służb państwowych funkcjonujących na szczeblu federalnym. Federalna Służba Bezpieczeństwa jest spadkobiercą i częściowo kontynuatorem Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego przy Radzie Ministrów ZSRR⁵⁶. FSB funkcjonuje w oparciu o ustawę *Об органах Федеральной службы безопасности в Российской Федерации*⁵⁷ oraz regulacje prawne mające status dekretów prezydenckich⁵⁸. Decyzjami

⁵² Szerzej o funkcjonowaniu Rady Bezpieczeństwa FR, jej statusie prawnym i politycznym czytaj: Kraj K., Status i pozycja polityczna Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej /w:/ Bezpieczeństwo, Teoria i Praktyka, nr. 1-2 (I) Kraków 2008, s. 147–157.

⁵³ Jej aktualny skład określa dekret prezydenta FR nr 182 z 19.02.2005 r.

⁵⁴ Krótkotrwały sekretarz Rady Bezpieczeństwa gen. Aleksander Lebiedz doprowadził do podpisania porozumienia pokojowego po pierwszej wojnie czeczeńskiej.

⁵⁵ Zob. Rosja Putina..., (red. Głowacki A., Stępień-Kuczyńska A.), wyd. cyt., s. 326–328.

⁵⁶ O historii radzieckich i współczesnych rosyjskich służb specjalnych czytaj m.in. Knight A., Szpiedzy bez maski, spadkobiercy KGB, Warszawa 2001; Grajewski A., Tarcza i miecz, rosyjskie służby specjalne 1991–1998, Warszawa 1998; Энциклопедия секретных служб России, (red. Колпакиди А.И.), Москва 2004.

⁵⁷ Zob. tekst ustawy www.fsb.ru/under/fsb.html.

⁵⁸ Są to m.in. Положение об управлениях (отделах) Федеральной службы безопасности Российской Федерации в Вооруженных Силах Российской Федерации, других войсках, воинских формированиях и органах (органах безопасности в войсках), dekret nr 318 z 7.02.2000 r. p.o. prezydenta FR czy Положение о Федеральной службе безопасности Российской Федерации и ее структуры, dekret nr 633 prezydenta FR z 23.06.1995 roku z późniejszymi zmianami)

(w formie dekretów) z 11 marca 2003 roku prezydent Władimir Putin dokonał reformy i reorganizacji struktur systemu służb specjalnych. Zlikwidował Federalną Agencję Łączności i Informacji oraz Federalną Służbę Ochrony Granic, których kompetencje i zasoby rozdzielił pomiędzy FSB (głównie ochrona granic, pododdziały zajmujące się badaniami analitycznymi czy kontrolę nad informatycznym systemem obsługującym wybory, a zbudowanym przez FAP-SI), Federalną Służbę Ochrony (łączność rządowa) oraz wywiad radioelektroniczny, który został przekazany do ministerstwa obrony FR. W ramach reformy zlikwidowana została Federalna Służba Policji Podatkowej⁵⁹. Jej uprawnienia zostały przekazane MSW. W oparciu o bazę materialną FSPP stworzono Federalną Służbę Kontroli Obrotu Środkami Narkotycznymi i Psychotropowymi. Ta największa reforma systemu służb specjalnych Rosji od momentu upadku ZSRR doprowadziła do wzmocnienia roli FSB, do której włączone zostały wojska ochrony pogranicza. Przejęła też kontrolę nad wjazdami (wyjazdami) z Rosji. Analiza następstw politycznych oraz celów tej reformy nie leży w zakresie tej pracy. Jest jednak niezwykle interesująca, gdyż w dużej mierze doprowadziła do skupienia w jednej służbie specjalnej (FSB) kompetencji porównywalnych do zakresu zadań KGB. Podstawą prawną regulującą pracę i funkcjonowanie FSB jest wspomniana przez nas ustawa o organach Federalnej Służby Bezpieczeństwa. Określa ona m.in. prawne podstawy działalności organów bezpieczeństwa: kontrwywiad, walkę z przestępczością oraz prowadzoną przez obce państwa działalnością wywiadowczą. Precyzuje siły i środki, uzbrojenie i wyposażenie, finansowe i materialno-techniczne zabezpieczenie działalności FSB. Zgodnie z ustawą, kontrolę nad jej pracą sprawuje prezydent FR, rząd, właściwe komisje parlamentarne oraz organy prokuratorskie. Walka z terroryzmem skupia się w ramach Służby Ochrony Porządku Konstytucyjnego i Walki z Terroryzmem⁶⁰ oraz Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB. Współcześnie struktura departamentu składa się z sześciu elementów. Są nimi: Centrum Specjalnego Przeznaczenia, Zarząd Współpracy z Regionami, Zarząd Organizacyjno-Operacyjny, Zarząd Operacyjno-Śledczy, Zarząd do Walki z Terroryzmem i Politycznym Ekstremizmem oraz Zarząd Operacyjno-Ko-

⁵⁹ Jej dyrektor Michaił Fradkow został przedstawicielem Rosji przy Unii Europejskiej, a następnie szefem rządu. Fradkow według informacji biograficznych jest pułkownikiem rezerwy. Jak przypuszczam chodzi o rezerwę związaną z wywiadem.

⁶⁰ Wcześniej były to Zarząd do Walki z Terroryzmem, który po sprawie Budionowska został przemianowany na Centrum Antyterrorystyczne. Czołowymi postaciami tych jednostek organizacyjnych byli: Władimir Proniczew (dowodził akcją odbicia zakładników w teatrze na Dubrowce), Giennadij Zotow, Borys Mylnikow, Władimir Pronin, Iwan Mironow, Władimir Kozłow czy G. Ugriumow, który organizował pojmanie Salmana Radujewa.

ordynacyjny ds. Północnego Kaukazu. Centrum Specjalnego Przeznaczenia⁶¹ jest najbardziej istotnym elementem składowym służby zajmującym się bezpośrednią walką z przejawami terroryzmu, porwaniami, braniem zakładników czy rozbieraniem ładunków wybuchowych. W skład centrum wchodzi oddziały Alfa oraz Wypieł. Powszednim chlebem żołnierzy oddziału Alfa jest neutralizacja terrorystów porwających samoloty, środki transportu lądowego oraz przetrzymujących zakładników w budynkach. Antyterroryści oddziału Wypieł unieszkodliwiają terrorystów w specjalnych obiektach typu: elektroannie atomowe, stanowiska wyrzutni rakiet i wszelkiego rodzaju wojskowych i cywilnych obiektach. Jednym z podstawowych, uregulowanych ustawowo zadań FSB, jest walka z szeroko rozumianą przestępczością, w tym z terroryzmem. W artykule dziesiątym ustawy O organach Federalnej Służby Bezpieczeństwa w Federacji Rosyjskiej⁶² przedstawiono zadania i metody w walce z terroryzmem. Służba w celu jego zwalczania podejmuje działania operacyjno-śledcze dla ujawnienia, uprzedzenia, przerwania szpiegostwa, działalności terrorystycznej czy zorganizowanej przestępczości. Obecnie odpowiada za bezpieczeństwo granic FR, niedopuszczenie do przemytu broni, materiałów wybuchowych, materiałów radioaktywnych oraz innych mogących służyć do dokonywania aktów terroru. Działalność FSB w tym zakresie oparta jest na ustawie O operacyjno-śledczej działalności w Federacji Rosyjskiej, kodeksie karnym oraz kodeksie karnym wykonawczym. Liczebność funkcjonariuszy Federalnej Służby Bezpieczeństwa szacuje się 92 tysiące. W centralnym aparacie FSB pracuje około 4000 ludzi. Do tej liczby należy dodać około 143 tysiące żołnierzy wojsk ochrony pogranicza oraz kilka dziesiątków tysięcy personelu byłej Federalnej Agencji Łączności i Informacji⁶³.

Rosyjskie kadry do walki z terroryzmem szkolone są m.in. w Akademii Federalnej Służby Bezpieczeństwa⁶⁴. Akademia przygotowuje, jako wie-

⁶¹ Baza Centrum Specjalnego Przeznaczenia znajduje się w mieście Bałaszycha, jego części wojskowej nr 35690, telefony 523-63-43 i 523-90-60. Od dwudziestu pięciu lat centrum szkoleniowe nosi nazwę Przyływ.

⁶² Zob. tekst ustawy www.fsb.ru.

⁶³ Więcej czytaj w *Энциклопедия секретных служб России*, (red. Колпакиди А.И.), Москва 2004, s. 271–277, 357–360. Liczba pracowników FAPSI była okryta taką samą tajemnicą jak jej amerykańskiego odpowiednika Narodowej Agencji Bezpieczeństwa (NSA). W Rosji funkcjonują również wojska łączności rządowej, które poprzednio były częścią Zarządu Łączności Rządowej KGB; zob. Брусницын Н. А., Кто подслушивает правителей от Сталина до Ельцина, Москва 2000.

⁶⁴ Akademia powstała 24.08.1992 r. na mocy dekretu prezydenta z 24.08.1992 r. na bazie Wyższej Szkoły KGB im. F. Dzierżyńskiego. Adres szkoły 117602 Moskwa, Prospekt Mieczurina 70.

loprofilowa wyższa uczelnia, specjalistów począwszy od przygotowania humanistycznego, poprzez nauki przyrodnicze do wykształcenia inżynierskiego. Początki akademii to rok 1921, kiedy to WCzK rozpoczęła kursy w celu przygotowania pracowników operacyjnych⁶⁵. Obecnie akademia jest jedną z największych uczelni Rosji. W jej skład wchodzi m.in. Instytut Kryptografii, Łączności i Informatyki. Nauka prowadzona jest na siedmiu fakultetach, funkcjonuje 46 katedr⁶⁶ oraz Centrum Naukowo-Badawcze, nie licząc działów zabezpieczających pracę szkoły. W uczelni wykłada 12 akademików, 16 członków – korespondentów Rosyjskiej Akademii Nauk i około 100 profesorów. Nauczanych jest czterdzieści języków obcych. Absolwenci tej i innych specjalnych uczelni Rosji stanowią zaplecze dla wszystkich instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo państwa, w tym za walkę z terroryzmem.

Drugą ważną z punktu widzenia walki z terroryzmem, jest Służba Wywiadu Zagranicznego (SWZ). Jej zadaniem jest zbieranie informacji o działalności zagranicznych terrorystów i międzynarodowych organizacji terrorystycznych. SWZ odpowiada za bezpieczeństwo własności i instytucji rosyjskich poza jej granicami, pracowników i ich rodzin⁶⁷. Służba Wywiadu Zagranicznego działa w oparciu o federalną ustawę О внешней разведке z 8 grudnia 1995 roku, z późniejszymi zmianami. Ustawa ta reguluje całokształt prawnych, technicznych, finansowych, operacyjnych sposobów i metod działalności i funkcjonowania SWZ. Służba ta kontynuuje tradycje I Zarządu Głównego KGB oraz jego poprzedników⁶⁸. Głównymi ustawowymi zadaniami SWZ jest aktywne uczestnictwo w realizacji rosyjskiej polityki zagranicznej, wzmocnienie potencjału obronnego państwa, zabezpieczenie jego socjalnego i ekonomicznego rozwoju. W sferze polityki zagranicznej zadania SWZ polegają na wcześniejszym zdobywaniu informacji o polityce czołowych państw świata, szczególnie w stosunku do Rosji. Wcześniejsze wykrywanie sytuacji kryzysowych, które mogą sobą nieść zagrożenie dla FR. Gromadzenie i zdobywanie informacji o nowych rodzajach broni, w tym broni jądrowej. Do ważnych obowiązków i zadań SWZ należą:

⁶⁵ Naukę rozpoczęło 150 kursantów. W początkach lat czterdziestych absolwentem szkoły był co trzeci z szefów organów bezpieczeństwa. Zob. szerzej Энциклопедия секретных служб..., wyd. cyt., s. 360–363.

⁶⁶ Szefem katedry w uczelni był. pułkownik, doktor nauk wojskowych, Bohater Związku Radzieckiego J. Bojarinow poległy podczas zdobywania pałacu prezydenta Amina w Kabulu w 1979 r.

⁶⁷ SWZ dysponuje własnym oddziałem dywersyjno-sabotażowym Zasłon, który jak oceniam może uczestniczyć w operacjach kontrterrorystycznych zagranicą.

⁶⁸ Były to Wydział Zagraniczny WCzK, OGPU oraz NKWD ZSRR. Kolejnymi są I Zarząd NKGB ZSRR, I Główny Zarząd MBP – MSW ZSRR, Komitet Informacji przy Radzie Ministrów ZSRR, PGU MBP i PGU KGB, Centralna Służba Wywiadu.

obrona ekonomicznych interesów Rosji, zdobywanie informacji o partnerach handlowych i ich sytuacji czy zbieranie informacji o działalności międzynarodowych organizacji gospodarczych i handlowych. Tradycyjnie wywiad cywilny gromadzi informacje z dziedziny technologii, szczególnie o zastosowaniu militarnym, w celu zabezpieczenia obronności kraju. Wszystkie pokrótce przedstawione zadania zostały sformułowane w ustawie o wywiadzie zagranicznym⁶⁹. Służba Wywiadu Zagranicznego podlega bezpośrednio prezydentowi Federacji Rosyjskiej, który sprawuje ogólne kierownictwo, określa zadania działalności wywiadowczej, kontroluje i koordynuje działalność organów wywiadu zagranicznego FR. Do pozostałych prerogatyw prezydenta w tej dziedzinie należy podejmowanie decyzji w sprawach podpisywania porozumień SWZ ze służbami specjalnymi (wywiadowczymi) innych państw świata⁷⁰. Prezydent również powołuje kierownictwo wywiadu zagranicznego Federacji Rosyjskiej. Prawdopodobnie w służbie wywiadu pracuje około 15 tysięcy kadrowych funkcjonariuszy. Główną szkołą i zapleczem naukowym dla Służby Wywiadu Zagranicznego jest Akademia Wywiadu Zagranicznego powstała w 1994 roku na bazie tzw. Instytutu⁷¹ im. J. Andropowa. W akademii można zdobyć tytuł doktora i doktora habilitowanego. Potwierdzona wiedza na temat zakresu podejmowanych przez SWZ zadań w sferze walki z terroryzmem nie istnieje w oficjalnych publikacjach. Jednak na podstawie publikacji z urzędowej strony internetowej SWZ materiałów dotyczących podejmowanych zagadnień w takich dziedzinach jak: wyzwania w związku z rozprzestrzenianiem się broni masowego rażenia, problemami nie rozprzestrzeniania broni jądrowej czy likwidacją broni chemicznej należy przypuszczać, że obecnie ważnym kierunkiem pracy tej służby wywiadu jest rozpoznanie zagrożeń związanych z terroryzmem międzynarodowym⁷². Nie ulega wątpliwości, że SWZ np. rozpracowuje czeczeńskie ośrodki emigracyjne (takie jak działający w Krakowie) coraz organizacje wprowadzone do spisu ONZ i uznane za terrorystyczne. Jak wspomnieliśmy w gestii tej służby jest ochrona obywateli i instytucji FR poza granicami. Do tej pory nie odnotowano groźnych incydentów związanych z atakami na rosyjskie instytucje za granicą. W mojej opinii może to świadczyć o sprawności rosyjskiego wywiadu. Jak wynika ze schematu organizacyjnego w składzie SWZ znajdują się operacyjne i analityczne komórki organizacyjne. Istotną rolę odgrywa kolegialne ciało ja-

⁶⁹ Mówi o tym artykuł 6 ustawy o wywiadzie zagranicznym (tekst ustawy w posiadaniu autora).

⁷⁰ Tamże, art. 12.

⁷¹ Краснознаменный институт им. Ю. Андропова, wcześniej Szkoła Specjalnego Znaczenia, Szkoła Wywiadowcza, Wyższa Szkoła Wywiadowcza.

⁷² Tak jak Centralna Agencja Wywiadowcza USA.

kim jest tzw. dyrekcja. W jej skład wchodzi dyrektor, jego zastępcy oraz szefowie zarządów i wydziałów. Zajmują się oni wypracowywaniem metod, sposobów działania czy analizą zagrożeń w działalności wywiadowczej. Ważką rolę spełnia grupa konsultantów dyrektora SWZ składająca się z doświadczonych i jak należy sądzić wybitnych⁷³ funkcjonariuszy służby wywiadowczej. Służba Wywiadu Zagranicznego w przeciwieństwie do innych służb specjalnych Rosji nie przechodziła ciągłych reorganizacji i w okresie ostatnich siedemnastu lat miała tylko czterech dyrektorów⁷⁴. Scharakteryzowane pokrótce obydwie federalne służby odgrywają istotną rolę w rozpracowywaniu i zwalczaniu terroryzmu międzynarodowego czy terroryzmu na terenie federacji. Ich doświadczenie oraz zaplecze naukowe, wiedza oraz zgromadzone zasoby informacyjne, szczególnie z bardziej dostępnej Akademii FSB mogą przy ściślejszej współpracy międzynarodowej być niezwykle pomocne w zwalczaniu fenomenu jakim jest współczesny terroryzm. Doświadczenia rosyjskich służb, praktyka, uczestnictwo ich funkcjonariuszy w operacjach o najwyższym stopniu trudności i niebezpieczeństw w zakresie bezpośredniej walki z terroryzmem i ekstremizmem są bardzo istotne. Federacja Rosyjska ze względu na swoje położenie może być kluczem do rozwiązania niektórych ważkich problemów związanych z walką z terroryzmem w Azji Centralnej oraz niedopuszczeniem do jego rozprzestrzeniania się. Natomiast wiedza, zasoby wywiadowcze oraz potencjalne możliwości rosyjskich służb specjalnych przy właściwym ich wykorzystaniu i współpracy mogą wnieść istotny wkład w bieżącą walkę z terrorystami.

3.2.4 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Federacji Rosyjskiej powstało w styczniu 1992 roku po likwidacji MSW ZSRR. Zadania rządu określa federalna ustawa konstytucyjna О Правительстве Российской Федерации z 17 grudnia 1997 roku⁷⁵. W artykule 19 przywoływanej powyżej ustawy określone zostały uprawnienia i obowiązki rządu w sferze zapewnienia praworządności, praw i swobód obywateli oraz walki z przestępczością. Artykuł 20 określa

⁷³ Jako przykład może służyć generał Wadim Kirpiczenko, m.in. naczelnik zarządu tzw. nielegalów i zastępca szefa I Zarządu Głównego KGB (wywiadu).

⁷⁴ Byli to Jewgienij Primakow, Wiaczesław Trubnikow, Siergiej Lebiediew. Aktualnie dyrektorem SWZ, od grudnia 2007 r. jest były premier Michaił Fradkow, niewątpliwie przez swoją karierę zawodową związany z organami bezpieczeństwa, jako oficer tzw. czynnej rezerwy.

⁷⁵ www.kremlin.ru ustawa określa sposób funkcjonowania rządu, obowiązki premiera, jego zastępców i ministrów. Precyzuje także konstytucyjne uprawnienia prezydenta FR w relacjach z rządem.

zadania i obowiązki rządu FR w zakresie obrony i bezpieczeństwa narodowego Rosji. Uprawnienia ministrów federalnych nakreślone zostały przepisami artykułu 26 tejże ustawy. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zaliczyć możemy do grupy resortów o charakterze polityczno-administracyjnym⁷⁶. Przepisami konstytucji FR, artykułem 32 analizowanej ustawy oraz innymi ustawami określone zostały szczególne właściwości dotyczące kierowania niektórymi organami władzy wykonawczej. W ich myśl prezydent kieruje organami władzy wykonawczej zajmującymi się sprawami obrony, bezpieczeństwa, spraw wewnętrznych, spraw zagranicznych, sytuacjami nadzwyczajnymi. Ustanawia dla tych instytucji regulaminy organizacyjne na wniosek premiera, wyznacza kierowników resortów. Wykonuje także wobec nich inne pełnomocnictwa wynikające z jego kompetencji jako Najwyższego Głównodowodzącego Siłami Zbrojnymi FR i Przewodniczącego Rady Bezpieczeństwa FR. Rząd w tym wypadku spełnia jedynie funkcje koordynatora działalności tych organów władzy państwowej. Regulamin Ministerstwa Spraw Wewnętrznych został przyjęty dekretem prezydenta FR nr 1039 z 18 lipca 1996 roku⁷⁷. Zgodnie z powyższym ministerstwo podlega prezydentowi FR oraz rządowi. Ministerstwo zarządza systemem organów spraw wewnętrznych, do których należą ministerstwa republik FR, główne zarządy spraw wewnętrznych, zarządy i oddziały spraw wewnętrznych krajów, obwodów, miast znaczenia federalnego, obwodów autonomicznych itd⁷⁸. W skład systemu spraw wewnętrznych wchodzi także regionalne zarządy do walki z przestępczością zorganizowaną. W skład ministerstwa wchodzi także wojska wewnętrzne, zorganizowane w okręgi wojskowe, związki taktyczne i jednostki wojskowe, szkoły wojskowe itp.⁷⁹ Do podstawowych zadań MSW należą: obrona praw i swobód obywatelskich, ochrona własności tak państwowej jak i prywatnej, zapewnienie porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zapobieganie i wykrywanie przestępstw, zapewnienie wykonania kar. Wymienione zadania nie są jedynymi nałożonymi na MSW obowiązkami⁸⁰. Funkcjonariusze milicji oraz żołnierze wojsk wewnętrznych uczestniczą w walce z terroryzmem oraz biorą udział w walkach na Północnym Kaukazie. Milicyjnymi oddziałami prowadzącymi

⁷⁶ Por. Zieliński E., *Współczesna Rosja, Studium polityczno-ustrojowe*, Warszawa 1995. Autor wyróżnia jeszcze trzy grupy: są nimi ministerstwa zarządzające gospodarką, te o charakterze socjalno-oświatowym oraz resorty usługowo-łącznościowe. Dynamika zmian strukturalno-personalnych w rządzie Rosji jest spora. Zob. Stelmach A., *Zmiana i stabilność...*, wyd. cyt., s. 323–331.

⁷⁷ Do dekretu były wnoszone zmiany.

⁷⁸ Zob. www.government.ru, s. 1–2 (wydruk w posiadaniu autora).

⁷⁹ Tamże, s. 2.

⁸⁰ Tamże, s. 2–3.

walkę z terroryzmem i ekstremizmem są oddziały OMON oraz SOBR.⁸¹ Liczebność funkcjonariuszy milicji, w zależności od źródeł, szacuje się na około 540 tysięcy. Wojska wewnętrzne to siły na poziomie 260 tysięcy w 2001 roku. Dysponują one czołgami, transporterami opancerzonymi, moździerzami, działami i śmigłowcami⁸². Kadry MSW kształcone są w instytutach⁸³ i innych uczelniach resortu jak: Uniwersytet Spraw Wewnętrznych w Moskwie czy Akademia Spraw Wewnętrznych w Petersburgu.

3.2.5 Ministerstwo Obrony

Ministerstwo Obrony Federacji Rosyjskiej należy do wymienionej kategorii resortów administracyjno-politycznych, nazywanych popularnie resortami siłowymi. Tak jak MSW ministerstwo obrony kierowane jest bezpośrednio przez prezydenta Federacji Rosyjskiej. Ministerstwo jest federalnym organem władzy wykonawczej, który odpowiada za politykę Rosji w dziedzinie obrony narodowej. Zajmuje się również koordynacją pracy innych organów federalnych władzy wykonawczej w tej dziedzinie. Do pierwszoplanowych zadań ministerstwa należy przygotowywanie przedsięwzięć mających na celu utrzymanie gotowości bojowej i mobilizacyjnej oraz przygotowanie sił zbrojnych do odparcia agresji przeciwko FR. Uczestniczy w przygotowywaniu propozycji dotyczących problemów polityki wojskowej Rosji oraz jej doktryny wojennej⁸⁴. Zadania ministerstwa określone zostały regulaminem nadanym dekretem prezydenta nr 1082 z 16 sierpnia 2004 r. Ministerstwo Obrony swoje zadania realizuje poprzez podległe mu służby i centralne organa administracji wojskowej, Sztab Generalny Sił Zbrojnych FR oraz podległe służby federalne takie jak: Federalna Służba Współpracy Wojskowo-Technicznej lub Federalna Służba Zamówień Wojskowych. Z punktu widzenia walki z terroryzmem bardzo ważną funkcją ministerstwa jest zapewnienie działalności wywiadowczej niezbędnej ze względu na interesy bezpieczeństwa i obrony państwa. Sztab Generalny SZ FR⁸⁵ spełnia klasyczne funkcje w organizowaniu i kierowaniu

⁸¹ Отряд милиции особого назначения (ОМОН) и Специальный отряд быстрого реагирования (СОБР).

⁸² Szerzej cyt. Topolski I., *Siła militarna...*, wyd. cyt., s. 116–117.

⁸³ Jak np. Omski Instytut Spraw Wewnętrznych, dawniej Omska Wyższa Szkoła Milicji.

⁸⁴ Zob. więcej Topolski I., *Siła militarna...*, wyd. cyt., s. 46–47, szczegóły dekret prezydenta FR nr 1082 z 2004 r., www.government.ru, (wydruk w posiadaniu autora), s. 1–6.

⁸⁵ O sztabie generalnym czytaj Topolski I., *Siła militarna ...*, wyd. cyt., s. 47–49 oraz Main S.J., *Couch for the MoD or hte CGS? The Russian Ministry of Defence & The General Staff 2001–2004*, Conflict Studies Research Centre, Russian Series 04/09, kwiecień 2004.

wojskiem. Jest realizatorem działalności wywiadowczej oraz operacji specjalnych skierowanych przeciwko organizacjom i grupom terrorystycznym i ekstremistycznym. Jednostką sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej prowadzącą bezpośrednią walkę z terrorystami i ekstremistami, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji na Północnym Kaukazie jest Главное разведывательное управление (GRU) Генерального штаба Вооруженных сил РФ. Główny Zarząd Wywiadowczy Sztabu Generalnego SZ FR działa na podstawie omawianej wcześniej ustawy o wywiadzie zagranicznym. Jest on bezpośrednio podporządkowany sztabowi generalnemu, a jego szef ma rangę zastępcy szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych FR⁸⁶. GRU zajmuje się zbieraniem informacji będących w zainteresowaniu Ministerstwa Obrony i sił zbrojnych. Są to kwestie militarne, zagrożenie obiektów wojskowych, rozpoznanie oraz zwalczanie grup zbrojnych prowadzących działalność terrorystyczną. Zarząd prowadzi także działalność w sferze wywiadu elektronicznego i kosmicznego. Ramieniem zbrojnym GRU są oddziały Специального назначения (Спецназ)⁸⁷. Liczbę żołnierzy służących w GRU ocenia się na około 12 tysięcy. Kadry dla wywiadu wojskowego przygotowywane są w Akademii Wojskowo-Dyplomatycznej⁸⁸.

3.2.6 Inne struktury państwowe uczestniczące w zwalczaniu terroryzmu

W podrozdziale 3.2 zostały wymienione organa władzy państwowej, które czynnie współuczestniczą w działalności skierowanej na walkę z terroryzmem.

Pozostałymi strukturami są Ministerstwo ds. Obrony Cywilnej, Sytuacji Nadzwyczajnych i Likwidacji Skutków Klęsk Żywiolowych utworzone na bazie Państwowego Komitetu FR ds. Obrony Cywilnej, Sytuacji Nadzwyczajnych i Likwidacji Następstw Klęsk Żywiolowych. Ministerstwo i jego funkcjonariusze (żołnierze), ratownicy uczestniczą w likwidacji klęsk żywiołowych na terytorium Rosji jak i poza jej granicami. Zajmują się likwidacją skutków akcji terrorystycznych i wspierają w zakresie ratownictwa medycznego służby specjalne wykonujące operacje antyterrorystyczne. Funkcjonariusze minister-

⁸⁶ O historii rosyjskiego wywiadu wojskowego czytaj Колпакиди А., Прохоров Д., Имперя ГРУ, Очерки истории российской военной разведки, Москва 2000, (autor posiada wydruk elektronicznej wersji książki).

⁸⁷ Więcej o historii rosyjskiego Спецназу czytaj np. в Спецназ России, энциклопедия (ред. Степаков В.), Москва 2007.

⁸⁸ Absolwenci tej uczelni służą także w innych rosyjskich służbach specjalnych.

stwa brali udział w ratowaniu zakładników uwolnionych na Dubrowce oraz podczas szturmów szkoły w Biesłanie⁸⁹. Szacuje się, że personel ministerstwa liczy około 130 tysięcy osób. W tym liczba żołnierzy wojsk obrony cywilnej wchodzących w skład osobowy resortu to ok. 22 tysiące. Są oni zorganizowani w brygady, pułki i samodzielne bataliony. Ministerstwo ma w swojej dyspozycji samoloty i helikoptery transportowe, ratownicze i gaśnicze⁹⁰.

Federalna Służba Migracyjna podlega Ministerstwu Spraw Wewnętrznych FR. Działa w oparciu o regulamin zatwierdzony dekretem prezydenta FR nr 928 z 19 lipca 2004 roku. Określa ona obowiązki i zadania tej służby. FSM kontroluje, nadzoruje państwowe świadczenia w sferze migracji. Prowadzi rejestry obywateli Rosji, wydaje dokumenty do wjazdu na jej terytorium obywatelom innych państw lub osobom bez obywatelstwa. Innymi słowy organizuje i nadzoruje całość polityki Rosji w sferze migracji, imigracji, a także procedury związane z przyznawaniem lub pozbawianiem obywatelstwa, uchodźcami politycznymi, rejestrami meldunkowymi⁹¹. Prowadzi również współpracę w zakresie swoich kompetencji ze służbami imigracyjnymi innych państw. Sprawna działalność FSM przy współpracy z innymi służbami specjalnymi (jak np. ochrona pogranicza) ułatwia kontrolę i rozpoznanie osób mogących stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa Rosji, w tym członków międzynarodowych organizacji terrorystycznych.

Federalna Służba Ochrony powstała na mocy dekretu nr 938 z 19 czerwca 1996 roku prezydenta FR z przekształcenia na jego mocy Głównego Zarządu Ochrony oraz Służby Bezpieczeństwa Prezydenta⁹² połączonych w FSO. Zadaniem Federalnej Służby Ochrony jest zapewnienie bezpieczeństwa prezydentowi Federacji Rosyjskiej, członkom rządu, przewodniczącym izb parlamentu i innym wysokim funkcjonariuszom państwowym. Federalna Służba Ochrony bezpośrednio podlega prezydentowi. Jej liczebność oceniana jest na około 10 tysięcy funkcjonariuszy. Jest ona, tak jak omawiane wcześniej GRU, instytucją o której strukturze, zadaniach i możliwościach operacyjnych niewiele wiadomo. Nie ulega jednak wątpliwości, że jej znaczenie dla walki z terroryzmem jest w systemie struktur siłowych Rosji niezwykle ważne. Podstawowym jej zadaniem jest ochrona życia prezydenta, który jest kluczową osobą nie tylko w systemie władzy państwowej federacji lecz również w opisywanym systemie walki

⁸⁹ Nie oceniam tutaj ich skuteczności i profesjonalności działania.

⁹⁰ Topolski I., *Siła militarna...*, wyd. cyt., s. 119.

⁹¹ Więcej, www.government.ru/institutions/ministries/docs.html?he_id=872.

⁹² O historii i perypetiach organizacyjnych GZO i SBP czytaj Grajewski A., *Tarcza i miecz...*, wyd. cyt., s. 134–164.

z terroryzmem. O jej skuteczności świadczy fakt, że nigdy nie doszło do bezpośredniego zagrożenia życia prezydenta, tak Jelcyna jak i Putina podczas ich wizyt na terenach objętych walkami, jak np. w Czeczenii. Według znawcy rosyjskich służb specjalnych, Andrieja Sołdatowa przeprowadzenie uwieczzonego sukcesem zamachu na życie⁹³ prezydenta Władimira Putina (D. Miedwiediewa) jest praktycznie niemożliwe. FSO najprawdopodobniej prowadzi własne rozeznanie agenturalne, badając potencjalne zagrożenie życia ze strony terrorystów dla jej podopiecznych. Dysponuje również tzw. czarnymi beretami, formacją będącą oddziałem komandosów, prawdopodobnie przeszkoloną w operacjach antyterrorystycznych. Oddziały wojskowe w składzie FSO otrzymały uzbrojenie ciężkie tj. wozy pancerne, działa, moździerze, rakiety przeciwlotnicze⁹⁴.

3.3 Rola i miejsce Prezydenta Federacji Rosyjskiej w organizacji i kierowaniu walką z terroryzmem

Głównym organizatorem, kontrolerem i kierującym walką z terroryzmem jest prezydent Federacji Rosyjskiej, z racji jego uprawnień konstytucyjnych i roli jaką odgrywa w systemie władzy państwowej. Pozycję ustrojową prezydenta precyzuje rozdział czwarty Konstytucji Federacji Rosyjskiej, w swoich artykułach od 80 do 93. Lektura tego rozdziału konstytucji ukazuje niezwykle silną pozycję prezydenta w systemie organów władzy państwowej. Prezydenckie uprawnienia dają mu miejsce dominujące w zakresie władzy wykonawczej. Uregulowania zawarte w tym rozdziale konstytucji gwarantują prezydentowi sporą niezależność od organów władzy ustawodawczej. W myśl konstytucji prezydent zajmuje osobne miejsce w systemie naczelnych organów władzy państwowej. Nie jest elementem żadnego z nich⁹⁵. Mimo to nie możemy określić pozycji rosyjskiego prezydenta jako organu będącego ponad innymi rodzajami władzy. Nie jest też organem nadrzędnym. W skomplikowanym rosyjskim systemie władzy państwowej prezydent podlega kontroli, która ma nie dopuścić do przekształcenia jego władzy w system autorytarny. Takimi gwarancjami są jego krótkie, czteroletnie kadencje, możliwość zajmowania stanowiska tylko przez dwie kadencje⁹⁶. Istnieją zapisane w konstytucji procedury i przesłanki umożli-

⁹³ Zamach zapowiedział Szamil Basajew.

⁹⁴ Wyposażony jest w nie tzw. pułk prezydencki (dawniej nazywany kremłowskim).

⁹⁵ Monteskiuszowski podział władzy.

⁹⁶ Art. 81 ust. 3 konstytucji FR.

wiające odwołanie prezydenta z zajmowanego stanowiska⁹⁷. Kontrola nad działalnością ustawodawczą (prawodawczą) prezydenta sprawowana jest przez Sąd Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej, do którego można zaskarżać wydane przez niego akta prawne. Prezydent jest gwarantem podstawowych praw i wolności człowieka i obywatela. Personalnie jest odpowiedzialny za ich przestrzeganie⁹⁸. Do pozostałych obowiązków prezydenta należy ochrona suwerenności Rosji, jej integralności terytorialnej i niezawisłości. Prezydent zawiesza również niezgodne z konstytucją akta prawne podmiotów federacji, gdy naruszają prawa oraz wolność obywatelską. Jest odpowiedzialny za prawidłowe funkcjonowanie i współdziałanie władz państwowych FR⁹⁹. Rosyjska głowa państwa posiada duże kompetencje w zakresie prowadzenia i wytyczania kierunków polityki wewnętrznej i zagranicznej. Jest decydem wobec innych organów państwa. Pełnomocnictwa w zakresie tworzenia rządu są bardzo szerokie. Co prawda przy procedurze powołania premiera musi działać za zgodą Dumy Państwowej, jest to jednak jego wyłączna prerogatywa¹⁰⁰. Prezydent tworzy własną administrację¹⁰¹ i powołuje swoich pełnomocnych przedstawicieli. Jego decyzje w tej materii nie podlegają kontroli przez inne organa państwa. Ważnymi, z naszego punktu widzenia, uprawnieniami prezydenta są te związane z obronnością kraju. Jest najwyższym głównodowodzącym sił zbrojnych, zatwierdza wojenną doktrynę Rosji, powołuje najwyższe dowództwo sił zbrojnych. Ma możliwość wprowadzenia stanu wyjątkowego bądź wojennego¹⁰², lecz zgodnie z regulującymi te sprawy ustawami. Wykonując swoje konstytucyjne uprawnienia, prezydent stanowi powszechnie obowiązujące na terytorium państwa¹⁰³ akta prawa. W jego wydaniu są nimi dekrety (указы) i rozporządzenia (распоряжения).

Skrótowa¹⁰⁴, ogólna charakterystyka specjalnej sytuacji prawnej Prezydenta Federacji Rosyjskiej ukazuje, jak ważną rolę ma on do spełnienia organizując, koordynując i kierując walką z rodzimym i międzynarodowym terroryzmem. Prezydent zgodnie ze swoimi konstytucyjnymi i ustawowymi

⁹⁷ Art. 93 konstytucji FR.

⁹⁸ Art. 80 ust. 2 Konstytucji FR.

⁹⁹ Tamże, art. 80 ust.2.

¹⁰⁰ Po trzykrotnym odrzuceniu jego propozycji kandydata na premiera może rozwiązać parlament.

¹⁰¹ Administracja prezydenta ma status agencji federalnej.

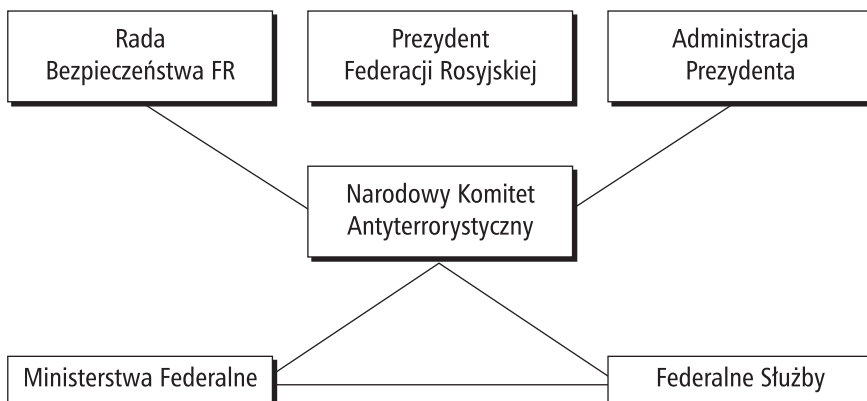
¹⁰² Art. 87 Konstytucji FR.

¹⁰³ Art. 90 Konstytucji FR.

¹⁰⁴ Więcej o ustrojowej pozycji prezydenta zob. Rosja Putina..., (red. Głowacki A., Stępień-Kuczyńska A.), wyd. cyt., s. 26–31; Stelmach A., Zmiana i stabilność..., wyd. cyt., s. 211–219.

kompetencjami bezpośrednio (непосредственно) kieruje wieloma organami państwowymi. Należą do nich ministerstwa federalne, służby federalne i federalne agencje. Łącznie jest ich dwadzieścia¹⁰⁵. Wśród nich jest pięć ministerstw oraz piętnaście służb i agencji federalnych. Wszystkie te instytucje są kluczowymi organami władzy państwowej w dziedzinie polityki zagranicznej i wewnętrznej, obrony i bezpieczeństwa, ochrony porządku prawnego. Ministerstwami bezpośrednio kierowanymi przez prezydenta są: Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Ministerstwo ds. Obrony Cywilnej, Sytuacji Nadzwyczajnych i Likwidacji Skutków Klęsk Żywiołowych, Ministerstwo Obrony oraz Ministerstwo Sprawiedliwości¹⁰⁶. Do najważniejszych służb federalnych i agencji należą te, których kompetencje zostały przedstawione wcześniej. Jak wynika z naszych dotychczasowych rozważań, przewidywana organizacja systemu zwalczania terroryzmu ma strukturę hierarchiczną, wertykalną¹⁰⁷.

Uproszczony schemat organizacji walki z terroryzmem

Źródło, oprac. własne K. Kraj

¹⁰⁵ Pełna lista (stan na 23.03.2004 r. zob. Rosja Putina..., (red. Głowacki A., Stępień-Kuczyńska A.), wyd. cyt., s. 326.

¹⁰⁶ Ministerstwa Sprawiedliwości nie ująłem wśród instytucji omawianych wcześniej, ze względu na zakres jego pełnomocnictw, które powodują, że w wojnie z terroryzmem odgrywa rolę usługowo-doradczą.

¹⁰⁷ Tak jak praktycznie cały system władzy państwowej w Rosji.

Prezydent zgodnie z przedstawionym schematem wydaje dyrektywy dla podlegających mu bezpośrednio centralnych organów władzy państwowej. Jednocześnie otrzymuje informacje oraz wypracowane przez te instytucje propozycje rozstrzygnięć problemów wynikających z zakresu ich kompetencji. Wymiana informacji następuje również pomiędzy poszczególnymi resortami. Był to najsłabszy punkt rosyjskiego systemu zwalczania terroryzmu. Mimo wielu prób i ogłaszania konieczności powstania centrum zbierania, wymiany i oceny informacji o działaniach terrorystycznych, taki ośrodek został zorganizowany w Rosji dopiero dwa lata temu¹⁰⁸. Jest nim opisywany wcześniej Narodowy Komitet Antyterrorystyczny. Rząd Federacji Rosyjskiej pełni wobec organów władzy bezpośrednio podległych prezydentowi funkcje koordynacyjno-usługowe¹⁰⁹. Prezydent FR powołując swoimi dekretemi ministrów i ich zastępców, szefów służb i agencji, ich zastępców, szefa sztabu generalnego, jego zastępców, dowódców rodzajów wojsk i jednostek organizacyjnych organów spraw wewnętrznych, kształtuje oblicze kadrowe tych służb. Prezydent skupia w swoich rękach całą politykę kadrową organów bezpieczeństwa państwowego, obrony kraju i ochrony porządku publicznego. Będąc przewodniczącym Rady Bezpieczeństwa FR ma stały i przemożny wpływ na propozycje rozstrzygnięć zapisywanych w dokumentach programowych tworzonych przez Radę, takich jak koncepcje polityki zagranicznej czy obronnej. Kształtując skład osobowy Rady Bezpieczeństwa oraz jej aparatu wykonawczego i doradczego prezydent jest kreatorem sposobu jej funkcjonowania i reprezentowanych przez nią poglądów, co bezpośrednio skutkuje na wypracowywane przez nią rekomendacje i propozycje. Prezydent na mocy swoich dekretoów dokonuje zmian organizacyjnych struktur siłowych państwa. Decyduje o metodach i systemie zwalczania terroryzmu na Kaukazie i pozostałych terytoriach Federacji Rosyjskiej. Jako naczelny głównodowodzący siłami zbrojnymi decyduje o ich użyciu dla celów walki z terroryzmem i ekstremizmem, określając kierunki i rozmiary wojskowych operacji kontrterrorystycznych.

Liczne strukturalne zmiany w służbach i ministerstwach przeprowadzane były po kolejnych głośnych aktach terroru (Dubrowka, Biesłan). Prowadzić miały do usprawnienia systemu zwalczania terroryzmu i ekstremizmu oraz nadzwyczajnych potrzeb dla akcji wojskowych na Północnym Kau-

¹⁰⁸ Centra tego typu istnieją w USA (National Counterterrorism Center), w Wielkiej Brytanii (Joint Terrorism Analysis Centre) czy w Hiszpanii (Centro Nacional de Coordinación Antiterrorista).

¹⁰⁹ www.kremlin.ru/print/gov03.shtml, ustawa О Правительстве Российской Федерации, art. 32.

kazie. Do momentu powstania NKA ciężar walki z przejawami terroryzmu i ekstremizmu na Północnym Kaukazie przesuwano od FSB do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. W MSW utworzony został departament do walki ze zorganizowaną przestępczością i terrorem.¹¹⁰ W ramach doskonalenia struktur antyterrorystycznych na Północnym Kaukazie powstała zjednoczona służba wywiadowcza FSB, MSW i GRU¹¹¹. Mimo przedstawionych strukturalnych zmian w rezultacie reform przeprowadzanych w resortach siłowych w latach 2004 – 2005 zmodyfikowany został jedynie system walki ze zbrojnymi grupami na Północnym Kaukazie. Faktyczne przerzucenie odpowiedzialności za rozwój sytuacji na Kaukazie na barki MSW i jego wojsk ostatecznie nie powiodło się. Prezydent Putin korzystając ze swoich uprawnień, najprawdopodobniej mając dość nieporozumień pomiędzy resortami siłowymi, postanowił przeciąć wszelkie spory kompetencyjne. Za jego sprawą przyspieszone zostały prace nad nową ustawą antyterrorystyczną. Budowany od 2003 r. system miał znieść odpowiedzialność za walkę z terroryzmem z barków FSB. Kierownictwo poszczególnych jednostek walczących na terenie Kaukazu z terroryzmem i przejawami ekstremizmu przechodziło w ręce MSW. Dowodzenie Regionalnym Sztabem Operacyjnym dla prowadzenia akcji kontrterrorystycznej na Północnym Kaukazie przekazane zostało w ręce MSW. Tak samo powstałe w 2004 roku Grupy Kierowania Operacyjnego dowodzone były przez pułkowników wojsk MSW. W sytuacji powstałej po wydaniu dekretu nr 116, gdzie nie ma słowa o wojskach wewnętrznych, jak również o grupach operacyjnego kierowania, Regionalnymi Sztabami Operacyjnymi mają dowodzić szefowie miejscowych organów FSB. Dekret ustanowił zasadę, że zastępca szefa regionalnej komisji antyterrorystycznej nie jest szefem grupy operacyjnego kierowania lecz naczelnik miejscowego zarządu FSB.

Od 2003 r. Federalna Służba Bezpieczeństwa przekształcała się w najpotężniejszą służbę specjalną Rosji, jednocześnie dystansowała się od odpowiedzialności za główne zagrożenie bezpieczeństwa narodowego – terroryzm. Przedstawiane powyżej problemy moim zdaniem doprowadziły do sytuacji w której Władimir Putin postanowił poskromić FSB. W grudniu 2005 specjalną ustawą sprecyzowane zostały pełnomocnictwa prezydenta i rządu w sferze obrony. Prezydent otrzymał pełnomocnictwo do ustalania składu liczbowego

¹¹⁰ Wcześniej jednostka do walki z terroryzmem nazywała się Centrum T i była częścią Głównego Zarządu do Walki ze Zorganizowaną przestępczością, przekształconego we wspomniany departament.

¹¹¹ Według informacji oficjalnych terrorystów działających w Nalczyku udało się rozpracować dzięki pracy nowej służby. Informacje o strukturze nowej służby są utajnione. Dowodzi nią najprawdopodobniej oficer wojsk wewnętrznych.

(etatowego) FSB. Do FSB skierowany został nowy zastępca dyrektora¹¹², sekretarz – stanu, do którego zadań wbrew zajmowanemu stanowisku najprawdopodobniej nie będą należały obowiązki reprezentacyjne. Prezydent podczas wystąpienia na posiedzeniu kolegium FSB w styczniu 2006 r. pochwalił jej funkcjonariuszy za osiągnięcia i lepszą współpracę z innymi służbami, lecz w kilka tygodni później podjął decyzję o pełnej reorganizacji systemu zwalczania terroryzmu. Na podstawie dotychczasowych własnych analiz systemu służb specjalnych i organizacji walki z terroryzmem stosowanego w Rosji uważam, że zmiany poszły w dobrym kierunku. Dla skutecznej walki z terroryzmem niezbędna jest sprawna wymiana informacji z różnych źródeł oraz organ koordynujący całokształt przedsięwzięć antyterrorystycznych. Takim organem ma szansę stać się Narodowy Komitet Antyterrorystyczny. Pierwsze oceny będzie można zacząć wydawać po kilkuletnim jego funkcjonowaniu oraz po praktyce w czasie konkretnych zajęć terrorystycznych. Analizując i badając funkcjonowanie tej struktury można będzie wyciągnąć wnioski co do skuteczności stosowania tego rodzaju rozwiązań w Rosji jak i w innych państwach. W pierwszych komentarzach cytowany specjalista od spraw służb specjalnych oraz terroryzmu, Andriej Sołdatow, krytycznie odnosi się do powstałego Komitetu. Uważa go za analog¹¹³ National Intelligence Council (Narodowa Rada Wywiadu) USA, która nie spełniła swoich zadań, gdyż nie była w stanie uprzedzić o atakach z 11 września 2001 r., pomimo potwierdzenia faktu, że służby posiadały informacje, które mogły zapobiec katastrofie. Tak daleko idąca krytyka jest moim zdaniem nieuprawniona, gdyż zadania Narodowej Rady Wywiadu dotyczyły całokształtu zagadnień koordynowania działań społeczności wywiadowczej Stanów Zjednoczonych. Narodowy Komitet Antyterrorystyczny ma ściśle określone cele, które dotyczą jedynie zwalczania i przeciwdziałania terroryzmowi. Kłopoty organizacyjne i kompetencyjne dotknęły także wiele innych państw. Perturbacje natury kompetencyjnej, organizacyjnej i prawodawczej nie oszczędziły Stanów Zjednoczonych czy np. Hiszpanii¹¹⁴, co szczególnie miało miejsce po wypadkach 11 września 2001 r. i 11

¹¹² Jest nim generał lejtnant organów wymiaru sprawiedliwości Jurij Gorbunow kierujący poprzednio Departamentem Prawnych Problemów Bezpieczeństwa Administracji Prezydenta. Departament kierowany przez Gorbunowa miał zadania odpowiadające istniejącemu w czasach ZSRR Wydziałowi Administracyjnemu KC KPZR nadzorującemu KGB i GRU.

¹¹³ Nazywa dosłownie Komitet – brzydką kopią.

¹¹⁴ Zob. www.studies.agentura.ru/tr/reform/Spain. Więcej o wpływie wydarzeń 11 marca 2004 roku w Madrycie na wspólne działania Unii Europejskiej w walce z terroryzmem czytaj: Narojek M., Unia Europejska wobec terroryzmu po zamachach w Madrycie – wybrane aspekty, /w:/ Liedel K., Marszałek-Kawa J., Wudarski Sz. (red.), Polityczne metody zwalczania terroryzmu, Toruń 2006, s. 53–65.

marca 2004 r. W dniu 14 lutego 2003 prezydent USA G.W. Bush przedstawił Narodową Strategię Walki z Terroryzmem (National Strategy for Combating Terrorism), której najważniejszymi celami była realizacja tzw. strategii 4 D – zwalczać, osłabiać, odmawiać, bronić¹¹⁵. Po wydarzeniach z września 2001 roku powołane zostało Ministerstwo Bezpieczeństwa Wewnętrznego (Department of Homeland Security), którego głównym zadaniem jest skupianie wysiłków na rzecz ochrony terytorium USA przed atakami terrorystycznymi. Jednym z rozwiązań prawnych wspierających walkę z terroryzmem był USA Patriot Act¹¹⁶. Jak pokazują przytoczone przykłady, impulsem do radykalnych reform organizacyjnych w dziedzinie zwalczania terroryzmu są następstwa zamachów terrorystycznych. Reformy zawsze podejmowane ze sporym opóźnieniem¹¹⁷. Klasycznym przykładem braku przygotowania organizacyjnego na atak terrorystyczny jest nasz kraj. Nie zastanawiając się nad atrakcyjnością Polski dla międzynarodowej akcji terrorystycznej, możemy stwierdzić, że nadal nie został zbudowany zintegrowany system przeciwdziałania terroryzmowi. Terroryzm jako zagrożenie jest pojmowany i postrzegany na poziomie taktycznym używając języka wojskowego. Jego aspekty operacyjne (na poziomie resortów) i strategiczne (w skali państwa) nie są zauważane i doceniane¹¹⁸.

Autor, analizując materiały do książki, zagrożenie terrorystyczne Polski widzi trochę inaczej, niż jest to przedstawiane np. w prasie. Moim zdaniem akcje terrorystyczne, o ile takie będą miały miejsce, skierowane zostaną przeciwko obywatelom innych państw, nie Polski. Główne zagrożenie widzę wobec obywateli Rosji oraz niektórych państw byłego ZSRR, takich jak Uzbekistan, Tadżykistan czy Kazachstan. Terroryści będą rekrutować się np. spośród mieszkańców Północnego Kaukazu oraz fundamentalistów islamskich działających na terytoriach państw WNP. Jako przykładem posłużę się

¹¹⁵ Defeat, Deminish, Deny, Defend.

¹¹⁶ Więcej o amerykańskim systemie walki z terroryzmem czytaj: Wudarski Sz., *Polityka Stanów Zjednoczonych wobec terroryzmu w XXI wieku*, /w:/ Liedel K., Marszałek-Kawa J., Wudarski Sz. (red.), *Polityczne metody...*, wyd. cyt., s. 205–212 lub np. www.studies.agencja.ru/tr/reform/uscounterrorsystem

¹¹⁷ Jak np. w USA. Zamachy na ambasady USA w Kenii i Tanzanii w 1998 roku czy o 5 lat wcześniejsza próba wysadzenia wież World Trade Center. Dopiero 11 września zwrócił baczniejszą uwagę na takie państwo jak Afganistan pod rządami Talibów, gdzie doskonale funkcjonowała Al Kaida czy inne organizacje terrorystyczne chronione i hołubione przez reżim.

¹¹⁸ Więcej zob. Liedel K., Góralski D., *System przeciwdziałania terroryzmowi w Polsce. Stan obecny a potrzeba rozwoju*, /w:/ Liedel K., Marszałek-Kawa J., Wudarski Sz. (red.), *Polityczne metody...*, wyd. cyt., s. 127–138; czytaj także Tokarz T., *Budowanie bezpieczeństwa* /w:/ Komandos nr 5 z 2004 r., s. 24–27.

następującym rozumowaniem, które może być przeprowadzone przez terrorystów czeczeńskich. Polskie władze przed laty generalnie życzliwie przywitały uchodźców z tego kraju. Społeczeństwo jest oceniane jako im przychylne. Atak terrorystyczny, zajęcie np. konsulatu rosyjskiego, może być ich zdaniem atutem we własnej walce. Opierając się na politycznej przychylności części polityków oraz społeczeństwa mogą uznać, że przeprowadzenie takiej akcji zakończy się sukcesem. Nawet w razie aresztowania terrorystów nie zostaną oni wydani Rosji. Ich sprawa nabierze rozgłosu i zmusi władze polskie do bardziej stanowczego optowania za sprawą czeczeńską. Jednocześnie, jak oceniam, uwaga polskich służb specjalnych (ABW)¹¹⁹ skierowana jest na rozpoznanie środowisk emigrantów arabskich, przygotowania do zamachu ujść jej zainteresowaniu. Ułatwieniem jest stosunkowo duży ruch graniczny pomiędzy Polską, a np. Ukrainą, spora liczba studentów z krajów byłego ZSRR oraz możliwość posługiwania się paszportami np. ukraińskimi, które wzbudzają zainteresowanie bardziej w kontekście działalności przemytniczo-handlowej niż terrorystycznej.

Dlatego terroryzm występujący za naszą wschodnią granicą, w Rosji i pozostałych krajach WNP powinien być bacznie obserwowany i badany przez ośrodki naukowe i polskie służby odpowiedzialne za zwalczanie terroryzmu.

¹¹⁹ Dopiero w 2005 roku powołano osobny departament w ramach ABW zajmujący się tylko problematyką terroryzmu; zob. tajny, lecz ujawniony raport UOP z 1999 r. dotyczący zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa w aspekcie wewnętrznym i zewnętrznym oraz ujawnionych w tym zakresie przestępstw w 1999 r., www.ojczyzna.pl/STALE/Raport_UOP.htm (wydruk w posiadaniu autora).

Rosja w walce z terroryzmem w kręgu kontynentalnym¹ i bliskiej zagranicy

4.1 Umowa o współpracy państw członków WNP w walce z terroryzmem

Po rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich państwa powstałe na jego gruzach rozpoczęły współpracę w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw. Inicjatywę utworzenia WNP podjęli 8 grudnia 1991 r. w Wiskuli pod Brześciem przywódcy trzech słowiańskich republik – Białorusi, Rosji i Ukrainy². Wspólnota Niepodległych Państw jest organizacją o stosunkowo luźnej strukturze. Nie jest państwem ani formalnym ciałem ponadnarodowym. Sama organizacja WNP jest bardzo skomplikowana w wyniku wytworzenia wielkiej ilości aktów prawnych (idących w setki) oraz powołania dużej ilości rozmaitych organów, instytucji, sądów, banków itp. Statut WNP uchwalony został dopiero w styczniu 1993 przez siedmiu tzw. pierwotnych członków wspólnoty. Do ważniejszych organów WNP należą Rada Szefów Państw, Rada Szefów Rządów czy Rada Ministrów Spraw Zagranicznych³.

¹ Por. Bryc A., *Cele polityki zagranicznej...*, wyd. cyt., s. 9. Dla autora tej rozprawy krąg kontynentalny to działalność FR w Azji, a nie w Europie jak przyjmuje to A. Bryc za E. Zielińskim. Co do bliskiej zagranicy definiuje ją identycznie jak przywoływana badaczka rosyjskiej polityki zagranicznej.

² O początkach i historii WNP czytaj np. w: Cziomer E., Zyblikiewicz W. L., *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2005, s. 381–386; Kukułka J., *Historia współczesnych stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1998, s. 505–515; Skrzypek A., *Druga smuta, Zarys dziejów Rosji 1985–2004*, Warszawa 2004, s. 67–76; Czajkowski M., *Pozycja Rosji i Wspólnoty Niepodległych Państw /w:/ Międzynarodowe stosunki polityczne* (red. nauk. Cziomer E), Kraków 2008, s. 355–361.

³ Zob. Cziomer E., Zyblikiewicz W. L., *Zarys współczesnych...*, wyd. cyt., s. 302 lub oficjalna strona internetowa WNP www.cis.minsk.by.

Nie można w pełni zgodzić się z oceną WNP prezentowaną przez Grzegorza Przebindę, który uważa że: *Wspólnota Niepodległych Państw powołana na-
zajutrz po rozwiązaniu ZSRR była już tylko rozpaczliwym zabiegiem próbu-
jącym jakoś scalić stare struktury*⁴. Nie ulega wątpliwości, że politycy decy-
dujący się na rozwiązanie ZSRR, w tym Borys Jelcyn, nie mieli odpowiedzi
na podstawowe pytania: co dalej, jak ma wyglądać przyszłość? Łączyła ich
chęć zrealizowania własnych partykularnych interesów oraz zaspokojenie
rozbudzonych, ponad miarę, takich m.in. zjawisk jak: tożsamość narodo-
wa czy realizacja oświadczeń o suwerenności poszczególnych republik.
W mojej ocenie ewoluująca w ZSRR, bez chwili przerwy, sytuacja społeczno-
polityczna wyprzedzała jej rozumienie i ocenę przez ówczesnych przywódców
politycznych. Postanowili oni przejąć inicjatywę polityczną i uprzedza-
jąc nieuchronny, ich zdaniem, rozpad Związku Radzieckiego zdecydowali
o jego rozwiązaniu. WNP miała być odpowiedzią na pustkę geopolityczną
powstałą po ZSRR⁵.

Zajmiemy się teraz naszym głównym problemem, czyli współdziałaniem
krajów WNP na polu walki z terroryzmem i ekstremizmem. Jest to specyficz-
ny rodzaj stosunków pomiędzy państwami byłego ZSRR, którym zaintereso-
wanych jest wiele z nich, tych zagrożonych przez terroryzm. Z Rosją na
czele. Oprócz wcześniej wymienionych organów⁶ Wspólnoty problematyka,
którą się zajmujemy w książce, znajduje się w zainteresowaniu Zgromadzenia
Międzyparlamentarnego WNP, Rady Koordynacyjnej Generalnych Prokura-
torów, Rady Ministrów Spraw Wewnętrznych, Rady Kierowników Organów
Bezpieczeństwa i Służb Specjalnych, Rady Dowódców Wojsk Ochrony Po-
granicza, Rady Ministrów Obrony oraz Centrum Antyterrorystycznego WNP.
Genezy współpracy państw członków WNP w walce z terroryzmem, stworze-
nia wspólnego programu tej walki oraz struktur organizacyjnych, należy po-
szukiwać w podpisanej 4 czerwca 1999 roku w Mińsku umowie o współpracy
państw członków WNP w walce z terroryzmem (Договор о сотрудничестве
государств – участников Содружества Независимых Государств в борь-
бе с терроризмом)⁷. Umowa została podpisana na pięć lat, od momentu jej

⁴ Przebinda G., *Piekło z widokiem na niebo, Spotkania z Rosją 1999–2004*, Kraków 2004, s. 36.

⁵ Taką rozpaczliwą operacją, mającą na celu utrzymanie starych struktur był wg mnie pucz G. Janajewa z sierpnia 1991 roku.

⁶ W ramach WNP powołano ponad 50 rozmaitych instytucji, banków, sądów i innych organów.

⁷ Federacja Rosyjska ratyfikowała umowę dopiero 15 grudnia 2004 roku. Układ został podpisany przez pełną dwunastkę krajów członkowskich WNP.

wejścia w życie⁸, czyli od dnia podpisania. Umowa podlega automatycznemu przedłużeniu na kolejne pięcioletnie okresy, o ile jej strony nie przyjmą innych rozwiązań⁹. Ten liczący 25 artykułów dokument porządkuje sprawy współpracy państw WNP w całej sferze przeciwdziałania jednemu z największych zagrożeń dla ich bezpieczeństwa narodowego – terroryzmowi. W artykule pierwszym umowy zdefiniowane zostały podstawowe terminy w niej wykorzystywane. Należą do nich definicje: terroryzmu¹⁰ i terroryzmu technologicznego, obiektów o podwyższonym technologicznym i ekologicznym zagrożeniu, specjalnych formacji antyterrorystycznych oraz specjalnych środków i materiałów zabezpieczenia (działalności antyterrorystycznej – K.K.). Kolejne, początkowe artykuły, opisują sposoby współpracy i kwalifikacji aktów terrorystycznych, które mają być przez strony układu uznane za czyny kryminalne¹¹. Artykuł 5 omawianej umowy jest w mojej ocenie kluczowym. Określa i precyzuje obowiązki w ramach współpracy kompetentnych dla walki z terroryzmem organów państw objętych umową. Do zadań wyszczególnionych w tym artykule należą: wymiana informacji, realizacja zapytań w sprawie przeprowadzenia przedsięwzięć operacyjno-śledczych, opracowanie i przyjęcie wspólnych przedsięwzięć dla uprzedzenia, rozpoznania, przeszkodzenia lub zbadania aktów terroryzmu oraz wzajemnego informowania się o nich. Strony umowy zobowiązane są do wzajemnej pomocy w ocenie stanu systemu fizycznej ochrony obiektów o podwyższonym poziomie zagrożenia ze względu na stosowane tam technologie oraz związane z tym zagrożenie ekologiczne. Zobowiązane są do opracowania przedsięwzięć dla udoskonalenia systemu ich ochrony. Kolejnym zadaniem jest wymienianie się informacjami o aktach prawnych oraz dokumentami dotyczącymi sposobów ich wdrażania w życie. Przy zgodzie zainteresowanych stron mogą być kierowane na ich terytorium oddziały antyterrorystyczne w celu udzielenia praktycznej pomocy przerwania aktu terroryzmu oraz walki z ich następstwami. Uczestnicy umowy zobowiązali się do wymiany doświadczeń w zapobieganiu i zwalczaniu akcji terrorystycznych. W ramach wymiany mogą się odbywać staże, seminaria, konsultacje i naukowo-praktyczne konferencje. Obowiązkiem wynikającym z kolejnego punktu analizowanego artykułu jest zapew-

⁸ Art.22 omawianej umowy określa szczegółowo tę problematykę, która związana jest z wewnętrznymi uregulowaniami prawnych umawiających się stron

⁹ Zob. art. 23. Każda ze stron może zrezygnować z uczestnictwa w umowie, spełniając określone warunki. Jednocześnie zobowiązania wynikłe z artykułów 18 i 10 obowiązują odpowiednio przez dziesięć lat i bezterminowo.

¹⁰ Jest ona niezwykle podobna do omawianej definicji z rosyjskiej ustawy o walce z terroryzmem, która została uchwalona rok wcześniej.

¹¹ Zob. art. 4 umowy.

nienie pomocy w podnoszeniu kwalifikacji i przygotowaniu funkcjonariuszy organów walczących z terroryzmem. W ramach realizacji umowy, za zgodą stron, finansowane i prowadzone są naukowo-badawcze i doświadczalno-konstrukcyjne prace nad opracowaniem systemów i środków fizycznej ochrony obiektów stwarzających podwyższone ryzyko ataku terrorystycznego. Umawiające się strony na podstawie odrębnych porozumień mogą dostarczać środki specjalne, technikę i wyposażenie dla zabezpieczenia działalności antyterrorystycznej. W kolejnych artykułach od szóstego do dziewiątego umowa określa zasady współpracy w zakresie normatywno - prawnym zdefiniowania problemów uprzedzania o aktach terroru oraz walki z nimi. Opisane są procedury, sposoby, czas, obowiązujące przy udzielaniu bądź odmowie udzielenia informacji, którą jest zainteresowana strona pytająca. Kolejny, dziesiąty artykuł umowy określa sposób postępowania z informacjami niejawnymi, ich wykorzystaniem lub przekazywaniem stronie trzeciej. Artykuł 11 precyzuje zakres informacji, którymi wymieniają się właściwe dla walki z terroryzmem organa państwowe stron układu. Następne artykuły (12 do 17) omawiają problematykę związaną z praktyczną pomocą w zwalczaniu aktów terrorystycznych ze strony organów innych państw na terytorium strony zapraszającej. Sposoby i zakres udzielanej pomocy, przyspieszanie formalności związanych z przekraczaniem granic przez formacje antyterrorystyczne oraz odpowiedzialność za straty poniesione przez stronę zapraszającą w wyniku działań tej jednostki. W celu wypełniania zobowiązań umowy, kompetentne instytucje stron mogą prowadzić wspólne szkolenia, praktyki czy ćwiczenia pododdziałów antyterrorystycznych oraz konsultacje i robocze spotkania.

Ważnym dla efektywności zwalczania terroryzmu jest artykuł 18 określający sposoby postępowania z wzajemnie przekazywanymi środkami specjalnymi, techniką i wyposażeniem. Ostatnie sześć artykułów przedstawia metody finansowania pomocy okazywanej w ramach umowy, potwierdza brak ograniczeń w podpisywaniu przez strony porozumienia innych dwustronnych umów międzypaństwowych. Zgodnie z umową instytucje kompetentne dla zwalczania zjawiska terroryzmu mogą między sobą podpisywać porozumienia uszczegółowiające sposób ich wypełnienia. Artykuły zamykające umowę (22 do 25) określają ważność układu, jego czas trwania oraz sposób przechowywania jedyne go oryginalnego egzemplarza napisanego w języku rosyjskim.

Umowa o współpracy państw członków WNP jest dokumentem stosunkowo obszernie i precyzyjnie określającym obowiązki stron porozumienia. Pełne wypełnienie zapisów tej umowy byłoby ze wszech miar korzystne dla ograniczenia lub wyeliminowania najgroźniejszych z aktów terroryzmu tak lokalnego jak i międzynarodowego. Znacznie ograniczyłoby przenikanie ludzi jak i idei będących pożywką dla działalności terrorystycznej na kraje sąsiadują-

ce z państwami Wspólnoty. Dotyczy to kierunku odwrotnego, ich przenikania do państw WNP. Charakteryzowana umowa jest przykładem dla zawierania przez inne państwa podobnych wielostronnych porozumień. Jej treść, zawarte definicje, metody, sposoby, techniki czy procedury związane z realizacją celu tej umowy powinny być niezwykle przydatne przy analizie i opracowywaniu sposobów przeciwdziałania terroryzmowi. Przy opracowywaniu tekstu umowy została wykorzystana praktyka walki z terroryzmem na terytoriach państw WNP. Z analizy treści umowy i jej zapisów wynika, że doświadczenia w walce z terroryzmem Federacji Rosyjskiej były szkieletem na którym została oparta treść umowy.

Kończąc omawianie umowy możemy stwierdzić, że wnoszone przez nią uregulowania mają wpływ na decyzje podejmowane tak na szczeblu strategicznym (władze państw stron umowy) jak i taktycznym (bezpośrednia walka z przejawami terroryzmu).

4.1.1 Wspólny program walki z terroryzmem międzynarodowym

W styczniu 2000 r. w Moskwie dokonano wymiany poglądów w ramach Rady Szełów Państw WNP o przeciwdziałaniu międzynarodowemu terroryzmowi. Inspiracją były ustalenia konferencji OBWE¹² w Stambule. W wyniku konsultacji Rada Bezpieczeństwa państw WNP we współpracy z Radą Kierowników Służb Specjalnych i Organów Bezpieczeństwa, Radą Ministrów Spraw Wewnętrznych, Radą Ministrów Obrony przygotowała program walki z międzynarodowym terroryzmem i ekstremizmem¹³. W ramach realizacji programu przewidziano powstanie jednego centrum antyterrorystycznego. Kluczową rolę w połączeniu wysiłków krajów WNP w przeciwdziałaniu terroryzmowi odegrało nadzwyczajne posiedzenie Rady Ministrów Spraw Wewnętrznych państw Wspólnoty. Odkonano się ono 10 marca 2000 r. Inicja-

¹² Ustaleniem ze Stambułu była Karta Bezpieczeństwa Europejskiego przyjęta przez szefów państw i rządów w dniu 19.11.1999 r. W dokumencie tym stwierdzono, że terroryzm międzynarodowy wraz ze zorganizowaną przestępczością i handlem narkotykami jest podstawowym zagrożeniem dla ładu i bezpieczeństwa na świecie. Uznano, że terroryzm jest niemożliwy do akceptacji niezależnie od motywów i jego form. Szełowie państw i rządów zobowiązali się m.in. do intensyfikacji działań na rzecz zapobiegania finansowaniu terroryzmu, nie udzielania terrorystom schronienia oraz niedopuszczaniu do przygotowań aktów terrorystycznych na obszarze swoich państw.

¹³ Программа государств – участников СНГ по борьбе международным терроризмом и иными проявлениями экстремизма на период до 2003 года (wydruk w posiadaniu autora).

torem było Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Rosji¹⁴. Podczas spotkania rozpatrzono i zaaprobowano projekt programu walki z terroryzmem oraz ekstremizmem do 2003 r. Przygotowano także projekt porozumienia o centrum antyterrorystycznym państw WNP. Komitetowi Wykonawczemu Wspólnoty Niepodległych Państw zarekomendowano wniesienie obydwu projektów na posiedzenie Rady Szefów Państw. W czasie tego posiedzenia, jego uczestnicy podtrzymali ideę stworzenia centrum antyterrorystycznego pod ogólnym kierownictwem Rady Kierowników Organów Bezpieczeństwa i Służb Specjalnych Państw Wspólnoty. Program walki z terroryzmem oraz porozumienie o powstaniu centrum antyterrorystycznego zostały zatwierdzone w czasie spotkania prezydentów krajów WNP 21 czerwca 2000 r.¹⁵. Został wtedy przyjęty program Wspólnoty Niepodległych Państw¹⁶ w walce z terroryzmem międzynarodowym na okres do 2003 r.

Celem programu była koordynacja wysiłków państw WNP skierowanych na przeciwdziałanie terroryzmowi oraz wszelkim przejawom ekstremizmu. Program obejmuje przedsięwzięcia organizacyjno-prawne, działania na poziomie organizacyjno-praktycznym oraz informacyjno-analitycznym i naukowo-metodycznym. Do przedsięwzięć organizacyjno-prawnych należy np. przyspieszenie wejścia w życie układu o regułach obowiązujących pracowników organów porządku publicznego na terytoriach państw WNP. Przewidziano zajęcie się harmonizacją prawa w sferach przeciwdziałania działalności organizacji i osób przygotowujących akty terrorystyczne, handlu bronią, materiałami wybuchowymi, uzgodnienie odpowiedzialności karnej za przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Pierwszym przeznaczonym do rozpatrzenia zadaniem omawianych przedsięwzięć był problem przyłączenia się państw WNP do międzynarodowych układów o walce z terroryzmem. W ramach przedsięwzięć organizacyjno-praktycznych najważniejszym było powołanie Centrum Antyterrorystycznego krajów WNP. Do innych działań należy prowadzenie antyterrorystycznych ćwiczeń dowódczo-sztabowych i taktycznych. Kraje Wspólnoty organizować będą operacje mające na celu uprzedzenie, przerwanie i ujawnienie akcji terrorystycznych, porywania zakładników,

¹⁴ W posiedzeniu brał udział pełniący obowiązki prezydenta Rosji Władimir Putin, który w 1998 r. jako szef FSB reorganizował Centrum Specjalnego Przeznaczenia tej służby. CSP zajmuje się walką z terroryzmem. Podobno w wyniku tej reformy, ze względu na brak środków finansowych odeszła ze służby 1/3 żołnierzy oddziałów Alfa i Wympieł

¹⁵ Faktyczną datą początku funkcjonowania Centrum Antyterrorystycznego WNP jest 1 grudnia 2000 r., kiedy to Rada Szefów Państw WNP potwierdziła porozumienie o powstaniu centrum oraz ustaliła liczebność pracowników oraz sposoby jego finansowania.

¹⁶ 21 czerwca 2001 r. decyzją Rady Szefów Państw.

nielegalnego przewozu przez granice trucizn, materiałów radioaktywnych i materiałów wybuchowych.

W ramach realizacji programu państwa WNP mają usprawnić zabezpieczenie na swoich terytoriach obiektów stanowiących zagrożenie o charakterze ekologicznym. Program zakłada prowadzenie badań nad modernizacją technicznych środków wykrywania materiałów wybuchowych i broni. Informacyjno-analityczne oraz naukowo-metodyczne zadania skupiać się będą wokół zorganizowania banku danych o organizacjach terrorystycznych, ich członkach, kierunkach rozwoju współczesnego terroryzmu, wymianie informacji na temat faktów, sposobów i metod doskonalenia zamachów terrorystycznych. Zaplanowano przeprowadzenie konferencji na temat problemów walki z międzynarodowym terroryzmem. Podjęto pracę nad poradnikami dla pracowników służb ochrony porządku publicznego, będących pomocnymi w zwalczaniu aktów terroru czy skoordynowaniu przeciwdziałania rozpowszechnianiu kultu siły i okrucieństwa w środkach masowego przekazu oraz Internecie¹⁷.

W 2002 roku na spotkaniu w Kiszyniowie przywódcy krajów WNP zaaprobowali projekt programu działalności antyterrorystycznej na lata 2004–2005¹⁸. Zatwierdzili regulamin o zasadach prowadzenia wspólnych przedsięwzięć antyterrorystycznych na terytoriach krajów WNP. Reguluje on m.in. działalność oddziałów specjalnych państw Wspólnoty w sytuacjach nadzwyczajnych. Podstawowymi osiągnięciami w realizacji wspólnego programu walki z terroryzmem międzynarodowym oraz ekstremizmem było powołanie Centrum Antyterrorystycznego WNP oraz zatwierdzenie dokumentów regulujących jego działanie. Do sukcesów zaliczyć musimy powstanie oddziału Centrum Antyterrorystycznego dla regionu w Azji Centralnej, z siedzibą w Biszkeku. Powodzeniem zakończyło się prowadzenie, przez Centrum Antyterrorystyczne monitoringu sytuacji w sferze walki z międzynarodowym terroryzmem oraz przejawami ekstremizmu. Do wypełnionych zadań programu należy zaliczyć realizację praktyczno-organizacyjnych przedsięwzięć, w tym szczególnie dowódczo-sztabowych i operacyjno-taktycznych ćwiczeń oraz przeprowadzenie wielu naukowo-praktycznych konferencji. Realizacja programu zaktywizowała współdziałanie na tym polu członków WNP z innymi państwami¹⁹. Zgromadzenie Międzyparlamentarne WNP przygotowało

¹⁷ Zob. www.cis.minsk.by, wydruk w posiadaniu autora.

¹⁸ Nie został ogłoszony na oficjalnej stronie internetowej Centrum Antyterrorystycznego.

¹⁹ Np. porozumienia Tadżykistan – Iran, Ukraina – Jugosławia, memorandum o współpracy organów ochrony porządku publicznego i służb specjalnych Chin, Kazachstanu, Kirgizji, Rosji czy Tadżykistanu. Porozumie Turcji i Tadżykistanu o współpracy w walce z terroryzmem, nielegalnym obrotem narkotykami, środkami psychotropowymi czy zorganizowaną przestępczością.

Perspektywiczny plan modelowego prawodawstwa i zbliżenia narodowych systemów prawnych w WNP do 2005 roku²⁰. Na Białorusi, w Mołdawii, Azerbejdżanie, Armenii, Kazachstanie, Kirgistanie, Ukrainie, Tadżykistanie i Uzbekistanie przyjęte zostały ustawy o walce z terroryzmem²¹. Do praktycznych osiągnięć możemy dopisać powstanie z inicjatywy Federacji Rosyjskiej²² Rady Naukowo-Konsultacyjnej przy Centrum Antyterrorystycznym dla badania aktualnych problemów walki z terroryzmem oraz przejawami ekstremizmu. Niestety, przygotowanie i przyjęcie porozumienia o współpracy w zakresie walki z nielegalnym obrotem bronią, materiałami wojskowymi, materiałami wybuchowymi oraz urządzeniami detonującymi zostało przeniesione do kolejnego programu walki z terroryzmem. Państwa Wspólnoty nadal prowadzą prace nad przygotowaniem wewnątrz państwowych procedur niezbędnych dla wejścia w życie porozumień międzynarodowych przewidzianych w realizowanym programie. Analizując punkty omawianego programu oraz stopień ich realizacji należy brać pod uwagę gwałtownie zmieniającą się sytuację międzynarodową po wrześniu 2001 r. Program walki z terroryzmem przyjęty przez państwa WNP był, w ocenie autora, pionierski. Półtora roku przed uderzeniem terrorystycznym na USA podnoszącym poziom zagrożenia terroryzmem międzynarodowym w skali globalnej, państwa WNP doceniły potrzebę wspólnej walki z obecnie najgroźniejszym dla bezpieczeństwa międzynarodowego fenomenem. Moim zdaniem, właściwie oceniły jego poziom i uznały, że konieczna jest wszechstronna współpraca na tym polu. To podejście zaowocowało po zamachach wrześniowych 2001 roku, gdyż uczestnicy programu w różnej formie, aktywnie włączyli się do walki z terroryzmem. Nie można popadać w zachwyt nad realizacją programów, gdyż mimo przedstawionych powyżej osiągnięć i niedociągnięć, na dzień dzisiejszy ich wypełnianie ocenić możemy jako posuwające się z trudnościami, co najwyżej na dostatecznym poziomie. Obiecującym dla jego przyszłości jest to, że programy zostały przedłużone na kolejne lata i widać perspektywę oraz obiektywne przesłanki do ich rzeczowego kontynuowania.

²⁰ Wprowadzony do omawianego programu.

²¹ Odpowiednio: Białoruś – 2002 r., Mołdawia – 2001 r., Azerbejdżan – 1999 r., Armenia – 2005 r., Kazachstan – 1999 r., Kirgistan – 1999 r., Ukraina – 2003 r., Tadżykistan – 1999 r., Uzbekistan – 2000 r.

²² Rozporządzenie rządu rosyjskiego nr 1643 z 20.11.2000 r. Postanowienie o stworzeniu wspomnianej rady zapadło podczas 12 posiedzenia Rady Kierowników Organów Bezpieczeństwa i Służb Specjalnych. Podczas tych samych obrad zatwierdzono regulamin tej Rady.

4.1.2 Centrum Antyterrorystyczne Wspólnoty Niepodległych Państw

Centrum Antyterrorystyczne Wspólnoty Niepodległych Państw jest nieprzerwanie funkcjonującym wyspecjalizowanym organem przeznaczonym do zabezpieczenia współpracy instytucji państwowych krajów WNP w dziedzinie walki z międzynarodowym terroryzmem oraz wszelkiego rodzaju przejawami ekstremizmu. Ogólne kierownictwo sprawuje wspomniana Rada Kierowników Organów Bezpieczeństwa i Służb Specjalnych WNP. Centrum Antyterrorystycznym kieruje szef powoływany decyzją prezydentów krajów WNP, na wniosek przewodniczącego Rady Kierowników Organów Bezpieczeństwa i Służb Specjalnych krajów WNP. Od 12 czerwca 2000 r. pierwszym szefem Centrum był generał pułkownik Borys Mylnikow²³. Kierował on Centrum przy pomocy trzech zastępców wskazywanych przez Radę Ministrów Obrony, Ministrów Spraw Wewnętrznych oraz Radę Dowódców Wojsk Ochrony Pogranicza²⁴. Obecnie szefem CA WNP jest generał pułkownik milicji Andriej Nowikow²⁵. W pracy wspierają go obecnie

²³ B. Mylnikow, ur. w 1952 r. w Leningradzie, absolwent instytutu mechaniki precyzyjnej i optyki (Leningrad 1975), wyższych kursów KGB (współcześnie Instytut Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Białoruś) przy RM ZSRR (Mińsk 1976) oraz Północno-Kaukaskiego Państwowego Technicznego Uniwersytetu (Stawropol 1999), doktor nauk prawnych. Przeszedł stanowiska od szeregowego oficera operacyjnego do naczelnika oddziału zarządu KGB (Ministerstwa Bezpieczeństwa) w Petersburgu i Obwodzie Leningradzkim, zastępcą naczelnika Zarządu Ministerstwa Bezpieczeństwa (później FSK) w Obwodzie Swierdłowskim. Naczelnik Zarządu FSB Kraju Stawropolskiego. Przed objęciem kierownictwa nad centrum Antyterrorystycznym zastępca szefa Departamentu Ochrony Porządku Konstytucyjnego i Walki z Terroryzmem FSB.

²⁴ Pierwszym zastępcą był generał major Beksułtan Sarsiekow z Kazachstanu, będący jednocześnie przedstawicielem Rady Ministrów Spraw Wewnętrznych. Pozostali to generał pułkownik Walerij Wierczagin (Kirgizja) – Rada Dowódców Wojsk Ochrony Pogranicza oraz generał major Anatolij Nikitin (Białoruś) – przedstawiciel Rady Ministrów Obrony.

²⁵ A. Nowikow ur. w 1956 r. w Leningradzie, absolwent Specjalnej Leningradzkiej Średniej Szkoły Milicji MSW ZSRR oraz Uniwersytetu Leningradzkiego. Doktor nauk prawnych. Służbę rozpoczął w wydziale kryminalnym poczynając od stanowiska inspektora do szefi do naczelnika zarządu w tym wydziale. Kolejno był naczelnikiem Zarządu Spraw Wewnętrznych Dzielnicy Czerwonogwardyjskiej Sankt-Petersburga. W 2001 r. został wyznaczony na funkcje naczelnika Zarządu MSW FR. Od 2003 do 2005 r. kierował Głównym Zarządem MSW FR w Północno-Zachodnim Okręgu Federalnym. Od lutego 2005 zastępca ministra spraw wewnętrznych. Na mocy decyzji z 28.11. 2006 r. Rady Szefów Państw WNP wyznaczony na kierownika Centrum Antyterrorystycznego.

dwaj zastępcy: generał major Stanisław Smolski²⁶ oraz pułkownik Marat Imankułow²⁷.

Regulamin organizacyjny²⁸ został przyjęty postanowieniem Rady Sze-fów Państw WNP 1 grudnia 2000 roku. Określa status prawny, podstawowe zadania, skład i organizacyjne podstawy działalności Centrum Antyterrorystycznego WNP. W czterech częściach reguluje sposób funkcjonowania Centrum. Część pierwsza pt. Ogólne uregulowania opisuje wzajemne stosunki z Radą Sze-fów Państw WNP oraz pozostałymi organami Wspólnoty. Wskazuje czyje prawne regulacje i dokumenty są bazą dla funkcjonowania opisywanego organu. Wyznaczono sposób oficjalnej współpracy Centrum z właściwymi dla jego działalności resortami państw WNP, oraz procedurę korzystania z pododdziałów antyterrorystycznych służb specjalnych. Centrum uprawnione jest także do otrzymywania od wspomnianych instytucji informacji niezbędnych dla jego funkcjonowania. Może także tworzyć swoje regionalne komórki, na mocy decyzji RSzP WNP. W części drugiej, podstawowe zadania i funkcje Centrum określono w trzynastu punktach. Do najważniejszych należy stworzenie w oparciu o bazę danych organów bezpieczeństwa i służb specjalnych oraz innych kompetentnych instytucji państw WNP wspólnego banku o organizacjach terrorystycznych. Chodzi tu o stworzenie wyspecjalizowanej bazy danych międzynarodowych organizacji terrorystycznych i ekstremistycznych oraz ich członków. Baza danych ma obejmować informacje o stanie, dynamice i tendencjach rozprzestrzeniania się terroryzmu (ekstremizmu) międzynarodowego w państwach Wspólnoty. Uzupełnieniem mają być informacje o nielegalnych strukturach i osobach wspierających międzynarodowy terroryzm. Innymi ważnymi zadaniami są opracowywanie wspólnych modelowych rozwiązań prawnych, innych uregulowań normatywnych, przygotowywanie specjalistów i instruktorów dla oddziałów antyterrorystycznych. Centrum w myśl ustaleń opracowuje schematy operacji antyterrorystycznych, organizuje i koordynuje operacje antyterrorystyczne na podstawie poleceń

²⁶ S. Smolski, ur. w 1955 r. w Chodiukach na Białorusi, absolwent Taszkenckiej Ogólnowojskowej Szkoły Oficerskiej, Akademii Wojskowej im. M. Frunze, Akademii Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Rosji oraz Akademii zarządzania przy prezydencie Republiki Białoruś. Przed objęciem stanowiska w CA WNP dowódca wojsk lądowych Białorusi.

²⁷ M. Imankułow, ur. w 1960 r. we wsi Onbir w Kirgizji. Absolwent Moskiewskiego Instytutu Poligraficznego, Wyższych Kursów KGB w Kijowie i w Taszkencie. W organach bezpieczeństwa Kirgistanu od 1986 r. Przedobjęciem stanowiska zastępcy szefa CA WNP naczelnik Zarządu ds. Przeciwdziałania Terroryzmowi Państwowego Komitetu Bezpieczeństwa Narodowego Kirgistanu.

²⁸ Положение об Антитеррористическом центре государств-участников Содружества Независимых Государств, www.cis.minsk.by/russian/atc/atc_poloj.htm.

Rady Szefów Państw. Kolejnym zadaniem, jest nawiązanie i utrzymywanie kontaktów z międzynarodowymi centrami i organizacjami zajmującymi się problematyką walki z terroryzmem międzynarodowym. Centrum organizuje ćwiczenia sztabowe i taktyczne, konferencje naukowe a w ich ramach wymianę doświadczeń oraz wiele innych przedsięwzięć²⁹. Część trzecia, Skład centrum i organizacyjne podstawy jego działalności, reguluje status jego szefa i jego zastępców, kadencyjność oraz ich uprawnienia. Ustala status pracowników Centrum, sposoby ich zatrudniania i zwalniania, wynagrodzenia oraz zabezpieczenia socjalnego³⁰. Ostatnia czwarta część, Końcowe uregulowania, określa sposób finansowania działalności, mówi o posiadaniu pieczęci, druków, kodów, emblematów oraz kont bankowych. W części tej ustalona została także siedziba Centrum, którą jest Federacja Rosyjska i miasto Moskwa. W strukturze Centrum Antyterrorystycznego działają Oddział Koordynacyjno-Operacyjny i Oddział Analizy Sytuacyjnej, Monitoringu Zagrożeń i Przygotowywania Projektów Decyzji oraz Oddział Administracyjno-Gospodarczy. Pierwszy zajmuje się zabezpieczeniem współpracy, właściwych dla walki z międzynarodowym terroryzmem, organów państwowych krajów WNP. Do innych zadań oddziału należy współdziałanie w przygotowywaniu i realizacji wspólnych antyterrorystycznych przedsięwzięć i kompleksowych operacji zgodnych z profilem działania Centrum. Oddział zajmuje się przygotowaniem i ćwiczeniem specjalistów pododdziałów antyterrorystycznych. Centrum w tym zakresie współdziała z instruktorami Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB. Prowadzi dowódczo-sztabowe i operacyjno-taktyczne ćwiczenia. Pracownicy oddziału prowadzą działalność naukowo-metodyczną, przygotowują konferencje, seminaria, współdziałają przy wymianie doświadczeń. Opracowują poradniki takie jak np. Metodyczne zalecenia w sprawie oswobodzenia zakładników czy Informacja o międzynarodowych organizacjach terrorystycznych w Azji Centralnej. Drugi z oddziałów Centrum przygotowuje propozycje przedstawiane Radzie Szefów Państw WNP oraz innym organom Wspólnoty o kierunkach rozwoju współpracy w zakresie walki z międzynarodowym terroryzmem. Oddział analizuje informacje pod kątem stanu, dynamiki oraz tendencji przejawiania się międzynarodowego terroryzmu. Analiza dotyczy nie tylko państw WNP, ale pozostałych, gdzie występuje zagrożenie terroryzmem. Na podstawie zebranej informacji tworzona jest baza danych o organizacjach terrorystycznych, ich przywódcach, członkach, strukturach oraz sympatykach wspierających ich działalność. Na zapytania, informacje te są przekazywane zainteresowanym ministerstwom i instytucjom państw

²⁹ Tamże, zob. więcej pkt 2.1–2.13.

³⁰ Tamże, pkt. 3.1–3.10.

Wspólnoty. Oprócz tego codziennie analizuje się informacje ze źródeł jawnych mających wartość dla działań operacyjnych. Raz w miesiącu organa bezpieczeństwa oraz służby specjalne krajów WNP otrzymują analityczne informacje na temat działalności i gotowości do akcji międzynarodowych organizacji terrorystycznych. Centrum Antyterrorystyczne ściśle współpracuje z Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB przy szkoleniu specjalistów i instruktorów oddziałów antyterrorystycznych. Rosjanie szkolili przedstawicieli Armenii, Ukrainy, Mołdawii i Kazachstanu. Centrum Specjalnego Przeznaczenia Federalnej Służby Bezpieczeństwa prowadziło w 2002 r. staże dla dowódców i funkcjonariuszy pododdziałów antyterrorystycznych z Ukrainy, Gruzji i Tadżykistanu. Prowadzono je w zakresie pracy z materiałami wybuchowymi, przygotowania pletwonurków bojowych i szkolenia taktycznego. Instruktorzy CSP prowadzili także szkolenia poza granicami Rosji m.in. w Azerbejdżanie czy Kirgistanie³¹. Corocznie są organizowane przez CA ćwiczenia dowódczo-sztabowe. Pierwsze z nich odbyło się pod kryptonimem Południe-Antyterror 2001 w kwietniu 2001 roku w Kirgizji. Kolejne ćwiczenie Południe-Antyterror 2002 przeprowadzone zostało na terytorium Kazachstanu, Kirgizji i Tadżykistanu. Trzecie specjalne taktyczne ćwiczenia Azow-Antyterror 2003 przeprowadzone zostały na kerczeńskiej przeprawie promowej. W ćwiczeniach uczestniczyły struktury antyterrorystyczne Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, Komitetu Bezpieczeństwa Narodowego Kazachstanu oraz FSB Rosji. Czwarte ćwiczebne zajęcia odbyły się na terytorium Mołdawii pod kryptonimem Zachód-Antyterror 2004. Celem było przeciwiczenie działań operacyjno-śledczych i operacji specjalnych mających na celu przerwanie terrorystycznych akcji na obiektach kolejowego i samolotowego transportu. W szkoleniu brał udział ćwiczebny zespół składający się z funkcjonariuszy FSB Rosji, KGB Białorusi, SBU Ukrainy oraz Służby Informacji i Bezpieczeństwa Mołdawii. Ostatnie z corocznych ćwiczeń zostały przeprowadzone pod kodowym nazwaniem Kaspj-Antyterror 2005, podczas których przeciwiczano organizację i przeprowadzenie działań operacyjno-śledczych i operacji oswobodzenia zakładników i neutralizacji terrorystów w obiektach kompleksu paliwowo-energetycznego. W ćwiczeniach brały udział służby specjalne Ukrainy, Rosji i Kazachstanu. Następstwa akcji terrorystycznej neutralizowały służby Ministerstwa Sytuacji Nadzwyczajnych Kazachstanu³².

³¹ Zob. szerzej wystąpienie B. Mylnikowa w Akademii Dyplomatycznej MSZ Rosji (tekst w posiadaniu autora) oraz np. wywiad gen. płk. A. Nowikowa dla Agencji ITAR – TASS – www.atcsng.ru/print.cgi?id=76.

³² Inne ćwiczenia to np. Bajkonur – Antyterror 2007 lub Bastion – Antyterror 2008.

Unikalnym osiągnięciem³³ Centrum jest stworzenie i prowadzenie banku danych o działających organizacjach terrorystycznych i ekstremistycznych, indywidualnych charakterystykach ich członków, metodach i sposobach działania oraz osobach i organizacjach wspierających tę aktywność. Informacje banku danych dostępne są dla siłowych resortów państw członkowskich Wspólnoty. Centrum posiada swój oddział³⁴ w Biszkeku (d. Frunze) w Kirgistanie. Ten regionalny oddział Centrum Antyterrorystycznego zajmuje się sytuacją na południowych rubieżach Wspólnoty Niepodległych Państw. Poprzednikiem oddziału w Biszkeku była Grupa Operacyjna CA dla rejonu Azji Centralnej. W ocenie szefa oddziału płk. Siergieja Rewy ekstremiści próbują doprowadzić do powstania kalifatu w Dolinie Fergańskiej, włączając do niego terytoria Kirgistanu, Uzbekistanu i Tadżykistanu³⁵. Analitycy CA WNP na podstawie swoich ocen, badań oraz zdobytych informacji twierdzą, że rejon ten jest uważany przez organizacje terrorystyczne i ekstremistyczne oraz handlarzy narkotyków za dogodne miejsce tranzytowe. Tędy do państw WNP, w tym Rosji, przenikają grupy terrorystyczne. Szmuglowane są narkotyki, broń i materiały wybuchowe, celem ich przetrzutu do Europy Zachodniej i USA. Trzeci oddział CA WNP przygotowuje dokumenty prawne oraz zabezpiecza od strony logistycznej działanie Centrum³⁶.

4.1.3 Pozostali realizatorzy programu walki z terroryzmem w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw

Z naszych rozważań wynika, że podstawowym organem realizującym praktyczną część przyjętego przez kraje WNP programu walki z terroryzmem międzynarodowym, jest powołane Centrum Antyterrorystyczne. Program nie mógłby być wykonywany bez współdziałania innych organów

³³ Więcej o działalności Centrum Antyterrorystycznego zob. np. Тезисы выступления Руководителя АТЦ СНГ перед секретарями советов безопасности государств – участников Содружества Независимых Государств, www.cis.minsk.by/main.aspx?uid=1392; Терроризм без границ и определения, Независимое военное обозрение, nr 23 z 25.06.2004 r., jest to wywiad z szefem CA WNP gen. B. Mylnikowem.

³⁴ Oddział zatrudnia 10 pracowników i został stworzony 7.10.2002 r. Jej szef ma status zastępcy szefa Centrum Antyterrorystycznego.

³⁵ O destabilizacji tego regionu patrz np. Bryc A., Cele polityki zagranicznej..., wyd. cyt., s. 90–93.

³⁶ Etatowy stan pracowników Centrum miał wynosić 60 osób. Realnie pracuje 55 ludzi. W składzie personelu nie ma przedstawicieli Azerbejdżanu, Uzbekistanu i Turkmenii. Rosja zapewnia 50 % budżetu Centrum.

i instytucji Wspólnoty. W jego ramach do realizacji poszczególnych punktów oprócz konkretnych instytucji wskazywane były konkretne państwa³⁷. Generalnie można stwierdzić, że za realizację przedsięwzięć organizacyjno-prawnych związanych z realizacją programu odpowiadają wyznaczone państwa – członkowie WNP. Za harmonizację prawa w obszarze odpowiedzialności karnej za przestępstwa o charakterze terrorystycznym, przeciwdziałanie działalności najemników czy zwalczaniu organizacji i osób, celem których jest dokonywanie aktów terrorystycznych na terytoriach innych państwa odpowiedzialnymi zostali członkowie WNP oraz Zgromadzenie Międzyparlamentarne. Przygotowanie przykładowych aktów prawnych (ustaw, procedur, rekomendacji) związanych z zagadnieniem walki z międzynarodowym terroryzmem należy do Zgromadzenia Międzyparlamentarnego WNP. Organizację Centrum Antyterrorystycznego powierzono Komitetowi Wykonawczemu WNP oraz radom skupiającym resorty siłowe, służby specjalne oraz wojska ochrony pogranicza. Organizacyjne i praktyczne działania związane z realizacją programu złożono na Rady kierowników resortów siłowych oraz wojsk ochrony pogranicza. Część z zadań jest realizowana w uruchomionym Centrum Antyterrorystycznym. Zaliczymy do nich przedsięwzięcia z dziedziny poszukiwania i zatrzymywania osób podejrzewanych lub prowadzących działalność terrorystyczną. Resorty zajmują się w ramach tych działań organizacją wspólnych przedsięwzięć mających na celu uprzedzenie, wykrycie czy przerwanie takich akcji jak branie zakładników, nielegalne przekraczanie granic państw WNP, obrót bronią jądrową lub inną bronią masowego rażenia. Część tych działań prowadzona jest raz na rok, niektóre przedsięwzięcia planowane były w okresach kilkuletnich, pozostałe mają charakter ciągły. Trzeci kompleks zadań związany jest z działalnością na polu informacyjno-analitycznym i naukowo-metodycznym. Tutaj zaangażowane są głównie: Centrum Antyterrorystyczne, Rada Kierowników Organów Bezpieczeństwa i Służb Specjalnych, Rada Ministrów Spraw Wewnętrznych, Rada Ministrów Obrony oraz Rada Dowódców Wojsk Ochrony Pogranicza. Według wiedzy autora wszystkie działania z tej dziedziny oparte są o materiały, opracowania i propozycje rozstrzygnięć przygotowane przez Centrum Antyterrorystyczne WNP. Rola pozostałych instytucji polega na ich rozpatrzeniu, akceptacji bądź nie, podjęciu stosownych decyzji pozwalających na ich wprowadzenie. Dotyczy to kilkudziesięciu zaplanowanych

³⁷ Np. Uzbekistan i Kazachstan zobowiązane zostały do przyspieszenia przygotowania i przyjęcia porozumienia o współpracy w sferze walki z nielegalnym handlem bronią, wyposażenia wojskowego, materiałów wybuchowych oraz urządzeń detonujących.

w programie walki z terroryzmem przedsięwziąć o charakterze szkoleniowym oraz mających wymiar praktyczny³⁸.

Realizację programu ocenia na podstawie przedstawionych przez Centrum oraz Radę Kierowników Organów Bezpieczeństwa i Służb Specjalnych: Rada Szefów Państw i Rada Szefów Rządów. Informacje o działalności CA WNP przedstawiane są na posiedzeniach Rady Sekretarzy Rad Bezpieczeństwa państw członkowskich Wspólnoty.

W realizację programu walki z terroryzmem i przejawami ekstremizmu zaangażowana jest Rada Koordynacyjna Prokuratorów Generalnych Państw Uczestników WNP³⁹.

4.1.4 Wojna w Czeczenii poligonem doświadczalnym terroryzmu międzynarodowego

Kontrowersyjnym problemem związanym z walką z terroryzmem międzynarodowym jest skomplikowana sytuacja w Czeczenii. Trudno jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie czy walka z terroryzmem i ekstremizmem na terytorium Czeczenii jest zwalczaniem międzynarodowego terroryzmu. Wielu zwolenników, także w Polsce, ma pogląd, że walka w Czeczenii jest wojną ruchu narodowowyzwoleńczego, chcącego uzyskać jej niepodległość. Dla Rosjan, oczywiście nie wszystkich⁴⁰, jest to wojna z terroryzmem i ekstremizmem zagrażającym integralności terytorialnej Federacji Rosyjskiej.

Najbardziej znanym terrorystą pochodzenia cudzoziemskiego, działającym w Czeczenii, był Habib Abd El – Rahman Chattab. W czasie pierwszej wojny czeczeńskiej przeciwko wojskom federalnym walczył batalion Faht⁴¹,

³⁸ Więcej zob. Программа государств – участников СНГ по борьбе международным терроризмом и иными проявлениями экстремизма на период до 2003 года, pkt 3.

³⁹ Jako przykład m.in. może służyć żurnal Prokuratorska i śledcza praktyka, organ Rady Koordynacyjnej Prokuratorów Generalnych Państw Uczestników WNP, którego numer 3 z 2002 roku w dużej części poświęcony był problemom organizacji walki z terroryzmem i rozpracowaniem przestępstw o charakterze terrorystycznym.

⁴⁰ W marcu 2005 r. uczestniczyłem w spotkaniu z redaktorem naczelnym Newsweek Rosja N. Parfienowem. Miało ono miejsce w Wyższej Szkole Europejskiej im. J. Tischnera. Jakież było zdumienie bardzo wielu młodych uczestników, że Parfienow, którego nie można posądzać o przychylność dla Putina, na pytanie co sądzi o zabiciu A. Maschadowa, stwierdził, że był to nie już nie znaczący bandyta i on nie widzi w tym nic ważnego i powodów nagłaśniania tej sprawy. Również długoletni dysydent, pisarz R. Miedwiediew w swoich publikacjach skłania się ku ocenom Kremla w materii terroryzmu i ekstremizmu w Czeczenii.

⁴¹ W jego składzie walczyli Turcy, Jordańczycy i Libańczycy oraz ochotnicy z wielu innych państw.

który był złożony z najemników tureckich, jordańskich i libańskich. Batalionem dowodził Chattab. W trakcie prowadzenia operacji kontrterrorystycznej w Czeczeni zlikwidowano według rosyjskich źródeł ok. 500 obcokrajowców. Polskim, dobrze udokumentowanym źródłem, o udziale dużych grup obcokrajowców w walkach w Czeczenii, jest książka dziennikarza Mirosława Kuleby, pt. *Miecz Proroka*. Już pierwsze zdanie tej publikacji: *Staliśmy w trójkę na wewnętrznym dziedzińcu kwatery Szamila Basajewa: emir Hattab, dowódca arabskich mudżahedinów, Szamil – dowódca frontu, i ja*, potwierdza w pewien sposób prawdziwość rosyjskich stwierdzeń o uczestnictwie obcokrajowców w walkach na terytorium tej republiki. Kolejne strony książki nas w tym utwierdzają⁴². W walkach w Czeczenii biorą udział nie tylko przedstawiciele narodowości wyznających islam, sąsiedzi z Kaukazu czy ochotnicy z innych państw muzułmańskich. Podczas pierwszej wojny brali w niej udział Ukraińcy z organizacji UNA – UNSO⁴³. Terroryzm czeczeński miał swój początek po zajęciu przez wojska rosyjskie w 1994 roku dużej części terytorium republiki. Wtedy to rozpoczęły się akcje terrorystyczne, których kulminacją były zajęcie szpitala w Budionowsku oraz akcja Salmana Radujewa w Kizlarze. W świetle dostępnych informacji, często zniekształconych, trudno jest autorowi oszacować skalę istniejących wpływów zewnętrznych na rozwój terroryzmu czeczeńskiego. Być może władze rosyjskie wyolbrzymiają wpływy zagranicznych organizacji terrorystycznych na sytuację na Kaukazie. Nie podlegającym dyskusji jest fakt kontaktów z radykalnymi organizacjami islamskimi i grupami terrorystycznymi. Islamizacja armii Dżochara Dudajewa poprzez napływ ochotników z państw muzułmańskich, przyczyniła się do wzmocnienia ekstremalnych poglądów religijnych. Ochotnicy ci najczęściej rekrutowali się z najbardziej radykalnych i ekstremistycznych odłamów organizacji muzułmańskich⁴⁴. W internacjonalizacji wojny w Czeczenii niepoślednie miejsce zajmują organizacje takie jak Północno-Kaukaska Wspólnota Czerkieska, Kaukasko-Czeczeński Komitet Solidarności z siedzibą w Turcji lub powstała na bazie tego ostatniego Fundacja Kaukasko-Czeczeńskiej Solidarności. Według informacji tureckiej gazety „Milliet” Czeceńcy biorący udział w walkach przechodzą leczenie w Turcji. Przy pomocy wspólnoty czerkieskiej otrzymują pracę w firmach tureckich, które współpracują z Rosją.

⁴² Kuleba M., *Miecz Proroka*, Warszawa 2002, s. 8–14; 344–345.

⁴³ Np. 4 września 2001 roku w Groznm został schwytany obywatel Ukrainy Andriej Kusiej. Po stronie czeczeńskiej uczestniczą też ochotnicy rosyjscy, jak nieżyjący już Andriej Riażewskij, podobno były oficer elitarniej dywizji kantemirowskiej, poległy w walkach o Grozny.

⁴⁴ Więcej czytaj Ciesielski St., *Studia z dziejów Europy Wschodniej...*, wyd., cyt., s. 298–303; o historii islamu w Czeczenii zob. Журавлев И. В., Мельков С. А., Шершневу Л. И., *Путь воинов аллаха, Ислам и политика России*, Москва 2004, s. 277–288.

W ten sposób powracają na terytorium Rosji⁴⁵. Przez kilka lat umiędzynarodowieniu konfliktu w Czeczenii sprzyjała polityka Gruzji i jej postępowanie wobec terrorystów znajdujących schronienie w obozach w wąwozie Pankiskim. Spowodowało to ostry kryzys w stosunkach Rosji z Gruzją⁴⁶. Władze gruzińskie tolerowały istnienie w Tbilisi czeczeńskiego centrum informacyjnego oraz przedstawicielstwa separatystów⁴⁷. Pobyt czeczeńskich bojowników oraz ich arabskich współtowarzyszy w wąwozie Pańskim potwierdził minister bezpieczeństwa Gruzji Walery Chaburzanija. Obecność Gełajewa i jego bojowników potwierdził schwytany ukraiński najemnik Siergiej Gładkiewicz, który ujawnił związki tego komendanta polowego z gruzińskim wywiadem. Problem pankiski przestał istnieć podczas drugiej wojny czeczeńskiej, w 2002 roku, kiedy to rosyjski desant spadochronowy odciął tę drogę do Gruzji.

Splot interesów państw Kaukazu oraz sąsiadów takich jak Turcja, Iran czy Azerbejdżan, konflikty etniczne i walka o wpływy na roponośnych obszarach regionu morza Kaspijskiego powodują, że tym regionem niestabilności zainteresowane są organizacje terrorystyczno-ekstremistyczne, jak np. powstały w 1998 r. w Pakistanie Światowy Front Dżihadu.

Uważam, że terroryzm jak i ekstremizm wynikają bezpośrednio z problemów Czeczenii (lub szerzej Północnego Kaukazu), czynnik zewnętrzny jest elementem dodatkowym, uzupełniającym i wzmacniającym zagrożenie terrorystyczne. W latach 1996–1999 Czeczenia po zawarciu rozejmu z Rosją i wycofaniu jej wojsk, stała się państwem, w którym rozkwitły nielegalne interesy. Nowo wybrany prezydent Asłan Maschadow nie potrafił zapanować nad wyrosłymi w czasie wojny komendantami⁴⁸ polowymi i ich ambicjami. Grabieże, porwania, złodziejstwo stały się normą życia na terytorium republiki. Cały czas funkcjonowały obozy szkoleniowe Chattaba, przez które według różnych źródeł przeszło ok. 7 do 8 tysięcy kursantów⁴⁹. Dla zaprowadzenia porządku nie pomogło wprowadzenie islamskiego prawa szariatu. Przedstawione oceny jak i informacje zawarte w rozdziale drugim książki

⁴⁵ Сафронов А., Независимое военное обозрение, электронная версия з 9 stycznia 1998 r.

⁴⁶ To w Gruzji był leczony Rusłan Gełajew. Osobą Gełajewa zainteresowany był gruziński prezydent Eduard Szewardnadze. O kryzysie w stosunkach z Gruzją oraz terroryzmie czytają także Гушер А.И., Удар международного терроризма в сердце России, Евразийский вестник nr 3/2003, wydruk artykułu w posiadaniu autora.

⁴⁷ Czeczeński przedstawiciel Ch. Aldamow miał dostęp do członków rządu Gruzji w których wielokrotnie się spotykał.

⁴⁸ Niektórzy z nich byli przestępcami-recydywistami, jak np. Rusłan Gełajew.

⁴⁹ W latach 1996–1998 działało, według informacji FSB, pięć ośrodków wywiadu radiowego USA ulokowanych na terytorium zbuntowanej republiki.

pozwalają na taki wniosek: Czeczenia na przestrzeni lat stała się najpoważniejszym źródłem niestabilności na Północnym Kaukazie. Na niej skupiło się zainteresowanie radykalnych, ekstremistycznych organizacji muzułmańskich, organizacji terrorystycznych oraz grup przestępczych. Ta mieszanina powoduje, że republika jawi się nie tylko jako rozsądnik terroryzmu w regionie i na terytorium FR, ale również poligon ćwiczebny dla międzynarodowego terroryzmu.

4.1.5 Rola, znaczenie i osiągnięcia współpracy na forum WNP

Przedstawione w poprzednich podrozdziałach informacje o współdziałaniu krajów Wspólnoty Niepodległych Państw w dziedzinie zwalczania terroryzmu pozwalają na skonstatowanie faktu, że mimo różnic i rozbieżnych interesów, uświadomiono sobie konieczność wspólnej, zorganizowanej działalności skierowanej przeciwko terroryzmowi i ekstremizmowi. Pomysłodawcą działań oraz najbardziej aktywnym członkiem takiej koalicji antyterrorystycznej jest Rosja. To ona była inicjatorem uzgodnienia i następnie podpisania umowy o współpracy państw WNP w walce z terroryzmem. Umowa oraz program⁵⁰ walki z terroryzmem międzynarodowym i przejawami ekstremizmu znacząco wyprzedzały przełomowe w rozwoju tego fenomenu, uderzenia z 11 września 2001 r., zamachy w Madrycie i Londynie. Umowa oraz wszechstronne, kompleksowe i w miarę szczegółowe programy walki z terroryzmem mogą być wzorem do naśladowania przez inne państwa i organizacje ponadnarodowe.

Komitet Wykonawczy WNP corocznie przygotowuje i przedstawia do rozpatrzenia Radzie Szefów Państw stosowne sprawozdanie. Pierwszym, stosunkowo szybko i sprawnie zrealizowanym przedsięwzięciem programu, było powołanie i uruchomienie działalności Centrum Antyterrorystycznego WNP⁵¹. Równocześnie uczestnicy programu zaktywizowali swoje działania na polu przyłączenia się do dwunastu podstawowych konwencji i protokołów

⁵⁰ Postanowienia o programie walki z międzynarodowym terroryzmem nie podpisała Turkmenia. Azerbejdżan podpisał wyrażając odrębne zdanie. Ukraina z zastrzeżeniem następującej treści: Ukraina uczestniczy tylko w tych przedsięwzięciach, które odpowiadają jej narodowemu prawodawstwu (tłum. własne – K.K.).

⁵¹ Postanowienie Rady Szefów Państw o powołaniu CA WNP zostało podpisane przez 11 członków WNP. Azerbejdżan podpisał z odrębnym zdaniem. Gruzja miała zastrzeżenie do projektu regulaminu centrum. Z zastrzeżeniami postanowienie podpisała Ukraina, nie podpisała natomiast Turkmenia.

ONZ, dotyczących sfery walki z terroryzmem międzynarodowym. Działania te związane były również z wdrażaniem uregulowań w nich zawartych do narodowych systemów prawnych. Sześć lata temu, w 2002 roku, zatwierdzony został regulamin o porządku organizowania i przeprowadzania wspólnych operacji antyterrorystycznych na terytoriach państw WNP. Na szczycie państw WNP w Astanie odbytym we wrześniu 2004 roku, jako osobny punkt programu rozpatrywano problemy dalszej współpracy państw WNP w przeciwdziałaniu międzynarodowemu terroryzmowi i innym wyzwaniom i zagrożeniom bezpieczeństwa oraz stabilizacji w świetle przyjętych przez WNP, OBWE i ONZ dokumentów. W rezultacie dyskusji szefowie państw WNP przyjęli oświadczenie w którym zainicjowali przeprowadzenie specjalnej narady Komitetu Kontrterrorystycznego Rady Bezpieczeństwa ONZ z międzynarodowymi, regionalnymi i subregionalnymi organizacjami przy uczestnictwie państw WNP. Narada taka odbyła się w Alma - Acie w styczniu 2005 roku. Wcześniej, w marcu 2003 roku, podczas specjalnego spotkania Komitetu Kontrterrorystycznego Rady Bezpieczeństwa ONZ aktywny udział wzięło Centrum Antyterrorystyczne WNP. Na posiedzeniu przedstawiony został referat w którym zaproponowanych zostało wiele postulatów dotyczących intensyfikacji wspólnej działalności, pod egidą ONZ, regionalnych (subregionalnych) struktur zajmujących się walką z terroryzmem. Mimo przedstawionych oraz tych nie uwzględnionych w naszym wywodzie wielu osiągnięć w realizacji umowy i programów zwalczania terroryzmu, ich wypełnienie przedstawia jeszcze ciągle wiele do życzenia. Pierwszą przeszkodą jest brak realizacji przez państwa uczestniczące obowiązków nałożonych podpisanymi umowami. Drugim ważnym niedomaganiem jest nieratyfikowanie przez lata wielu ważniejszych dokumentów związanych z problemami obrony i bezpieczeństwa, zawartych w ramach współpracy państw WNP. Kolejnym słabym punktem są niedostateczne wysiłki parlamentów krajów WNP na rzecz unifikacji narodowych systemów prawnych w takich gałęziach jak prawo karne, prawo karno-procesowe i cywilne. Mimo przeszkód opracowane zostały wzorcowe projekty m.in. takich ustaw jak: O walce z terroryzmem⁵², O przeciwdziałaniu politycznemu ekstremizmowi, O ochronie specjalnych technicznych środków przeznaczonych do zbierania informacji. Sukcesy i niepowodzenia w wypełnianiu wspólnych zobowiązań

⁵² Pierwsza wzorcową wersja ustawy o walce z terroryzmem powstała w 1992 roku i była opracowana przez Zgromadzenie Międzyparlamentarne WNP. Legła ona u podstaw umowy państw WNP o współpracy w walce z terroryzmem. Opracowywaniem wzorcowych ustaw zajmuje się stała komisja Zgromadzenia Międzyparlamentarnego zajmująca się problemami obrony i bezpieczeństwa.

w zakresie walki z terroryzmem, zwalczaniem ekstremizmu mogą służyć jako doskonały przykład dla doskonalenia stosunków międzynarodowych w tej materii. Międzynarodowy terroryzm jest obecnie pierwszoplanowym zagrożeniem dla bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego⁵³.

Współpraca⁵⁴ państw członkowskich WNP, mimo występujących trudności i napięć, jest pewnym modelem dla współdziałania innych państw w zakresie problematyki zwalczania terroryzmu, ekstremizmu i fundamentalizmu religijnego. Międzypaństwowe organizacje regionalne czy subregionalne, takie jak Unia Europejska, Organizacja Konferencji Islamskiej, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Unia Afrykańska czy np. Inicjatywa Środkowoeuropejska powinny oprócz ONZ, być przykładem dla współdziałania, ale także i praktycznych przedsięwzięć w interesującym nas elemencie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa⁵⁵.

4.2 Szanghajska Organizacja Współpracy

Stosunki pomiędzy Chinami a Związkiem Radzieckim zostały unormowane w 1989 roku. Ich spokojny rozwój spowodowany był pragmatycznym podejściem obydwu stron do wzajemnych stosunków, uprzedzeń i zaszłości historyczno-politycznych⁵⁶. Wynikał także z konieczności równoważenia zachodniego i wschodniego bieguna polityki zagranicznej Rosji. Chiny i Federacja Rosyjska aktywizowały swoją współpracę nie tylko z powodów gospodarczych, lecz również politycznych. Jedną z politycznych przyczyn zbliżenia pomiędzy obydwojema krajami była gwałtownie rosnąca ofensywa

⁵³ Oczywiście nie negujemy innych występujących zagrożeń natury ekologicznej, konfliktów międzypaństwowych, niebezpieczeństwa ze strony tzw. państw rozbójniczych czy rozprzestrzeniania się broni masowego rażenia i jej zastosowania do aktów terrorystycznych nowej ery.

⁵⁴ O współpracy więcej szczegółów zob. Хлобустов О., Госбезопасность от Александра I до Путина ... wyd. cyt., s. 375–384; Единство – залог успеха, Руководитель АТЦ СНГ генерал-полковник Б.А. Мыльников, Пограничник содружества, nr 1/2004, wersja elektroniczna www.cis.minsk.by/main.aspx?uid=1434.

⁵⁵ Np. w OBWE to Decyzja Rady Ministerialnej w sprawie zwalczania terroryzmu i bukarzeszteński plan dla zwalczania terroryzmu (Bukareszt 3–4.12.2001 r.), powstanie decyzją Rady Ministerialnej Sieci Kontrterrorystycznej OBWE (CTN – Counter – Terrorism Network) w 2003 roku. w ramach tzw. Akcji przeciw Terroryzmowi; więcej zob. Liedel K., Piasecka P., Współpraca międzynarodowa w zwalczaniu terroryzmu, Warszawa 2004 r., s. 66–86.

⁵⁶ Zob. Kukułka J., Historia współczesna stosunków..., wyd. cyt., s. 603–605.

islamskiego fundamentalizmu na terenie Azji Centralnej⁵⁷. Dodatkowo zagrożenie zwiększa silnie rozwinięta przestępczość transgraniczna, handel i przemyt narkotyków. W wyniku rozwoju współpracy chińsko-rosyjskiej podczas wizyty Borysa Jelcyna w Chinach (24–26.04.1996 r.) doszło do podpisania układu w sprawie środków zaufania militarnego wzdłuż byłej granicy radziecko-chińskiej. Zawarty układ⁵⁸ miał charakter wielostronny, gdyż przyłączyły się do niego Kazachstan, Kirgizja i Tadżykistan (tzw. piątka szanghajska). Powyższe porozumienie zostało uzupełnione podpisaną w Moskwie rok później umową o redukcji sił zbrojnych w rejonie wspólnych granic. W dokumencie tym zapisane zostało zobowiązanie się stron umowy do niestosowania siły lub groźby jej użycia wobec sygnatariuszy układu. Jest to rzadki okaz porozumienia w tej części Azji, gdy graniczące ze sobą państwa podjęły konkretne zobowiązania w obszarze wojskowo-politycznym⁵⁹. Zgodne współdziałanie Rosji i Chin doprowadziło do powstania w czasie spotkania na szczycie w Szanghaju w dniach 14 do 15 czerwca 2001 Szanghajszej Organizacji Współpracy. W trakcie tego spotkania do wcześniej wymienianej piątki uczestników porozumień dołączył Uzbekistan. Doprowadziło to do zinstytucjonalizowania współpracy pomiędzy sygnatariuszami. Działanie w kierunku powołania kolejnej regionalnej struktury politycznej było wyrazem zaniepokojenia Rosji zwiększaniem się wpływów fundamentalizmu muzułmańskiego w rejonie środkowoazjatyckim. Rozszerzanie się tych tendencji na muzułmańskie regiony FR może doprowadzić do destabilizacji sytuacji i zagrażać integralności terytorialnej Rosji. Kraje powstałe na gruzach republik radzieckich nie są w stanie zapewnić sobie samodzielnie bezpieczeństwa, uchronić się przed zagrożeniami terrorystyczno-ekstremistycznymi. Chociażby po kryzysach związanych z zamachami w Taszkencie w lutym 1999 roku oraz wtargnięciem uzbeckich islamistów, którzy przekraczając granicę tadżycko-kirgiską chcieli tranzytem dostać się na terytorium Uzbekistanu, a wyparć przez wojska rzą-

⁵⁷ Dla Rosji jest to obszar Północnego Kaukazu, poradzieckich republik środkowoazjatyckich: Kazachstanu, Kirgizji i Tadżykistanu (miękkie podbrzusze Rosji), dla Chin to separatyzm ujgurski we Wschodnim Turkiestanie (Xinjiang). O separatyzmie ujgurskim zob. Mroziwicz K., *Moc, niemoc...*, wyd. cyt., s. 277–279. Więcej o meandrach w stosunkach chińsko-rosyjskich czytaj np.: Jakowlew A., *Partnerstwo zaufania*, /w:/ *Dziś, Przegląd społeczny*, nr 11/1997, s. 80–85; tamże, Lichaczow W., *Strategiczne partnerstwo*, s. 85–89. Szafarz S., *Chiny w 21. wieku*, /w:/ *Dziś, Przegląd społeczny*, nr 10/2001, s. 61–62; zob. także Kaczmarek M., *Rosyjska polityka dalekowschodnia*, /w:/ *Raport, wojsko, technika, obronność* nr 1 z 2005 r., s. 60–63.

⁵⁸ Oprócz tego układu podpisanych zostało szereg porozumień międzyrządowych w takich dziedzinach jak ochrona praw własności intelektualnej, współpraca w sferze bezpieczeństwa jądrowego czy ustanowienie gorącej linii.

⁵⁹ Bryc A., *Cele polityki...*, wyd. cyt., s. 84–85.

dowe wycofali⁶⁰ się na tereny kontrolowane przez opozycję tadżycką. Rosja doskonale oceniła sytuację w Dolinie Fergańskiej i unikając bezpośredniego wsparcia militarnego udzieliła efektywnej pomocy uczestnikom tego kryzysu. We wrześniu 1999 roku podczas obrad Rady Ministrów Obrony WNP w której uczestniczyli przedstawiciele Rosji, Kirgistanu, Tadżykistanu, Kazachstanu, Armenii, Białorusi i Uzbekistanu powołana została koalicja antyterrorystyczna⁶¹. Nasilające się zagrożenie ze strony terroryzmu i ekstremizmu spowodowało, że jednym z tematów posiedzenia Piątki Szanghajskiej w czerwcu 2001 roku była problematyka przeciwdziałania terroryzmowi, separatyzmowi i ekstremizmowi religijnemu⁶². 15 czerwca 2001 roku została ogłoszona deklaracja o powstaniu Szanghajskiej Organizacji Współpracy. Dokumentem przedstawionym w tym samym dniu, była Szanghajska Konwencja⁶³ o Walce z Terroryzmem, Separatyzmem i Ekstremizmem (Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом)⁶⁴.

4.2.1 Współpraca na polu zwalczania terroryzmu i ekstremizmu – konwencja o walce z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem

Współdziałanie na tym polu państw Szanghajskiej Organizacji Współpracy reguluje konwencja. Jest to liczący 21 artykułów i załączników do dokumentów. Umawiające się strony uznały, że terroryzm, separatyzm i ekstremizm zagrażają terytorialnej integralności i ich bezpieczeństwu narodowemu. Dotyczy to ich stabilności politycznej, ekonomicznej i socjalnej. Strony konwencji uznały, iż współpraca w ramach podpisanej konwencji będzie najbardziej efektywną formą walki z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem. W pierwszym artykule na potrzeby konwencji zdefiniowane zostały terminy: terroryzm, separatyzm i ekstremizm.

⁶⁰ Ponownie ten scenariusz został przećwiczony prawie rok później, w kwietniu 2000 roku, kiedy bojownicy uzbekcy starli się wojskami Kirgistanu i zostali ponownie wyparci do Tadżykistanu.

⁶¹ Wcześniej podpisano umowę o zwalczaniu terroryzmu, którą charakteryzowaliśmy w tym rozdziale.

⁶² Tematyka ta jest uwidocznioma w dokumentach ze spotkań w Ałma-Acie w 1998 r., Biszkeku w 1999 r. i Duszanbe w lipcu 2000 r.

⁶³ Umowa międzynarodowa, wspólne oświadczenie państw lub ich pełnomocników powodujące skutki prawne np. w dziedzinie polityki zagranicznej, bezpieczeństwa czy ekonomiki.

⁶⁴ Tekst konwencji został sporządzony w dwóch językach, chińskim i rosyjskim, w jednym oryginalnym egzemplarzu.

Drugi artykuł reguluje obowiązki stron konwencji w zakresie uprzedzania, przerywania działań, które zostały zdefiniowane w poprzednim artykule. Przystępstwa opisane w pierwszym artykule pociągają za sobą wydanie ich realizatorów stronie zainteresowanej. Realizacja niniejszej konwencji związana z wydaniem i pomocą prawną, odbywa się w ramach i w zgodzie z międzynarodowymi porozumieniami oraz wewnętrznymi uregulowaniami prawnymi stron umowy. Trzeci artykuł zobowiązuje strony do podjęcia działań w sferze prawa wewnętrznego, które nie pozwolą na usprawiedliwianie przedstawionych w pierwszym artykule działań, ze względu na ich polityczny, ideologiczny, rasowy czy np. etniczny charakter. Czyny te muszą za sobą pociągać karę zgodnie ze stopniem ciężaru przestępstwa. Artykuł czwarty reguluje sposób postępowania po wypełnieniu wewnętrznych procedur, których celem jest wejście w życie konwencji. Obowiązkiem każdej ze stron w takiej sytuacji jest powiadomienie, za pośrednictwem depozytariusza konwencji, o liście kompetentnych organów państwowych zobowiązanych do wypełniania postanowień konwencji. Strony konwencji po wzajemnej akceptacji mogą prowadzić konsultacje, wymieniać się poglądami, uzgadniać stanowiska związane z działaniami zdefiniowanymi w jej artykule pierwszym. Dotyczy to organizacji międzynarodowych i międzynarodowych spotkań (art. 5).

Kolejny artykuł w swoich dziesięciu punktach przedstawia sposób i drogę współpracy pomiędzy kompetentnymi organami państw SOW w walce z terroryzmem, ekstremizmem i separatyzmem. Zaliczamy do nich wymianę informacji, wypełnianie zapytań związanych z prowadzonymi przedsięwzięciami operacyjno-śledczymi, opracowywanie i przyjęcie wspólnych przedsięwzięć dla uprzedzenia, ujawnienia i przerwania działalności opisanej w punkcie 1 pierwszego artykułu konwencji oraz wzajemnego informowania się o rezultatach podjętych działań. Punkt czwarty artykułu mówi o podejmowaniu przeciwdziałania aktom terroru skierowanym przeciwko pozostałym państwom konwencji. W następnym punkcie charakteryzowanego artykułu zapisane zostało zobowiązanie do podejmowania niezbędnych przedsięwzięć dla uprzedzenia, ujawniania i przeciwdziałania finansowaniu, dostawom uzbrojenia i sprzętu bojowego oraz okazywania pomocy osobom lub organizacjom dla realizacji zapisów artykułu pierwszego konwencji. Szósty punkt analizowanego artykułu zobowiązuje strony do podejmowania przedsięwzięć służących uprzedzeniu, ujawnianiu, przerywaniu, zakazaniu i przerwaniu działalności lub przygotowaniom osób w celu realizacji punktu 1, artykułu 1 konwencji. Kolejne punkty (7 i 8) regulują obowiązek wymiany obowiązującymi aktami prawnymi i materiałami związanymi z ich stosowaniem oraz wymianę doświadczeń z zakresu zwalczania terroryzmu, separatyzmu i ekstremizmu. Ostatnie dwa punkty opisywanego artykułu omawiają współpracę w dziedzinie

przygotowania, edukowania i podwyższania kwalifikacji swoich specjalistów w wielorakich formach. Mówią o osiągnięciu przy współpracy stron konwencji porozumiewania się w sprawie innych form współpracy, włączając w to okazywanie praktycznej pomocy dla położenia kresu działalności terrorystycznej, ekstremistycznej i separatystycznej oraz likwidacji jej następstw. Takie porozumienia w myśl konwencji są naturalnymi i regulowanymi odpowiednimi protokołami. Centralne państwowe organa stron konwencji wymieniają się informacjami⁶⁵, służącym ich interesom, w tym w szczególności o: 1. przygotowywanych i popełnianych działaniach (terroryzm, ekstremizm, separatyzm), ujawnionych i przerwanych próbach ich realizacji, 2. przygotowaniu w celu dokonania działań (art. 1, pkt. 1 konwencji) skierowanych przeciwko głowom państw, innym państwowym działaczom, pracownikom przedstawicielstw dyplomatycznych, konsulatów organizacji międzynarodowych, innych osób mających międzynarodową ochronę, uczestników wizyt międzypaństwowych, politycznych, sportowych i innych. 3. organizacjach, grupach i osobach przygotowujących lub dokonujących czynów związanych z terroryzmem, ekstremizmem, separatyzmem oraz w inny sposób uczestniczących w tych działaniach, biorąc od uwagę cele, zadania, związki czy inne informacje. 4. nielegalnym przygotowywaniu, nabywaniu, przetrzymywaniu, sprzedaży, przemieszczaniu, przekazywaniu i posługiwaniu się silnymi truciznami, środkami wybuchowymi, materiałami radioaktywnymi, uzbrojeniem, urządzeniami wybuchowymi, uzbrojeniem strzeleckim, amunicją, jądrowymi, chemicznymi, biologicznymi i innymi rodzajami broni masowego rażenia oraz materiałami mogącymi mieć zastosowanie w działalności opisanej w art. 1 pkt. 1 konwencji. 5. ujawnionych lub przypuszczalnych źródłach finansowania terroryzmu, ekstremizmu i separatyzmu. 6. formach, środkach i metodach działalności terrorystycznej. Następujące po sobie kolejne artykuły 8 i 9 regulują szczegółowo współpracę centralnych organów państw stron uczestników konwencji w zakresie wymiany informacji, sposobów ich przekazywania, pisemnych form potwierdzenia przekazanych informacji, ustalania stopnia ich tajności, języka w którym jest przekazywany⁶⁶, odmowy przekazania informacji i innych problemów związanych z ich realizacją. Artykuł 10 konwencji zobowiązuje jej strony do podpisania oddzielnego porozumienia oraz pozostałych niezbędnych dokumentów w celu powołania i zabezpieczenia funkcjonowania regionalnej struktury antyterrorystycznej w Biszkeku celem prowadzenia efektywnej walki z terroryzmem, ekstremizmem i separatyzmem. Następujące po sobie kolejno trzy artykuły⁶⁷

⁶⁵ Art. 7 charakteryzowanej konwencji.

⁶⁶ Zob. art. 15 konwencji.

⁶⁷ Są nimi art. 11, 12 i 13.

określają techniczne warunki współpracy państw stron konwencji. Pomoc i współpracę w zakresie materialnej i technicznej pomocy, przekazywanie środków, wyposażenia i techniki niezbędnej dla realizacji umowy. Zezwalają na podpisywanie, przez centralne organa państwowe realizujące konwencję, wspólnych porozumień, regulujących szczegóły wypełniania zobowiązań wynikających z układu. Ostatni z omawianych trzech artykułów określa sposoby postępowania z informacjami o charakterze konfidencyjnym otrzymanymi od stron konwencji, których stopień utajnienia określany jest przez stronę przekazującą informację. Czternasty artykuł stanowi o sposobach ponoszenia kosztów realizacji konwencji. Pozostałe artykuły konwencji dopuszczają i nie ograniczają uczestnictwa państw jej stron w innych porozumieniach międzynarodowych, w dziedzinie nią objętej. Wskazują depozytariusza umowy⁶⁸, którym jest Chińska Republika Ludowa, ustalają czas jej wejścia w życie. Kolejny, dziewiętnasty artykuł reguluje możliwość przyłączania się do konwencji innych zainteresowanych państw. Artykuł dwudziesty określa dopuszczalność i sposób wnoszenia zmian do tekstu konwencji oraz reguluje technikę wyjścia państwa strony z konwencji. Ostatni 21 artykuł konwencji reguluje i opisuje postępowanie związane z załącznikiem do niej.

Załącznik do Szanghajskiej Konwencji o Walce z Terroryzmem, Separatyzmem i Ekstremizmem jest spisem międzynarodowych konwencji i protokołów, w liczbie 10, regulujących stosunki międzynarodowe w zakresie objętym uregulowaniami konwencji szanghajskiej. Wśród wymienionych w załączniku znajdują się m.in.: Konwencja o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia statkami powietrznymi, Protokół w sprawie zwalczania bezprawnych aktów przemocy w portach lotniczych służących międzynarodowemu lotnictwu cywilnemu lub Konwencja w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej czy Konwencja w sprawie zwalczania finansowania terroryzmu⁶⁹. W momencie przekazywania powiadomienia o wypełnieniu wewnątrzpaństwowych procedur wymaganych do wejścia w życie Konwencji Szanghajskiej, przekazywana jest również informacja o uczestnictwie, bądź nie, w wymienionych powyżej konwencjach i protokołach. Załącznik Konwencji Szanghajskiej może być rozszerzany o umowy spełniające następujące kryteria: otwartość na uczestnictwo wszystkich państw, wszedł w życie, był ratyfikowany, przyjęty lub zatwierdzony, do którego przyłączyły się co najmniej trzy państwa SOW. Przedstawiona powy-

⁶⁸ Art. 18 konwencji.

⁶⁹ Nazwy konwencji podaję zgodnie z nazwami zawartymi w zbiorze dokumentów autorstwa Durys P., Jasiński F., *Walka z terroryzmem międzynarodowym, wybór dokumentów*, Bielsko-Biała 2001, a nie we własnym tłumaczeniu ich rosyjskich tytułów.

żej konwencja jest międzynarodowym porozumieniem, które jest kolejnym krokiem w zacieśnianiu współpracy międzynarodowej w zakresie zwalczania niezwykle groźnych zjawisk dla pokoju, bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, takich jak terroryzm, ekstremizm i separatyzm.

Działaniami Szanghajskiej Organizacji Współpracy zainteresowane obecnie są m.in.: Mongolia, Pakistan, Iran oraz Indie⁷⁰. Podczas kolejnego szczytu Szanghajskiej Organizacji Współpracy⁷¹ przyjęte zostały postanowienia do których należą m.in.: deklaracja szefów państw SOW, postanowienie o zatwierdzeniu Koncepcji współpracy państw członków Szanghajskiej Organizacji Współpracy w Walce z Terroryzmem, Separatyzmem Ekstremizmem, postanowienie o zatwierdzeniu decyzji w sprawie ustalenia stałych przedstawicieli członków SOW przy Regionalnej Strukturze Antyterrorystycznej oraz zatwierdzenie sprawozdania Rady Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej. Ważnym dokumentem jest Koncepcja Współpracy Państw – Członków Szanghajskiej Organizacji Współpracy w Walce z Terroryzmem, Separatyzmem i Ekstremizmem (Концепция сотрудничества государств – членов Шанхайской организации сотрудничества в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом)⁷². W jej pięciu częściach; Ogólne regulacje, Podstawowe cele, zadania i zasady współpracy, Podstawowe kierunki współpracy, Podstawowe formy współpracy i Mechanizm realizacji koncepcji ustalone zostały metody działania, system współpracy, jej formy oraz mechanizmy użytkowane w realizacji zadań wynikających z koncepcji jak i powyżej analizowanej konwencji z 2001 roku. Istotne są trzy ostatnie części koncepcji, które systematyzują praktyczną współpracę państw SOW. Podstawowe kierunki współpracy zostały ujęte w dwadzieścia dwa tematy (problemy). Należą do nich: 1. formowanie wspólnej polityki państw członków SOW w sferze walki z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem wraz z urzeczywistnianiem międzynarodowej współpracy w tym zakresie, 2. opracowanie wspólnego podejścia do zwalczania działalności terrorystycznych, separatystycznych i ekstremistycznych organizacji na terytoriach państw SOW, 3. stworzenie wspólnej listy takich organizacji, likwidacji ich majątku oraz środków finansowych, 4. rozwijanie i korzystanie z antyterrorystycznego potencjału państw stron koncepcji, 5. zapewnienie nieuchronności kar za działalność terrorystyczną, ekstremistyczną i separatystyczną, 6. stworzenie i wprowadzenie w życie wspólnego rejestru

⁷⁰ Indie, Iran i Pakistan postanowieniem Rady Szefów Państw SOW podczas spotkania w Astanie 5 lipca 2005 roku otrzymały status obserwatora przy SOW. Wcześniej otrzymała go Mongolia.

⁷¹ Astana–Kazachstan lipiec 2005 r.

⁷² Zob. tekst koncepcji: w ww.president.kremlin.ru/text/docs/2005/07/90911.shtml.

(listy poszukiwanych) osób ogłoszonych w międzynarodowej liście podejrzewanych o przestępstwa o charakterze terrorystycznym, 7. doskonalenie prawnych podstaw współpracy w walce z przedstawianymi tutaj zjawiskami, 8. opracowanie i wdrożenie międzypaństwowego systemu przedsięwzięć dla walki z terroryzmem, ekstremizmem i separatyzmem. Bardzo ważnym elementem współpracy jest opracowanie prawnych, organizacyjnych oraz innych przedsięwzięć skierowanych na wzmocnienie kontroli granicznej i celnej. Ich celem jest zapobieganie przenikaniu terrorystów na terytoria państw SOW oraz przemieszczania przez ich granice środków służących terroryzmowi. Strony koncepcji zajmują się współpracą na polu naukowo-technicznym, informacyjnym i analitycznym, mającą na celu zabezpieczenie walki z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem. Omawiana koncepcja zobowiązuje do pomocy w likwidacji skutków działań oraz rehabilitacji osób, które ucierpiały z powodu działalności terrorystycznej lub ekstremistycznej. W ramach współdziałania strony nie dopuszczą terrorystów do broni masowego rażenia, środków ich przenoszenia, materiałów radioaktywnych, toksycznych oraz technologii ich produkcji. Koncepcja przewiduje współdziałanie mające na celu przeciwdziałanie wszelkim możliwym sposobom finansowania działalności terroryzmu, ekstremizmu lub separatyzmu. Państwa zobowiązują się do prowadzenia walki z terroryzmem na szczególnie ważnych obiektach państwowych oraz wszystkich rodzajach transportu. W ramach podstawowych kierunków walki przewidywane jest współdziałanie ze środkami masowego przekazu, organizacjami społecznymi w celach przeciwdziałania propagandzie zjawisk określonych w koncepcji. Innymi działaniami są: a. walka z terroryzmem informatycznym, b. uogólnienie i rozpowszechnianie doświadczeń wspólnej walki z terroryzmem, c. okazywanie pomocy stronom trzecim w tej walce, d. wypracowywanie wspólnych ustaleń dla uczestnictwa w międzynarodowych organizacjach i międzynarodowych forach poświęconych problemom zwalczania terroryzmu, separatyzmu i ekstremizmu. Uczestnicy SOW aktywnie uczestniczą w zjednoczeniu wysiłków społeczności światowej dla celów sformułowania globalnej strategii walki z terroryzmem, ekstremizmem i separatyzmem. Zobowiązani są do doskonalenia bazy materialno-technicznej niezbędnej dla skutecznej walki z terroryzmem, w tym doskonalenia wyposażenia oddziałów antyterrorystycznych. W ramach SOW mają współpracować w przygotowaniu i szkoleniu, w celach podwyższania kwalifikacji kadr organów zajmujących się zwalczaniem terroryzmu. Ważnym kierunkiem jest współdziałanie na rzecz ugruntowania w społecznych odczuciach konieczności nieuchronnej, bezkompromisowej walki z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem. Formami realizacji współpracy w zakresie realizacji zadań przedstawionych w koncepcji jest prowadzenie wspólnych przedsięwzięć pro-

filaktycznych, operacyjno-dochodzeniowych i śledczych. Zalecone jest przeprowadzanie wspólnych działań antyterrorystycznych, wymiana informacji w zakresie działalności operacyjno-dochodzeniowej, kryminalistycznej, w tym wiadomości o przygotowywanych i przeprowadzonych akcjach terrorystycznych, ekstremistycznych oraz separatystycznych, także związanych z nimi osób i organizacji. Pomocnym będzie powstanie wspólnych banków danych i rozbudowany system łączności, w tym łączności tajnej. Umawiające się strony zobowiązane są do okazywania sobie nawzajem pomocy prawnej oraz organizowania i prowadzenia wspólnych ćwiczeń, przygotowywania kadr, wymiany doświadczeń i literatury fachowej związanej z problematyką walki z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem oraz prowadzonych badań naukowych w tej dziedzinie. Przedstawione konwencja i koncepcja walki z terroryzmem, ekstremizmem i separatyzmem ukazują w pełni, jak skomplikowanym, niezmiernie trudnym do rozwiązania problemem jest międzynarodowa współpraca w tym zakresie.

Obydwa dokumenty opisują organizację systemu oraz tworzenie się mechanizmów decyzyjnych państw Szanghajskiej Organizacji Współpracy w celach zwalczania zagrażającego ich stabilności terroryzmu, ekstremizmu i separatyzmu. Organizacja rozpoczęła ósmy rok istnienia, lecz doświadczenia oraz postęp prac organizacyjnych w interesującej sferze są całkiem spore, biorąc pod uwagę zaszciski historyczne w stosunkach pomiędzy poszczególnymi członkami organizacji.

4.2.2 Powstanie Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej z siedzibą w Taszkencie

Mechanizmem realizującym zadania koncepcji, w tym opracowywanie w ramach SOW międzynarodowych umów, programów i działań w celu realizacji ustaleń z niej wynikających zajmuje się Komitet Wykonawczy Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej SOW. Jest on zobowiązany do wykonywania zadań koordynacyjnych, współpracy prawnej i analityczno-informacyjnej dla realizacji wspólnych ustaleń państw SOW w walce z terroryzmem. Komitet Wykonawczy przygotowuje propozycje i zalecenia dla Rady Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej, Rady Szeów Państw i Rady Szeów Rządów SOW. Regionalna Struktura Antyterrorystyczna jest stale działającym organem SOW, której istnienie uregulowane jest artykułem 10 Karty Szanghajskiej Organizacji Współpracy⁷³. Umowa o powstaniu i działalności RSA została podpisana jednocześnie z Kartą SOW w dniu 7 czerwca 2002 r. i weszła

⁷³ Zob. tekst www.kremlin.ru/text/docs/2002/06/46246.shtml

w życie 14 listopada 2003 r. W tym samym roku zatwierdzony został regulamin, struktura i stan osobowy Komitetu Wykonawczego RSA. W grudniu 2003 r. oraz w kwietniu 2004 r. w Taszkencie odbyły się posiedzenia Rady RSA – kierowniczego organu Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej, która to zajmuje się wszystkimi problemami działalności struktury. Na jeden rok, zgodnie z zasadą rotacji przewodniczenie Radzie RSA objął przedstawiciel Republiki Kirgiskiej⁷⁴. Decyzją Rady Szeów Państw SOW pierwszym dyrektorem Komitetu Wykonawczego RSA został Waczesław Kasymow⁷⁵, zastępca przewodniczącego Służby Bezpieczeństwa Narodowego Uzbekistanu. Komitet Wykonawczy RSA rozpoczął swoje funkcjonowanie w Taszkencie w styczniu 2004 r. Do osiągnięć KW RSA współpracującego z ekspertami państw członkowskich było przygotowanie siedmiu projektów dokumentów prawnych, w tym: o trybie organizacji i przeprowadzania wspólnych działań antyterrorystycznych na terytoriach państw SOW, o technicznej ochronie informacji w ramach RSA, regulacji posługiwania się tajnymi informacjami. W wyniku prac Komitetu Wykonawczego przygotowana została propozycja⁷⁶ wprowadzenia stałych przedstawicieli państw członkowskich przy Regionalnej Strukturze Antyterrorystycznej dla zabezpieczenia efektywnej współpracy RSA z kompetentnymi organami władzy państw członków SOW. Rada RSA zatwierdziła listę terrorystycznych, separatystycznych i ekstremistycznych organizacji, których działalność jest zakazana w państwach SOW, spis osób uznanych przez służby specjalne państw członkowskich za uczestników bądź podejrzanych o uczestnictwo w aktach terrorystycznych oraz działalności separatystycznej i ekstremistycznej. Rada RSA podjęła decyzję o przeprowadzeniu wspólnych ćwiczeń antyterrorystycznych przy udziale właściwych resortów Uzbekistanu, Tadżykistanu i Kirgistanu w 2005⁷⁷ r. Za stronę organizacyjną

⁷⁴ Jako pierwszy był nim W.T. Połuektow – pierwszy zastępca przewodniczącego ówczesnej Służby Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Kirgiskiej.

⁷⁵ Waczesław Kasymow, ur. w 1947 roku w rejonie Buchary, ponad trzydzieści lat służby w organach bezpieczeństwa, generał major, brak bliższych informacji o przebiegu służby i wykształceniu. Wg informacji z oficjalnej strony internetowej RAS SOW zawodowo zajmował się walką ze zorganizowaną przestępczością, terroryzmem i ekstremizmem.

⁷⁶ Przygotowane zostały propozycje odpowiednich aktów prawnych.

⁷⁷ W 2005 r. przeprowadzone zostały także wspólne ćwiczenia rosyjsko-chińskie pod kryptonimem Misja Pokojowa. Uczestniczyły w nim lotnictwo, wojska lądowe oraz marynarka wojenna. Łącznie około 10 tys. żołnierzy. Celem ćwiczeń było przywrócenie ładu i porządku na hipotetycznej wyspie, gdzie doszło do zamieszek i rewolty w wyniku których władzę przejęli terroryści. Zaskakującym było użycie w ćwiczeniach strategicznych bombowców rosyjskich zdolnych do przenoszenia ładunków jądrowych (m.in. Tu-95MS i Tu-22M3).

odpowiadały wspólnie Uzbekistan oraz Komitet Wykonawczy RSA. Przedstawiciele Komitetu Wykonawczego RSA uczestniczyli na zaproszenie Centrum Antyterrorystycznego krajów WNP w m.in. ćwiczeniach Rubież – 2004 w Kirgizji oraz w Mołdawii (ćwiczenia Antyterror – 2004). Komitet Wykonawczy RSA przygotował i przekazał do właściwych organów państw SOW informacyjno-analityczne dokumenty, m.in. o przedsięwzięciach podejmowanych za granicą dla przeciwdziałania terroryzmowi międzynarodowemu, o działalności religijno-ekstremistycznej organizacji Hizb ut-Tahrir, o źródłach i przyczynach przejawów międzynarodowego terroryzmu i religijnego ekstremizmu w rejonie Centralnej Azji. Regionalna Struktura Antyterrorystyczna utrzymuje m.in. robocze kontakty z regionalnym przedstawicielstwem administracji ONZ zajmującym się narkotykami i przestępczością, misjami dyplomatycznymi w Uzbekistanie. W ramach działalności odbyły się robocze spotkania z kierownikami misji dyplomatycznych USA, Francji, Jordanii, Egiptu, Indonezji, Arabii Saudyjskiej podczas których podzielono się wiedzą na temat problemów walki z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem członków SOW oraz działalności RSA. Wiaczesław Kasymow uczestniczył w dwóch spotkaniach poświęconych zabezpieczeniu granic. Pierwsze odbyło się w ramach OBWE w Wiedniu, a drugie pod egidą departamentu ONZ zajmującego się problematyką walki z przestępczością i handlem z narkotykami. Charakteryzowana organizacja aktywnie współuczestniczyła w czwartym, specjalnym spotkaniu Komitetu Kontrterrorystycznego ONZ w styczniu 2005 r w Almaty z organizacjami międzynarodowymi regionalnymi i subregionalnymi. W Brukseli RSA brała udział w corocznej (drugiej) konferencji w sprawach bezpieczeństwa organizowanej przez Instytut Wchód – Zachód i Światową Organizację Handlu. Regionalna Struktura Antyterrorystyczna podjęła także współpracę z Zespołem Monitorującym⁷⁸ ONZ zajmującym się problemami Al-Kaidy i Talibów. Umawiające się strony uzgodniły dalsze dwustronne kontakty oraz wymianę informacji w interesującej ich problematyce. Regionalna Struktura Antyterrorystyczna działa piąty rok, trudno więc mówić jak na razie o wielkich osiągnięciach. Z przedstawionych informacji wynika, że struktura i jej kierownik aktywnie uczestniczą w przedsięwzięciach związanych z międzynarodową współpracą w zakresie zwalczania terroryzmu i separatyzmu. W. Kasymow w swoich wystąpieniach mówił o ścisłych związkach organizacji przestępczych z organizacjami terrorystycznymi, ekstremistycznymi i separatystycznymi. Zorganizowana przestępczość jego zdaniem finansuje pozostałe formy działalności. Obecny dyrektor Komitetu Wykonawczego RSA

⁷⁸ Powołany na mocy rezolucji nr 1617 Rady Bezpieczeństwa ONZ w 2005 roku.

Myrzakan Subanow⁷⁹ przejawia sporą aktywność, tak jak jego poprzednik. W 2007 roku uczestniczył w 57 spotkaniu dowódców wojsk ochrony pogranicza państw członkowskich WNP w Erewaniu, w ćwiczeniach kontrterrorystycznych odbywających się na Białorusi, seminarium w sprawie przeciwdziałania aktom terroryzmu jądrowego w Taszkencie zorganizowanego przez ONZ i OBWE. Podczas szóstego spotkania kierowników służb specjalnych, organów bezpieczeństwa i porządku⁸⁰ w Chabarowsku przedstawił referat o funkcjonowaniu banku danych RSA SOW. Podczas dziesiątego spotkania Rady RSA omówione i ocenione zostały dotychczasowe osiągnięcia RSA. Ocenione zostały przeprowadzone ćwiczenia antyterrorystyczne na terytorium Kirgizji (Issyk – Kul Antyterror 2007) oraz w Rosji – Misja – Pokojowa 2007. Przyjęty został program współpracy państw SOW w walce z terroryzmem, separatyzmem, ekstremizmem na lata 2007–2009 i plan pracy Komitetu Wykonawczego RSA na 2008 r. Podkreślono potrzebę wsparcia Chin dla zapewnienia bezpieczeństwa podczas Olimpiady w Pekinie w 2008 r. W czerwcu 2008 w Ałma-Acie w Kazachstanie przeprowadzone zostały kolejne ćwiczenia operacyjno-taktyczne pod kryptonimem Atom – Antyterror 2008. Celem było przećwiczenie praktycznych nawyków związanych z oceną sytuacji, podjęcie decyzji w celu organizacji operacji specjalnej dla lokalizacji aktu terrorystycznego i likwidacji jego następstw na jednym z obiektów atomowego kompleksu. Na zakończenie ćwiczeń międzynarodowi obserwatorzy wymienili się wiedzą na temat problematyki związanej z zapewnieniem bezpieczeństwa w obiektach przemysłu atomowego i podejmowanych środkach dla walki z terroryzmem jądrowym.

Ponieważ Szanghajska Organizacja Współpracy skupia członków oraz państwa – obserwatorów, niekoniecznie wcześniej pozostających w dobrych stosunkach politycznych, należy się spodziewać nieporozumień w trakcie rozwijającej się współpracy. SOW skupia oprócz państw potężnych, również państwa, które możemy nazywać upadłymi, np. Tadżykistan⁸¹ czy Kirgistan. Najpoważniejszym incydentem w trakcie funkcjonowania RSA była wypowiedź W. Kasykowa, który w wywiadzie dla *Независимой газеты* dał do zrozumienia,

⁷⁹ Myrzakan Subanow, generał pułkownik, doktor nauk politycznych, były minister obrony Kirgizji w latach 1993–1999, ostatnio przewodniczący służby pogranicza Kirgizji. Absolwent Akademii Wojskowej im. M. Frunzego i Akademii Sił Zbrojnych ZSRR.

⁸⁰ W spotkaniu brali udział przedstawiciele 53 państw i 4 organizacji międzynarodowych.

⁸¹ „Nasz prezydent dokładnie słucha Rosji – przekonywał Nazim – Rosja to batiuszka, a Tadżykistan to jego ulubione dziecko”, /w:/ Kołodziejczyk M., Bóg jest to wojny nie będzie, *Polityka* nr 42 z 2001 r.

że Kazachstan nie przeciwdziała finansowaniu terroryzmu i stwierdził, iż na jego terytorium istnieją enklawy wykupione przez firmy należące do terrorystów (dosł. ben ladenów). Spowodowało to replikę innego generała, przedstawiciela Kazachstanu Beksultana Sarsiekowa, który kategorycznie zaprzeczył ich istnieniu i uznał, że jeżeli Kasymow ma takie informacje to powinien je przekazać na forum RSA. W ślad za tym pojawiło się oświadczenie MSZ Kazachstanu w którym zaznaczono, że takie postępowanie dyrektora RSA rzuca cień na jej działalność oraz funkcjonowanie SOW jako całości. Wystąpienie Kasymowa pokazuje sprzeczności interesów i pewną dozę nieufności, występującą wśród partnerów, gdyż taka sprawa powinna być wyjaśniona wewnątrz samej organizacji. O ile współpraca służb większości państw WNP, może się odbywać na zasadzie zaufania, gdyż gros ich funkcjonariuszy, szczególnie wyższych kadr, wywodzi się z szeregów KGB⁸². Brak pełnego zaufania pomiędzy służbami bezpieczeństwa Rosji i Chin, oraz pozostałych państw SOW, z racji historycznych zaszłości, może negatywnie rzutować na ich współdziałanie w walce z terroryzmem. To przełożyć się może na możliwości, sprawność i skuteczność Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej. Szanghajska Organizacja Współpracy, której stale działającym organem jest RSA, będzie przechodziła wiele kolejnych zawirowań, wynikających ze ścierających się wpływów, obecnie dwóch największych i najsilniejszych jej członków: Chin i Rosji, z rysującą się przewagą, szczególnie ekonomiczną, tych pierwszych. Prawdopodobne wejście dwóch kolejnych państw nuklearnych, Indii i Pakistanu do SOW spowoduje wzrost znaczenia organizacji na globalnej scenie politycznej, lecz równocześnie skomplikuje stosunki wewnętrzne w organizacji⁸³. Szczyt SOW w Astanie (Kazachstan) pokazał, że organizacja zamierza stać się ważnym graczem na arenie międzynarodowej. Wśród jej zamierzeń jest ustalenie równowagi sił w Azji Centralnej oraz osłabienie wpływów USA w tym regionie. Zwiększonych w wyniku współuczestnictwa byłych republik radzieckich w koalicji antyterrorystycznej i założeniu wojskowych baz amerykańskich. Problematyka związana z efektywnością funkcjonowania SOW, jej znaczenia w sferze współpracy gospodarczej, kulturalnej czy w zakresie bezpieczeństwa nie mieści się w zakresie tematycznym książki. Jest to ogromny, bardzo

⁸² Przykładem takich personalnych powiązań był przewodniczący Komitetu Bezpieczeństwa Narodowego Kazachstanu, generał lejtnant Nartaj Dutbajew, absolwent Wyższych Kursów KGB w Mińsku i Moskwie, zaczynający swoją służbę w organach bezpieczeństwa w Zarządzie KGB Kraju Stawropolskiego. Dutbajew w swojej karierze był także szefem służby wywiadu Kazachstanu zwanej Barłaj.

⁸³ Konflikt zbrojny Chin i Indii, trzy wojny Indie – Pakistan, przegrane przez tego ostatniego.

skomplikowany i jeszcze nie zbadany dogłębnie temat⁸⁴. Nie ulega wątpliwości, że jednym z ważniejszych osiągnięć tego co możemy nazwać procesem szanghajskim jest osłabienie napięć na granicy z Chinami, choćby ze względu na powstanie po obu stronach granic stref o głębokości 100 km podlegających inspekcjom wojskowym. Pierwotnym założeniem powstania ugrupowania szanghajskiego było zapewnienie porządku i spokoju w Azji Centralnej. Federacja Rosyjska zamierzała w ten sposób odzyskać wpływy w regionie, uzależniając gospodarczo od siebie państwa tej części Azji. Chiny były i są zainteresowane zapewnieniem sobie dostaw gazu i ropy naftowej. Byłe republiki radzieckie chciałyby jak najbardziej korzystnie eksportować surowce do Chin. Tak więc w początkowym okresie zamierzano stworzyć nową strukturę międzynarodową na obszarze dawnego ZSRR i zwiększyć obroty, szczególnie surowcami energetycznymi. Zmiana profilu organizacji nastąpiła po 11 września, kiedy to USA umocniły swoją pozycję w regionie, a Rosja i Chiny przystąpiły do odbudowy i umacniania swoich pozycji.

4.2.3 Przemysł narkotyków w Azji Środkowej – zagrożeniem dla bezpieczeństwa i źródłem finansowania celów politycznych

Przemysł narkotyków w Azji Środkowej, jest jednym z ważniejszych elementów mogących destabilizować sytuację w tym regionie. Problem jest tym groźniejszy, gdy z handlu narkotykami finansuje się cele polityczne, kupuje broń oraz sponsoruje terrorystów czy ekstremistów. Głównym producentem narkotyków w regionie jest Afganistan. Według danych ONZ 70% opium i prawie 100% heroiny dostarczanej do państw Unii Europejskiej jest pochodzenia afgańskiego. Już w 2002 roku Afganistan ponownie wysunął się na czoło producentów opiatów⁸⁵. W Afganistanie znajduje się ponad 400 stacjonarnych laboratoriów wytwarzających narkotyki⁸⁶. Corocznie z Afganistanu

⁸⁴ O problematyce funkcjonowania SOW czytaj np. w materiałach konferencji naukowej z grudnia 2005, odbytej w Almaty. Международная конференция ШОС И Проблемы Безопасности в Центральной Азии, Алматы 2005; Шанхайская организация сотрудничества и современный мир, аналитические доклады МГИМО (У) МИД России, выпуск 3 (18) май 2007.

⁸⁵ Powierzchnia zasiewów maku opiumowego aż 9 razy przewyższyła wskaźniki z 2001 r, co oznaczało zasiewy na 60–80 tysięcy hektarów. Szczególnie duży wzrost odnotowany został na północy Afganistanu, na granicy tadżycko-afgańskiej.

⁸⁶ Aż 63 z nich rozmieszczone są wzdłuż granicy z Tadżykistanem, zob. Войтенко В.Л., Угроза наркотрафика из Афганистана для европейского сообщества, /w:/ журнал Право и безопасность, nr 1/2004, wersja elektroniczna, dpr.ru/pravo/pravo_7_5.htm.

wywożonych jest powyżej 120 ton heroiny. Podstawowymi trasami przemytu są dwa szlaki, tzw. zachodni (poprzez Iran i Turcję do Europy Zachodniej oraz USA) oraz północny, który prowadzi poprzez Turkmenistan, Tadżykistan, Uzbekistan, Kirgizję, Kazachstan do Rosji, Zachodniej Europy, kraje skandynawskie na wschodnie wybrzeża USA i Kanady⁸⁷. Prowadzona z sukcesami walka z przemytem narkotyków, przemysłem narkotykowym możliwa jest tylko przy współudziale wielu państw, których ten problem dotyczy. Poziom zysków osiąganych na handlu narkotykami wynosi powyżej 2000%⁸⁸. Wspólnota Niepodległych Państw już w 2002 roku przyjęła Koncepcję współpracy państw uczestników WNP dla przeciwdziałania nielegalnemu obrotowi środkami narkotycznymi, substancjami psychotropowymi oraz cztery lata wcześniejsze porozumienie w tej samej sprawie. Wynikiem kontynuacji współpracy było powstanie obszernego programu współpracy państw WNP mającego na celu wspólną, skoordynowaną walkę z nielegalnym obrotem środkami narkotycznymi, substancjami psychotropowymi i ich poprzednikami w latach 2005–2007. Ma on na celu usprawnienie współpracy w tej dziedzinie, prowadzenie wspólnych operacji mających za zadanie zwalczanie handlu narkotykami. Istotne jest również rozszerzenie bazy prawnej współdziałania, doskonalenie i harmonizacja narodowych przepisów prawnych, zabezpieczenie informacyjne i naukowe współpracy, wspólne przygotowywanie kadr i podwyższanie ich kwalifikacji⁸⁹. Byłe republiki radzieckie w Azji Centralnej nie są w stanie same rozwiązać tego problemu. Niepokoi to Rosję, która wspiera te państwa w walce z handlem i przemytem narkotyków. Sztandarowym przykładem jest Tadżykistan, gdzie na mocy porozumienia granicę afgańsko-tadżycką, z sukcesami strzeże wydzielona grupa Służby Pogranicza FSB⁹⁰. Rosja aktywnie uczestniczy w rozwiązywaniu problemu przemytu narkotyków na forum Organizacji Porozumienia o Zbiorowym Bezpieczeństwie⁹¹. Do tej grupy państw

⁸⁷ Tamże, szlak zachodni podupadł ze względu na sukcesy Iranu oraz Pakistanu w walce z obrotem narkotykami. W ocenie ekspertów może powstać jeszcze jeden kanał poprzez styk granic Tadżykistanu, Chin i Afganistanu przez terytorium Chin, Kazachstanu i Rosji do Europy.

⁸⁸ Uprawa maku przynosi wieśniakowi afgańskiemu dochód 30 razy przekraczający ten z uprawy pszenicy, a 40 razy z uprawy bawełny.

⁸⁹ Zob. szczegóły Программа сотрудничества государств – участников Содружества Независимых Государств в борьбе с незаконным оборотом наркотических средств психотропных веществ и их прекурсоров на 2005–2007 годы, www.ec-cis.org/main.aspx?uid=436.

⁹⁰ Np. za 9 m-cy 2003 roku przechwycono 3470 kg. narkotyków, w tym 2185 kg heroiny. W 2001 roku 5,45 tony narkotyków. W służbie podczas pięciu lat (1999–2004) podczas ponad 200 starć z przemytnikami zginęło 13 rosyjskich pograniczników, rannych zostało 27.

⁹¹ Armenia, Białoruś, Kazachstan, Kirgizja, Rosja i Tadżykistan.

dla realizacji konkretnych działań przyłączyły się w 2004 roku Azerbejdżan, Iran i Uzbekistan.⁹² Rosyjska Federalna Służba Kontroli Nad Obrotem Narkotykami w sferze międzynarodowej współpracuje z organami innych państw w tym Polski, Austrii, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Włoch, Portugalii, Finlandii, Szwecji. Do jej partnerów należą służby państw azjatyckich (Wietnam, Iran, Indie, Kambodża Chiny) oraz agencje antynarkotykowe Boliwii, Kolumbii, Kanady i USA⁹³. Handel narkotykami niesie wiele zagrożeń dla bezpieczeństwa państw gdzie się odbywa. Przy wielkich zyskach, celu ich utrzymania na masową skalę korumpowani są urzędnicy państwowi, występują powiązania z polityką, zwiększa się ilość narkomanów na szlakach przemytniczych, gdyż często za usługi płaci się w przemycanym towarze. Dysponujące ogromnymi funduszami grupy handlarzy narkotyków wyposażają się w nowoczesną broń, środki transportu, łączności i jej szyfrowania. Grupy narkobiznesu zwiększając swoje wpływy, pragnąc je zabezpieczyć są zainteresowane wspieraniem działalności terrorystycznej, ekstremistycznej czy separatystycznej, gdyż widowiskowe akcje z tej dziedziny odwracają uwagę państwa od nich samych. Dodatkowo organizacje terrorystyczne włączają się w ten proceder chcąc powiększyć swoje dochody na działalność, którą możemy nazwać statutową. Tak więc walka z terroryzmem musi być ściśle związana ze zwalczaniem prowadzonego na ogromną skalę handlu narkotykami, destabilizującego sytuację w słabych ekonomicznie państwach Azji Centralnej.

Rosyjskie aktywne działania skierowane na zjednoczenie wysiłków państw postradzieckich oraz Chin w walce z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem są nie tylko podyktowane potrzebą zapobiegania zagrożeniom ich bezpieczeństwa narodowego oraz Rosji w sferze politycznej. Niestabilność na południowych rubieżach Rosji (Kaukaz Północny) oraz w państwach Azji Centralnej rzutuje na stan gospodarki rosyjskiej, szczególnie jej sektora paliwowo-energetycznego. Wyjątkowo duże znaczenie dla zwiększenia dochodów Rosji z eksportu surowców (ropy i gazu) ma potwierdzenie wartości ich złóż w tym rejonie⁹⁴. Dla Federacji Rosyjskiej ważnym jest dostęp firm rosyjskich do udziału w wydobywaniu i eksploatacji odkrytych bogactw. Rosja obawia się o utrzymanie monopolu nad tranzytem kaspijskiego gazu i ropy naftowej. Dostawami z tego regionu surowców energetycznych zainte-

⁹² Федоров А.В., Борьба с наркобизнесом невозможна без международного взаимодействия, /w:/ журнал Право и безопасность, nr 1/2005, wersja elektroniczna, dpr.ru/pravo/pravo_11_9.htm..

⁹³ Więcej, tamże.

⁹⁴ O rosyjskiej polityce energetycznej w zakresie sektorów ropy i gazu ziemnego czytaj w: Kłopotliwe bogactwo – sytuacja i perspektywy sektorów ropy i gazu na obszarze byłego ZSRR (prac. zbior.), Seria Prace OSW, Warszawa grudzień 2003.

resowane są Chiny, których gwałtownie rozwijająca się gospodarka pochłania ich ogromne ilości. Utrudnieniem, wręcz przeszkodą, może być destabilizacja regionu spowodowana rozwojem terroryzmu, ekstremizmu i separatyzmu. Morze Kaspijskie jest podzielone pomiędzy takie państwa jak Azerbejdżan, Kazachstan, Turkmenistan i Rosję (Dagestan). Wymienione państwa w dużym stopniu zagrożone są działalnością terrorystyczną i ekstremistyczną. Przeszkodą w osiąganiu planowanych przez Rosję zysków z transportu ropy naftowej oraz gazu z obszaru Morza Kaspijskiego był konflikt i niestabilność w Czeczenii. W jego wyniku Rosja zmuszona została do zamknięcia części rurociągu naftowego Baku – Noworosijsk⁹⁵. Wprawdzie patrząc z drugiej strony, niestabilność i niepewność polityczna, ryzyko inwestycyjne spowodowane zagrożeniem terrorystycznym powoduje, że inne państwa np. Turcja czy USA, zainteresowane dochodami z wydobywania i transportu gazu i ropy nie kwapią się z podjęciem poważnych decyzji inwestycyjnych na tym obszarze.

Ujęta w ramy prawne współpraca państw WNP w zwalczaniu terroryzmu rozpoczęła się w roku 1999. Wspólny stały organ, Centrum Antyterrorystyczne, podjęło pracę w połowie 2000 roku. Wspólne programy w zakresie zwalczania terroryzmu realizowane są z różnym, często miernym skutkiem i zaangażowaniem. Autor odnosi wręcz wrażenie, że Rosja będąc inicjatorem tej współpracy jest w pewien sposób osamotniona w swoich działaniach. Pracom nad zacieśnianiem współpracy w dziedzinie zwalczania terroryzmu impulsów nadają jedynie spotkania na szczycie szefów państw WNP. Dużą aktywność publiczną przejawiają szefowie Centrum Antyterrorystycznego. Działalność Centrum faktycznie jest finansowana przez Rosję. Osiągnięcia Centrum możliwe były jedynie w oparciu o bazę techniczną, logistyczną oraz informatyczną rosyjskich służb specjalnych⁹⁶. Powoli posuwa się ujednolicanie aktów prawnych regulujących omawianą problematykę. Mimo wszystko powstanie Centrum Antyterrorystycznego WNP jest pozytywnym znakiem świadczącym, że stopniowo znajduje zrozumienie idea, iż z terroryzmem w obecnym międzynarodowym wydaniu, walczyć należy wspólnie.

Regionalna Struktura Antyterrorystyczna Szanghajskiej Organizacji współpracy rozpoczęła piąty rok swojego istnienia. Na razie trudno mówić o jej rzeczywistych osiągnięciach, ale także i o niepowodzeniach. Organizacja szanghajska będąca w pierwotnym założeniu układem mającym osłabić

⁹⁵ Podjęta została decyzja o budowie odcinka omijającego zagrożone tereny, lecz nie została zrealizowana.

⁹⁶ Np. specjalne punkty abonenckie sieci teleinformatycznej podłączone do właściwych resortów założycieli Centrum Antyterrorystycznego, umożliwiające sprawne przekazywanie informacji o zagrożeniach terrorystycznych.

napięcie militarne w regionie, powoli przekształca się w międzynarodową strukturę, której działalność rozszerza się na takie obszary jak gospodarka czy kultura. Przystąpieniem do SOW zainteresowane są inne państwa, jak Indie⁹⁷ czy Pakistan, w których występuje duże zagrożenie terrorystyczne oraz istnieją silne ruchy o charakterze ekstremistycznym i separatystycznym. Nowi członkowie zwiększą zapotrzebowanie na współpracę w zakresie zwalczania terroryzmu w ramach Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej SOW. Mimo wszystkich niedociągnięć, opóźnień w wykonywaniu wspólnych ustaleń czy realizacji ustalonego programu Centrum Antyterrorystyczne WNP oraz Regionalna Struktura Antyterrorystyczna SOW stają się coraz bardziej przydatnymi mechanizmami w światowym systemie współdziałania w zwalczaniu terroryzmu międzynarodowego. Ich sukces będzie kolejnym krokiem dla ograniczenia niebezpieczeństw terrorystycznych zagrażających państwom i społeczeństwom współdziałających ze sobą krajów.

⁹⁷ Indie w sprawach zwalczania terroryzmu współpracują stosunkowo ściśle z Rosją.

Rola Rosji w walce z terroryzmem międzynarodowym w kręgu globalnym

5.1 Rosyjska aktywność na arenie międzynarodowej skierowana na walkę z terroryzmem

Rosja czynnie uczestniczy w międzynarodowych wysiłkach podejmowanych w celu zwalczania terroryzmu. Po 11 września 2001 roku wniosła poważny wkład w powstanie szerokiej koalicji antyterrorystycznej. Sporym wysiłkiem Federacji Rosyjskiej udało się nie dopuścić do jej rozpadu, co mogło mieć miejsce, w związku z de facto jednostronną, decyzją USA i jego sojuszników o interwencji w Iraku. Tylko te dwie zasygnalizowane sprawy pokazują zaangażowanie Rosji w międzynarodowej współpracy w zakresie zwalczania terroryzmu. Działalność Rosji w tej dziedzinie jest wielopłaszczyznowa. Oprócz współpracy w kręgu kontynentalnym, o czym pisaliśmy w poprzednim rozdziale, Rosja skupia się na współpracy w ramach ONZ, współdziałaniu z takimi organizacjami jak Wspólnota Europejska, Pakt Północnoatlantycki, Grupa G-8 czy partnerstwo ze Stanami Zjednoczonymi. Jednocześnie Federacja rozwija współpracę w zakresie zwalczania terroryzmu na zasadzie stosunków bilateralnych i nawiązuje współpracę z innymi strukturami antyterrorystycznymi, jak np. z Międzyamerykańskim Komitetem do Walki z Terroryzmem¹.

5.1.1 Współpraca na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych

Federacja Rosyjska podejmuje działania prowadzące do stworzenia ładu międzynarodowego opierającego się na powszechnie uznawanych normach

¹ Rosja jest obserwatorem na sesjach tego komitetu.

prawa międzynarodowego, gwarantującego równoprawne i partnerskie stosunki między państwami. Według niej główną rolę do odegrania ma Organizacja Narodów Zjednoczonych. Rosja chce usprawnienia mechanizmów działania ONZ. Umacnianie tej organizacji ma służyć samej Rosji, jak i pozostałym członkom społeczności międzynarodowej. Taki sposób organizacji życia społeczności międzynarodowej ma przeciwdziałać powstaniu jednego, hegemonicznego ośrodka skupionego wokół Stanów Zjednoczonych oraz jego najbliższych sojuszników². Po 11 września 2001 roku Rada Bezpieczeństwa ONZ jednogłośnie przyjęła rezolucję³ legitymującą użycie siły wojskowej do walki z terroryzmem. Około stu państw zaproponowało pomoc USA, a prawie czterdzieści otworzyło swoje obszary powietrzne dla przelotu amerykańskich samolotów wojskowych.

Do najważniejszych rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ funkcjonujących w międzynarodowym systemie prawnym zwalczania terroryzmu, oprócz wymienionych w przypisie zaliczamy rezolucję nr 1269 z 19.10.1999 r., podjętą jeszcze przed drugim zamachem na World Trade Center. Apeluje ona do państw, aby podejmowały niezbędne kroki w celu zwalczania i zapobiegania terroryzmowi oraz karania sprawców tych przestępstw. W ramach intensyfikacji zwalczania terroryzmu wzywa do zapobiegania i zwalczania jego finansowania, zapobiegania azyłowi terrorystów i wnosi o wymianę informacji w sprawach administracyjnych i sądowych. Rezolucja 1368 przywołuje prawo do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony państw, w tym wypadku przed aktami terroryzmu. Tą rezolucją Rada Bezpieczeństwa ponownie potępiła terroryzm i zadeklarowała podjęcie wszelkich możliwych działań dla jego zwalczania.

Kluczowym dokumentem ONZ w dziedzinie zwalczania terroryzmu międzynarodowego jest rezolucja nr 1373. Określa ona zakres praktycznej współpracy w sferze zwalczania terroryzmu międzynarodowego. Na jej treść składa się jedenaście punktów, w których zapisano, że wszystkie państwa powinny zapobiegać i zwalczać finansowanie terroryzmu, spenalizować w prawie wewnętrznym dostarczanie lub zbieranie funduszy na cele terrorystyczne, powstrzymywać się od udzielania wsparcia podmiotom i osobom zamieszanym w popełnianie aktów terrorystycznych, odmawiać schronienia takim osobom oraz zapobiegać ruchom terrorystów i grup terrorystycznych poprzez

² Więcej o niezbędnych reformach ONZ zob. Cziomer E., Zyblikiewicz L.W., *Zarys współczesnych...*, wyd. cyt., s. 86–88; czytaj także Bryc A., *Cele polityki zagranicznej...*, wyd. cyt., s. 193–200

³ Były to rezolucje o następujących numerach: 1368 z 12.09.2001 r., 1373 z 28.09.2001 r. oraz 1377 z 12.11.2001 r.

skuteczną kontrolę graniczną, nadzór nad wydawaniem dokumentów itp⁴. Na podstawie tej rezolucji powołany został do życia Komitet Kontrterrorystyczny ONZ. Podstawowym zadaniem Komitetu jest poszukiwanie stworzenia trwałego dialogu pomiędzy poszczególnymi członkami ONZ i Radą Bezpieczeństwa w celu rozwijania narodowych zdolności do walki z terroryzmem. Rada Bezpieczeństwa ONZ żąda raportowania Komitetowi działań o realizowaniu zapisów rezolucji⁵.

Rola Rosji na forum ONZ ujawniła się w trakcie zażegnania konfliktu wynikłego na tle stosunku do amerykańskiej interwencji w Iraku. Przy dużym i być może nawet decydującym wysiłku FR, opracowane i przyjęte zostały rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ nr nr 1483, 1511 i 1546. Umożliwiły one wyjście w ostrego kryzysu politycznego grożącego rozpadem wspólnoty międzynarodowej, w zakresie wspólnej walki z terroryzmem. Federacja Rosyjska za swój nadrzędny cel uznaje stworzenie tzw. Globalnej strategii przeciwdziałania nowym zagrożeniom i wyzwaniom. Fundamentem owego przeciwdziałania ma być prawo międzynarodowe. Jako przykład może posłużyć podjęta w trakcie 58 Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ, zaproponowana przez Rosję i przyjęta na zasadzie konsensusu, rezolucja konkretyzująca przyszłe działania społeczności światowej celem wypracowania globalnej strategii przeciwdziałającej nowym zagrożeniom. Inicjatywa Rosji praktycznie została zrealizowana przez Kofiego Annana, który swoją decyzją powołał grupę wysokiego szczebla (zw. grupa mędrców) zajmującą się przygotowywaniem propozycji wspólnych przedsięwzięć w celu przeciwdziałania nowym globalnym wyzwaniom i zagrożeniom. Rosja życzliwie przyjęła rezolucję nr 1595 Rady Bezpieczeństwa ONZ (marzec 2004 r.) o reformie Komitetu Kontrterrorystycznego ONZ. Podstawowym celem rezolucji było podniesienie organizacyjnego i eksperckiego potencjału Komitetu, zwiększenie efektywności jego działania dla poparcia praktycznej działalności państw w sferze walki z międzynarodowym terroryzmem. Rezolucja umocniła pozycję Komitetu Kontrterrorystycznego RB ONZ w roli międzynarodowego centrum koordynacyjnego dla zwalczania z terroryzmem. W 2004 roku Rosja przewodniczyła Komitetowi Kontrterrorystycznemu ONZ. Preferowanym przez Rosję kierunkiem w dziedzinie zwalczania terroryzmu jest zacieśnianie współpracy Komitetu Kontrterrorystycznego ONZ z międzynarodowymi organizacjami zajmującymi się zwalczaniem ter-

⁴ Tekst rezolucji zob. www.un.org/russian/documents/scresol/res2001.

⁵ Więcej o Komitecie Kontrterrorystycznym ONZ czytaj Liedel K., Piasecka P., *Współpraca międzynarodowa w...*, wyd. cyt., s. 37–39; zob. także Меры по борьбе с терроризмом Исполнительный директорат Контртеррористического комитета, opublikowane przez Departament Informacji ONZ (wydruk w posiadaniu autora).

roryzmu. Kluczowymi dla Federacji Rosyjskiej organizacjami są: WNP, SOW i OPKB. Taki kierunek działalności Rosji w ramach pracy Komitetu Kontrterrorystycznego RB ONZ jest przez nią preferowany. Zdaniem przedstawicieli FR to regionalne, bądź subregionalne organizacje dysponują środkami oraz informacjami dla realizacji zadań antyterrorystycznych w poszczególnych państwach. Rosja wspiera działania na podtrzymanie kontaktów z dotychczasowymi partnerami oraz planowe rozszerzanie ich spisu. Perspektywiczna w ocenie Rosji jest współpraca Komitetu Kontrterrorystycznego ONZ z Grupą Działań Kontrterrorystycznych państw G-8. Ta współpraca będzie pomocą w realizacji zapisów rezolucji 1373⁶. Rosja wspiera i również wysoko ceni przyjęcie rezolucji nr 1526 (styczeń 2004) mającej na celu doskonalenie efektywności sankcji wobec talibów, Al-Kaidy oraz związanych z nimi organizacji. Należy dodać, że projekt rezolucji był przygotowany na zasadzie partnerstwa pomiędzy USA i Rosją. Rosja uczestniczy we wszystkich dwunastu ogólnoświatowych konwencjach antyterrorystycznych mających na celu regulację walki z przejawami terroryzmu. Optując za wzmocnieniem międzynarodowej prawnej bazy współdziałania, stoi na stanowisku zakończenia uzgodnień w ONZ w zakresie Ogólnej konwencji o terroryzmie międzynarodowym⁷ oraz Międzynarodowej konwencji walki z terroryzmem jądrowym⁸. Rosja podjęła inicjatywę opracowania pod egidą ONZ Kodeksu ochrony praw człowieka przed terroryzmem. Podczas 58 sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ przyjęta została rezolucja Prawa człowieka i terroryzm, której współautorem była Federacja Rosyjska. W marcu 2005 roku w Wiedniu, przy czynnym udziale Rosji, odbyło się spotkanie Komitetu Kontrterrorystycznego z przedstawicielami regionalnych organizacji zajmujących się zwalczaniem terroryzmu, którego celem była koordynacja strategii antyterrorystycznej⁹.

Dla Rosji umocnienie koalicji antyterrorystycznej jest jednym z ważniejszych przedsięwzięć w polityce zagranicznej. Sukces w walce z terroryzmem jest możliwy jedynie przy jasnej dla wszystkich strategii i ogólnie przyjętych prawnych podstawach. Takim punktem wyjścia jest rezolucja 1373 Rady Bez-

⁶ Więcej zob. Выступление заместителя Постоянного представителя России при ООН С.Н. Карева на заседании Совета Безопасности ООН по вопросу о выполнении резолюции 1373 СБ ООН 23 июля 2003 г (wydruk w posiadaniu autora) oraz Выступление Постоянного представителя России при ООН А.И. Денисова на заседании Шестого (правого) комитета 59-й сессии ГА ООН по пункту повестки дня Меры по ликвидации международного терроризма, 18 октября 2004 г. (wydruk w posiadaniu autora).

⁷ Propozycja Indii.

⁸ Inicjatywa rosyjska zakończona sukcesem, rozpoczęta w 1998 r.

⁹ W spotkaniu uczestniczyły m.in. Centrum Antyterrorystyczne WNP i Regionalna Struktura Antyterrorystyczna SOW.

pieczeństwa ONZ. Nie mogą obowiązywać podwójne standardy. Innymi słowy, wzięcie zakładników w Moskwie musi być równoznaczne z porwaniem samolotów w celu przeprowadzenia ataków w 2001 r. w USA. Należy uczynić wszystko by w ręce terrorystów nie dostała się broń masowego rażenia.

Federacja Rosyjska uważa, że podstawowa rola w zjednoczeniu wysiłków państw dla celów walki z terroryzmem należy do Organizacji Narodów Zjednoczonych. W trakcie przewodniczenia przez Rosję Komitetowi Kontrterrorystycznemu, z jej inicjatywy, w grudniu 2004 r. przyjęta została rezolucja nr 1566 Rady Bezpieczeństwa ONZ. W niej znajduje się prawno-międzynarodowe określenie terroryzmu nie tylko jako stosowanie przemocy celem siania strachu wśród danej społeczności, lecz również próby wpływania na politykę państw i organizacji międzynarodowych. Rezolucja zobowiązuje wszystkie kraje do pełnej aktywności dla wykrywania terrorystów i osób wspierających lub okazujących pomoc. Zobowiązane są one również do likwidacji kanałów finansowania, swobodnego przemieszczania się oraz dostępu do uzbrojenia. Specjalne znaczenie ma przyjęta w rezolucji zasada pociągania terrorystów, ich pomocników i sponsorów do odpowiedzialności. Podstawą tych działań jest zasada albo wydadaj, albo sądz¹⁰.

5.1.2 Unia Europejska – Rosja – wspólna walka z terroryzmem międzynarodowym

Nie sięgając głęboko do korzeni powstania Unii Europejskiej, traktatu z Maastricht, możemy stwierdzić, że do najważniejszych dokumentów antyterrorystycznych przyjętych przez Unię należą Wnioski Rady Spraw Wewnętrznych i Wymiaru Sprawiedliwości w sprawie walki przeciwko terroryzmowi. Wnioski te zostały sformułowane na nadzwyczajnym posiedzeniu Rady w dniu 20 września 2001 roku. Zgodnie z tymi wnioskami współdziałanie państw członkowskich powinno się odbywać na takich płaszczyznach jak: współpraca sądownicza, współpraca służb policyjnych i wywiadowczych, zwalczanie finansowania terroryzmu, obrona cywilna, ochrona granic i współdziałanie z USA w kwestii zwalczania terroryzmu. Kolejnym dokumentem kształtującym działania Unii Europejskiej wobec terroryzmu jest podjęta Ramowa Decyzja Rady o zwalczaniu terroryzmu z dnia 13 czerwca 2002 r. Dokument jest wszechstronnym materiałem i zajmuje się szerokim spektrum aspektów

¹⁰ Zob. więcej Лавров С.В., Перед лицом общей угрозы, Дипломатический ежегодник – 2004, Дипакадемия МИД России (artykuł w posiadaniu autora); рог. Сафонов А.Е., О международном сотрудничестве в борьбе с терроризмом, Право и безопасность, nr 3–4/2003 (artykuł w posiadaniu autora).

zwalczania terroryzmu międzynarodowego. Jest konspektem działań, które powinny być realizowane przez kraje członkowskie Unii Europejskiej¹¹. Walka z terroryzmem jest rozpatrywana przez Rosję jako jeden z ważniejszych kamieni węgielnych współpracy z Unią Europejską. Jest to obszar współdziałania równie ważny dla Federacji jak i dla państw Unii. Podczas szczytu Unia Europejska – Rosja w Brukseli 3 października 2001 r. przyjęte zostało wspólne oświadczenie w sprawie terroryzmu międzynarodowego prezydenta Wł. Putina i Przewodniczącego Rady Europy G. Verhofstadta¹². Podczas spotkania omówiony został kompleks problemów związanych z terroryzmem międzynarodowym w związku z wydarzeniami w Stanach Zjednoczonych. W trakcie szczytu została podjęta decyzja o zacieśnieniu współpracy dla celów walki z terroryzmem. Unia Europejska i Rosja wspólnie będą pracować nad dalszym rozwojem międzynarodowych instytucji oraz w zakresie szybszej realizacji wszystkich konwencji międzynarodowych, funkcjonujących w sferze walki z terroryzmem. Unia i Rosja popierają rezolucję nr 1373 a także opracowanie konwencji walki z międzynarodowym terroryzmem¹³. Ustalenia z 2001 roku potwierdzone zostały na szczycie w listopadzie 2002 r. W trakcie szczytu odbytego w Brukseli, UE i FR wydały oświadczenie o pogłębieniu współpracy w walce z terroryzmem. Rosja i Unia miały wypracować wspólne procedury wymiany informacji o osobach i grupach należących do struktur terrorystycznych, dostawach broni oraz wyposażenia, o źródłach i sposobach finansowania ich działalności. Dokument ten przewiduje także ściślejszą współpracę policyjną i sądową w zwalczaniu terroryzmu¹⁴. Wspólne działanie dotyczy także prac nad konwencją o przeciwdziałaniu aktom terroryzmu jądrowego. Obydwie strony mają zdecydowanie działać na rzecz blokowania źródeł finansowania terroryzmu, chronić własnych obywateli, przy poszano-

¹¹ Więcej o decyzji zob. Liedel K. Piasecka P., *Współpraca międzynarodowa w...*, wyd. cyt., s. 107–112. Innymi ważnymi dokumentami związanymi ze zwalczaniem terroryzmu są: Decyzja ramowa Rady o wykonywaniu w Unii Europejskiej nakazów zamrażania własności lub dowodów z dnia 22.07.2003 r. oraz Europejski Nakaz Aresztowania (ustanowiony decyzją z 13.06.2002 r.). Unia współpracuje także w zakresie zwalczania terroryzmu w oparciu o Europol (Europejskie Organizacja Policji) i Eurojust – agencję Unii koordynującą współpracę w zakresie sądownictwa.

¹² Odbyło się to przy uczestnictwie X. Solany i R. Prodi, ówczesnych generalnego sekretarza Rady UE i przewodniczącego Komisji Europejskiej.

¹³ UE udało się wypracować wspólną definicję przestępstwa o charakterze terrorystycznym, którą wprowadzono do regulacji karnych państw Unii.

¹⁴ Por. Łomiński B., *Rosja i Unia Europejska w zmieniającej się Europie*, /w:/ Bezpieczeństwo Polski i bezpieczeństwo europejskie na początku XXI wieku, (pod red. M. Stolarczyka), Katowice 2004, s. 83.

waniu zasad państwa prawa. Terroryzm we wspólnym rozumieniu zjawiska nie może być utożsamiany z jakąkolwiek religią. Tak Rosja jak Unia Europejska będą prowadzić działania mające na celu zapobieganie, by ich terytoria nie były wykorzystywane jako strefy lub bazy dla działalności terrorystycznej. Przyjęta została decyzja o ustaleniu warunków i sposobów wymiany informacji w zakresie działalności i przemieszczania się osób oraz grup należących do sieci terrorystycznych lub ich wspierających. Wymiana informacji dotyczy także dokumentów transportowych, dostaw broni, materiałów wybuchowych oraz tych mających podwójne znaczenie. Obieg informacji odnosił się będzie do badań operacji finansowych, które mogą być wykorzystywane do utrzymywania działalności terrorystycznej i nowych form tej działalności łącznie z zagrożeniami niesionymi przez broń masowego rażenia.

Dla celów współpracy wykorzystane będą dostępne środki i organa przewidziane w umowie o partnerstwie i współpracy. Takimi środkami będą dialog pomiędzy ekspertami w sprawach terroryzmu i walki z nim, walka z praniem pieniędzy i nielegalnym obrotem narkotykami. Współdziałanie będzie się opierało na administracyjnym wsparciu działalności w sferze służb celnych¹⁵.

Bardzo ważne znaczenie dla praktycznego partnerstwa Rosji i Unii Europejskiej miało podpisanie podczas rzymskiego szczytu Rosja – UE, porozumienia o współpracy pomiędzy Federacją Rosyjską i Europejską Organizacją Policji (Europol)¹⁶, skierowane na rozszerzenie współdziałania stron

¹⁵ Czytaj Совместное заявление по международному терроризму Президента Российской Федерации В.В. Путина, Председателя Европейского совета Г. Верхофстадта, при содействии Генерального секретаря Совета ЕС/Высокого представителя по вопросам общей внешней политики и политики безопасности ЕС Х. Соланы, и Председателя Комиссии Европейских сообществ П. Проди (tekst oświadczenia w posiadaniu autora).

¹⁶ Zob. porozumienie o współpracy pomiędzy Rosją a Europolem. www.kremlin.ru/text/docs/2003/11/55349.shtml. Po zamachach w Madrycie w ramach Europolu reaktywowano specjalny zespół ds. walki z terroryzmem., powstały po 11 września 2001 r. Europol tworzy specjalne bazy danych gromadzące dane na temat terroryzmu. Drugim instrumentem walki UE z terroryzmem jest Wspólne centrum Sytuacyjne (SitCen), gdzie pracują eksperci służb specjalnych. Ich zadaniem jest ciągła ocena i analiza zagrożeń terrorystycznych. Zadania Europolu i SitCen są podobne. Pierwsza instytucja bazuje na informacjach policyjnych, druga na danych służb specjalnych. Utrudnieniem ich funkcjonowania jest fakt, że obydwie ośrodki uzależnione są od informacji nadsyłanych z poszczególnych krajów Unii. Nie dzielą się one zbyt chętnie swoją wiedzą. Ten sam problem występuje przy funkcjonowaniu CA WNP i RSA SOW. Więcej o organizacji działań UE w walce z terroryzmem czytaj Podolski A., Europejska współpraca wywiadowcza – brakujące ogniwo europejskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa?, Raporty i Analizy 10/04 Centrum Stosunków Międzynarodowych, Warszawa 2004, s. 7–10; M. Narojek, Unia Europejska wobec terroryzmu po zamachach w Madrycie – wybrane aspekty /w:/ Polityczne metody zwalczania..., wyd. cyt., s. 53–65.

w zwalczaniu transnarodowej przestępczości, włączając terroryzm i jego finansowanie. Rosja pilnie śledziła przedsięwzięcia podejmowane przez Unię Europejską po wydarzeniach w Madrycie 2004 roku, skierowane na podniesienie efektywności walki z terroryzmem, studiuje nowe sfery łączenia przedsięwzięć antyterrorystycznych na linii Rosja – Unia Europejska. Opisując stosunki Unii Europejskiej z Rosją należy dodać, że niosły one ze sobą kontrowersje. Przykładem tym może być zerwanie szczytu UE – Rosja w Kopenhadze (pod naciskiem Rosji) i przeniesienie go do Brukseli, po tym jak władze duńskie nie odmówiły zakazu uczestnictwa w konferencji na temat praw człowieka Ahmedowi Zakajewowi, wicepremierowi rządu czeczeńskiego Asłana Maschadowa. Dodatkowo Rosja była wzburzona krytyką Unii Europejskiej za sposób rozwiązania kryzysu związanego z zamachem terrorystycznym w teatrze na Dubrowce. Wcześniej był kryzys z lat 1999 do 2000 (maj). Wywołały go brutalne metody stosowane przez siły federalne podczas oblężenia Groznego (niezwykle silny ostrzał artyleryjski)¹⁷. Pewien kryzys w stosunkach Rosji z Unią miał miejsce również po wydarzeniach w Biesłanie, kiedy to minister Bota z Holandii¹⁸, reprezentujący prezydencję swojego kraju w UE, został ostro skarcony za krytyczne wypowiedzi w tej sprawie. Dodatkowo Rosja odrzuciła wniosek, że wprowadzony nowy sposób powoływania szefów regionów jest ograniczeniem demokracji.

Oceniając współpracę Rosji z Unią Europejską w zwalczaniu terroryzmu, generalnie możemy przyjąć założenie, że ma ona jedynie charakter werbalny. Dotyczy to deklaracji i wspólnego popierania konwencji antyterrorystycznych na forum ONZ. Co do praktycznej współpracy z UE w sprawach zwalczania terroryzmu, nie wiemy o wielu efektach. Po pierwsze przyczyną jest dyskrejonalny charakter stosunków w tej sferze. Współpraca na tym polu ma głównie charakter dwustronny, pomiędzy Rosją a poszczególnymi, wybranymi krajami Unii. Szczególnego wymiaru nabiera współpraca Rosji i Niemiec, uważających się za pomysłodawcę współdziałania na tym polu pomiędzy Unią a Rosją¹⁹. Jednym z realnych przedsięwzięć współpracy w omawianej dziedzinie było powołanie Grupy Roboczej Wysokiego szczebla ds. Bezpieczeństwa²⁰. Kilka lat wcześniej, w maju 1999 r. weszło w życie porozumienie pomiędzy rządami obydwu państw o współpracy z przestępczością.

¹⁷ Miało to miejsce podczas szczytu w Helsinkach 22.10.1999 r.

¹⁸ Szczyt Rosja – UE w Hadze uległ opóźnieniu o dwa tygodnie.

¹⁹ Zob. Stosunki Rosja – Niemcy w latach 1998–2005 (red. Zespół), Raport OSW i CSM, Warszawa 2006, s. 49.

²⁰ Grudzień 2003, pierwsze robocze spotkanie Grupy odbyło się podczas wizyty w Niemczech I. Iwanowa szefa MSZ Rosji.

Pozwoliło to na sformalizowania współpracy pomiędzy niemieckim MSW, Federalnym Urzędem Policji Kryminalnej (Bundeskriminalamt), niemiecką strażą graniczną i ich policją celną. Partnerami ze strony rosyjskiej zostali prokuratura, MSW Rosji, FSB, Komitet Celny, a także istniejąca wówczas Federalna Służba Graniczna²¹.

Istotnym elementem współpracy w zwalczaniu terroryzmu jest współdziałanie niemieckich i rosyjskich służb specjalnych. Tradycja ta sięga czasów po pierwszej wojnie światowej i roli Waltera Nicolai, byłego szefa niemieckiego wywiadu, w stosunkach rosyjsko (raczej radziecko) – niemieckich²². W późniejszym okresie pośrednictwem oficerów tajnych służb, w utrzymywaniu kontaktów politycznych posługiwali się politycy niemieccy i radzieccy²³.

Najprawdopodobniej istnieje umowa o współdziałaniu rosyjskich i niemieckich służb specjalnych. Ma ona nosić kodowe oznaczenie Sequoia. Jednym z elementów współpracy jest wymiana specjalnych przedstawicieli służb. Głównym polem zainteresowania jest pewnie walka z terroryzmem oraz wspólne zainteresowanie Afganistanem i Bliskim Wschodem. Dwukrotnie w Czeczenii przebywał August Hanning ówczesny szef BND (Bundesnachrichtendienst), co miało miejsce w latach 2002 i 2004. Wizyty Hanninga związane były ze zbieraniem i przekazywaniem informacji dotyczących związków i źródeł finansowania czeczeńskich terrorystów. Oficjalne stanowisko BND na ten temat zostało przedstawione w następujący sposób: „Kaukaz stał się nowym bastionem radykalnego islamizmu, nasze działania są zgodne z interesami Niemiec”²⁴. Tezę o stosunkowo dużej zażyłości pomiędzy służbami Niemiec i Rosji wzmacnia fakt, że ponad siedem lat na czele wywiadu rosyjskiego (SWZ) stał specjalista od spraw niemieckich S. Lebiediew. Jego mianowanie w 2000 roku było wyraźnym znakiem, że Rosja kieruje wzrok ku Europie²⁵.

²¹ Przedstawiciele służb granicznych obydwu państw przygotowują wytyczne z zakresu ochrony granic dla władz Afgańskich, więcej o współpracy pograniczników, czytaj *Stosunki Rosja – Niemcy w latach...*, wyd. cyt., s. 52.

²² W. Nicolai był pomysłodawcą produkcji niemieckiego uzbrojenia na terenie ZSRR. W Niemczech hitlerowskich był posądzany o sympatie proradzieckie.

²³ Więcej o tych kontaktach czytaj w Кеворков В., Тайный канал, Москва 1997. Wiaczesław Kieworkow, generał major KGB, pracujący w kontrwywiadzie w latach 1969–1982 zorganizował bezpośredni kanał pomiędzy władzami RFN i ZSRR. W kontaktach miał swój udział Egon Bahr. Więcej czytaj Cziomer E., *Historia Niemiec współczesnych – 1945–2005*, Kraków 2006, s. 136.

²⁴ Cytuję za: *Stosunki Rosja – Niemcy w latach...*, wyd. cyt. s. 57.

²⁵ Trzej kolejni szefowie wywiadu ZSRR i Rosji byli specjalistami w sprawach Bliskiego oraz Dalekiego Wschodu. Byli to w kolejności: L. Szebarszyn, J. Primakow i W. Trubnikow.

5.1.3 Stosunki NATO – Rosja i ich rola w zwalczaniu terroryzmu międzynarodowego

Na relacje pomiędzy NATO i Rosją niewątpliwy wpływ miały wydarzenia z września 2001 r. O ile wcześniej stosunki te postrzegane były jako napięte i niosące groźbę stosunkowo ostrej rywalizacji, to po zamachach terrorystycznych na USA duch konfrontacji ustąpił na rzecz współpracy i włączania się Rosji do współdziałania z zachodnimi strukturami bezpieczeństwa²⁶. Dla Rosji jak i NATO ważniejsze stały się problemy związane ze zwalczaniem terroryzmu²⁷, nieproliferacją broni masowej zagłady, operacjami pokojowymi oraz nowymi wyzwaniami i zagrożeniami. Niektórzy badacze oceniają nawet, chyba na wyrost, że przymierze pomiędzy Rosją i NATO przypomina koalicję czasów II wojny światowej²⁸. Ocieplające się stosunki pomiędzy obydwojma partnerami zaowocowały zmianą formuły współdziałania. Podczas rosyjsko – natowskiego spotkania na szczycie w Rzymie powołano nową Stałą Radę Rosja – NATO²⁹. Jest to rada w formule dwudziestki³⁰, w której tym dwudziestym jest Rosja. Ustalenia zapadają na zasadzie konsensusu, a głos FR ma takie same znaczenie jak każdego innego jej członka, z wyjątkiem prawa weta. Również każde państwo członkowskie Rady może zażądać wycofania konkretnego tematu spod jej obrad³¹. NATO więc nadal zachowało prawo do decydowania o wszystkich problemach w gronie państw członkowskich paktu³². Porządek obrad Rady Rosja – NATO ustala tzw. Komitet Przygotowawczy. Za kontakty pomiędzy Federacją Rosyjską i NATO odpowiada Dział Współpracy z Rosją

²⁶ O stosunkach Rosja – NATO w latach dziewięćdziesiątych XX stulecia czytaj w: Menkiszak M., *Stosunki Rosja – NATO przed i po 11 września*, Warszawa 2002 (Prace OSW), s. 6–12; zob. także Czajkowski M., *Rosja w Europie...*, wyd. cyt., s. 147–152.

²⁷ Już 21.11.2002 r. Rada Północnoatlantycka zaakceptowała Militarną koncepcję obrony przez terroryzmem. Miało to miejsce podczas szczytu w Pradze. Więcej na ten temat zob. Liedel K., Piasecka P., *Współpraca międzynarodowa w...*, wyd. cyt., s. 94–99.

²⁸ Por. Raś M., *Ewolucja polityki zagranicznej Rosji...* wyd. cyt., s. 148.

²⁹ Szczyt odbył się 28.05.2002 r. Nowa Rada zastąpiła Stałą Radę Rosja – NATO działającą od 1997 r.

³⁰ W chwili obecnej ta formuła dotyczy 27 państw, po rozszerzeniu NATO w 2004 r.

³¹ Nie występuje prekoordynacja – czyli wcześniejsze uzgadnianie stanowiska wewnątrz Sojuszu.

³² Więcej o nowej formule współpracy zob. Menkiszak M., *Stosunki Rosja – NATO...*, wyd. cyt., s. 14–15. Więcej historii stosunków NATO – Rosja zob. Bryc A., *Cele polityki zagranicznej...*, wyd. cyt., 164–169 oraz Raś M., *Ewolucja polityki zagranicznej Rosji...* wyd. cyt., s. 103–145. Czytaj także Золотарев П.С., *Россия и НАТО в формате двадцати* /w:/ *Европейская безопасность*, nr 4/2002 (tekst w posiadaniu autora). O stosunkach Rosja – NATO na współczesnym etapie czytaj także Морозов С., *Дипломатия В.В. Путина*, Санкт-Петербург 2004, s. 144–149.

i Ukrainą Departamentu Spraw Politycznych i Polityki Bezpieczeństwa Sekretariatu Międzynarodowego NATO. Rosjanie współpracują z NATO poprzez Departament Współpracy Europejskiej MSZ oraz Zarząd Współpracy Międzynarodowej Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych FR³³. Problematyka NATO leży także w sferze zainteresowania Rady Bezpieczeństwa FR. W Kwaterze Głównej Sił NATO od 2004 roku pracują rosyjscy oficerowie łącznikowi³⁴. Rosja zainteresowana jest współpracą z NATO w sferze wojskowej dla celów osiągnięcia interoperacyjności w zakresie reagowania kryzysowego, projektu obrony przeciwrakietowej na teatrze działań oraz interesującej nas walce z terroryzmem. Jest ona deklarowanym przez obydwie strony priorytetowym zadaniem. Początkowo miała stricte charakter polityczny. Obydwie strony zadeklarowały współpracę. W ramach Stałej Rady Rosja – NATO powołana została Grupa Robocza³⁵ Rady ds. Terroryzmu. Był to pierwszy realny aspekt współpracy w sferze wymiany informacji o działalności terrorystów i ich organizacji. Dokonywana jest wymiana doświadczeń w uprzedzaniu aktów terrorystycznych i przejawów terroryzmu. Wspólnie oceniane są problemy związane z zagrożeniem aktami terroryzmu sił zbrojnych, lotnictwa cywilnego i ważnych obiektów infrastruktury na terytoriach państw NATO i Rosji. Prowadzone są rozważania na temat definicji terroryzmu w doktrynach wojskowych³⁶. Dokonuje się to w trakcie prowadzonych konferencji nt roli wojskowych w walce z terroryzmem. Współdziałanie dotyczy również zagrożeń związanych z użyciem przez terrorystów broni masowego rażenia. W sprawozdaniu grupy roboczej ds. stosunków Rosja – NATO ten priorytetowy dla FR cel sformułowany został w pięciu punktach. Po pierwsze uznano potrzebę stworzenia centrum dla wymiany informacji w ramach problemów walki z terroryzmem. Jako przykład służy wymiana informacjami pomiędzy FR a USA podczas realizacji operacji antyterrorystycznej w Afganistanie. Taka współpraca ma sens dla NATO, USA i Rosji. Po drugie należy stworzyć mechanizm oceny zagrożeń terrorystycznych oraz koordynacji wysiłków i wspólnych działań dla zapobiegania aktom terrorystycznym. Szczególnie dotyczy to użycia przez terrorystów broni masowego rażenia. Rada Rosja – NATO powinna również popierać przygotowanie specjalistów do walki z terroryzmem oraz przyczyniać się do rozwoju współdziałania w sprawie wydawania osób po-

³³ Udział ma także Zarząd Operacyjny Sztabu Generalnego.

³⁴ W Moskwie rozbudowano Biuro Łącznikowe NATO. Wcześniej rosyjscy oficerowie pracowali w Kwaterze Głównej Sił NATO w 2002 roku (uczestnictwo Rosjan w siłach stabilizacyjnych SFOR i KFOR).

³⁵ Ad hoc.

³⁶ Ustalono np. wspólny w ramach NATO –Russia Defence Reform Terminological Database Project – Terrorism – Related Terminology List Russian – English.

dejrzewanym o działalność terrorystyczną. Po trzecie, Rada Rosja – NATO, powinna stanąć na czele procesu stworzenia międzynarodowej organizacji kontrterrorystycznej, coś na kształt COCOM, działającego w tak ważnych i delikatnych sferach jak współpraca służb wywiadowczych, kontrola graniczna i finansowa. Czwartym elementem jest rozwijanie amerykańsko-rosyjskiej współpracy jako wzoru dla innych państw NATO w dziedzinach uznanych przez Rosję i Stany Zjednoczone za kluczowe. A takimi są współpraca policji, wywiadów i sił zbrojnych. Zdaniem grupy roboczej narasta zagrożenie dla suwerenności państwowej ze strony międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i handlu narkotykami. Piątym elementem współpracy jest zbadanie możliwości współdziałania w dziedzinie broni masowego ataku, takich jak uderzenie na sieci komputerowe lub telekomunikacyjne³⁷. Polityczny impuls przyniosło spotkanie Stałej Rady Rosja – NATO w Stambule w roku 2004³⁸. Odbyło się ono na szczęblu ministerialnym. Uczestnicy skonstatowali żywotność Rady jako mechanizmu efektywnej współpracy na zasadzie konsensusu i wspólnej odpowiedzialności za wykonywanie podjętych decyzji. Na tym posiedzeniu zlecono konkretne zadania do realizacji. Na bazie dotychczasowych prac przygotowywano konkretne przedsięwzięcia o jednorocznych terminach realizacji. Na sesjach Rady Rosja – NATO rozpatrywany był m.in. dokument: Aktualne i przyszłe zagrożenia terrorystyczne dla sił zbrojnych Rosji i państw – członków NATO. Sekretarz Generalny NATO Jaap de Hoop Sheffer podczas nieformalnego, odbytego w październiku 2004 r. w Rumunii, spotkania Stałej Rady Rosja – NATO na szczęblu ministrów obrony stwierdził: *Nasza nieformalna dyskusja jest potwierdzeniem naszej solidarności i oddania się wspólnej pracy w związku z zagrożeniem terroryzmem w kilka tygodni od naszego oświadczenia związanego z aktem terrorystycznym w Biesłanie i innymi związanymi z terroryzmem tragediami* (tłum. własne – K.K.)³⁹.

W czerwcu 2004 roku Rosja podjęła decyzję o udziale antyterrorystycznej operacji⁴⁰ NATO na Morzu Śródziemnym pod kryptonimem Active Endeavour (Активные усилия). Już w listopadzie tegoż roku, przed uregulowaniem spraw formalno-prawnych i finansowych dwa okręty Floty Czarnomorskiej wypłynęły na Morze Śródziemne. Początkowo w celach ćwiczeń z flotą NATO.

³⁷ Więcej o współpracy Rosja – NATO zob. Доклад рабочей группы по отношениям Россия – НАТО, Независимое военное обозрение z 19.04.2002 r. (wydruk w posiadaniu autora).

³⁸ Był to szczyt tylko członków NATO. Następnie odbyło się posiedzenia Rady NATO – Rosja.

³⁹ www.terror.strana.ru/print/229706.html (wydruk w posiadaniu autora.).

⁴⁰ Zob. Nowa Rola NATO na obszarze WNP, Końcowy Raport Projektu, Warszawa 2005, s. 35–36.

W miesiąc później zawarte zostało porozumienie NATO – Rosja określające rozmiary rosyjskiego udziału w tej operacji. W roku 2006 w operacji Active Edeavour brały udział flagowy okręt Floty Czarnomorskiej – krążownik rakietowy Moskwa, wielki okręt desantowy Azow z piechotą morską na pokładzie oraz holownik ratowniczy SB-136. We wrześniu do operacji dołączył kolejny rosyjski okręt dozorujący Pytliwyj. W Taorminie odbyły się nieformalne konsultacje w ramach Rady Rosja – NATO. Dotyczyły zbliżających się zmian w politycznej i wojskowej strukturze paktu. W szczegółach rozpatrzono plany wojenno-morskiego współdziałania w rejonie Morza Śródziemnego Już w trakcie prowadzenia operacji Активные усилия w 2006 r. Rosja i NATO zaczęły wymieniać się tajnymi informacjami wywiadowczymi. Program działań Aktywne Wysiłki to nie tylko patrolowanie akwenu Morza Śródziemnego, lecz również kontrola podejrzanych statków w celu niedopuszczenia przewozu broni, amunicji, chemicznych i biologicznych środków dla organizacji terrorystycznych. Operacja rozpoczęła się po ataku Al -Kaidy na USA. W ocenie ministra obrony Rosji Siergieja Iwanowa, plan współpracy pomiędzy NATO i Rosją został zrealizowany z sukcesem. (...) *wypracowano ocenę możliwych zagrożeń terrorystycznych, przeprowadzona została twórcza wymiana poglądów na doktryny i koncepcję w dziedzinie obrony przed terroryzmem, a także roli wojskowych w przeciwdziałaniu temu złu* (tłum. własne – K.K.)⁴¹. Według opinii rosyjskiego prezydenta (WŁ. Putina), w krótkim okresie uczyniony został wielki krok od konfrontacji do współdziałania. Rosja porozumiała się także w sferze kontroli przestrzeni powietrznej, w wyniku czego obydwie strony będą się wymieniały danymi o podejrzanych statkach powietrznych znajdujących się w przygranicznych rejonach paktu. Operacja Активные усилия jest jak na razie jedynym praktycznym przedsięwzięciem NATO w którym Rosja bierze pełny udział. Należy więc sądzić, że działania w rejonie Morza Śródziemnego są początkiem faktycznej i praktycznej współpracy Rosji i Paktu Północnoatlantyckiego. Kolejnym przejawem współpracy w walce z terroryzmem były planowane na 2007 rok wspólne ćwiczenia Rosji i NATO. Miały w nim wziąć udział oddziały specjalizujące się w walce z terroryzmem. Ze strony rosyjskiej to pododdziały wojsk desantowych. *Będą uczestniczyć ci ludzie, którzy bezpośrednio zajmują się działalnością antyterrorystyczną* (tłum. własne – K.K.) – stwierdził wiceadmirał Walentin Kuzniecowa główny wojskowy przedstawiciel Rosji w NATO⁴². W 2007 roku przeprowadzonych

⁴¹ W ramach specjalnej grupy roboczej omawiany jest rosyjski projekt koncepcyjnego dokumentu pt. Rola wojskowych w walce z terroryzmem.

⁴² Ponadto przewidywane są wspólne ćwiczenia na szczeblu taktycznym, na rosyjskim poligonie wojsk rakietowych operacyjnej współpracy środków łączności.

zostało wiele interesujących przedsięwzięć w ramach współpracy. Począwszy od posiedzeń ekspertów na temat związków zorganizowanej przestępczości z terroryzmem oraz wzięcia zakładników przez grupy terrorystyczne zagranicą. W Sankt Petersburgu odbyły się z sukcesem badania prototypu przenośnego urządzenia do wykrywania tzw. brudnych bomb. W 2008 w działaniach Active Edeavour brał m.in. udział okręt dozoru Ładnyj, który znajdował się pod operacyjnym dowództwem NATO. Zajmował się on patrolowaniem wybranych sektorów Morza Śródziemnego i prowadzeniem badania podejrzanych statków.

Dzięki bezprecedensowemu współdziałaniu z NATO oraz z poszczególnymi członkami paktu udało się dokonać potężnego uderzenia w międzynarodowy terroryzm w Afganistanie. Współdziałanie to w ostatecznym rozrachunku umocniło południowe rubieże Wspólnoty Niepodległych Państw. Współpraca Rosji z NATO stała się realnym czynnikiem zabezpieczającym stabilność międzynarodową⁴³.

Pojmowanie niezbędności zjednoczenia wysiłków w walce z terroryzmem pozwoliło na porozumienie z NATO oraz koordynację działań antyterrorystycznych służb specjalnych i armii wielu państw.

5.2 Partnerstwo ze Stanami Zjednoczonymi w walce z terroryzmem międzynarodowym

Współdziałanie Federacji Rosyjskiej ze Stanami Zjednoczonymi w zakresie walki z terroryzmem jest jednym z kluczowych przedsięwzięć rosyjskiej polityki zagranicznej. Utrzymywanie poprawnych, by nie powiedzieć dobrych i przyjaznych stosunków z USA, ułatwia rozwiązywanie wewnętrznych problemów walki z terroryzmem i ekstremizmem w sposób wygodny dla Rosji.

Najbardziej znanym przykładem otwarcia nowego rozdziału w stosunkach pomiędzy Rosją i USA⁴⁴ jest rozmowa telefoniczna Putina i Busha z 11 września 2001 r. Natychmiast po uderzeniu samolotami w World Trade Center Władimir Putin zwołał nadzwyczajną radę z ministrami resortów siłowych i wydał im niezbędne polecenia. Wysłał do George'a Busha te-

⁴³ Zob. Выступление Президента России В.В. Путина на заседании Совета Безопасности, Москва, Кремль, 28 января 2005 г. (tekst w posiadaniu autora).

⁴⁴ O skutkach zamachu z 11 września 2001 zob. więcej Stachura J., Skutki zamachu z 11.IX.2001 r. czy zwrot w stosunkach amerykańsko-rosyjskich?, /w:/ Polityka zagraniczna..., wyd. cyt., s. 37–49.

legram następującej treści: *Jestem głęboko poruszony informacjami o tragicznych zdarzeniach, które miały miejsce dzisiaj na terytorium USA. Seria barbarzyńskich terrorystycznych aktów, skierowanych przeciwko niewinnym ludziom wywołuje oburzenie i bunt. Proszę przekazać nasze najszersze wyrazy współczucia rodzinom ofiar tej tragedii oraz wszystkim poszkodowanym, całemu amerykańskiemu narodowi. My doskonale pojmujemy wasze nieszczęście i ból. Rosjanie na sobie doświadczyli okropności terroru. Nie ma wątpliwości że podobne nieludzkie akcje nie powinny pozostawać nie ukaranymi. Cała społeczność międzynarodowa powinna zjednoczyć się w walce z terroryzmem*⁴⁵ (tłum. własne – K.K.). Nieco później Putin stwierdził, że krew Rosjan którzy zginęli w Moskwie nie różni się niczym od krwi zabitych w Nowym Jorku.

Po raz pierwszy od końca drugiej wojny światowej Rosja i Stany Zjednoczone miały wspólnego wroga, którym został terroryzm międzynarodowy. Rosja bez wahania przyłączyła się do koalicji antyterrorystycznej, której pierwsze uderzenie zostało skierowane na Afganistan, uznany za centrum terroryzmu światowego. Pierwszym działaniem Rosji było nawiązanie współpracy po linii służb specjalnych. Federacja przekazała posiadane informacje o infrastrukturze, miejscach pobytu międzynarodowych terrorystów i ich bazach szkoleniowych⁴⁶. W wywiadzie dla gazety „Bild” prezydent Wł. Putin stwierdził, że Rosja może nie tylko przekazywać informacje, ale również ma możliwość wpływania na określone kręgi w różnych państwach. Po drugie Rosja udostępniła swoją przestrzeń powietrzną dla przelotu samolotów z pomocą humanitarną w rejonie operacji antyterrorystycznej. Jednocześnie wykorzystwała swoją pozycję w stosunku do sojuszników rejonu Azji Centralnej, gdzie jest jednym z ważniejszych graczy politycznych. Po rozmowach telefonicznych Putina z prezydentami Nazarbajewem, Akajewem, Karimowem, Rachmanowem i Nijazowem, wyrazili oni zgodę na udostępnienie lotnisk dla sił koalicji antyterrorystycznej. Minister obrony Siergiej Iwanow zaangażował się w rozmowy na temat rozmieszczenia baz armii państw zachodnich⁴⁷. Dodatkowymi atutami Rosji, dzięki którym mogła pomóc swoim zachodnim partnerom, była dziesięcioletnia tradycja wspierania walczącego z talibami af-

⁴⁵ Заявление Президента России В.В.Путина по поводу террористических актов в США 11 сентября 2001 года, Москва, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/> (wydruk w posiadaniu autora).

⁴⁶ Морозов С., Дипломатия В.В. Путина, Санкт-Петербург 2004, s. 112–113; zob. Wybrane problemy walki z terroryzmem ... (oprac. Ciupiński A., Zajac M.), wyd. cyt., s. 96–98; О работе по сбору информации о заказчиках терактов в США www.mid.ru (wydruk w posiadaniu autora).

⁴⁷ Uzbekistan, Kirgistan i Gruzja.

gańskiego Sojuszu Północnego⁴⁸. Rosja potwierdziła gotowość uczestnictwa, jeśli jest to niezbędne, w międzynarodowych operacjach poszukiwawczo ratowniczych. Wyraziła gotowość wsparcia ówczesnego rządu Rabbaniego oraz dostarczania mu broni i pozostałej techniki wojskowej⁴⁹. Oprócz wymienionej pomocy Rosjanie przysłali doradców wojskowych, instruktorów i inżynierów, bez których dostarczone uzbrojenie byłoby nieprzydatne. Dodatkową pomocą dla koalicji antyterrorystycznej było blokowanie od północy Talibów przez rosyjskie wojska ochrony pogranicza oraz 201 dywizję zmechanizowaną⁵⁰ na terytorium Tadżykistanu. Prezydent G.W. Bush w przeddzień operacji poinformował Władimira Putina o mającym nastąpić 7 października 2001 r. ataku na Afganistan. Prezydent Rosji wydał oświadczenie w którym w pełni poparł działania koalicji antyterrorystycznej. Wzywał jedynie do ograniczania strat wśród ludności cywilnej. W wywiadzie dla amerykańskiej sieci ABC Wł. Putin zaznaczył fakt posiadania wspólnego wroga, którym jest terroryzm⁵¹. Prezydent Rosji w świetle zachodzących wydarzeń uznał, że najbardziej opłacalnym kierunkiem nowego otwarcia w polityce zagranicznej będzie skierowanie Rosji ku szeroko rozumianemu Zachodowi⁵².

W nieco ponad miesiąc później, podczas spotkania w Szanghaju, prezydenci Rosji i USA wydali wspólne oświadczenie w sprawie walki z terroryzmem. Czytamy w nim o potwierdzeniu gotowości współpracy Rosji i USA z ONZ w celu uregulowania sytuacji w Afganistanie. Prezydenci zgadzają się, że sieci finansowania, komunikowania i techniczno-organizacyjnego popierania organizacji terrorystycznych muszą być zlikwidowane. Rozpatrując amerykańsko-rosyjską współpracę w zwalczaniu terroryzmu, uznają za kluczowy element globalnych wysiłków, obydwie strony podkreśliły swoje przywiązanie do zwalczania tego śmiercionośnego wyzwania. Prezydenci po-

⁴⁸ W przeddzień zamachów na Nowy Jork zginął jego jeden z najważniejszych przywódców Achmed Szach Masud, legendarny bohater walk z Armią Radziecką w dolinie Pancziru.

⁴⁹ Oświadczenie prezydenta Putina z 24 września 2001 r. Za dostarczaną broń płacili Amerykanie.

⁵⁰ Dywizja działa obecnie na zasadzie bazy wojskowej powstałej w wyniku porozumienia rządów Rosji i Tadżykistanu.

⁵¹ Czornik K., Implikacje ataku terrorystycznego z 11 września 2001 roku dla stosunków amerykańsko-rosyjskich, /w:/ Bezpieczeństwo Polski i bezpieczeństwo ..., wyd. cyt., s. 93. Mimo ocieplania stosunków, interesy amerykańsko-rosyjskie są sprzeczne ze sobą np. w stosunku do wizji Afganistanu po konflikcie, lub w kwestii umacniania się wpływów USA w Azji Centralnej, tamże, s. 93–94.

⁵² O orientacjach w polityce zagranicznej Rosji zob. Bieliń St., Orientacje ideowo-programowe w rosyjskiej polityce zagranicznej, /w:/ Stosunki międzynarodowe, nr 3–4 (t.22)/2000, Warszawa 2000, s. 51–69.

lecili umacniać współdziałanie w ramach grupy roboczej dla przeciwdziałania terrorystycznym i innym zagrożeniom wychodzącym z Afganistanu⁵³. W listopadzie 2001 r. podczas wizyty Władimira Putina w Waszyngtonie, wydane zostało wspólne oświadczenie Prezydenta Federacji Rosyjskiej i Prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki G.W. Busha o współpracy w walce z bioterroryzmem. Prezydenci oświadczyli, że polecili właściwym organom i ekspertom zajmującym się powyższą niezwykle ważną problematyką, rozszerzyć współpracę i konsultacje celem wzmocnienia międzynarodowych wysiłków w tym zakresie⁵⁴. Porozumienie było szersze i dotyczyło także zapobieganiu proliferacji oraz zwiększaniu bezpieczeństwa nuklearnego. Podkreślono ważność deklaracji obydwu stolic w rozwiązywaniu problemów regionalnych⁵⁵. Wizyta Putina w USA była wydarzeniem symbolizującym nowy etap w stosunkach pomiędzy obydwooma państwami. Federacja Rosyjska stawiała się niezbędnym członkiem koalicji antyterrorystycznej, zyskując jednocześnie w sferze ekonomicznej i politycznej. W orędziu o stanie państwa ze stycznia 2002 roku prezydent Stanów Zjednoczonych wśród partnerów w walce z terroryzmem wymienił Rosję⁵⁶. Orędzie zawierało także wskazanie tzw. osi zła, czyli Iraku, Iranu i Korei Północnej. Z kolei Moskwa ustami swego ministra obrony zapowiedziała, że nie poprze żadnej akcji wymierzonej w którekolwiek z państw wskazanej osi zła.

Kolejne, bardziej szczegółowe wspólne oświadczenie prezydentów w sprawie współpracy w zakresie zwalczania terroryzmu miało miejsce podczas spotkania w Moskwie w połowie 2002 roku. Prezydenci obydwu państw, mając świadomość ważności wielostronnych wysiłków antyterrorystycznych, w swoim wystąpieniu proponowali dalszy rozwój współdziałania. Nie tylko w ramach ONZ, Grupy – 8, UE, OBWE czy w wariancie Rosja – NATO. Dotyczy to rozwoju i współpracy USA z innymi regionalnymi strukturami partnerstwa jak np. Szanghajska Organizacja Współpracy. Komitet Kontrterrorystyczny ONZ powinien odgrywać rolę koordynującą działania tych organizacji.

⁵³ Więcej zob. Совместное заявление Президентов России и США по борьбе с терроризмом z 21.10.2001 r., www.kremlin.ru/text/docs/2001/10/30305.shtml; Совместное заявление российско-американской рабочей группы по Афганистану www.mid.ru (wydruk w posiadaniu autora).

⁵⁴ Zob. www.kremlin.ru/text/docs/2001/11/30516.shtml. Więcej o rezultatach wizyty Putina w USA czytaj Морозов С., *Дипломатия ...*, wyd. cyt., s. 117–120.

⁵⁵ Морозов С., *Дипломатия ...*, wyd. cyt., s. 117–120.

⁵⁶ Oprócz niej Chiny i Indie. Pomiął europejskich sojuszników USA. Zdaniem wielu był to sygnał o reorientacji w polityce zagranicznej USA z opcji atlantyckiej na azjatycką, zob. Czornik K., *Implikacje ataku terrorystycznego z 11 września 2001 roku dla stosunków...*, wyd. cyt., s. 96.

Prezydenci FR i USA wezwali wszystkie państwa do wypełnienia wszelkich rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ skierowanych przeciwko terroryzmowi. Wszyscy powinni stać się uczestnikami dwunastu kluczowych konwencji antyterrorystycznych, włączając konwencję w sprawie zwalczania finansowania terroryzmu. W oświadczeniu poruszony został problem walki z handlem narkotykami, jako nierozdzielnie związany z terroryzmem i jego finansowaniem. W ramach zacieśniania współpracy pomiędzy Rosją i Stanami Zjednoczonymi za sukces uznano wejście w życie porozumienia o pomocy prawnej w zakresie przestępstw kryminalnych i sferze terroryzmu. Rozszerzanie współdziałania obejmować ma takie obszary jak wymiana wiedzy i doświadczeń w zabezpieczaniu środków transportu, zapobieganie porwanom zakładników lub statków powietrznych. Rosyjsko-amerykańska grupa robocza ds. Afganistanu w związku z prowadzoną z sukcesem działalnością, przekształcona została w grupę do walki z terroryzmem. Zajmować się będzie problemami zagrożeń terroryzmu jądrowego, biologicznego i chemicznego⁵⁷.

Udział Rosji w sojuszu antyterrorystycznym spowodował, że wraz z pracami nad redukcją strategicznej broni jądrowej, praktycznie bezboleśnie nastąpiło wycofanie się USA z układu ABM z 1972 r. Władimir Putin co prawda uznał to za błędne posunięcie, lecz podkreślił, że będzie nadal popierał Stany Zjednoczone w walce z terroryzmem.

Podobny pogląd na zagrożenia związane z terroryzmem międzynarodowym oraz fundamentalizmem islamskim były przestrzenią, dzięki której zbudowana została nowa jakość w stosunkach USA – Rosja. Udział Federacji Rosyjskiej w koalicji antyterrorystycznej spowodował umocnienie jej pozycji na arenie międzynarodowej. Niezależnie od wszystkich zawirowań na światowej scenie politycznej oraz ochładzania i ocieplania się stosunków pomiędzy Rosją i Stanami Zjednoczonymi, przełom psychologiczny w stosunkach międzynarodowych został dokonany. Ostatnie wydarzenia⁵⁸ doprowadziły do kolejnego napięcia w stosunkach amerykańsko-rosyjskich. Poprzednie mini kryzysy związane były z niezgodą Rosji na inwazję Iraku, aresztowaniem M. Chodorkowskiego, przejmowaniem mediów elektronicznych i rezonerską postawą Rosji wobec Ukrainy i Gruzji. Doprowadzenie do opuszczenia przez Stany Zjednoczone bazy w Uzbekistanie, przy wy-

⁵⁷ Совместное заявление о российско-американском антитеррористическом сотрудничестве з 24.05.2002 г. www.kremlin.ru/text/docs/2002/05/84406.shtml; Czornik K., Implikacje ataku terrorystycznego z 11 września 2001 roku dla stosunków amerykańsko-rosyjskich, /w:/ Bezpieczeństwo Polski i bezpieczeństwo ..., wyd. cyt., s. 97.

⁵⁸ Wokół akcji Federacji Rosyjskiej w obronie Osetii Południowej i Abchazji i rozgromienia Gruzji.

datnym udziale Chin w tej operacji pokazały, że w chwili obecnej powoli Stany Zjednoczone stają się mniej niezbędnym Rosji elementem w nowym politycznym rozdaniu na świecie. Dotyczy to także rozgrywania problemu Iranu, gdzie Rosja widzi szansę powolnego wypychania USA z Zatoki Perskiej. Rosja, prowadząc swoją walkę z terroryzmem głównie motywowanym fundamentalizmem islamskim, sama mająca kilkunastomilionową muzułmańską mniejszość religijną, stała się w ostatnim okresie obserwatorem w Konferencji Organizacji Państw Islamskich oraz Lidze Arabskiej. Działania te pokazują wielowymiarowość i skuteczność polityki zagranicznej Rosji. Jeden atak terrorystyczny, co prawda na wielką skalę, nieadekwatny odwet USA (atak na Irak) spowodował nie tylko wzrost cen ropy naftowej, ale także zmiany na światowej scenie politycznej. Rosja, dzięki gigantycznym wpływom ze sprzedaży ropy naftowej i gazu ziemnego, wzmocniła się ekonomicznie oraz ustawiła w rzędzie cywilizowanych i odpowiedzialnych państw. W efekcie nie tylko w ostatnich latach nie straciła swoich pozycji w Azji Centralnej, lecz relatywnie je wzmocniła, m.in. poprzez skuteczne działanie w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy.

W mojej ocenie Rosja w ostatecznym rozrachunku zyskała na partnerstwie ze Stanami Zjednoczonymi w walce z terroryzmem międzynarodowym. Jak pisze młody rosyjski politolog Siergiej Morozow elastyczność Putina, jego znajomość świata i stosunków międzynarodowych, a także krytykowana przez wielu służba Putina w wywiadzie KGB spowodowały jego perfekcję w poruszaniu się na scenie międzynarodowej oraz umiejętność wykorzystywania nadarzających się okazji z korzyścią dla własnego kraju. Kwalifikacje Putina w układaniu stosunków międzyludzkich, nawiązywaniu dialogu, wiedza jak czynić ludzi swoimi sojusznikami m.in. powodowały sukcesy prezydenta Rosji na arenie międzynarodowej⁵⁹. Dotyczy to także osiągnięć w zacieśnianiu kooperacji w dziedzinie zwalczania terroryzmu międzynarodowego oraz faktycznego przyzwolenia na rozwiązanie problemu Czeczenii sposobami preferowanymi przez Rosję. Ponadto stanowisko władz rosyjskich po 11 września 2001 r. doprowadziło do przyznania Federacji statusu gospodarki rynkowej oraz przydzieleniu przez USA, UE, Japonię i Kanadę 20 mld. dolarów na likwidację broni jądrowej i chemicznej oraz zwiększenie bezpieczeństwa obiektów jądrowych na terytorium FR⁶⁰.

⁵⁹ Jednym z ciekawszych sukcesów Wł. Putina było przekonanie Dresdner – Bank do utworzenia swojej filii w Petersburgu 1991 r.

⁶⁰ Zob. Bryc A., Rosja w XXI wieku ..., wyd. cyt., s. 143.

5.3 Rosyjski wkład w międzynarodowe uregulowania służące zwalczaniu terroryzmu i jego finansowania

Federacja Rosyjska przejawia dużą aktywność w zakresie wdrażania uregulowań prawnych i innych służących zwalczaniu terroryzmu jak i jego źródeł finansowania. W dziele walki z terroryzmem Rosja czynnie wspiera działalność takich organizacji jak Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), Rada Europy (RE), Grupa G-8 czy Stowarzyszeniem Narodów Południowo-Wschodniej Azji (ASEAN). Niezależnie od kooperacji z wymienionymi organizacjami Rosja w dziedzinie zwalczania terroryzmu prowadzi również politykę stosunków bilateralnych z wieloma krajami. Możemy tu wyróżnić Indie, Kanadę, Japonię, Francję lub nawet Mali. Prowadzone są konsultacje z Algierią, Marokiem, Arabią Saudyjską czy Izraelem.

OBWE jest paneuropejską, międzynarodową organizacją bezpieczeństwa będącą kontynuatorką Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE). Od połowy lat siedemdziesiątych do 1990 roku KBWE⁶¹ funkcjonowała jako cykl spotkań, konferencji i seminariów. Podczas szczytu paryskiego KBWE w 1990 roku powołane zostały pierwsze stałe instytucje (Sekretariat, Centrum Zapobiegania Konfliktom, Biuro Praw Człowieka). Uchwalono tzw. Kartę Paryską dla Nowej Europy, określającą nowe zadania dla KBWE, która zaczęła się zajmować konfliktami wynikłymi z rozpadu Związku Radzieckiego oraz kryzysem w Jugosławii. W 1992 roku KBWE wyposażona została m.in. w takie instrumenty działań antykryzysowych jak Urząd Wysokiego Komisarza ds. Mniejszości Narodowych. W 1994 roku na szczycie w Budapeszcie, chcąc nadać nowy impuls swoim działaniom, ustalono nową nazwę OBWE⁶². W Warszawie znajduje się Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE. Zdaniem Rosji OBWE powinno swoją działalność jako priorytet skierować w kierunku przeciwdziałania terroryzmowi. Ze zrozumieniem w Moskwie została przyjęta decyzją Rady Ministrów Spraw Zagranicznych OBWE, podczas spotkania w Maastricht, strategia OBWE w sprawie przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa i stabilizacji XXI wieku. Ten ważny dokument, jak każdy inny, może dopiero stać się użyteczny, jeżeli jego zapisy będą wprowadzone do praktycznego stosowania na ca-

⁶¹ Początkiem był szczyt w Helsinkach w 1975 r.

⁶² Członkami OBWE jest 55 państw w tym USA i Kanada, także wszystkie państwa powstałe po rozpadzie ZSRR (środkowo azjatyckie i zakaukaskie). W latach 1992–2002 Jugosławia była zawieszona w prawach członka. Zob. np. Zięba R., Kształtowanie ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa /w:/ Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku, pod. Red. Bobrow D.B., Halizak E. Zięba R., Warszawa 1997, s. 451–472.

łym obszarze OBWE. Zdaniem Rosji państwa członkowskie OBWE powinny odczuwać swoją odpowiedzialność za realizację zadań przedstawionych we wspomnianej strategii. Celem OBWE powinna być również ciągła kontrola wypełniania przez państwa członkowskie ich obowiązków w zakresie działań antyterrorystycznych.

W ramach prac Rady Europy⁶³ Federacja Rosyjska aktywnie uczestniczyła w przyjęciu poprawek w odnowionej Europejskiej Konwencji o Zwalczaniu Terroryzmu z 1977 roku⁶⁴. Protokół nowelizujący konwencję rozszerzył listę przestępstw, których nie można było kwalifikować jako przestępstwa polityczne. Umieszczono na niej przestępstwa zdefiniowane w dziesięciu aktach międzynarodowych⁶⁵. Uproszczono procedury wprowadzania poprawek w celu dodawania nowych przestępstw. Po raz pierwszy w międzynarodowej praktyce prawnej stworzony został mechanizm, który w wypadku gdy dane państwo odmawia dokonania ekstradycji przestępcy musi ono poddać czyn przez niego dokonany postępowaniu karnemu. Jest zobowiązane przedstawić rezultaty Radzie Europy. Rosja uważa, że pod egidą Rady Europy powinny zostać opracowane nowe instrumenty, które zapełnią w prawodawstwie europejskim luki nie pozwalające na stworzenie ogólnoeuropejskiej przestrzeni dla przeciwdziałania terroryzmowi. Federacja Rosyjska przyłączyła się do prac Komitetu Ekspertów ds. Terroryzmu – CODEXTER⁶⁶.

Grupa G–8, siedmiu najbardziej uprzemysłowionych państw świata i Rosji, jest zainteresowana współpracą na polu zwalczania terroryzmu międzynarodowego. W oświadczeniu Grupy Ośmiu z 8 lipca 2005 roku czytamy o poparciu dla inicjatyw skierowanych na mobilizację międzynarodowej politycznej woli dla walki z terroryzmem. Według przywódców G–8 pierwszoplanowym zadaniem jest zmniejszenie zagrożenia terrorystycznego. Dążyć należy do wykrywania znanych i przypuszczalnych terrorystów, ich pomocników, pozbawiania ich źródeł finansowania, przeszkadzania w realizacji planów, niszczenia zorganizowanych przez nich siatek, nie dawania możliwości ucieczki i pociągania do odpowiedzialności karnej. Przywódcy ósemki uważają, że należy elastycznie reagować na zagrożenia terrorystyczne, efektywnie

⁶³ Rada Europy jest to pierwsza europejska organizacja działająca na rzecz współpracy oraz integracji naszego kontynentu. Zadaniem Rady Europy jest integracja współpracy w dziedzinie społecznej, kulturalnej i prawnej pomiędzy państwami członkowskimi RE. Organami Rady są Komitet Ministrów oraz Zgromadzenie Parlamentarne.

⁶⁴ Miało to miejsce 13.02.2003 roku

⁶⁵ Zob. Liedel K., Piasecka P., Współpraca międzynarodowa..., wyd. cyt., s. 56.

⁶⁶ W 2004 roku jego pierwszym wiceprzewodniczącym był Polak profesor Zdzisław W. Galicki. O CODEXTER czytaj Galicki Z., *International Multilateral Treaties and Terrorism*, w:/ Walka z terroryzmem w świetle..., wyd. cyt., s. 20–23.

koordynować działania odwetowe podejmowane przez rządy, policje i wywiady. Dotyczy to działań wewnętrznych jak i międzypaństwowych. W ramach grupy opracowana została jednolita terminologia w odniesieniu do danych wywiadowczych i stworzone warunki dla wymiany informacjami. Celem jej jest m.in. przeciwdziałanie swobodnym podróżom terrorystów po świecie. Ustalone zostały procedury niezbędne dla otrzymywania danych wywiadowczych w dziedzinie walki z terroryzmem, tak dokumentów jak innych źródeł informacji. Niezwykle ważnym zadaniem jest przeciwdziałanie powstawaniu nowych pokoleń terrorystów. Dla realizacji tego celu niezbędnym jest zmiana nastawienia większości ludzi do terroryzmu. Należy likwidować przyczyny, a nie tylko przejawy tego fenomenu. Innymi krokami grupy G-8 jest postępowanie w kierunku ograniczania do minimum następstw zamachów terrorystycznych. Grupa przeprowadziła ćwiczenia w ochronie ważniejszych obiektów infrastruktury i wymianę praktycznych doświadczeń w tej materii. W ramach G-8 funkcjonuje Grupa Działań Kontrterrorystycznych, która zwiększyła efektywność koordynacji przedsięwzięć antyterrorystycznych, tam gdzie było to niezbędne. Grupa Działań Kontrterrorystycznych ściśle współpracuje z Grupą Finansowych Przedsięwzięć dla Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy i Finansowaniu Terroryzmu. Obydwa zespoły współpracują z międzynarodowymi organizacjami finansowymi w zakresie zwalczania finansowania terroryzmu. W obecnej chwili ósemka skupiona jest na nowych wspólnych przedsięwzięciach skierowanych na większe zaawansowanie współpracy antyterrorystycznej mającej na celu udoskonalenie wymiany informacji o przemieszczaniu się terrorystów oraz obniżeniu zagrożeń infrastruktury transportowej, takich jak metro i kolej.

Kolejną organizacją w ramach której Rosja aktywnie podejmuje kroki mające na celu rozszerzenie i pogłębienie współpracy na polu zwalczania terroryzmu jest ASEAN. Stowarzyszenie powstało w 1967 roku w Bangkoku. Jego głównym celem jest popieranie współpracy gospodarczej, kulturalnej pomiędzy członkami. Oprócz wyżej wymienionego zadania, członkowie stowarzyszenia zakładają stworzenie w Azji Południowo Wschodniej strefy pokoju, wolności i neutralności⁶⁷. W dniu 2 lipca 2004 roku w Dżakarcie została podpisana wspólna Deklaracja o Współpracy w Walce z Terroryzmem pomiędzy Federacją Rosyjską a ASEAN⁶⁸. Wcześniej, bo już w marcu w Manili, odbyło się pierwsze konsultacyjne spotkanie ekspertów ds. terroryzmu Rosji i ASEAN

⁶⁷ Zob. Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych, prac. zbior. pod red. Mojsiewicza Cz., Wrocław 1997, s. 31.

⁶⁸ Совместная декларация Российской Федерации и АСЕАН о сотрудничестве в борьбе с международным терроризмом (tekst w posiadaniu autora).

w celu omówienia problemów związanych z jego zwalczaniem. Rosja i Filipiny, jako współprzewodniczący mechanizmowi międzysesyjnych spotkań mających na celu przeciwdziałanie terroryzmowi i przestępczości międzynarodowej Regionalnego Forum ASEAN, przeprowadzili kolejne spotkanie poświęcone problematyce walki z terroryzmem na wszystkich rodzajach środków transportu. Ministrowie spraw zagranicznych Regionalnego Forum ASEAN przyjęli opracowane w ramach spotkań międzysesyjnych, na bazie filipińsko-rosyjskiego projektu Oświadczenie Forum Regionalnego ASEAN o umacnianiu bezpieczeństwa transportu od zagrożeń międzynarodowego terroryzmu.

Podczas spotkania w dniu 13 grudnia 2005 roku w Kuala-Lumpur w Malezji pomiędzy Federacją Rosyjską i Stowarzyszeniem Narodów Południowo-Wschodniej Azji przyjęty został kompleksowy program⁶⁹ działań na rzecz rozwoju współpracy pomiędzy jego partnerami na najbliższe dziesięciolecie. Dwa pierwsze punkty programu poświęcone są współpracy w sferze polityki i bezpieczeństwa, przeciwdziałaniu terroryzmowi i przestępczości międzynarodowej. Punkt drugi ustala zasady współpracy w zwalczaniu terroryzmu. W jego myśl układające się strony zamierzają przestudiować możliwości powstania grupy roboczej Federacji Rosyjskiej i ASEAN, której celem będzie przeciwdziałanie terroryzmowi i przestępczości międzynarodowej. Grupa ta miałaby pracować na poziomie ekspertów kompetentnych organów Rosji i państw członkowskich ASEAN. Jej celem byłaby koordynacja wspólnych działań Federacji Rosyjskiej i państw stowarzyszenia w tym zakresie. Kraje uczestniczące w programie zobowiązały się do realizacji 16-tu zadań w sferze przeciwdziałania terroryzmowi. Oto niektóre z nich: 1. Państwa programu zobowiązują się w zgodzie ze swoim prawodawstwem i obowiązkami międzynarodowymi umacniać wiodącą rolę ONZ w jednoczeniu i koordynacji międzynarodowych wysiłków w przeciwdziałaniu terroryzmowi. 2. Podejmować wysiłki na rzecz opracowania przez Zgromadzenie Ogólne ONZ obowiązującej powszechnie konwencji o walce z terroryzmem. 3. Wspierać działania prowadzące do podpisania i ratyfikacji konwencji o walce z aktami terroryzmu jądrowego. 4. Kontynuować wymianę informacji o organizacjach terrorystycznych, ich liderach, członkach, metodach działalności i strukturach. Do ważniejszych zobowiązań należy porozumienie w sprawie wymiany informacji o zagrożeniach aktami z użyciem wszystkich typów broni masowego rażenia. W ramach profilaktyki terroryzmu mają nasilać działania na rzecz międzykonfesyjnego dialogu cywilizacji i religii, w celu lepszego poznania się.

⁶⁹ Комплексная программа действий по развитию сотрудничества Российской Федерации и Ассоциации государств Юго – Восточной Азии на 2005–2015 гг. (tekst w posiadaniu autora).

Szeroki program zwalczania przejawów terroryzmu oraz jego źródeł zawarty w programie Rosja – ASEAN jest oznaką realizmu stron w ocenie skali zagrożeń.

Aktywna działalność Rosji w zakresie zwalczania terroryzmu wpływa na pełne wykorzystanie nie tylko współpracy z organizacjami międzynarodowymi, ale także na możliwości jakie dają dwustronne grupy robocze oraz konsultacje na wysokim szczeblu. Tego rodzaju współdziałanie służy do umacniania mechanizmów bezpieczeństwa w obliczu nowych wyzwań i zagrożeń. Jako przykład mogą służyć kolejne posiedzenia dwustronnych, międzypaństwowych grup antyterrorystycznych zajmujących się zwalczaniem terroryzmu. Do takich funkcjonujących zespołów zaliczamy m.in. grupy: rosyjsko-japońską, rosyjsko-indyjską, rosyjsko-brytyjską, rosyjsko-chińską lub rosyjsko-amerykańską. Ich działanie umocniło stabilny i pełny zaufania charakter wzajemnych stosunków Rosji w dziedzinie walki z terroryzmem z tymi państwami. Jako przykład może posłużyć posiedzenie międzyresortowej rosyjsko-francuskiej grupy ds. problemów walki z terroryzmem. Na czele rosyjskiej delegacji w pierwszym spotkaniu stał poseł do specjalnych poruczeń Anatolij Safonow⁷⁰, a ze strony francuskiej dyrektor departamentu problemów strategicznych, bezpieczeństwa i rozbrojenia MSZ Francji F. Karre. Tematem obrad była wymiana doświadczeń dotyczących funkcjonowania narodowych mechanizmów z obszaru przeciwdziałania terroryzmowi. Problem był rozpatrywany poprzez pryzmat zwiększenia zagrożenia aktami terroryzmu tak w Europie jak i innych częściach świata. Omówiono sytuację w Iraku, który przekształcił się w zdaniem stron spotkania, w katalizator międzynarodowego terroryzmu. Dyskutowano nad problemami finansowania terroryzmu oraz zagrożeniem niesionym przez narkotyki produkowane w Afganistanie. W ocenie debatujących, współpraca w dziedzinie zwalczania terroryzmu jest jednym z głównych wskaźników realnego partnerstwa pomiędzy Francją i Rosją. Podjęto decyzje o pracy grupy w ramach stałych i regularnych kontaktów⁷¹.

⁷⁰ Anatolij Safonow, ur. w 1945 r., generał pułkownik. Z wykształcenia topograf. Słuchacz Wyższych Kursów Mińskiej Szkoły KGB, funkcjonariusz kontrwywiadu KGB. Deputowany do Rady Najwyższej RFSRR, zastępca ministra bezpieczeństwa FR, zastępca dyrektora Federalnej Służby Kontrwywiadu, następnie FSB. Przewodniczący Komitetu ds. Bezpieczeństwa Związku Rosji i Białorusi. Od października 2001 r. zastępca ministra spraw zagranicznych FR odpowiedzialny za koordynację walki z terroryzmem międzynarodowym. Obecnie specjalny przedstawiciel prezydenta Rosji ds. współpracy międzynarodowej w dziedzinie walki z terroryzmem i przestępczością międzynarodową.

⁷¹ О заседании российско – французской межведомственной Рабочей группы по вопросам борьбы с терроризмом – 18.09.2004 г. (tekst w posiadaniu autora).

Podobnie funkcjonują inne grupy kooperujące w tym zakresie. Na przykład grupa indyjsko-rosyjska. Ze strony rosyjskiej w spotkaniu brał udział A. Safonow, delegacją indyjską kierował zastępca ministra spraw zagranicznych Indii ds. bezpieczeństwa międzynarodowego M. Szankar. Było to już trzecie spotkanie grupy. W składzie delegacji znajdowali się przedstawiciele zainteresowanych resortów. Strony omówiły interesujące ich sprawy, w tym wzajemne wsparcie dla projektów konwencji w sprawie walki z przejawami terroryzmu jądrowego (projekt rosyjski) oraz stan debaty nad indyjskim projektem ogólnej konwencji w sprawie terroryzmu międzynarodowego⁷². O stopniu współdziałania obydwu stron wiele mówi memorandum o porozumieniu rządów Indii i Rosji o współpracy w walce z terroryzmem z grudnia 2002 roku. Memorandum informuje o powołaniu roboczej grupy. W dokumencie określone zostały jej zadania i kompetencje. Zakres pracy obejmuje podejmowanie wysiłków mających na celu ujawnienie międzynarodowych sieci terrorystycznych, rozpatrywanie procedur wymiany informacji operacyjnych i wywiadowczych, przekładanie propozycji umocnienia współpracy w zakresie aresztowania, wydawania i karnego ścigania terrorystów. Do zadań grupy należy udzielanie sobie wzajemnej technicznej pomocy, w tym przygotowania policji, organów bezpieczeństwa czy wymiany doświadczeń pomiędzy nimi. Zajmuje się ona ujawnianiem, uprzedzaniem i likwidowaniem źródeł i strumieni środków finansowych dla organizacji terrorystycznych. Wymiana doświadczeń obejmuje praktykę w niedopuszczaniu do porwań samolotów oraz sposobów oswoadzania zakładników oraz ochrony VIP-ów. Współpraca obejmuje również zapobieganie użyciu przez terrorystów broni masowego rażenia, koordynację wspólnych wysiłków z Interpolem, ONZ i innymi organizacjami⁷³.

Federacja Rosyjska, rozwijając międzynarodowe działania na rzecz zwalczania terroryzmu, współpracuje w tej materii z Pakistanem, w ramach stałej grupy roboczej ds. walki z terroryzmem i innymi zagrożeniami bezpieczeństwa⁷⁴. Funkcjonuje współpraca w walce z terroryzmem z tak egzotycznym

⁷² Zob. Совместное заявление по итогам третьего заседания российско – индийской Рабочей группы по борьбе с международным терроризмом, Москва, 19-20 января 2005 года (tekst w posiadaniu autora).

⁷³ Czytaj Меморандум о взаимопонимании между правительством Российской Федерации и правительством Республики Индии о сотрудничестве в борьбе с терроризмом – z 4 grudnia 2002 r. (tekst w posiadaniu autora), www.kremlin.ru/text/docs/2002/12/30575.shtml.

⁷⁴ Więcej czytaj w O заседании российско – пакистанской Рабочей группы по противодействию международному терроризму и другим новым вызовам международной безопасности (tekst w posiadaniu autora).

partnerem jak Republika Mali⁷⁵. Nie należy się jednak dziwić rosyjskiemu zainteresowaniu taką współpracą, gdyż ze względu na swoje położenie, Mali jest dogodnym punktem przetrzutu dla nielegalnej migracji do Europy, drogą dostaw narkotyków, handlu bronią co niepokoi stronę malijską.

Rosja przywiązuje duże znaczenie do wzrostu konstruktywnej pracy w ramach konsultacji w sprawach antyterroryzmu i problemów z nim związanych. Uruchomione zostały kontakty z Kanadą, Włochami, Polską czy Iranem. Porozumiano się o aktywizacji dwustronnej współpracy z państwami Ameryki Łacińskiej: Argentyną, Wenezuelą, Kolumbią, Peru, Urugwajem i Ekwadorem.

Ważnym, moim zdaniem, elementem podejmowanych przez Rosję przedsięwzięć przeciwdziałania terroryzmowi jest likwidowanie źródeł i kanałów jego finansowania. W celu wypełnienia rosyjskich zobowiązań międzynarodowych, prowadzona była intensywna praca nad dostosowaniem rosyjskiego systemu prawnego do światowych standardów. Podstawowym elementem planu było wniesienie poprawek do federalnej ustawy O przeciwdziałaniu legalizacji (praniu) dochodów otrzymanych z przestępstwa i finansowaniu terroryzmu niezbędnych dla realizacji wskazówek w sprawie walki z finansowaniem terroryzmu przygotowanych przez Grupę Opracowującą Finansowe Przedsięwzięcia Walki z Praniem Pieniądzy. Ocena postępów Rosji w tej dziedzinie wypadła pozytywnie i została ona przyjęta w skład grupy.

5.4 Rosyjska praktyka i stosowane rozwiązania wkładem w walkę z międzynarodowym terroryzmem

Rosja, będąc jednym z najbardziej zagrożonych terroryzmem państw, od połowy lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia rozpoczęła prace nad stworzeniem efektywnego systemu zwalczania terroryzmu. Pierwszym sukcesem było powołanie Centrum Antyterrorystycznego Wspólnoty Niepodległych Państw. Centrum ze zmiennym szczęściem działa już osiem lat i ma sporo osiągnięć na swoim koncie, takich jak zbudowanie banku danych o terrorystach i organizacjach terrorystycznych i przeprowadzenie wielu kompleksowych szkoleń i ćwiczeń antyterrorystycznych. Niezwykłą aktywność w propagowaniu potrzeby funkcjonowania takiego centrum zwalczania terroryzmu przejawiał Borys Mylnikow były pierwszy szef CA WNP. Zastać go można było na wszystkich konferencjach, spotkaniach i dyskusjach związanych z walką z ter-

⁷⁵ Zob. О российско – малийских консультациях по вопросам борьбы с международным терроризмом (tekst oświadczenia dla prasy w posiadaniu autora).

roryzmem odbywających się na terenie państw WNP. Ważnym przedsięwzięciem wartym dogłębnej analizy jest powstanie przy udziale Rosji Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej Szanghajskiej Organizacji Współpracy. Jest to kolejna regionalna struktura antyterrorystyczna, której działania mogą doprowadzić do ograniczenia zagrożeń natury terrorystycznej, ekstremistycznej i separatystycznej. Członkowie RSA w mojej ocenie, niezależnie od mogących występować rozbieżności, są zainteresowani w jej sprawnym funkcjonowaniu. Świadczy o tym także powołanie specjalnego przedstawiciela prezydenta Rosji ds. zwalczania terroryzmu, posła do specjalnych poruczeń, co pokazuje jak ważnym jest dla Rosji rozwijanie współpracy międzynarodowej w zakresie zwalczania terroryzmu. Kolejne krwawe zamachy w Rosji i na świecie ukazały, że walka z tym złem będzie bardzo długa i kosztująca wiele ofiar.

Analiza wewnętrznych rosyjskich reorganizacji systemu walki z terroryzmem uzmysławia jak trudnym jest stworzenie efektywnego systemu zapobiegania i zwalczania przejawów terroryzmu. Terroryzmu występującego w wielkiej skali, nie mającego zahamowań co do ilości ofiar, przeważnie motywowanego religijnie i posiadającego stosunkowo szerokie zaplecze społeczne oraz częścię polityczne.

Elementem możliwym do wykorzystania przez inne kraje jest unikalne bojowe doświadczenie rosyjskich oddziałów antyterrorystycznych i specjalnych, zdobyte w długoletnich konfliktach etnicznych i niepoliczalnej ilości aktów terroru politycznego i kryminalnego. Analizując ich osiągnięcia oraz popełnione błędy sami możemy ich uniknąć.

Możliwe jest posiłkowanie się rosyjskimi rozwiązaniami prawnymi, począwszy od ustaw antyterrorystycznych, poprzez uregulowania w kodeksie karnym. Można też skorzystać np. z rozwiązań zawartych w ustawach o organach bezpieczeństwa i wywiadzie zagranicznym. Wymiana informacji na seminariach oraz organizowanych z udziałem przedstawicieli Rosji konferencjach naukowych, może dopomóc w zrozumieniu fenomenu współczesnego terroryzmu.

Przedstawione w powyższym oraz poprzednich rozdziałach rozwiązania systemowe, zakres współpracy oraz osiągnięcia i porażki w realizacji walki z terroryzmem w Rosji i poza jej granicami, przy właściwym ich wykorzystaniu i wyciągnięciu wniosków, mogą spełnić niezwykle pozytywną rolę, ograniczając skalę ofiar akcji terrorystycznych innych krajach.

Rosja jest jedynym w swoim rodzaju poligonem doświadczalnym, gdzie występują praktycznie wszystkie rodzaje terroryzmu, a zagrożenie jest nim wysokie.

Zakończenie

Przedstawiona w książce wielowątkowa analiza udziału Federacji Rosyjskiej w mającej globalny charakter walce z rozprzestrzeniającym się terroryzmem pozwala na sformułowanie kilku wniosków.

1. Problem walki z terroryzmem przed którym stanęła współczesna Rosja nie jest tylko jej sprawą wewnętrzną. Trzyście milionów rosyjskich muzułmanów, z których część może ulegać wpływowi ekstremistów, stanowi poważne wyzwanie dla władz rosyjskich. Zamiary zbudowania islamskiego państwa na Kaukazie, zagrożenie wypływające z Doliny Fergańskiej w Azji Centralnej – wymusza współpracę Rosji w tym zakresie ze swoimi sąsiadami. Rozładowanie konfliktów, zintegrowanie z państwem islamskich narodów zamieszkujących terytorium Federacji będzie najważniejszym zadaniem władz rosyjskich na najbliższą przyszłość. Uzyskanie wpływu na wielomilionową populację zróżnicowanych etnicznie rosyjskich muzułmanów przez islamskie kręgi fundamentalistyczno-ekstremistyczne, musi bez przeciwdziałania władz zakończyć się katastrofą dla Rosji.
2. Działający w Rosji bizantyjski system zwalczania terroryzmu, gdy nikt nie ponosił odpowiedzialności za swoje decyzje, doprowadził do gwałtownej reakcji Władimira Putina i generalnej reorganizacji systemu zwalczania terroryzmu oraz ustalenia odpowiedzialności za podejmowane działania. Utworzenie Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego, sposób jego organizacji i działania będzie wzorem dla tworzenia krajowych struktur antyterrorystycznych w innych państwach. Kłopoty w organizacji skutecznego systemu zwalczania i zapobiegania terroryzmowi nie są jedynie rosyjską specjalnością. Dotyczą innych państw w tym USA, Hiszpanii, Niemiec i Izraela.
3. Tworzenie międzynarodowego systemu zwalczania terroryzmu, organizowanie struktur regionalnych, mimo zapotrzebowania na ich działanie, przebiega z oporami. Centrum Antyterrorystyczne WNP z dużym wysiłkiem realizowało uzgodnione zadania. Państwa uczestniczące nie wykonywały wszystkich swoich zobowiązań finansowych i kadrowych. Odnieść można wrażenie, że Rosja jest osamotniona w swoich działaniach na rzecz zwalczania terroryzmu wśród sąsiadów z bliskiej zagranicy. Osiągnięcia Centrum były możliwe jedynie dzięki zapleczu i wysiłkom czynionym przez Federację Rosyjską. Mimo wszystko należy uznać, że powstanie CA WNP jak i RSA SOW jest postępek w kierunku zacieśniania współpracy międzynarodowej w zwalczaniu terroryzmu, ekstre-

mizmu i separatyzmu. Poprzez swoje funkcjonowanie obydwie struktury zwiększają możliwości krajów członkowskich dla skutecznego zwalczaniu terroryzmu.

4. Rosyjska aktywność skierowana na podjęcie współpracy w dziedzinie zwalczania terroryzmu jest intensywna. Aktywne uczestnictwo w pracach ONZ i jej Komitetu Kontrterrorystycznego, współpraca z Unią Europejską i NATO powoduje wzrost znaczenia Rosji jako sprzymierzeńca w walce z terroryzmem. Rolę i znaczenie Rosji w tej dziedzinie podkreśla partnerstwo ze Stanami Zjednoczonymi, owocujące silnymi związkami w sferze zwalczania terroryzmu.
5. Rosja prowadzi swoją kampanię przeciwko terroryzmowi rozszerzając współpracę na forum innych organizacji międzynarodowych (OBWE, ASEAN) i w bilateralnych stosunkach międzypaństwowych, stając się jednym z ważniejszych podmiotów szeroko rozumianej koalicji antyterrorystycznej. Zyskuje w ten sposób na znaczeniu politycznym.
6. Dzięki swojej aktywności, Rosja doprowadziła w praktyce do eliminacji najboleśniej odczuwanego przez nią problemu tzw. „podwójnych standardów” w ocenie działań terrorystycznych i podejmowanych przedsięwzięć kontrterrorystycznych. Jest to jej osiągnięcie wynikające z umiejętnie stosowanej pragmatycznej polityki zagranicznej. Zaistniała sytuacja otworzyła drogę do samodzielnego rozwiązywania terrorystycznych problemów na Północnym Kaukazie.
7. Całokształt działań podejmowanych przez Rosję w sferze zwalczania terroryzmu pokazał, że jest ona niezbędnym ogniwiem w powoli tworzącym się systemie zwalczania terroryzmu. Jej atutami są doświadczenie w zwalczaniu terroryzmu na własnym terytorium, szereg wdrożonych rozwiązań prawnych oraz organizacyjnych. Niezwykle cenna jest wiedza rosyjskich specjalistów od planowania i przeprowadzania operacji antyterrorystycznych.

Według autora książki, przy znaczeniu jakie dla współpracy międzynarodowej w omawianym zakresie przywiązuje Rosja, jest ona przy swoich usilnych wysiłkach skazana na co najmniej umiarkowany sukces. Najbardziej zaawansowane projekty, Centrum Antyterrorystyczne i Regionalna Struktura Antyterrorystyczna w ostatecznym rachunku okażą się niezbędnymi instrumentami dla prowadzenia skutecznej polityki antyterrorystycznej. Pozostałe wysiłki podejmowane na innych międzynarodowych forach spowodują stałe utrzymywanie się zainteresowania tą problematyką, a przy nieuniknionych kolejnych akcjach terrorystycznych pokażą niezbędność funkcjonowania międzynarodowych, regionalnych bądź subregionalnych struktur antyterrorystycznych. Rosja, będąca inicjatorem wielu rozwiązań, wnioskodawcą i auto-

rem nowych konwencji antyterrorystycznych (terroryzm jądrowy) stale będzie niezbędnym, wręcz koniecznym elementem frontu walki z terroryzmem.

Problemy podjęte w książce przekraczają naturalnie możliwość ich dogłębnego przedstawienia w ramach jednej skromnej publikacji. Mogą stanowić postulat ich zbadania w trakcie pisania dysertacji doktorskich i habilitacyjnych oraz prowadzonych naukowych badań nad terroryzmem.

Резюме

Материей исследований, предпринятых в книге, является попытка ответить на вопрос о месте, роли и значении Российской Федерации в борьбе с международным терроризмом. Исследования в области поставленного вопроса имеют важное теоретическое значение и могут помочь в разработке практических решений, служащих целям ликвидации угрозы терроризма. Ключевыми событиями, вызывающими увеличение политического ранга России, было бедствие от дня 11 сентября 2001 года и решения, принятые тогда Владимиром Путиным, который совершил значительный политический поворот в сторону Запада и безусловно поддержал Соединенные Штаты Америки в области борьбы с терроризмом. Совершая вышеуказанный политический маневр, Россия фактически завершила серьезное международное обсуждение на тему способов ведения войны в Чечне и применяемых там методов для ликвидации террористических актов или экстремизма. Рефлексия над российским изображением борьбы с терроризмом, проявлениями сепаратизма и экстремизма позволит сделать соответствующие выводы и избежать ошибок. Мы должны, конечно, учесть здесь специфику российских политических, правовых или организационных решений. Эта специфика следует из чрезвычайно богатого (часто и трагического) опыта и исторических традиций России. Целью является, затем, совершение (по мере возможности) полного анализа проблемы, зарисованной в заглавии диссертации. Она является дополнением прежних, в оценке автора – очень скромных, научных достижений польских исследований восточной темы в этой области. Углубление знаний на затронутую тему является существенным, если учесть факт, что Польша граничит с Российской Федерацией и другими странами-членами СНГ. Важной задачей книги является дополнение пробелов в знаниях как в области действий России, так и применяемых нею правовых, организационных и политических решений. Научная работа может стать импульсом для начинания полнейших, более детальных исследований, проводимых как отдельными научными сотрудниками, так и исследовательскими группами.

Основным понятием, вокруг которого сосредоточивается предмет исследовательского интереса, является международный терроризм, понимаемый как политическая проблема. Для его представления использовались определения, выступающие в разработках западных, польских и российских авторов. Со сложной материей диссертации пришлось помериться с помощью нескольких исследовательских методов. К ним относятся: историко-сравнительный метод, метод системного

анализа и анализ текстовых документов. Автор совершал также синтез рассредоточенных, отрывочных информации в области интересной ему проблематики.

Книга состоит из пяти разделов. Ее дополнением является комплект приложений, содержащих схемы и документы, комплектующие содержание текста книги.

В первом разделе, посвященном современному терроризму и его характеристике, применялся историко-сравнительный метод. Проблема была охарактеризована в предусмотренном хронологическом порядке, с применением деления на отдельные группы вопросов, имеющие своей целью полнейшую характеристику для разработки целей научной работы. В первых подразделах описывается сложная проблематика определения терроризма, характеристика политического терроризма, его источники, лица, направления, формы и методология. Два последних подраздела посвящаются географии международного терроризма, его состоянию и перспективам на будущее.

Второй раздел, написанный в хронологически-проблемном порядке, охватывает генезис и исторические традиции терроризма в России, его источники и причины. По очереди мы знакомимся с терроризмом в период Советского Союза и с причинами, лежащими в основе терроризма в современной России. Затем, дается характеристика террористических организаций, действующих на территории Российской Федерации, с особым учетом проявлений терроризма на Северном Кавказе. Последний подраздел в очень сокращенном виде знакомит нас с четырьмя самыми шумевшими актами терроризма последних лет в России.

Третий раздел относительно детально трактует тему системы, организации, правовых урегулирований и ключевых реализаторов, занимающихся борьбой с терроризмом в России. Здесь анализируются важнейшие документы, правовые акты и решения политического характера с точки зрения исследуемой проблематики. Первый подраздел посвящается правовым урегулированиям Российской Федерации, имеющим непосредственное влияние на построение системы и на концепции борьбы с терроризмом. Проводится один из первых (если не вообще первый) анализ новообразующейся системы борьбы с терроризмом, с новым координирующим и отвечающим за эту борьбу учреждением – Народным контртеррористическим комитетом (КТК). В разделе описываются роль и задачи Правительства Российской Федерации, Федеративной контртеррористической комиссии и Совета Безопасности Российской Федерации в системе ликвидации угрозы

терроризма. В очередных подразделах представлены полномочия, задачи и правовые урегулирования ведомств и силовых структур России, непосредственно занимающихся борьбой с проявлениями терроризма.

Четвертый раздел посвящен значению России в борьбе с терроризмом на континенте и территории ближней заграницы. Первые части раздела анализируют совместную программу стран СНГ по борьбе с терроризмом, создание Контртеррористического центра СНГ, войну в Чечне (являющуюся своего рода опытным полигоном международного терроризма), а также достижения России и стран Содружества в этой области сотрудничества. Вторая часть раздела посвящается Шанхайской организации сотрудничества и ее региональной контртеррористической структуре. Представляются также проблемы контрабанды наркотиков и их связи с финансированием терроризма. Дается анализ документов-источников (договоры, конвенции, регламенты, уставы, доклады, коммюнике), а также синтезис полученных таким образом информации для представления организационного состояния и методов сотрудничества стран СНГ и ШОС.

Последний, пятый раздел книги, показывает Россию и ее роль в борьбе с терроризмом на глобальной политической арене. Он знакомит нас с проблематикой сотрудничества с ООН и ролью в ней России. Указывается специфика отношений НАТО - Россия, которые великолепно развиваются в области контртеррористического сотрудничества. Характеризуются и анализируются отношения с Европейским Сообществом и Соединенными Штатами Америки. Описываются отношения с некоторыми другими организациями и государствами, касающиеся сферы борьбы с международным терроризмом. В последнем подразделе охарактеризован российский опыт, практика и разрешения, являющиеся вкладом в уничтожение описываемого феномена.

Abstract

The basic concept which the book focuses on is international terrorism perceived as political problem. In order to present it in the fullest possible manner, definitions appearing in elaborations of West-European, Polish and Russian authors have been used.

The book is supplemented with a set of annexes which include diagrams and documents. It is an attempt to characterize contemporary terrorism, presented in adopted chronological order, by dividing it into particular problem groups. Problems related to finding a definition of terrorism, main features of political terrorism, its sources, personalities, trends, forms and methodology as well as the geography of international terrorism, its present condition and prospects for the future were discussed. The reader is introduced to the problem of terrorism during the Soviet era and the causes of its occurrence in contemporary Russia. Terrorist organizations active in the Federation, with particular emphasis on North Caucasus, are described. Organizational structure and legal regulations related to fighting terrorism in Russia are also presented. The book includes one of the first ever conducted analysis of the presently created system of terrorism fighting, namely the National Antiterrorist Committee. The role and objectives of the Russian Federation government, Federal Antiterrorist Committee and Russian Security Council in terrorism-fighting system were discussed with particular emphasis on competences, tasks of particular divisions and armed structures. A considerable part of the book has been devoted to discussing the way in which Russia has fought terrorism both in the interior and in neighbouring countries, including joint programs of Independent States, such as Antiterrorist Center, war in Chechnya and the achievement of Russian and other Independent States in this field. The objectives of the Shanghai Co-operation Organization and its Regional Antiterrorist Structure were discussed as well as problems related to drug smuggling as the source of terrorism financing. Source documents, such as treaties, conventions, regulations, statutes, lectures and announcements were analyzed in order to present the organizational structure and the methods of cooperation between the involved countries on fighting terrorism in possibly the fullest manner.

In the final chapter the role of Russia in fighting terrorism on global scale has been presented, including Russia's cooperation with the United Nations and its specific relations with NATO, which best develop in aspects related to antiterrorist cooperation. The analysis also includes cooperation with the European Union, the USA and other selected organizations and countries on fighting international terrorism and the discussion on Russia's experience and solutions as her input into terrorism fighting.

Bibliografia (wybór)

I. Źródła

A. Dokumenty, raporty, układy międzynarodowe, ustawy, dekrety, rozporządzenia.

1. Akt podstawowy o stosunkach dwustronnych, współpracy i bezpieczeństwie między NATO a Federacją Rosyjską, www.bbn.gov.pl
2. Бишкекская декларация, 5 декабря 2002 года, www.kremlin.ru.
3. Доктрина информационной безопасности Российской Федерации от 9 сентября 2000 г., www.scrf.gov.ru.
4. Федеральный закон о федеральных органах правительственной связи и информации от 19 февраля 1993 г., www.fagci.ru
5. Федеральный закон “Об обороне” от 24 апреля 1996 г., www.svr.gov.ru
6. Федеральный закон “О безопасности” от 5 марта 1992 г., www.svr.gov.ru
7. Федеральный закон “О статусе военнослужащих” от 27 мая 1998 г. с изменениями, www.svr.gov.ru
8. Федеральный закон “Об органах Федеральной Службы Безопасности в Российской Федерации” от 22 февраля 1995 г., с изменениями, www.fsb.ru
9. Федеральный закон “Об оперативно – розыскной деятельности” от 12 августа 1995 г. с изменениями, www.fsb.ru
10. Федеральный закон “О внешней разведке” от 10 февраля 1996 г. с изменениями, www.svr.gov.ru
11. Федеральный закон Российской Федерации о борьбе с терроризмом от 3 июля 1998 г., www.fsb.ru
12. Федеральный закон Российской Федерации О противодействии терроризму, www.president.kremlin.ru/text/docs./2006/03/102800.shtml
13. Федеральный закон о государственной тайне от 21 июля 1993 г., www.fsb.ru.
14. Конвенция о привилегиях и иммунитетах Шанхайской организации сотрудничества, Ташкент 17.06.2004 года, www.kremlin.ru.
15. Концепция национальной безопасности Российской Федерации от 10 января 2000 г., www.scrf.gov.ru.
16. Концепция внешней политики Российской Федерации от 10 июля 2000 г., www.scrf.gov.ru.
17. Концепция внешней политики Российской Федерации от 12 июля 2008 г., www.kremlin.ru.
18. Конституция РФ, Государственные символы России, Новосибирск 2004.
19. Меморандум о взаимопонимании между правительством Российской Федерации и правительством Республики Индии о сотрудничестве в борьбе с терроризмом, 4 декабря 2002 года Нью-Дели, www.kremlin.ru.
20. Морская доктрина Российской Федерации на период до 2020 года от 27 июля 2001 г., www.scrf.gov.ru.

21. Положение об аппарате Совета Безопасности Российской Федерации, Приложение к Указу Президента Российской Федерации от 28 марта 1998 г., www.scrf.gov.ru.
22. Положение о Федеральной Службе Безопасности Российской Федерации и ее структуры, указ Президента Российской Федерации от 23 июня 1995 г. с изменениями, www.fsb.ru.
23. Россия и Чечня (1990–1997 годы), Документы свидетельствуют, Москва 1997.
24. Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
25. Указ Президента Российской Федерации “О мерах по противодействию терроризму”, www.kremlin.ru.
26. Указ Президента Российской Федерации об утверждении положения об управлениях (отделах) Федеральной Службы Безопасности Российской Федерации в вооруженных силах Российской Федерации, других войсках, вчинских формированиях и органах (органах безопасности в войсках) от 7 февраля 2000 г., www.fsb.ru.
27. Указ Президента Российской Федерации О внесении изменений в составы Национального антитеррористического комитета по должностям, анти-террористической комиссии в субъекте Российской Федерации по должностям и оперативных штабов по должностям, утвержденные Указом Президента Российской Федерации от 15 февраля 2006 г. № 116, www.kremlin.ru.
28. Указ Совета Народных Коммисаров о красном терроре, www.hronos.km.ru
29. Ташкентская декларация глав государств – членов Шнхайской организации сотрудничества, Ташкент 17.06.2004 года, www.kremlin.ru.
30. Уголовный кодекс Российской Федерации, Москва 2004.
31. Walka z terroryzmem międzynarodowym, wybór dokumentów, oprac. Duryś P., Jasiński F., Bielsko-Biała 2001.

B. Pamiętniki i wspomnienia

32. Докучаев М. С., Москва. Кремль. Охрана. Москва 1995.
33. Ельцин Б.Н., Президентский марафон, Москва 2000.
34. Jelcyn B., Wyznania, Warszawa 1990.
35. Sudopłatow P., Wspomnienia niewygodnego świadka, Warszawa 1999.

C. Przemówienia, wywiady wystąpienia, komunikaty, oświadczenia

36. Эр-риядская декларация Международной конференции по борьбе с терроризмом (5–8.02. 2005), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
37. Интервью заместителя Министра иностранных дел России А.Е. Сафонова РИА «Новости» по вопросам борьбы с международным терроризмом, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
38. Интервью Специального представителя Президента России по вопросам международного сотрудничества в борьбе с терроризмом и транснациональной

- организованной преступностью, Посла по особым поручениям А.Е. Сафонова, опубликованное „Парламентской газете” 2 ноября 2004 года, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
39. Интервью заместителя Министра иностранных дел России Ю.В. Федотова программе «Время» в связи с совместным внесением Россией и США Ш. Басаева в антитеррористический санкционный список ООН (08.08.2003), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
40. К ситуации в Чеченской Республике (02.07.2001), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
41. К вопросу о финансировании из-за рубежа незаконных бандформирований в Чеченской Республике (27.08.2001), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
42. О Бишкекской международной конференции по вопросам борьбы с терроризмом (18.12.2001), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
43. О национальном плане Российской Федерации по реализации Межгосударственной программы совместных мер борьбы с преступностью на период с 2000 до 2003 года, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
44. О необходимости создания единого международного фронта борьбы с терроризмом (13.09.2001), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
45. О преступлениях боевиков в Чечне и некоторых результатах, проводимой в Республике контртеррористической операции (справочная информация), (15.05.2001), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
46. О работе по сбору информации о заказчиках терактов в США (12.09.2001), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
47. О ратификации Европейской конвенции о пресечении терроризма (09.08.2000), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
48. О телеграмме соболезнования Президента России В. В.Путина Президенту США Дж. Бушу, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
49. О российско-японских межмидовских консультациях по проблеме борьбы с терроризмом (25.10.2004), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
50. О российско-малайских консультациях по вопросам борьбы с международным терроризмом (29.01.2005), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
51. Ответы секретаря Совета Безопасности России В.Б.Рушайло на вопросы „Независимой газеты” опубликованные 13 сентября 2001 г., <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
52. О сдаче на хранение Россией ратификационной грамоты международной конвенции о борьбе с бомбовым терроризмом (08.05.2001), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
53. О включении чеченских экстремистских группировок в санкционный список Совета Безопасности ООН (05.03.2003), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
54. О встрече Министра внутренних дел России Р.Г. Нургалиева с Директором ФБР США Р.С.Мюллером (07.12.2004), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
55. О заседании российско-французской межведомственной Рабочей группы по вопросам борьбы с терроризмом (18.09.2004), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.

56. Резолюция Совета Безопасности № 1566(2004), принятая на его 5053-м заседании 8 октября 2004 года (О международной борьбе с террористической угрозой) , <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
57. Российская Федерация в борьбе с международным терроризмом (06.08.2004), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
58. Ситуация в Чеченской Республике (29.08.2001), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
59. Совместное российско-итальянское заявление о сотрудничестве в области противодействия финансированию международного терроризма (18.12.2001), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
60. Совместное заявление по итогам 6 заседания совместной российско-индийской Рабочей группы по противодействию терроризму и наркоугрозе, исходящим из Афганистана (28 марта 2003 года) , <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
61. Совместное российско-иранское заявление (11–12 марта 2003 года), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
62. Совместное российско-канадское заявление о сотрудничестве в борьбе с терроризмом, Принято Президентом Владимиром Путиным и Премьер-министром Полом Мартином 12 октября 2004 года в Москве, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
63. Совместное заявление по итогам третьего заседания российско-индийской Рабочей группы по борьбе с международным терроризмом, Москва, 19–20 января 2005 года, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
64. Совместная декларация Российской Федерации и АСЕАН о сотрудничестве в борьбе с международным терроризмом (02.07.2004), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
65. Стенограмма интервью Министра иностранных дел Российской Федерации С.В. Лаврова российским СМИ по итогам подписания в Джакарте Совместной декларации Российской Федерации и АСЕАН о сотрудничестве в борьбе с международным терроризмом 2 июля 2004 года, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
66. Выступление Генерального прокурора России В.В. Устинова на встрече министров юстиции и внутренних дел государств «восьмерки», Вашингтон, 10 мая 2004 года, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
67. Выступление Министра иностранных дел России И.С.Иванова на заседании Совета Безопасности ООН посвящённом борьбе с терроризмом (12.11.2001), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
68. Выступление Постоянного представителя Российской Федерации при ООН С. В. Лаврова на заседании Совета Безопасности ООН 12 сентября 2001 г., <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
69. Выступление Постоянного представителя Российской Федерации при ООН А.И.Денисова на заседании Совета Безопасности по пункту повестки дня „Угрозы международному миру и безопасности, создаваемые террористическими актами” (12.10.2004), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.

70. Выступление Постоянного представителя Российской Федерации при ООН А.И.Денисова на заседании Шестого (правового) комитета 59-й сессии ГА ООН по пункту повестки дня „Меры по ликвидации международного терроризма”, 18 октября 2004 года, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
71. Выступление Представителя Российской Федерации при ООН С. В. Лаврова в Совете Безопасности ООН 6 декабря 2000 года по проблеме терроризма, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
72. Выступление Представителя Российской Федерации С.Н. Карева в VI Комитете 55-й сессии ООН по пункту 166 повестки дня „Меры по ликвидации международного терроризма” 13 ноября 2000 года, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
73. Выступление Президента России В.В.Путина и ответы на вопросы на совместной пресс-конференции по итогам саммита Россия-ЕС 17 мая 2001 года, Москва, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
74. Выступление Президента России В.В.Путина на заседании Совета Безопасности, Москва, Кремль, 28 января 2005 года, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
75. Заявление Президента России В.В.Путина по поводу террористических актов в США 11 сентября 2001 года, Москва, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
76. Заявление глав государств Республики Армения, Республики Беларусь, Республики Казахстан, Киргизской Республики, Российской Федерации и Республики Таджикистан–Душанбе, 28 апреля 2003 года, <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>.
77. Заявление лидеров АТЭС по борьбе с терроризмом (27.10.2002), <http://www.ln.mid.ru/Ns-rkonfl.nsf/>

D. Encyklopedie, kroniki, leksykony

78. Encyklopedia Rewolucji Październikowej, Warszawa 1987.
79. Encyklopedia terroryzmu, Warszawa 2004 г.
80. Энциклопедия секретных служб России, автор – составитель А. И. Колпакиди, Москва 2004.
81. Энциклопедия спецслужб (red. Дектарев К.), Москва 2008.
82. Karolczak K, Encyklopedia terroryzmu, Warszawa 1995.
83. Leksykon politologii, praca zbior. pod. red. A. Antoszewskiego i R. Herbuta, Wrocław 1995
84. Leksykon wiedzy wojskowej, Warszawa 1979.
85. Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych, red. Cz. Mojsiewicz, Warszawa 1997.
86. Piekalkiewicz J, Dzieje szpiegostwa, Warszawa 1999
87. Polmar N, Allen T.B, Księga szpiegów. Encyklopedia, Warszawa 2000.
88. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 1996.
89. Спецназ России, энциклопедия (red. Степаков В.), Москва 2007.
90. Współczesna Rosja. Leksykon. Polityka, organizacje, społeczeństwo, red. Stępień A., Łódź 1999.

D. Periodyki naukowe

- 91. Prace OSW 2000–2008.
- 92. Pro et Contra 2001–2008.
- 93. Roczniki Strategiczne 2000–2008.
- 94. Sprawy międzynarodowe 1990–2008.

D. Prasa

- 95. Dziś 1990–2008.
- 96. Forum 1991–2008.
- 97. Gazeta Wyborcza 1991–2008.
- 98. Komandos 1995–2008.
- 99. Независимое военное обозрение 1995–2008.
- 100. Право и безопасность 2001–2008.
- 101. Polityka 1991–2008.
- 102. Przegląd 2000–2008.
- 103. Российская газета 1995–2008.
- 104. Rzeczpospolita 1991–2008.

II. Opracowania

E. Druki zwarte

- 105. Bezpieczeństwo europejskie, (wybrane zagadnienia), red. Kraj. K., Kraków 2003.
- 106. Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe, Bobrow D. B., Haliżak E., Zięba R. (red.), Warszawa 1997.
- 107. Bezpieczeństwo Polski i bezpieczeństwo europejskie na początku XXI wieku, wybrane aspekty red. Stolarczyk M., Katowice 2004.
- 108. Oblicza współczesnego terroryzmu red. Kowalczyk K., Wróblewski W., Toruń 2006.
- 109. Organizacyjne i prawne aspekty działań antyterrorystycznych, red. Kędzierska G., Szczepań 2002.
- 110. Polityczne metody zwalczania terroryzmu red. Liedel. K., Marszałek – Kawy J., Wudarski Sz., Toruń 2006.
- 111. Polityka zagraniczna Rosji, red. Zamarlik M, Kraków 2002.
- 112. Rosja między współczesnością a historią, red. Głowacki A., Stępień-Kuczyńska A., Łódź 2002.
- 113. Terroryzm, Materiały z sesji naukowej Toruń 11 kwietnia 2002 roku, pod red. V. Kwiatkowskiej-Darul, Toruń 2002.
- 114. Terroryzm globalne wyzwanie red. Kowalczyk K., Wróblewski W., Toruń 2006.

115. Terroryzm polityczny, red. Muszyński J., Warszawa 1981.
116. Walka z terroryzmem w świetle prawa międzynarodowego, red. Lankosz K., Chorośnicki M., Czubik P., Bielsko - Biała 2004.
117. Walka z terroryzmem we współczesnym świecie, pod. red. J. Pawłowskiego, Pruszków 2001.
118. Współczesna Rosja. Leksykon. Polityka, organizacje, społeczeństwo, red. Stępień A., Łódź 1999.
119. Wybrane problemy walki z terroryzmem międzynarodowym, oprac i red. Ciupiński A., Zajac M. AON Warszawa 2003.

F. Monografie

120. Adamski J., Nowe technologie w służbie terrorystów, Warszawa 2007.
121. Alexander Y, Hoenig M, Superterroryzm biologiczny, chemiczny i nuklearny, taki chemiczne, bronie bioterrorystów, zagrożenie nuklearne, dokumenty, Warszawa 2001.
122. Alexeev D., NATO Enlargement: A Russian Outlook, Russian Series 2004.
123. Barber B., Dżihad kontra McŚwiat, Warszawa 2000.
124. Bazyłow L., Historia Rosji, Warszawa 1985.
125. Bennett G., The Federal Security Service of the Russian Federation, Russian Series 2000.
126. Bennett G., The SVR Russia's Intelligence Service, Russian Series 2000.
127. Białek T., Terroryzm manipulacja strachem, Warszawa 2005.
128. Bolechów B., Terroryzm w świecie podwubiegunowym, Przewartościowania i kontynuacje, Toruń 2001.
129. Borucki M., Terroryzm zło naszych czasów, Warszawa 2002.
130. Bryc A., Cele polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, Toruń 2004.
131. Bryc A., Rosja w XXI wieku, Gracz światowy czy koniec gry?, Warszawa 2008.
132. Chorośnicki M., Terroryzm analizy i fakty, Kraków 2002.
133. Ciesielski St., Rosja – Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu, Studia z dziejów Europy Wschodniej 2, Wrocław 2003.
134. Czajkowski M., Rosja w Europie, Polityka bezpieczeństwa europejskiego Federacji Rosyjskiej, Kraków 2003.
135. Cziomer E., Zyblikiewicz W.L., Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych, Warszawa 2005.
136. Duda D., Terroryzm islamski, Kraków 2002.
137. Gearty C., Terroryzm, Warszawa 1998.
138. Grajewski A., Rosyjskie służby specjalne 1991–1998, Warszawa 1998.
139. Grotowicz V., Terroryzm w Europie Zachodniej w imię narodu i lepszej sprawy, Warszawa–Wrocław 1999.
140. Губарев О., Тайны воздушного терроризма, Москва 2002.
141. Хлобустов О., Госбезопасность от Александра I до Путина, 200 лет тайной войны, Москва 2005.
142. Hoffman B., Oblicza terroryzmu, Warszawa 1998.

143. Jałoszyński K., Współczesny antyterroryzm, Warszawa 2008.
144. Jałoszyński K., Zagrożenie terroryzmem w wybranych krajach Europy Zachodniej oraz Stanach Zjednoczonych, AON Warszawa 2001.
145. Knight A., Szpiegzy bez maski, Spadkobiercy KGB, Warszawa 2001.
146. Колпакиди А. (Прохоров Д.), Империя ГРУ, электронная версия, (печать).
147. Kowalczyk A. St., Sawinkow, Warszawa 1992.
148. Кожушко Е., Современный терроризм, анализ основных направлений, Минск 2000.
149. Kuczyński M., Krwawiąca Europa, Konflikty zbrojne i punkty zapalne w latach 1990–2000, Tło historyczne i stan obecny, Warszawa 2001.
150. Kukułka J., Historia współczesnych stosunków międzynarodowych 1945–1996, Warszawa 1998.
151. Kuleba M., Miecz Proroka, Warszawa 2002.
152. Lewicki B., Terror i rewolucja, Wrocław 1990.
153. Линдер И. Б., Чуркин С. А., История специальных служб России X–XX веков, Москва 2004.
154. Литвин А., Красный и белый террор в России 1918–1922 гг., Москва 2004.
155. Литвиненко А., Фельштинский Ю., ФСБ взрывает Россию, Федеральная служба безопасности – организатор террористических актов, похищений и убийств, New York 2004.
156. Малашенко А., Исламские ориентиры Северного Кавказа, Москва 2001.
157. Медведев Р., Загадка Путина, Москва 2000.
158. Медведев Р., Владимир Путин: четыре года в Кремле, Москва 2004.
159. Морозов С., Дипломатия В.В. Путина, Санкт – Петербург 2004.
160. От первого лица разговоры с Владимиром Путиным, Москва 2000.
161. Pawłowski A., Terroryzm w XIX i XX wieku, Zielona Góra 1984.
162. Plater – Zyberk H., Beslan Lesons Learned ?, Russian Series 2004.
163. Plater – Zyberk H., Adlis A., Russia's Reaction to the American Tragedy, Russian Series 2001.
164. Политковская А., Вторая чеченская, Москва 2002.
165. Potulski J., Rola i znaczenie tradycji w funkcjonowaniu współczesnych instytucji politycznych w Rosji, Toruń 2005.
166. Pap A., Владимир Путин Немец в Кремле, Москва 2000.
167. Reitschuster B., Władimir Putin, Dokąd prowadzi Rosję ?, Warszawa 2005.
168. Remnick D., Grobowiec Lenina, Warszawa 1997.
169. Remnick D., Zmartwychwstanie, Warszawa 1997.
170. Ruud Ch.A, Stiepanow S., Strach tajna policja carów, Warszawa 2001.
171. Skrzypek A., Druga smuta, zarys dziejów Rosji 1985–2004, Warszawa 2004.
172. Smaga J., Narodziny i upadek imperium, ZSRR 1917–1991, Kraków 1991.
173. Smaga J., Rosja w 20 stuleciu, Kraków 2002.
174. Smith A. M., Beslan The political Fallout, Russian Series 2004.
175. Smith A. M., Russian Perspectives on Terrorism, Russian Series 2004.
176. Smith A. M., Russia and The West Since 11 september 2001, Russian Series 2001.

177. Smith A. M., *Russia After The Presidential Election*, Russian Series 2004.
178. Smith A. M., *The Russia – USA Relationship*, Russian Series 2004.
180. Stelmach A., *Zmiana i stabilność w systemie politycznym współczesnej Rosji*, Poznań 2003.
181. Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994.
182. Шестаков В., *Террор мировая война*, Москва 2003.
183. Szmidt L.T., *Terroryzm a państwo, studium poświęcone historycznym, socjologicznym i agnologicznym aspektom terroryzmu*, Lublin 1979.
184. Tomaszewicz J., *Terroryzm na tle przemocy politycznej (zarys encyklopedyczny)*, Katowice 2000.
185. Topolski I., *Siła militarna w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Lublin 2004.
186. Требин М. П., *Терроризм в XXI веке*, Минск 2003.
187. Zimny M., *Terroryzm samobójczy*, Warszawa 2006.

G. Artykuły i rozprawy

188. Bieleń S., *Powstanie Wspólnoty Niepodległych Państw*, /w:/ *Przeobrażenia ustrojowe w republikach dawnego ZSRR*, red. Zieliński E., Warszawa 1993.
189. Будницкий О.В., *Терроризм: история и современность*, *Электронный журнал „Полемика”* (brak daty wyd.).
190. Bukow S., *Internal security and the fight against terrorism in Germany*, /w:/ *Oblicza współczesnego terroryzmu* red. Kowalczyk K., Wróblewski W., Toruń 2006.
191. Całka M., *Rosja a budowa nowego systemu bezpieczeństwa zbiorowego na obszarze byłego ZSRR*, /w:/ *Sprawy Międzynarodowe* nr 2/1994.
192. Chomiczewski K., *Zagrożenie użyciem broni biologicznej w zamachach terrorystycznych*, /w:/ *Oblicza współczesnego terroryzmu* (red. Kowalczyk K., Wróblewski W.), Toruń 2006.
193. Falkowski M., *Czeczenia a Rosja: znaczenie kwestii czeczeńskiej dla współczesnej Rosji*, /w:/ *Prace OSW* nr 11, Warszawa 2003.
194. Filipowicz M., *Traktaty NATO – Rosja*, /w:/ *Dziś, przegląd społeczny* nr 1/2004.
195. Głębocki H., *Gry w islam (Radykalizm islamski w polityce Rosji na Kaukazie i Azji Środkowej)*, /w:/ *Arcana* nr 55-56(1-2) 2004.
196. Golec J., *Polska a Rosja*, /w:/ *Dziś, przegląd społeczny* nr 10/2001.
197. Golec J., *Spojrzenie na dzisiejszą Rosję*, /w:/ *Dziś, przegląd społeczny* nr 6/2000.
198. Golec J., *Terroryzm międzynarodowy*, /w:/ *Dziś, przegląd społeczny* nr 12/2001.
199. Halbach U., *Der Kaukasus in neuen Licht, Die EU und Russland in ihrer schwierigsten Nachbarschaftsregion*, SWP – Studie, Berlin November 2005.
200. Januła E., *Specnaz, Zbrojne ramię wywiadu*, /w:/ *Dziś, przegląd społeczny* nr 2/2001.
201. Kraj K., *Rola Rosji w walce z terroryzmem międzynarodowym*, /w:/ *Walka z terroryzmem w świetle prawa międzynarodowego*, red. Lankosz K., Chorościński M., Czubik P., Bielsko-Biała 2004.

202. Kraj K., Status i pozycja polityczna Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, /w:/ Bezpieczeństwo, Teoria i praktyka, nr 1–2/2008.
203. Łomiński B., Rosja i Unia Europejska w zmieniającej się Europie /w:/ Bezpieczeństwo Polski i bezpieczeństwo europejskie na początku XXI wieku, wybrane aspekty (red. Stolarczyk M.), Katowice 2004.
204. Marcinko M., Przestępstwa o charakterze terrorystycznym w świetle prawa międzynarodowego a prawo polskie, /w:/ Polska wobec terroryzmu, Kraków 2002.
205. Menkiszak M., Członkostwo Polski w NATO a stosunki polityczne z Rosją i krajami WNP, /w:/ Polityczne aspekty członkostwa Polski w NATO, red. Cziomer E., Kraków 1998.
206. Menkiszak M., Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Azji po 11 września, /w:/ Sprawy Międzynarodowe nr 1/2002.
207. Menkiszak M., „Prozachodni zwrot” w polityce zagranicznej Rosji: przyczyny, konsekwencje, perspektywy, OSW, Warszawa 2002.
208. Menkiszak M., Rosja wobec Unii Europejskiej: kryzys „strategicznego partnerstwa”, Prace OSW, Warszawa 2006.
209. Menkiszak M., Stosunki Rosja – NATO przed i po 11 września, Prace OSW, Warszawa 2002.
210. Podvorna O., Współpraca Stanów Zjednoczonych i Rosji w ramach koalicji antyterrorystycznej, /w:/ Oblicza współczesnego terroryzmu (red. Kowalczyk K., Wróblewski W.), Toruń 2006.
211. Podolski A., Europejska współpraca wywiadowcza – brakujące ogniwo europejskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa?, Raporty i Analizy nr 10/2004.
212. Rogoża J., Wiśniewska I., Podsumowanie przemian polityczno-gospodarczych w pierwszej kadencji Władimira Putina, /w:/ Prace OSW nr 11, Warszawa 2003.
213. Stelmach A., Pozycja ustrojowa i tryb wyboru Prezydenta Federacji Rosyjskiej, /w:/ Zeszyty Naukowe WSZiB nr 2(7)/1999.
214. Wasilewska M.A., Terroryzm CBRN a terroryzm biologiczny. Współczesne zagrożenie, /w:/ Oblicza współczesnego terroryzmu (red. Kowalczyk K., Wróblewski W.), Toruń 2006.
215. Wróblewski W., Terroryzm – analiza literatury. Wybrane problemy, /w:/ Terroryzm globalne wyzwanie (red. Kowalczyk K., Wróblewski W.), Toruń 2006.
216. Zięba R., Bezpieczeństwo a terroryzm – aspekty teoretyczne, /w:/ Terroryzm globalne wyzwanie (red. Kowalczyk K., Wróblewski W.), Toruń 2006.
217. Żebrowski A., Terroryści i ich otoczenie, /w:/ Oblicza współczesnego terroryzmu (red. Kowalczyk K., Wróblewski W.), Toruń 2006.

H. Artykuły publicystyczne

218. Basiewicz M., Powietrzny terror nad Rosją, /w:/ Przegląd nr 36/2004 z 05.09.2004.
219. Бейбулатов Б.Ш., Личность организатора и участника незаконных вооруженных формирований, Право и безопасность nr 1/2004.
220. Borkowicz J., Czeczeńska wojna w Moskwie, /w:/ Więź nr 12/2002.

221. Busse U., i in., Pierwszy dzień szkoły, *Der Spiegel*, podaję za Forum nr 35/2005. Forum nr 35.
222. Хлобустов О.М., Война террора, nvo.ng.ru/spforces/1999-10-08/terror_war.html.
223. Хлобустов О.М., Ситуация определяет методы борьбы с терроризмом, nvo.ng.ru/spforces/2004-11-19/7_fight.html.
224. Хлобустов О.М., Терроризм в современной России, www.nns.ru.
225. Głębocki B., Moskwa nie ulega terrorowi, /w:/ Przegląd nr 29/2003.
226. Głębocki B., Okręty Putina i Busha, /w:/ Przegląd nr 40/2003.
227. Głębocki B., Rosja chce Władimira Wielkiego, /w:/ Przegląd nr 51/2003.
228. Głębocki B., Rosja czeka na cara, /w:/ Przegląd nr 49/2003.
229. Głogowski M., Putin i reszta, /w:/ Przegląd, nr 10/2004.
230. Jagielski W., Ślady Basajewa, /w:/ Gazeta Wyborcza nr 210/2004 z 07.09.2004.
231. Jagielski W., To Moskwa zaczęła tę wojnę. Rozmowa z Ahnedem Zakajewem, /w:/ Gazeta Wyborcza nr 39/2003.
232. Kuleba M., Czecheńskie Termopile, atak na Kizlar /w:/ Komandos nr 11/1997.
233. Kuligowska F., Młodego werbuję od zaraz, najlepszym pracodawcą w Niemczech jest wywiad, /w:/ Polityka nr 4/2002.
234. Łomanowski A., Czekiści rządzą, /w:/ Przekrój nr 46/2003.
235. Нечипоренко О.М., Терроризм – древний и смертельно опасный спутник человечества, *Право и безопасность* nr 1/2001.
237. Ostrowski M., Nie będzie litości. Śmierć w Moskwie, /w:/ Polityka nr 44/2002.
238. Ostrowski M., Polka z niedźwiedziem, /w:/ Polityka, nr 10/2004 z 6.03.2004.
239. Pilawski K., Konflikt z Czeczenią w tle (korespondencja z Moskwy), /w:/ Przegląd nr 5-36/2000.
240. Pilawski K., Rosja generałów (korespondencja z Moskwy), /w:/ Przegląd nr 19/2002.
241. Pilawski K., Sojusznik Putin (korespondencja z Moskwy), /w:/ Przegląd nr 40/2001.
243. Portnikow W., Czekista potrafi czekać, /w:/ Polityka nr 2/2002.
244. Portnikow W., Wielki bój bojarów /w:/ Polityka nr 48/2003.
245. Reszka P., Spektakl na całe życie: rok temu czeczeńskie komando zajęło Teatr na Dubrowce. (korespondencja z Moskwy), /w:/ Rzeczpospolita nr 247/2003.
246. Rudawska A., Szturm na szkołę, /w:/ Dziennik Polski nr 208 z 04.09.2004.
247. Siłajew N., Kaukaz w ogniu, /w:/ Profil z 14.02.2005, podaję za Forum nr 11/2005.
248. Тишков В. А., Социально – культурный феномен терроризма, *Право и безопасность* nr 4/2004.
249. Trzy lata po... 11 września, Rozmowa z prof. Michałem Chorośnickim, kierownikiem Zakładu Studiów Strategicznych w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego, ekspertem od prawnych i politycznych zagadnień związanych z terroryzmem (rozm. Knap Wł.), /w:/ Komandos nr 10/2004.
250. Walicki A., O Rosji – wbrew naszym stereotypom, /w:/ Przegląd nr 2/2002.
251. Walicki A., Rosja Putina a polityka polska, /w:/ Przegląd nr 9/2004.

I. Internet

- 252. Oficjalna strona Prezydenta Federacji Rosyjskiej www.kremlin.ru
- 253. Oficjalna strona Rządu Federacji Rosyjskiej www.gov.ru
- 254. Oficjalna strona Ministerstwa Spraw Zagranicznych FR www.mid.ru
- 255. Oficjalna strona Dumy Państwowej FR www.duma.ru
- 256. Oficjalna strona Służby Wywiadu Zagranicznego FR www.svr.gov.ru
- 257. Oficjalna strona Federalnej Służby Bezpieczeństwa FR www.fsb.ru
- 258. Oficjalna strona Rady Bezpieczeństwa FR www.scrf.gov.ru
- 259. Oficjalna strona ONZ www.un.org
- 260. Oficjalna strona NATO www.nato.int
- 261. Oficjalna strona OBWE www.osce.org
- 262. Oficjalna strona CA WNP www.atcsng.ru
- 263. Portal poświęcony historii i współczesności służb specjalnych na świecie i Rosji, walce z terroryzmem oraz problemom bezpieczeństwa www.agentura.ru
- 264. Oficjalna strona RSA www.echrats.com
- 265. Oficjalna strona WNP www.cis.minsk.by
- 266. Oficjalna strona SOW www.sectsko.org
- 267. Rosyjskie publikacje prasowe z odsyłaczami www.smi.ru
- 268. Strona Ośrodka Fundacji Carnegie w Moskwie www.carnegie.ru
- 269. Rosyjskojęzyczna baza informacji z dziedziny polityki www.nns.ru
- 270. Rosyjski portal poświęcony problemom Kaukazu www.kavkaz.memo.ru
- 271. Strona Centrum Badań i Studiów nad Konfliktami Brytyjskiej Akademii Obrony www.csrc.ac.uk
- 272. Rosyjski portal poświęcony problemom terroryzmu www.terror.chol.ru
- 273. Strona izraelskiego instytutu badania terroryzmu www.ict.org.il
- 274. Portal poświęcony problemom terroryzmu www.terrorism.com

Indeks nazwisk

- Adamowski J. 68
Akajew 176
Akselord 58
Aleksander II 5,56,58
Aleksandrowicz W. 63
Alexander Y. 29
Alijew M. 80
Aldanow Ch. 141
Ałuszew R. 86
Ambroziewicz J. 35
Amir I. 38
Andrejew N. 63,64
Andropow J. 110
Antoszewski A. 13
Apakidze T. 69
Arafat J. 37
Arsanow W. 76
Artuzow A. 61
Atta M. 30
Azef J. 60
Baader A. 32,33
Badajew A. 62
Bagautdin M. 77
Bahr E. 170
Bakajew I. 65
Bandera S. 66
Barajew A. 76,79
Barajew M. 84
Barkaszow D. 70,73
Basajew Sz. 65,76,78,79,81,82,83,84,87,117
Basow 63
Bazyłow L. 51,75
Beer W. 33
Begin M. 38
Berchorius 13
Berlinguer E. 67
Bernard A. 23
Besala J. 24
Białek T. 10,32,66,69
Biedny D. 64
Bieleń St. 177
Bieriezowski B. 84
Bin Laden O. 31,40
Blanco L. C. 30
Blumkin J. 63,64
Bobrow D. B. 181
Bodnar A. 20
Bogdan 65
Bogdanowicz N. 60
Bogolepow N. 60
Bogolubow 55
Bojarinow J. 110
Bolechów B. 10,13,16,27,28,29,35,36,38,
39,45,66
Boncz-Brujewicz Wł. 63
Borodin L. 65
Borucki M. 28
Bota 169
Breszko-Breszkowska K. 60
Bryc A. 10,90,91,125,137,145,163,171,180
Buback S. 33
Bucharin M. 64
Buławin Wł. 103
Buniaczko 66
Burcew Wł. 60
Bush G.W. 123,175,177,178
Castro F. 16,37
Chaburzanija W. 141
Chalibow L. 76
Chaszijew 87
Chattab R. 76,77,79,82,83,139,141
Chiesa Dalla A. 35
Chodorkowski M. 179
Chomiczewski K. 45
Chorośnicki M. 10,17,44
Christopher A. 84
Chuczbarow R. 87
Ciesielski St. 76,78,81,82
Ciupiński A. 10,16,176
Clancy T. 30
Czajkowski M. 105,125,171
Czernow W. 60
Czernyszewski M. 52,53
Cziomer E. 11,125,163,170
Czornik K. 10,177,178,179
Czubik P. 17
Czuchin 60
Dąbrowski J. 51

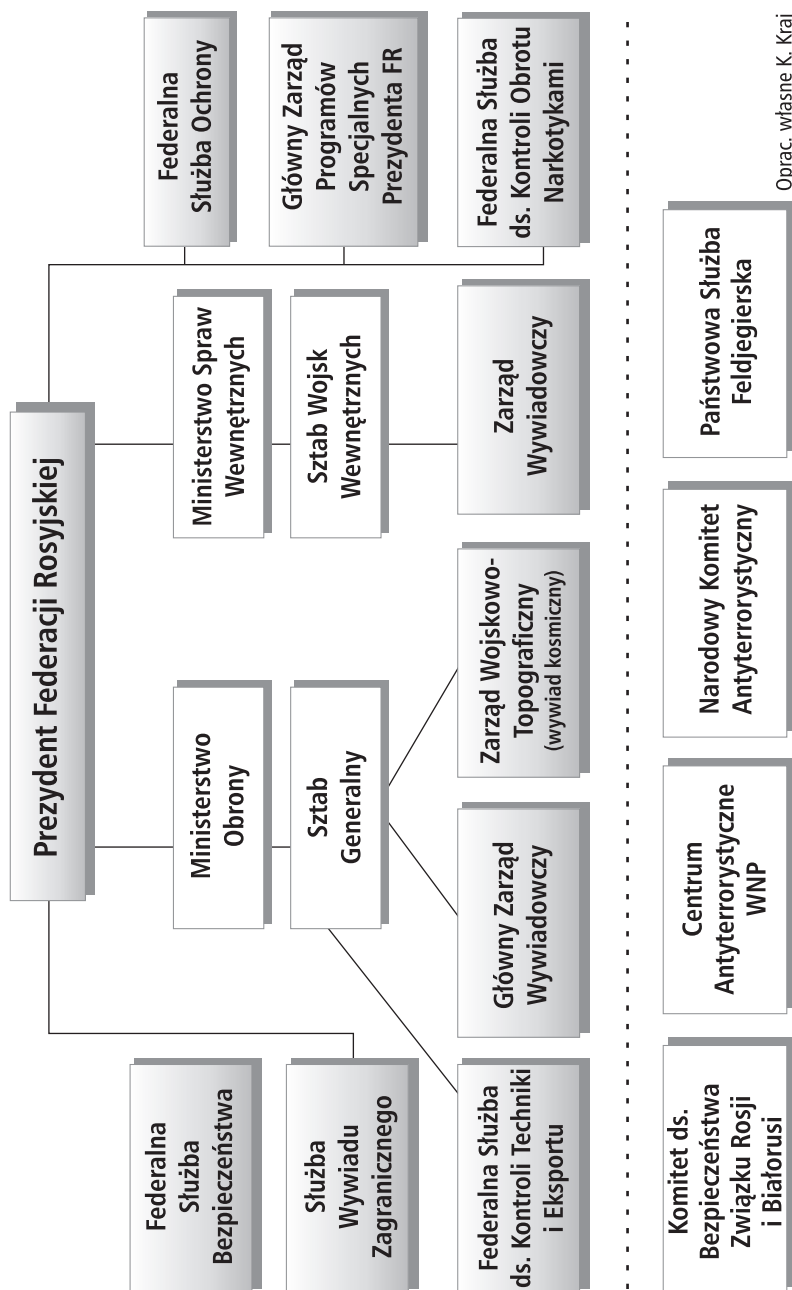
- Dokuczajew M. 65,66
Drenteln A. 56
Dubasow 60
Dudajew D. 75,77,81,140
Dudajew L. 76
Durnowo P. 60
Duryś P. 149
Dutbajew N. 156
Dutschke R. 28
Dzierżyński F. 61,62
Dżedani al T. 87
Dżunkowski Wł. 61
Ensslin G. 32,33
Falkowski M. 88
Fawkes G. 30
Felsztyński J. 83,84
Figner W. 58
Frądkow M. 108,112
Frolenko M. 58
Galicki Zd. 182
Gandhi I. 40
Gandhi R. 40
Gapon 60
Gawliczek P. 22
Gelli L. 35
Gełajew R. 76,141
Gerszuni G. 60
Gieking G. 55
Gładkiewicz S. 141
Głowacki A. 93,105,118,119
Goldenberg G. 56,57
Goldstein B. 38
Golec J. 15
Gorbaczow M. 66
Gorbunow J. 122
Gordijewski O. 84
Gotz M. 60
Góralski D. 123
Grajewski A. 81,107,116
Grekow 66
Grotowicz V. 10,25,33,34
Gucerijew 86
Guevara E. 41
Haag S. 33
Habbasz G. 37
Halbach U. 88
Halizak E. 181
Hanausek T. 16
Hannig A. 170
Hausner S. 33
Herbut R. 13
Hercen A. 53
Hoenig M. 29
Hoffman B. 14,17,21,23,25,26,30,45,49,74
Hoop Sheffer de J. 173
Hoppe W. 33
Hryniewiecki I. 59
Huntington S.P. 42
Ibraimow S. 65
Imankułow M. 134
Iszutin M. 52,57
Iwanow I. 169
Iwanow I. 53
Iwanow S. 174,176
Jakowlew A. 145
Jakub I Stuart 30
Jałoszyński K. 16
Janajew G. 126
Jandarbijew S. 17,76,78
Jasiński F. 149
Jassin A. 38
Jelcyn B. 67,68,81,83,88,126,145,
Jenkins B.M. 29
Jerin W. 81,82
Jongman A. 13,17
Kaczmarek M. 145
Kadyrow A. 76
Kamieniew 65
Kapłan (Rojdman) F. 63,64
Karakozow D. 52
Karimow 176
Karolczak K. 16
Karpowicz P. 60
Karpuchin W. 86
Karre F. 185
Kasymow W. 153,154,155,156
Kaulbars 60
Kayzer B. 19
Kibalczyk M. 58,59
Kirow N. 65
Kirpiczenko W. 112
Kletocznikow M. 59

- Knight A. 107
Kobyliński C. 57
Kofi A. 164
Kokoszkin F. 63
Kołodziejczyk M. 155
Komissarow O. 52
Konowalec J. 17,64,66
Kopaliński Wł. 15
Korżakow A. 67
Kotlarewski M. 55
Kotler F. 80
Kowalczyk A. 61
Kowalczyk K. 45
Kowalski I. 56
Kozak D. 88
Kozakow S. 63
Kozłow Wł. 108
Kraj K. 10, 107
Krasin L. 62
Krasnow 66
Krawczyński S. 54,55,59
Kropotkin D. 56
Krupski K. 51
Kryształowicz Ł. 61
Kuczyński M. 75,76,81,82
Kukułka J. 11,125,144
Kuleba M. 140
Kulikow 63
Kuliszow Wł. 103
Kushner H. 29
Kusiej A. 140
Kutiepow 66
Kwiatkowska-Czechowska B. 15
Kwiatkowska-Darul V. 24
Kwiatkowski A. 57,58
Lankosz K. 17
Lebiediew S. 112,170
Lebiedź A. 83,107
Lenin Wł. 14,51,62,63,64
Lewickij B. 65
Lichaczow W. 145
Liedel K. 122,123,144,164,167,171,182
Litwinienko A. 83,84
Lorenz P. 33
Lüders A. 51
Lundt A. 32
Ławrow P. 53
Łemyk M. 64
Łepkowski W. 16
Łobow O. 82
Łomiński B. 11,167
Łopuchin A. 56,60
Łużkow J. 83
MacCumhaill F. 36
Mahler H. 33
Małłow A. 64
Main S. J. 114
Makowski A. 14
Malkow P. 64
Marcinko M. 17
Marighela C. 41
Marszałek-Kawa J. 122,123
Maschadow A. 76,78,81,84,87,139,141,169
Masud S.A. 177
Meinhof U. 33
Menkiszak M. 171
Michajłow A. 57,59
Michajłow P. 63
Miedwiediew D. 117
Mień 60
Miezienczew M. 56,60
Mikołaj II 72
Mikołaj Mikołajewicz (w. ks.) 60
Miller 66
Minor O. 60
Mirbach W. 63,64
Mironow I. 108
Mirski L. 56
Möller J. 33
Mołotow W. 65
Moro A. 35
Morozow M. 57,58,59
Mroziewicz K. 11,145
Mylnikow B. 108,133,136,137,144
Narojek M. 122,168
Nazarbajew 176
Nieczajew S. 53
Nijazow 176
Nikitin A. 133
Nicolai W. 170
Nowicki W. 56
Nowikow A. 133

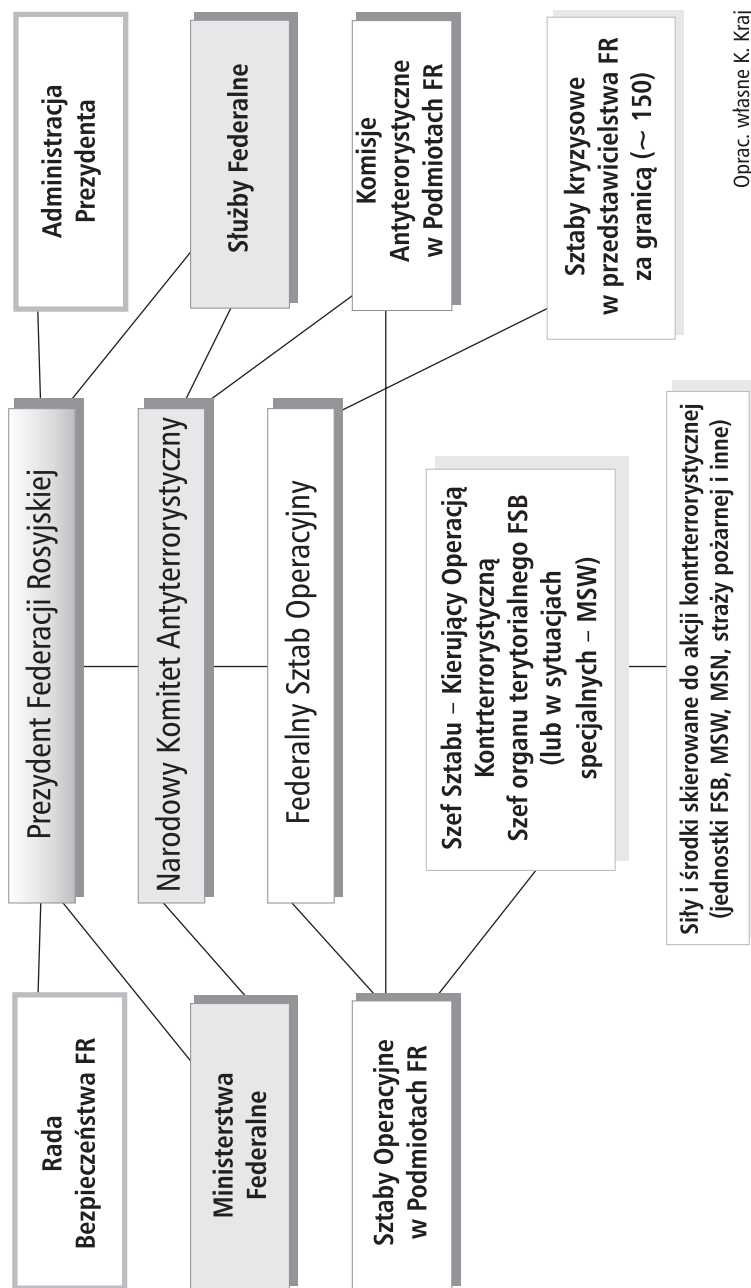
- Oboleński N. 60
 Ohnesorg B. 33
 Osiński W. 55
 Oszanin M. 58
 Padlewski Z. 51
 Palme O. 32
 Parfienow N. 139
 Pawelec R. 14
 Pawłow 60
 Pawłow I. 61
 Pawłowski A. 11,13,14,21,32
 Pawłowski J. 22
 Perowska Z. 58,59
 Piasecka P. 144,164,167,171,182
 Piatnicki I. 62
 Pietrowski G. 62
 Pilar R. (von Pilchau) 61
 Pinochet A. 17
 Plater-Zyberk H. 87,88
 Platten F. 63
 Plechanow G. 54,57,58
 Plehwe W. 60
 Podolski A. 168
 Podvorna O. 10
 Połuektow W.T. 153
 Popko G. 55
 Popow M. 57
 Potiebnia A. 51
 Prabhakaran V. 40
 Primakow J. 112,170
 Prodi R. 167
 Proniczew Wł. 108
 Pronin Wł. 108
 Przebinda G. 126
 Putin Wł. 76,82,83,84,86,88,97,102,108,
 117,121,130,139,167,174,175,17,177,
 178,179,180
 Rabbani 177
 Rabin I. 38
 Rachmonow 176
 Radujew S. 76,79,108,140
 Rapoport D.C. 25
 Raspe J.C. 33
 Raś M. 171
 Rebet Ł. 66
 Reitschuster B. 84,87
 Rewa S. 137
 Riażewskij A. 140
 Robespierre M. 14
 Rodzajewski Ł. 66
 Rokicka A. 68
 Romanow A. 82
 Roszał L. 84,86
 Ruud Ch. 53,55,59
 Rysakow 59
 Safonow A. 185,186
 Sarsiekow B. 133,156
 Sawinkow B. 61,64
 Schleyer H. M. 33
 Schmid A.P. 13,17
 Schubert J. 33
 Sergiusz (w.ks.) 60
 Sipiagin D. 60
 Skalska E. 87
 Skoropadski D. 66
 Skrzypek A. 125
 Smaga J. 68
 Šmid W. 80
 Smith M.A. 87
 Smitz S. 33
 Smolski St. 134
 Soderberg B. 32
 Solana X. 167
 Sołdatow A. 117,122
 Sołowiow A. 56,57
 Stachura J. 175
 Stalin J. 62,65
 Stelmach A. 11,93,101,113,148
 Stępień-Kuczyńska A. 68,93,105,107,118,
 119
 Stiepanow S. 53,55,59
 Stiepaszyn S. 82
 Stolarczyk M. 167
 Stołypin F. 60,61
 Subanow M. 155
 Sudopłatow P. 17,65
 Suworow A. 56
 Szafarz S. 145
 Szamir I. 38
 Szankar M. 186
 Szebarszyn L. 170
 Szewardnadze E. 141

- Szkuro 66
Szmidt L.T. 11,15,16,23,59
Szojgu S. 106
Szpigun G. 76
Szuchewicz R. 65
Szuwałow P. 55
Szyngariew A. 63
Tagajew 78
Ter-Petrosjan S. 62
Thatcher M. 30
Tichomirow L. 58
Tkaczow P. 59
Toffler A. 29
Toffler H. 29
Tokarz T. 123
Tomasiewicz J. 10,28,32,34,36,53,65,66
Topolski I. 11,101,114,116
Torszyn A. 87
Trepow F. 55
Trocki L. 14,64,66
Trubnikow W. 112,170
Tse-tung M. 41
Tysza L. 62
Udugow M. 76,78
Ugriumow G. 108
Unszlicht J. 62
Uricki M. 14
Uricki M. 63
Uszakow G. 63
Verchofstadt G. 167
Waciórski J. 14
Wegener U. 37
Wierczagin W. 133
Wilk M. 63
Własow A. 66
Wojkow P. 64
Wolf T. 36
Wołodarski M. 63
Wołoszyn A. 84
Worowski W. 64
Wróblewski W. 45
Wudarski Sz. 122,123
Zajac M. 16,176
Zakajew A. 169
Zasulicz W. 54,55,58
Zatikian S. 65
Zieliński E. 113,125
Zięba R. 181
Zinowiew 65
Zotow G. 108
Zyblikiewicz L. W. 11,125,163
Żelabow 58
Брусницын Н.А. 109
Войтенко В.Л. 157
Гаммер Н.75
Гладков Т. 61
Гололицын Ю. 11
Губарев О. 11,66
Гушер А.И. 141
Денисов А.И. 165
Золотарев П.С. 171
Иванич Ю. 11
Измозик В.С. 58
Карев С.М. 165
Кеворков В. 170
Кожушко Е. 1,33,34,35,36,39,44
Козлова Н. 85
Колпакиди А.И. 107,109,115
Лавров С.В. 166
Латышева М. 11
Линдер И.Б. 52,55,59
Литвин А. 60,63
Медведев Р. 76,85,139
Морозов С. 171,176,178,180
Орешкин Д. 88
Политковская А. 76,84,87
Прохоров Д. 115
Сафонов А.Е. 166
Сафронов А. 141
Степаков В. 87,115
Требин М. 11,30,33,34,35,38,39,40,44,45,
46,64,67,72,73,81
Устинов В. 11
Федоров А.В. 159
Хлобустов О. 11,48,53,54,58,60,61,62,
70,71,144
Чуркин С.А. 52,55,59
Шаров В. 29,44
Шестаков В. 11,18,85

Rosyjska wspólnota bezpieczeństwa i wywiadu

System zwalczania terroryzmu w Rosji
(dekret nr 116 z 15 lutego 2006 r.)

Oprac. własne K. Kraj

Struktura aparatu Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego

Zarząd ds. koordynacji działalności w walce z terroryzmem	Zarząd ds. koordynacji działalności w zakresie zapobiegania terroryzmowi	Zarząd informacyjno-analityczny	Zarząd ds. realizacji Federalnego Programu Przeciwdziałania Terroryzmowi Antyterror 2005–2007
1. Organizacja operacyjnego reagowania na zagrożenia terrorystyczne. 2. Planowanie zastosowania sił i środków sztabów operacyjnych przy przeprowadzaniu operacji kontrterrorystycznej. 3. Organizacja ćwiczeń operacyjno-taktycznych i doświadczeń w celu wdrożenia kresu aktów terrorystycznych. 4. Zabezpieczenie organizacyjne Federalnego Sztabu Operacyjnego.	1. Kształtowanie ogólnopństwowych środków zapobiegania terroryzmowi: – prawno-normatywnej bazy w dziedzinie przeciwdziałania terroryzmowi, – ochrony ludności i życiowo ważnych obiektów, – finansowania terroryzmu, – likwidacji i minimalizacji skutków aktu terrorystycznego, – rehabilitacji osób poszkodowanych w aktach terrorystycznych. 2. Koordynacja i kontrola działalności komisji antyterrorystycznych działających w podmiotach Federacji Rosyjskiej. 3. Międzynarodowa współpraca w sferze przeciwdziałania terroryzmowi.	1. Organizacja pracy systemu informacyjnego gromadzenia, opracowywania i analizy informacji związanych z przeciwdziałaniem terroryzmowi. 2. Analiza i uogólnianie międzynarodowych doświadczeń w przeciwdziałaniu terroryzmowi. 3. Organizacja współpracy ze środkami masowego przekazu w dziedzinie przeciwdziałania terroryzmowi.	

Oprac. K. Kraj,
źródło www.nak.fsb.gov.ru (21.08.2008 r.)

TORUŃSKA SZKOŁA WYŻSZA

TORUŃSKA SZKOŁA WYŻSZA

STUDIUJ ZA DARMO

3-letnie wyższe studia zawodowe

Administracja

Administracja samorządowa
Administrowanie środowiskiem
Administrowanie zdrowiem publicznym
Ochrona osób i mienia
Zarządzanie zasobami ludzkimi

Stosunki Międzynarodowe

Psychologia międzykulturowa
Bezpieczeństwo międzynarodowe
Dziennikarstwo międzynarodowe
Dyplomacja i stosunki międzynarodowe
Komunikacja międzykulturowa
Japonistyka

TORUŃ, ul. Młodzieżowa 29

tel. **056 66 11 710**

tel./fax **056 66 10 712**

ul. Szeroka 5

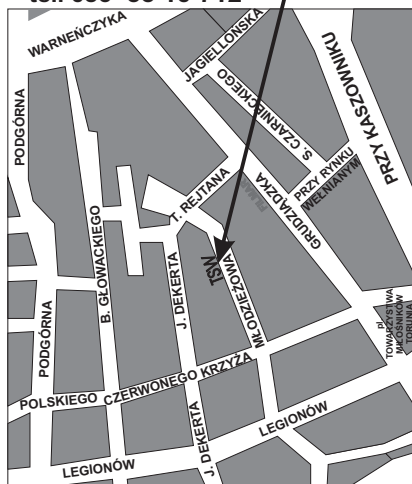
tel. **056 62 19 382**

SIEDZIBA T S W

TORUŃ

ul. Młodzieżowa 29

tel. 056 66 10 712

BAZA TSW

uczelnia posiada własny budynek
dydaktyczny przy
ul. Młodzieżowej 29 w Toruniu.

BIURA REKRUTACYJNE:

BYDGOSZCZ – ul. Toruńska 50, tel. 052 348 45 39

INOWROCŁAW – pl. 1-go Maja 11/13, tel. 052 353 30 89

GRUDZIĄDZ – ul. Piłsudskiego 20, tel. 056 64 27 500

SZKOŁA GODNA ZAUFANIA